ISSN 1812-2566
E-ISSN 2587-4063

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 24 (2020), nr. 4 (91)

DOMENII DE CERCETARE:

- *Ştiinţe politice*
- *Sociologie*
- *Mass-media și științe ale comunicării*

CHIȘINĂU - 2020

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 015

Moldoscopie

ISSN 1812-2566

Fondatori: Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere"
Universitatea de Stat din Moscova „M.V. Lomonosov"
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profiluri: Științe politice; Sociologie; Media și comunicare

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare nr. 14 din 28 februarie 2020, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte **Andrei CHICIUC**

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Anul 24 (2020), nr. 4 (91)

Inregistrată de Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) în 1997 şi reînregistrată în 2009
Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997
Acreditată de Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015
Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 14 din 28.02.2020

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene ,,Constantin Stere", Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat „M. Lomonosov" din Moscova, Rusia*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

ADRESA REDACŢIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Versiunea electronică: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*
Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review"

MOLDOSCOPIE
Periodical scientific-practical publication

Year 24 (2020), No. 4 (91)

Registered by the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946) and re-registered in 2009 under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997
Accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision No. 146 of 27.06.2013 and re-accredited by Decision No. 245 of 11.11.2015
Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 14 of 28.02.2020

Type B

FOUNDERS:
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova*
- ✓ *Moscow State University „M.Lomonosov", Russia*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American Universityof Moldova*

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chişinău, blvd. Ştefan cel Mare şi Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Electronic version: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*
All articles are double-blind peer reviewed

MOLDOSCOPIE
Publication périodique scientifique et pratique

Année 24 (2020), Nº 4 (91)

Enregistré par l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946) et ré-enregistré en 2009,
Certificat d'enregistrement: Nº 1002600043325 du 28.07.1997
Accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des Sciences de Moldova
par la Décision Nº 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par la Décision Nº 245 du 11.11.2015
Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la Décision Nº 14 du 28.02.2020

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova*
- ✓ *Université d'État „M.Lomonossov" de Moscou, Russie*
- ✓ *Université d'Etat de Moldovie*
- ✓ *Université Américaine de Moldovie*

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Version électronique: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*
Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review"

MOLDOSCOPIE
Научно-практическое периодическое издание

Год 24 (2020), № 4 (91)

Зарегистрировано Молдавским Государственным Университетом в 1997 и перерегистрировано в 2009,
Регистрационное свидетельство: № 1002600043325 от 28.07.1997
Аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015
Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 14 от 28.02.2020

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет в Молдове*

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207.
Электронная версия: *http://uspee.md/moldoscopie/*; *http://americanuniversity.md/moldoscopie/*; *moldoscopie.revistestiintifice.md*. Сайт: *www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review"

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

ȘTIINȚE POLITICE

SOCIOLOGIE

MASS-MEDIA ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII

SUMMARY

POLITICAL SCIENCE

SOCIOLOGY

MEDIA AND COMMUNICATION SCIENCES

TABLE DE MATIÈRES

ОГЛАВЛЕНИЕ

COMPARTIMENTUL

ȘTIINȚE POLITICE

CZU 327(470+571)
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).01

ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЕ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ XXI ВЕКА В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ГЛОБАЛИСТИКИ. ВЗГЛЯД ИЗ РОССИИ

Светлана ГУБАНЕНКОВА
Кандидат философских наук, доцент, Факультет философии, Орловский государственный университет имени И.С. Тургенева, г. Орёл, Российская Федерация
e-mail: *svetik.31121982@mail.ru*
https//orcid.org/ 0000-0003-0213-9295

В статье разбираются вопросы развития и выживания цивилизации в глобально-политическом контексте. Акцентируется внимание на проблемах современного этапа глобализации, фундамент которого заложили ценности Запада и изучаются концепции российских исследователей в качестве «ответа» на «вызов» неолиберальной версии глобализации о путях дальнейшего развития мира и месте России в новой социально-политической реальности глобальных политических процессов. Автором отстаивается позиция «ответа» на современные вызовы глобального мира со стороны России из соображений национально окрашенных альтернатив в развитии цивилизационных и политических процессов в глобальном пространстве. Политическое развитие России представляет собой постоянное преодоление брошенных ей «вызовов». Актуально это и в настоящее время. Многовариантность путей эволюции народов и государств аргументируется с опорой на творчество российских исследователей как начала XX века, так и XXI. Будущее мира в XXI веке должно предусматривать новую стратегию развития на основе диалогизма.

Ключевые слова: *цивилизация, глобализация, глобальные политические процессы, диалогизм, политическая культура, евразийство, Запад, Россия.*

PROCESELE POLITICE ȘI CIVILIZAȚIONALE DIN SECOLUL XXI ÎN CONTEXTUL GLOBALISMULUI POLITIC. UN PUNCT DE VEDERE DIN RUSIA

Prezentul articol abordează dezvoltarea și supraviețuirea civilizației într-un context politic global. Atenția autorului se concentrează asupra problemelor actualei etape a globalizării, a cărei bază a fost pusă de valorile Occidentului, iar conceptele cercetătorilor ruși sunt studiate ca „răspuns” la „provocarea” versiunii neoliberale a globalizării despre modalitățile de dezvoltare în continuare a lumii și locul Rusiei în noua realitate socio-politică a proceselor politice globale. Autorul apără poziția „răspunsului” din partea Rusiei la provocările moderne ale lumii globale din considerațiile alternativelor colorate la nivel național în dezvoltarea proceselor civilizaționale și politice în spațiul global. Dezvoltarea politică a Rusiei reprezintă o depășire constantă a „provocărilor”. Acest lucru mai este încă relevant și în prezent. Multivarianța căilor de evoluție ale popoarelor și statelor este argumentată pe baza lucrărilor științifice ale cercetătorilor ruși atât la începutul secolului XX, cât și în secolul XXI. Viitorul lumii în secolul XXI trebuie să prevadă o nouă strategie de dezvoltare bazată pe dialogism.

Cuvinte-cheie: *civilizație, globalizare, procese politice globale, dialogism, cultură politică, euroasianism, Occident, Rusia.*

POLITICAL AND CIVILIZATIONAL PROCESSES OF THE XXI CENTURY IN THE CONTEXT OF POLITICAL GLOBALISM. A POINT OF VIEW FROM RUSSIA

This article addresses the development and survival of civilization in a global political context. Your attention to the author focuses on the problems of the current stage of globalization, the core of which has been made of the values of the West, and the concepts of the researchers there studied as a response to the "challenge" version of the neo-liberal globalization on the modalities for the further development of the world and Russia's place in the new reality of the socio-political processes of the political world. The author defends the position of the "response" on the part of Russia to the modern challenges of the global world from the considerations of colored alternatives at the national level in the development of civilizational and political processes in the global space. Russia's political development represents a constant overcoming of"challenges". This is still relevant today. The multivariance of the ways of evolution of peoples and states is argued on the basis of the work of Russian researchers both at the beginning of the XX century and in the XXI century. The future of the world in the Twenty-First Century must provide for a new development strategy based on dialogism.

Keywords: *civilization, globalization, global political processes, dialogism, political culture, eurasianism, the West, Russia.*

PROCESSUS POLITIQUES ET CIVILISATIONNELS DU XXIe SIÈCLE DANS LE CONTEXTE DU MONDIALISME POLITIQUE. UN POINT DE VUE DE LA RUSSIE

Cet article traite du développement et de la survie de la civilisation dans un contexte politique mondial. Votre attention à l'auteur se concentre sur les problèmes du stade actuel de la mondialisation, dont le noyau a été fait des valeurs de l'Occident, et les concepts des chercheurs étudiés en réponse à la version "défi" de la mondialisation néo-libérale sur les modalités du développement ultérieur du monde et la place de la Russie dans la nouvelle réalité des processus sociopolitiques du monde politique. L'auteur défend la position de la" réponse " de la Russie aux défis modernes du monde global à partir des considérations d'alternatives colorées au niveau national dans le développement des processus civilisationnels et politiques dans l'espace mondial. Le développement politique de la Russie représente un dépassement constant des"défis". C'est toujours d'actualité aujourd'hui. La multivariance des voies d'évolution des peuples et des États est argumentée sur la base des travaux de chercheurs russes à la fois au début du XXe siècle et au XXIe siècle. L'avenir du monde au XXIe siècle doit prévoir une nouvelle stratégie de développement fondée sur le dialogue.

Mots-clés: *civilisation, mondialisation, processus politiques mondiaux, dialogisme, culture politique, eurasianisme, Occident, Russie.*

Введение

Глобальные политические проблемы в XXI веке, продолжая во многом оставаться нерешенными, наглядно демонстрируют взаимосвязь политических, социальных, демографических, экономических, экологических факторов, влияющих на развитие человеческой цивилизации. Не последнюю роль в этих процессах играет глобализация, понятие, которое часто используется для анализа и объяснений процессов, происходящих в конце XX и начале XXI вв.; понятие, по выражению немецкого исследователя У. Бека, самое злоупотребляемое в попытке проанализировать ее многообразные смыслы и контексты. Эти последние определяют процессы глобализации как взаимозависимость государств; универсализацию; «вестернизацию»; неоколониализм и др.

Двадцатый век – это пространство Pax europeana (европейский мир), затем сменившийся Pax Americana (американский мир), где господствовала идея покорения природы. Своё

законченное выражение данная мысль получила ещё в XVII веке, когда английский философ, политик Ф. Бэкон провозгласил целью науки увеличение влияния человека на природную окружающую среду. Данная идеология о всемогуществе человека, опираясь на научные достижения, НТР находила подтверждение в европейских социальных и политических практиках, утверждая, что «человеку становятся не только постепенно доступными “абсолютные знания”, но и реализуемы самые смелые предположения о его будущем» [3].

Идея «исключительного могущества» цивилизации, взлелеянная в недрах Запада и положенная в основу его интерпретации глобализации в контексте неолиберальной демократии, и в настоящее время оказывает во многом решающее воздействие на мироощущение и реальную социально-политическую деятельность человечества как глобального политического субъекта. В то же время, кризисы мирового развития, описанные в докладах Римского клуба еще в 1970-х гг. («Пределы роста», «Человечество на перепутье» и др.) показывают, что данная стратегия, предложенная западной цивилизацией в качестве образца для подражания, не может претендовать в качестве идеальной модели мирового переустройства, продемонстрировав пагубность такого видения мира. Современный немецкий философ Б. Хюбнер [7, 173] подчеркивал, что человек более не является властелином собственного инструментального могущества, он не вырос над ним морально, а скорее, наоборот, инструментальная мощь завладела человеком, подчинила его себе.

Запад, на основе европоцентризма, стереотипировано отождествляет мировую историю с событиями исключительно первоначально европейского развития, а позже и США. Американский политик П. Дж. Бьюкенен [6, 91-92] наглядно продемонстрировал это высказыванием о неравноправии цивилизаций, религий, государств. Он подчеркивал превосходство Запада, даровавшего всему остальному миру лучшие достижения во всех сферах социальной жизни; и исключительность США, обладающие значительной долей экономической, военно-политической мощи при относительно незначительном месте среди всего мирового населения, что позволяет им занимать высшее место в иерархии равных и «более равных» и свысока смотреть на другие нации.

Проблема поиска многовариантности путей развития глобальных политических процессов

Антропоцентричное видение будущего развития человеческой цивилизации в модели Запада сформировали многие закономерности современных глобальных политических процессов в условиях глобализации, где происходит рост глобального социально-экономического неравенства, демографический перекос, ухудшение экологической ситуации, рост масштабов неконтролируемой миграции, особенно в страны «золотого миллиарда», обострение социально-политических противоречий, дегуманизация культуры и формирование «одномерного» человека. Ведущие страны современного мира, акторы современной глобальной политики, в этой ухудшающейся реальности, должны задавать параметры порядка и предлагать варианты выхода из надвигающегося тупика. Однако этого не происходит. Известный тезис «о бремени белого человека» больше не работает. Известная концепция А. Тойнби «Вызов-и-Ответ», предполагающая развитие цивилизаций через своеобразный их «ответ» на брошенный «вызов» со стороны других цивилизаций и детерминирующих мировые политические изменения, вполне может быть применима к анализу текущих глобальных политических процессов.

Рационализм как фундаментальная черта европейских народов, благодаря западному видению процессов глобализации, оказывающих влияние на современном этапе существования человеческой цивилизации, во многом выступает системообразующим фактором нарастающих кризисных явлений в современном глобальном политическом пространстве.

Анализ данных глобальных проблем предусматривает поиск альтернативных, не западных путей развития для разных стран и народов. И они есть, мировые цивилизации: конфуцианско-буддийская, исламская, индо-буддийская, православно-славянская, каждая из них предлагает своё видение будущего мира. Не обошёл данный вопрос стороной и Россию, общественно-политические дискуссии в которой ведутся по вопросу выработки стратегии дальнейшего совершенствования и поиска данных путей.

С позиции национально окрашенных траекторий и альтернатив в эволюции цивилизационных и политических процессов в глобальном пространстве высказывался известный русский философ XX века Н.Я. Данилевский. Он подчеркивал, что Запад, высказываниями своих ученых и общественных деятелей, сформулировал длительный период времени, устоявшийся взгляд, согласно которому Европа рассматривается как синоним цивилизованности и прогресса, а Азия – косности и застоя. Подобная установка устойчиво существует в XXI веке, и транслируется на весь мир.

Н.Я. Данилевский в своих размышлениях настаивает на том, что развитие социально-политического пространства как раз и состоит и в том, чтобы все страны и народы предлагали свои варианты поступательного движения, отказавшись от практики выбора одного пути, предложенного Западом в качестве единственно верного. Поэтому, вместо линейности обосновывается мысль о многовариантности; взамен универсальности по европейскому образцу, множественность цивилизаций. Выстраивая свой «ответ» на предложенную Западом модель, философ предлагает собственный проект – славянскую цивилизацию как особый тип, во многом отличающийся от западного, и фундаментом славянской модели выступает Россия со своей своеобразной культурой и социальной системой.

В свою очередь, русский философ С.Н. Булгаков, размышляя над содержанием капиталистической системы хозяйствования, созданной развитием западной цивилизации, акцентирует внимание на ее главных свойствах – критериях логоса, рациональности, полезности, эффективности, прибыли. Как пишет С.Н. Булгаков [1, 299] – в подобной системе хозяйственных отношений индивид выступает в роли активного преобразователя окружающего пространства, его покорителя. Человек, перестает рассматривать себя в качестве части природного целого и рассчитывает на себя в своей рациональной, материальной деятельности, тем самым отвергая духовное содержание хозяйства, его трансцендентное значение.

Развивая идеи трансцендентного смысла материальной деятельности, российский философ, публицист, профессор А.Л. Казин, анализирует современное мировое пространство. Исследователь в контексте идей русской философии отмечает, что взаимоотношения между государствами, нациями выстраиваются исключительно на материальных основаниях, утилитарных позициях, доминировании правила «Миром правят деньги». Социальная, хозяйственная деятельность человека подчинена главным образом извлечению прибыли, что исключает ее духовный аспект, трансцендентный источник [2, 12]. Любые препятствия, стоящие на пути этого процесса, например, традиционные ценности, национальные границы, социальные институты,

следует устранять. При таком подходе, любое явление социально-политической жизни имеет свой денежный эквивалент; всё покупается и всё продаётся.

В итоге, подобная западная установка на собственную роль и значимость в социально-политическом пространстве на протяжении XX и XXI века показали негативные последствия такой модели прогресса, приведшей к обществу потребления, глобальным политическим трансформациям, катастрофическим изменениям в экологии.

В то же время, что в начале XX века, и тем более, в XXI веке данный европоцентристский подход не устраивает многих современных ученых, представителей общественности, политическую элиту. Брошенный Европой «вызов» подталкивает разные страны и народы на выбор цивилизационного пути в качестве «ответа».

Актуален данный «ответ» в условиях современных вызовов и для России, вся политическая история которой представляет собой постоянный «ответ», на предложенный внешними обстоятельствами «вызов».

По мнению современных исследователей В.Ю. Бельского, В.А. Лепехина [6, 184-185] Россия сталкивалась как минимум с пятью «вызовами», на которые вырабатывала собственный цивилизационный «ответ», выбирая свой путь развития. В их авторской трактовке это выглядит следующим образом:

Первый цивилизационный выбор связан с периодом Древней Руси и самоопределением в пользу православия как основы религиозно-мировоззренческих ценностей российского общества и государства;

Второй выбор в качестве своеобразного «ответа» Русь сделала в XIII-XV вв. под давлением с одной стороны Орды, а с другой, - с Запада, что привело к осмыслению социокультурной идентичности и политической мобилизации, способствовавшие процессам политического возвышения Москвы и нового этапа в развитии российского государства;

Третий выбор в России был осуществлен в связи с преодолением Великой Смуты;

Четвертый – с революцией и гражданской войной 1917 года;

Пятый – с разрушением советской системы и попыткой определить иной путь цивилизационного развития.

Таким образом, можно констатировать, что с 90-х годов РФ вновь стоит перед «вызовом» стратегического развития страны в новых условиях. В начале 1990-х гг. ответом был выбор в пользу Запада и западных ценностей. Существовала надежда признания России в качестве равноправного партнера европейскими странами. К сожалению, этого не произошло. С 2000 гг. в России проявили себя политические силы, осознавшие, что развитие современной России по навязанному ей западному пути способствует превращению страны в колонию западного мира и активизирует процессы неоколониализма в новых условиях. В ответ на вызов возникли призывы к осмыслению собственной идентичности, апелляции к национальной гордости и учёту самобытности при социально-политических изменениях.

В.А. Лепехин [6, 186] размышляя над вопросом, сохранится ли Россия в потенциальной войне цивилизаций, утверждает, что эффективный ответ возможен в случае восстановления полноценной российско-евразийской цивилизационности. Подобные идеи высказываются в современной России и многими другими учёными, общественно-политическими деятелями, представителями этатистского направления среди политической элиты и это повышает интерес к евразийству как общественному, политико-

философскому течению, отстаивавшему положения о самостоятельном и неповторимом цивилизационном и политическом пути народов в целом, и России в частности.

Евразийство представляет собой оригинальный проект путей совершенствования России, разработанный еще в начале XX века, который актуален и востребован в XXI веке среди российских и зарубежных авторов. Идейными вдохновителями и руководителями евразийства выступали одни из самых образованных интеллектуалов своего времени – князь Н.С. Трубецкой (лингвист, филолог) и П.Н. Савицкий (прекрасно разбирающийся в географии, истории). Именно они разработали тезисы евразийства, касающиеся своеобразия и оригинальности культур и их возможностей для межкультурного диалога и понимания друг друга; идеи о не подражательности другим народам и культурам, что вызывает уважение и повышает привлекательность этих самых культур как неповторимых личностей, ценных для себя и других, т.е. те самые принципы поликультурности, на которых настаивает современная Россия, поддерживая идею мозаичного, сложного, многополярного мира, а не одномерного мира.

Евразийство, опираясь на огромный фактологический материал, доказывает своеобразие цивилизационного пути России, самодостаточность самобытного социокультурного типа – России-Евразии. Культура данного типа не является ни культурой Запада, ни Востока, ни тем более их простым смешением и сочетанием. Она представляет собой особый уникальный мир, симфонию, где присутствует необычное сочетание западных и восточных ценностей. Научные исследования социально-гуманитарных наук доказывают верность направлений суждений философов начала XX века.

В политологии существует множество различных типологизаций политических культур. Ставшей уже классической, является и классификация, определяемая спецификой цивилизационного строя особых полу-миров - Запада и Востока, традиции которых представляют собой фундамент почти всех существующих в мире политических культур, описанные А. И. Соловьёвым и В. П. Пугачёвым [5]. В контексте данного подхода для политической культуры западного типа характерны ценности гуманизма, свободы, плюрализма, индивидуализма, атомизации социальной жизни, автономии индивида и его самоценности, правового абсолютизма, «государства как ночного сторожа при рынке», гражданского общества, политического диалога, компромисса и консенсуса, прагматичность, а также антропоцентрический подход к окружающему миру, требующий его немедленного и радикального преобразования под требования человека. Политическая культура восточного типа, в свою очередь, ориентируется на ценности и традиции коллективизма, общинности, государствоцентричности, религиозности, справедливости, порядка, иерархичность в общественных отношениях, моральный авторитет старших, опора на обычаи, господство патриархально-клановых структур, авторитет политических лидеров В отличие от ценностей Запада, где человек рассматривается как центр вселенной, на Востоке преобладают идеи встраивания человеческой деятельности в окружающий его природный мир, а не его кардиальное преобразование. В европейском понимании человек - субъект жизни. На Востоке он покорен судьбе.

Данные противоположные типы общественно-политических ценностей, в русской культуре функционируя как единое уникальное целое, определяют её своеобразие, системным изучением которого и занимались представители евразийства.

Тенденции развития современного мира показали актуальность данных идей и согласие многих отечественных учёных с тезисами отцов-основателей евразийства. В силу своей непохожести на Европу Россия воспринимается в западном общественном сознании как некая аномалия в лучшем случае, а в худшем как варварская страна, ущербная, которой необходимо многому научиться у цивилизованного Запада. Однако, Запад и Восток предполагают разные ценности и пути развития человеческой цивилизации. С.И. Реснянский в своём докладе «Проблемы человека и цивилизационного выбора России на современном этапе» [4] в 2015 году в г. Орёл на базе ФГБОУ ВПО «РАНХиГС при Президенте РФ», в духе евразийских идей, подчёркивал необходимость ориентации на духовный мир человека, отмечая, что Запад культивирует материальные ценности, активно используя для этого СМИ. В результате смысл жизни человека подменяется таким понятием как «качество жизни». Повсеместно в мире происходит распространение европейских норм и ценностей общественно-политической жизни. Запад предлагает ценности индивидуализма, Восток – идею соборности. На базе индивидуализма формируется космополитизм и утверждается идея отрицания национальной самобытности и идентичности. Эти принципы западный мир распространяет и на Россию.

Однако, тотальная вестернизация губительна для России, для нее жизненно необходимым является суверенное и самобытное развитие. Ориентируясь на многолетнюю историческую, политическую, культурную традицию, утвердившую Россию в качестве самостоятельного субъекта, отечественному обществу и государству необходимо и в условиях вызовов XXI века отстаивать национальный путь, обладающий значительной степенью внутренней и внешней независимости. Ибо, только осознающий себя цельным, народ, его культура, его государство способно внести свой духовный и материальный вклад в развитие человеческой цивилизации, занять в ней достойное место.

Заключение

Рассматривая потенциальный ответ со стороны России в контексте концепции евразийства можно отметить, что предшественники евразийства, а также его основоположники и последователи исходили из тезиса о многообразии окружающего мира – этнического, лингвистического, конфессионального, культурного, социального; их равноценности и равнозначимости, т.к. только эти основы позволяют противодействовать одномерной западной ориентации в развитии мировых процессов и одновременно удержать планетарные социально-политические процессы в единстве их разнообразия.

Подобные идеи находят поддержку среди ученых и общественности по всему миру, особенно среди представителей восточной цивилизации. Они придерживаются цивилизационного подхода, лежащего в основе евразийства и утверждающего идею о том, что единственно возможным способом сближения разных культур и цивилизаций является диалогизм - мышление, которое объединяет все страны и народы, предопределяет их творческое взаимодействие в противовес доминированию и постулирует отношение разных цивилизаций друг к другу на основе понимания и мироощущения с иными на основе «Ты» - самостоятельных и исполненных разнообразия социокультурных миров. Цивилизационное и политическое развитие мира в XXI веке, мира у которого есть будущее, предусматривает разработку новой стратегии эволюции на основе усиления взаимодействия и социо-

культурного диалога между всеми цивилизациями в глобальном пространстве.

Библиография

1. БУЛГАКОВ, С.Н. Философия хозяйства. М.: Институт русской цивилизации, 2009.

2. КАЗИН, А.Л. Против идеологии ада // Литературная газета. 23-29 июля 2014. № 29 (6472).

3. МОИСЕЕВ, Н.Н. Судьба цивилизации. Путь разума. М.: Языки русской культуры. 2000. ЛитМир - Электронная Библиотека https://www.litmir.me/

4. РЕСНЯНСКИЙ, С.И. «Проблемы человека и цивилизационного выбора России на современном этапе» // Международная научно-практическая конференция «Запад-Восток: цивилизационный выбор России», ФГБОУ ВПО «РАНХиГС при Президенте РФ (Орловский филиал), Орёл, 2015.

5. СОЛОВЬЁВ, А.И., ПУГАЧЁВ, В.П. Введение в политологию. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2003.

6. Стратегия устойчивого развития в контексте политических процессов XXI столетия: коллективная монография / Под ред. А.И. Костина. – М.: Издательство Московского университета, 2018.

7. ХЮБНЕР, Б. Смысл в бессмысленное время: метафизические расчеты, просчеты и сведение счетов. Минск, 2006.

CZU 321.01:351.86
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).02

CHARACTERISTIC ASPECTS OF THE STATE AS THE CENTRAL INSTITUTION OF POLITICAL SYSTEM
(from the perspective of the guarantor of national security)

Ludmila OLEINIC
Doctor of Political Science, Associate Professor,
The American University of Moldova, Republic of Moldova
e-mail: *astmiler@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-5884-9563

The establishment of a democratic state, an open society in which the citizen is the subject of social-political processes and feels safe, represent in essence a complex process. The main role in achieving these objectives largely depends by the state, by the public power, which is essentially obliged to create the right conditions and mechanisms for the involvement of all progressive forces in the construction of the new edifice. In this vein, the factor of awareness of the state's correlation with national security is very important in order to make proposed objectives work. As a result, in order to increase the effectiveness the state focuses on reporting and accommodating to modern European standards and principles on the activity, organization and functioning of political processes and institutions in society as a whole in correlation with assuring national security issues.

Keywords: *state, national security, state system, national interests, threat, political power, political regime, state institutions.*

ASPECTE CARACTERISTICE ALE STATULUI CA INSTITUȚIE CENTRALĂ A SISTEMULUI POLITIC
(perspectiva de garant al securității naționale)

Constituirea unui stat democratic, a unei societăți deschise, în care cetățeanul este subiect al proceselor social-politice și se simte în siguranță, reprezintă, în esență, un proces complex. Rolul principal în atingerea acestor obiective îi revine, în mare măsură, însăși statului, puterii publice, care este obligată să creeze condițiile și mecanismele potrivite pentru implicarea tuturor forțelor progresiste în construcția noului edificiu. În acest sens, factorul de conștientizare a corelației statului cu securitatea națională este foarte important, pentru ca obiectivele propuse să funcționeze. Ca urmare, pentru a spori eficacitatea, statul se concentrează pe raportarea și adaptarea la standardele și principiile europene moderne privind activitatea, organizarea și funcționarea proceselor și instituțiilor politice în societate în ansamblu, în corelație cu asigurarea securității naționale.

Cuvinte-cheie: *stat, securitate națională, sistem de stat, interes național, amenințare, putere politica, regim politic, instituțiile statului.*

ASPECTS CARACTÉRISTIQUES DE L'ÉTAT EN TANT QU'INSTITUTION CENTRALE DU SYSTÈME POLITIQUE
(point de vue du garant de la sécurité nationale)

L'établissement d'un état démocratique, d'une société ouverte dans laquelle le citoyen fait l'objet de processus socio-politiques et se sent en sécurité, est essentiellement un processus complexe. Le rôle principal dans la réalisation de ces objectifs incombe en grande partie à l'état lui-même, la puissance publique, qui est obligée de créer les bonnes conditions et mécanismes pour l'implication de toutes les forces progressistes dans la construction du nouvel édifice. En ce sens, le facteur de conscience de la corrélation de l'état avec la sécurité nationale est très important pour que les objectifs proposés fonctionnent. En conséquence, afin d'accroître l'efficacité, l'état se concentre sur l'établissement de rapports et l'adaptation aux normes et principes européens modernes sur l'activité, l'organisation et le fonctionnement des processus des institutions politiques dans la société dans son ensemble, en corrélation avec la garantie de la sécurité nationale.
***Mots-clés:** état, sécurité nationale, système de l'état, intérêt national, pouvoir politique, régime politique, institutions de l'état.*

ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВА КАК ЦЕНТРАЛЬНОГО ИНСТИТУТА ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ
(с точки зрения гаранта национальной безопасности)

Создание демократического государства, открытого общества, в котором гражданин остается субъектом общественно-политических процессов и чувствует себя в безопасности, является, по сути, сложным процессом. Основная роль в достижении этих целей во многом зависит от самого государства, от государственной власти, которая обязана создать благоприятные условия и механизмы для участия всех прогрессивных сил в строительстве нового типа государства. В этой связи, для достижения предлагаемых целей, значимую роль играет фактор осведомленности о взаимосвязи государства с национальной безопасностью. В итоге, в целях повышения эффективности, государство сосредоточивает свое внимание на отчетности и адаптации к современным европейским стандартам и принципам деятельности, организации и функционирования политических процессов и институтов в обществе в целом, в сочетании с обеспечением национальной безопасности.
***Ключевые слова:** государство, национальная безопасность, национальные интересы, угроза, политическая власть, политический режим, государственные институты.*

Introduction

The actuality of this research is determined by the need to assess the achievements of the state as the central institution of the political system while offering suggestions on perspective. Multiple aspects have manifested, which as relations of state elements and institutions, state theoretical approaches, state consolidation, correlation between the state and the national security system, the interests and the security environment, democracy, all are the subjects of present political scientific investigation. From the perspective of undeniable reality and needs the scientific research is to reveal truth with an important contemporary resonance. As a result, various methods of political science have been used and integrated as study tools. Is worth to be mentioned the systemic method, which allowed analyzing as a whole the investigated subject, revealed in the foreground. Similarly, in order to achieve the purpose of the scientific investigation, the comparative method and the history principle was widely applied. In direct accordance was used the political neoinstitutionalism, the essence of which is reflected by the thesis that institutions determine and limit historical and political developments.

The main ideas of the research

The state as the central institution of the political system represents a specific organization of political power in society, which has sovereignty, monopoly on the use of legal constraint and achieves governance with society through a special mechanism. The contemporary state provides a set of characteristic features, which are recognized by the international community and are used as criteria for the recognition of other states as subjects of international relations, which have concrete rights and responsibilities. These criteria are three important constituent elements for the state. The first element, the territory as an indication of the state is indivisible, inviolable, inalienable and exclusive. The second one, the population constitutes the human community, which lives on the territory of the state and is subject to its power. According to international law, the population identifies with the inhabitants of the state. In turn, the third element is sovereignty, it requires being independent of any forces, situations or persons. The power of the state is sovereign, it has supremacy in the country and independence in relations with other states. Being sovereign, it means state power is universal first, secondly it has the prerogative to postpone any manifestations of any other community power and thirdly it has exclusive means of interaction (army, police).

It is the concept of purpose that distinguishes the concept of the state from its physical bases as well as its institutions. Physical foundations simply exist and must be addressed by virtue of this. Institutions are created to govern, to make the state work, but their functional logic fails in the long run seeking to include in definition the whole state. A clear suggestion as a valuable orientation to explore the notion of state is conferred by the concept of national security. National security emphasizes in a strong way that the object of security is the nation and this structures questions about the links between nation and state. Given these facts, every national security taken in *stricto senso* is a concept with a limited application in terms of the state, or in other words, the relationship between state and nation is much more complex. The objective of the state is to protect and represent the nation and the link between them is deep [1, p. 46].

National security is the main concern of the state, which is a state of legality, socio-economic balance and political stability of the state, in accordance with democratic principles and norms. In this context, national security is the basis of the general policy of the state by which theoretical foundation and implementation of measures in all fields of activity, with the aim of ensuring the promotion and defense of fundamental national interests. In other words, the nation can manage its security status only if it has high-performance “capture status” capabilities, designed to detect wide range of direct or discrete political (including military), energetic, informational, financial-banking, cultural aggressions [2, p. 9].

Can be concluded that the national security of the state represents the totality of the visions regarding the objectives and strategy of the state in the field of ensuring the security of the individual, society and the state from external and internal political, economic, social, military, technological, ecological, informational threats, taking into account the available resources and possibilities. From the perspective of the analyses made, the security of the nation has two fundamental components: internal security and external security. Each component must be managed from integrative perspective, in particular through the most efficient process and resource management, aiming to act and allocate resources for different ‘projects’.

Internal security is aimed to social security and population protection, in many aspects and in cases such as natural disasters, pollution due to industrial

accidents. Internal security manages economic or industrial espionage activity, corruption, sabotage or terrorist actions, attacks on strategic infrastructures. Internal security ensures the environment most conducive to economic development and the achievement of the well-being of citizens. In turn external security, concerns first and foremost possible military aggression, cross-border crime and the management of latent conflicts in the territorial proximity. They also include participation in various international missions, peacekeeping or peace-making.

Thus, national security reflects the main directions and principles of state policy, being the basis for the elaboration of concrete programmes and organizational documents in the field of its assurance. The main principles of national security are as follows: respect for the Constitution and the laws of the state in carrying out the activity on ensuring national security; unity, correlation and balance of all types of security, changing its priorities depending on the situation; priority of political, economic, informational measures to ensure national security; the reality of the objectives put forward in dependence of the resources and means available; compliance with the rules of international and national law in the execution of coercive measures, including the use of military force; the combination of centralized leadership of security forces and means with the transfer of tasks in this area to state power bodies, local and central state authorities [3, p. 267],

The protection of the national security of the state includes all political, economic, military and legal measures aimed at identifying, warning and suppressing the activity of anti-state forces, foreign intelligence services. Elements of the system of protection of state security constitute measures to prevent terrorist acts, to isolate objects with special purpose. The same, state security is carried out by various state bodies intended to ensure national security and above all by special bodies – espionage within and outside the country and counterintelligence.

It can certainly be said that national security is the state of the nation, social communities, citizens and the state, founded on economic prosperity, legality, balance and socio-political stability, expressed by the rule of law and ensured by actions of economic, political, social, legal, military, informational and other nature, with the aim of the unfettered exercise of citizens' rights and freedoms, the full manifestation of the freedom of decision and action of the state, its fundamental attributes and the quality of the subject of international law. In this vein, the elements of national security can be defined, such as:

* National defense include the measures and actions carried out by the state in order to defend and guarantee national sovereignty, state independence and unity, territorial integrity and constitutional democracy;

* National security is the guarantee provided by the state on the effective defense of democracy, the rule of law, constitutional order and supreme values guaranteed by the Constitution, through the intelligence, counterintelligence and security activities carried out by the national security system, as well as through decisions and actions to achieve the safety of citizens and the nation;

* Public order include the totality of political, economic, social norms and measures that allow the normal functioning of state institutions, the maintenance of public peace, the guarantee of the safety of citizens, respect and protection of rights».

With regard to 'security policy resources', three categories of objectives are highlighted, such as: application of resource management on the basis of integrated programmes to all institutions engaged in activities in the field of defense, public order and national security; ensuring better coordination of the institutions involved in securing resources, as well as

the more effective exercise of parliamentary control; increasing transparency in the use of public funds and accountability to the taxpayer [4, p. 2].

As society develops around the state, it becomes increasingly dependent on state and therefore the security is indispensable linked to the state. The state is much more than the sum of its citizens and, as a result, complex relations are established between the state and its citizens that do not always satisfy all its citizens. Opinions on relations between the state and citizens are divided into two basic models such as minimalist and maximalist conceptions of the state.

In regard, the minimalist state has the genesis in John Locke's concept of social contract, which provides a theory of the state centered in particular on the individuals who make it up. The state is based on the consent of its citizens to be governed, and the actions of the state are appreciated by their impact on the interests of citizens. From this point of view, the state is the sum of its citizens, and serious conflicts between citizens and the state should be avoided. Robert Nozick provides a profound and comprehensive justification of the minimalist state, in which the recognized need for collective structures is subordinated to the primary value of individual rights [5, p. 58]. From this perspective, the interpretation of national security is derived from the interests of individual citizens, in which case conflicts of interest between citizens and the state do not become antagonistic.

In turn, the maximalist state has come from the assumption that the state should be much more than the sum of its component parts and that therefore has its own interests that do not, always correspond to those of the citizens. The interests of the state can derive from a variety of sources: maximalists interpret them as the interests of dominant elite, which uses the state to promote its own cause [6, p. 34], the realists conceive the state as a necessary unity for the good and survival of any human group within the international anarchic environment. Starting from Hegel's «deification» of the state, Heinrich von Treitschke argues that the state is «primary and necessary», that it exists as an «independent force» and that it «does not require opinions in an elementary way, but claims obedience» [7, p. 129]. From this perspective, the state as a collective entity is above the individuals who compose it and is not conceived as something created by individuals on the basis of a social contract.

Regardless of the approach, the state takes an independent position on its citizens because of the essential role it plays in the realization of individual interests. Since the state must be regarded as the source of any value, or at least as a necessary condition for the realization of any value, its maintenance and consequently the pursuit of its interests exceeds the individual values of which it is composed as a notion. Between the maximalist and minimalist approach of the state there are different interpretations of the relationship between individual security and national security. Since the state is more than the sum of its parts, it can detach itself from individual security needs, and therefore legitimately ignore them [8, p. 79].

In practice, it is the maximalist state that leads, the minimalist state remaining a utopia. R. Berki considers that there is no way out of the paradoxes of individual security without the existence of the state [9, p. 203]. The maximalist state remains a common practice, while the minimalist state's view is to set a standard for criticism. In the maximalist state model, internal security becomes a natural dimension and no efforts are necessary to harmonize the interests of the state with those of the individual one. Regardless of the type of state organization, political power must pay attention to citizens' problems because otherwise they risk one or both de-

nouncements: the collapse of a civil war or the loss of international power and status vis-à-vis other states or security bodies.

As a result, the state represents a form of organization of political power that has a specific structure. The organization, structure and realization of state power presuppose the form of the state. The form of the state as a whole of external indications includes three elements: the form of state organization, the form of government and the political regime. The form of organization of the state represents the national-territorial organization of the state and a correlation of the central, regional bodies. In this regard, the main forms of state organization are the confederation, the unitary state and the federation. The form of government implies the method of organization of the higher state power, the principles of the correlation of its organs, the measure of participation of the population in their formation. There are two main forms of state governance such as the republic and the monarchy. The third element of the form of the state is the political regime which represents the totality of methods, processes, means of achieving political power. The political regime characterizes the environment and the conditions of the political life of society, a decisive political climate existing in one or another country during a concrete period of historical development. However, the political regime is a system of constitutional order and a concrete exposition of this system in practice [10, p. 66],

As demonstrated by the contemporary political practice of democratic countries, the prime subject of political power, its source is the people, who perform some of the functions of the corresponding power, another part delegates them to its official representative, to the state. In turn, the state divides the powers between the bearers of power. This division of power is called the division of powers. The idea of the division of powers (J.Lock, Ch. Montesquie) for the first time was reflected legally and practically in the U.S. Constitution, the Constitutional Acts of the Great French Revolution, which was later taken up by the political practice of other countries [11, p. 209],

The division of powers is carried out in two dimensions: vertically and horizontally. The vertically division of powers represents in itself the division of powers between the subjects of state leadership of different levels. In this way, the organs of central, regional and local power are formed. In practice, it distinguishes the division of states into centralized, where local power bodies are the «continuations» of central bodies (Greece, Ireland, Portugal, Iceland); decentralized states – local bodies (provinces, counties, departments) are empowered with substantial powers (Italy, Spain, France); semi-centralized states – the organs of local power in a row of spheres such as education, health protection have relative independence, and otherwise depend on the bodies of central power (United Kingdom, Netherlands).

The horizontally division of powers is carried out between three bodies sometimes being called «branches» of power – legislative, executive and judicial. Legislative power is based on the principles of the constitution and the rule of law, forming the outcome of the elections. In different countries the functions of the legislative power are different both by volume and content. But, as such, the legislative power has the following attributions: it introduces changes in the Constitution, determines the foundations of the internal and external policy of the state, adopts the state budget, initiates and adopts laws, binding on executive bodies and citizens, controls their execution. The bearer of the legislative power is the representative body – the Parliament, which can be made up of one chamber or two chambers. For example, the one-chamber parliament operates

in eight out of eighteen Western European countries (Iceland, Luxembourg, Portugal, Greece, the Scandinavian countries). In a row of countries there is a two-chamber parliamentary system, in which one chamber is formed as a result of direct elections, and the second on the basis of territorial proportionality. Thus, in some countries (e.g. Belgium, Switzerland and Italy) both chambers are equal, participate equally in the formation of the government and in the legislative process.

In turn, executive power is even more diverse. In some countries (USA) the head of executive power is the president of the country, while holding the post of head of state. In other countries these functions are divided, having a dual character. For example, in countries with the form of republican government (such as Germany, France, Italy) the head of executive power is the prime minister and the head of state is the president. In Britain the head of state is the monarch, the head of the executive power is the prime minister. A peculiarity of the executive power is that it not only organizes the execution of decisions of the legislative power, but also alone can issue normative acts or rule with legislative initiative.

The judicial power has as its first prerogative the protection of the constitutional order of the state, the legality and order, the rights and freedoms of citizens. Its system includes organizations and institutions independent of other power bodies: these are the Constitutional Courts (such as in Austria, Spain, Portugal, Germany and Russia), the Constitutional Council (in France), the Special Higher Court (in Greece). The purpose of these bodies is to ensure the defense of the democratic system from the demands of the legislative, executive and to certain extent of the social power. In addition to the constitutional courts, in virtually all countries there are administrative judges, who resolve the differences that arise between citizens and governing bodies. Compliance with the laws is supervised by the prosecutor's office, and other control bodies [12, p. 15-16].

Conclusions

The specific approach is carried out in matters of the state, as a central institution in ensuring internal security, analyzing itself from the position of guarantor of national security assurance, the forms of state, governance and the division of powers in the state. Generalizing can be said that from strategic point of view, the state policy and national security are directing their efforts to guarantee the development of the state and society in terms of civilization and economy, towards its transformation into a functioning and stable democracy, towards creating and promoting favorable conditions for increasing the well-being of the population and the prosperity of the country, for the modernization of the state.

In this regard, building state and societal resilience by supporting good governance and accountable institutions by working closely with civil society is an important issue in order to make things work. Also, an integrated approach to state and national security being fully engaged in all levels of governance is expected to be successful through a coherent use of all policies. Finally, the cooperation between states will support forms governance and national security worldwide, allowing states and peoples the opportunity to better manage security concerns, reap the economic gains of globalization, express more fully cultures and identities, and project influence in world affairs.

Bibliographic references

1. BUZAN, B. People, States and Fear: The national Security Problem in International Relations. – Brighton, Harvester-Wheatsheaf. 1983. P. 44-53.

2. www.cpcs.ro/dictionarsecuritate.php.

3. Dictionary of social sciences. – UK, Ed. by I.Gould Kolb. The Free Press. 1965. P.267.

4. http://www.securitatenationala/e107_plugins/content/content.php?content.11

5. REYNOLDS, P. Introduction to International Relation. – London, Longman. 1980. P. 58.

6. BLOCK, F., KAPLAN, B.H. Teoria marxistă a statului în analiza sistemelor mondiale. București, Ed. Academiei. 1978. P.34.

7. TREITSCHKE, H. Politics, Communism, Fascism and Democracy: The theoretical foundation. – New York, Random House, 1972. P. 129.

8. PETTMAN, R. State and Class: sociology of international affairs. – London, Croom Helm, 1979. P.79-82.

9. BERKI, R. Security and Society: Reflection on law, order politics. – London, J.M. Dent, 1986. P.203.

10. PÎRȚAC, G., OLEINIC, L. Manual de Politologie. Chişinău, Ed. Vizual Design, 2011. P. 64-71.

11. ИРХИН, Ю. Политология. – М.: Экзамен, 2006. С. 209.

12. OLEINIC, L. Note de curs. Politologie. Partea I. – Chişinău, Ed. AAP. 2010. P.15-16.

CZU 352(4):327
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).03

RELAȚIA INTERESE PUBLICE - PROCES DECIZIONAL ADMINISTRATIV LOCAL ÎN ȚĂRILE SPAȚIULUI COMUNITAR EUROPEAN: STUDIU COMPARATIV

Victor SACA
Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *vtsaca@hotmail.com*
htpps//orcid.org/0000-0002-7765-3208

Tatiana BOGOS
Doctorandă, Academia de Administrare Publică, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *bogos_tanea@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-5737-5685

În prezentul articol este examinată relația interese publice – proces decizional administrativ local în țările din spațiul comunitar european. Autorii scot în evidență importanța bunelor practici a țărilor spațiului comunitar pentru Republica Moldova. Administrația publică locală reprezintă unul dintre cele mai importante atribute ale societății democratice. Anume la nivelul dat se formează rădăcinile democrației, iar aceasta determină semnificația organelor locale, care ocupă o parte considerabilă în sistemul administrativ în ansambu. Tendința statelor spre modernizare creează premise de elaborare a unor standarde privind administrația publică locală, aplicarea unor principii comune de organizare și funcționare a acesteia, definite prin lege și aplicate în practică. Iar identificarea unui model potrivit și eficient de manifestare și realizare a relației respective reprezintă un prim obiectiv. În acest context, în articol se analizează structura administrației publice locale, accentul fiind pus pe manifestarea relației interese publice – proces decizional în diferite state ale spațiului comunitar. În funcție de particularitățile specifice, autorii constată că realizarea acestei relații diferă de la un stat la altul. Iar principiul descentralizării și autonomiei locale este acela care stă la bază fortificării administrațiilor publice locale din diferite țări.

Cuvinte-cheie*: interes public, proces decizional, administrație publică locală, decident, politici publice, spațiu comunitar european, Republica Moldova.*

THE PUBLIC INTERESTS - LOCAL ADMINISTRATIVE DECISION - MAKING PROCESS RELATIONSHIP IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION: COMPARATIVE STUDY

The article proposed for publication is analysing the relation between the public interest and the local administrative decisional process in the countries from the European neighbourhood area. The author emphasises the importance of the good practices in the Republic of Moldova. The local public administration represents the main attributes of a democatice society. This is the level that actually forms the good practices of democracy and these determine the role of the local authorities, which have a considerable importance in the administrative system. The tendency of the states to modernization creates the premises for the elaboration of the local public administration standards, and creates the common principles of organisation and functioning of the public administration, defined by law and applied into practice. Identifying a suitable and effective model for organising and improving this collaboration relation is the first goal. In this context, the

article is analysing the structure of local public administration, the emphasis being on the relation of the public interests-decision-making process in different states of the community space. The author finds that this relation differs from one state to another, depending on the specific features in each state. The principle of decentralization and local autonomy is what underlies the strengthening of local public administrations in different countries.

Keywords: *public interest, decision-making process, local public administration, the public decideur, public policies, European neighbourhood area, Republic of Moldova.*

LA RELATION L'INTÉRÊT PUBLIC –LE PROCESSUS DÉCISIONNEL ADMINISTRATIF LOCAL DANS LES PAYS DE L'UNION EUROPÉENNE: ÉTUDE COMPARATIVE

Cet article examine la relation entre les intérêts publics et la prise de décision administrative locale dans les pays de l'espace communautaire européen. Les auteurs soulignent l'importance des bonnes pratiques des pays de la zone communautaire pour la République de Moldova. De l'administration publique locale est l'un des attributs les plus importants d'une société démocratique. C'est au niveau de l'administration publique locale que se forment les racines de la démocratie, ce qui détermine la place des organes locaux, qui occupent une part considérable dans l'ensemble du système administratif. La tendance des États à la modernisation crée des conditions préalables à l'élaboration de normes sur l'administration publique locale, à l'application de principes communs de son organisation et de son fonctionnement, définis par la loi et appliqués dans la pratique. Et l'identification d'un modèle approprié et efficace de manifestation et de réalisation de la relation respective est un premier objectif. Dans ce contexte, l'article est destiné à analyser la structure de l'administration publique locale, l'accent étant mis sur la manifestation de la relation intérêt public – prise de décision dans différents États de l'espace communautaire. Selon les particularités spécifiques, les auteurs notent que la réalisation de cette relation diffère d'un état à un autre. Et le principe de décentralisation et d'autonomie locale est celui qui sous-tend le renforcement des administrations publiques locales dans différents pays.

Mots-clés: *intérêt public, processus décisionnel, administration publique locale, politiques publiques, espace communautaire européen, République de Moldova.*

ВЗАИМОСВЯЗЬ ОБЩЕСТВЕННЫЕ ИНТЕРЕСЫ - ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ МЕСТНЫМИ АДМИНИСТРАТИВНЫМИ ОРГАНАМИ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СООБЩЕСТВА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

В данной статье исследуется взаимосвязь между общественными интересами и процессом принятия административных решений на местном уровне в странах Европейского сообщества. Авторы подчеркивают значимость для Республики Молдова передового опыта стран Евросоюза. Местное публичное управление - один из важнейших атрибутов демократического общества. Именно на уровне местного публичного управления формируются корни демократии и этим определяется роль местных органов власти, которые занимают значительную часть во всей административной системе. Тенденция государств к модернизации создает предпосылки для разработки стандартов в отношении местного публичного управления, применения некоторых общих принципов его организации и функционирования, определенных законом и применяемых на практике. Определение подходящей и эффективной модели для проявления и достижения этих отношений - первейшая цель. В этом контексте, в статье проанализирована структура местного публичного управления, с упором на проявление взаимосвязи публичных интересов с процессом принятия решений в разных государствах Европейского сообщества. В зависимости от особенностей, авторы приходят к выводу, что реализация этой связи различается от одного государства к другому. А принцип децентрализации и местной автономии - это то, что лежит в основе усиления местных публичных администраций в разных странах.

Ключевые слова: *общественный интерес, процесс принятия решений, местное публичное управление, лицо, принимающее решения, публичная политика, пространство Европейского сообщества, Республика Молдова.*

Introducere

Relația interese publice - proces decizional în contextul modernizării administrației publice locale reprezintă un subiect complex și actual, iar identificarea unui model potrivit și eficient de manifestare și realizare a acestei relații îl calificăm drept obiectiv de semnificație majoră pentru sistemul administrației publice. În acest context, în articol se preconizează a se analiza structura administrației publice locale, accentul fiind pus pe manifestarea relației interese publice-proces decizional în diferite state ale spațiul comunitar. Analiza bunelor practici a statelor respective este importantă în acele circumstanțe în care putem examina particularitățile specifice și identifica acele modele de sisteme administrative, care de-a lungul timpului au demonstrat că pot face față tendințelor actuale de modernizare și satisface necesitățile și interesele populației pe care o reprezintă, or aceasta este cea mai importantă misiune care revine administrației publice.

Cercetarea practicilor internaționale și a caracteristicilor specifice fiecărui stat în parte, în funcție de organizarea administrativ-teritorială, de gradul de autonomie locală și descentralizare, ne-ar permite să precizăm și să punctăm acele probleme fundamentale cu care se confruntă astăzi sistemul administrativ local în consolidarea relației interes public-proces decizional, precum și lacunele care necesită a fi rectificate. În cele din urmă constatăm importanța cunoașterii diferitelor practici europene care au demonstrat deja un nivel de bunăstare și prosperitate, de satisfacere a nevoilor și exigențelor cetățenilor. Totodată, pentru atragerea în Republica Moldova a mai multor investiții privind dezvoltarea și educarea societății, valorificarea, motivarea și responsabilizarea personalului din sectorul public, accentul fiind pus îndeosebi pe eficiență, transparență, eficacitate și rezultat.

Principalele deosebiri și asemănări între sistemele administrative din țările spațiului comunitar european

Dat fiind faptul că administrația publică locală este o reacție la diferite nevoi, interese din anumite zone (câmpuri administrative - V.S., T. B.), iar scopul administrației publice locale e unul specific, axat pe satisfacerea necesităților unui grup de oameni dintr-o anumită localitate, [1, p. 62] considerăm necesară realizarea în cadrul studiului nostru a unei analize comparative între statele Uniunii Europene privind relația interes public-proces decizional și impactul acesteia la nivel local, ținând cont în acest sens de modelele de organizare a autorităților publice locale cu un singur nivel, cu două sau mai multe nivele și de cooperarea intercomunală (ne referim aici la relațiile de cooperare, coordonare a unor proiecte comune de dezvoltare durabilă, în vederea satisfacerii necesităților colectivităților locale și realizării interesului public). Aceste state au fost supuse mai devreme sau mai târziu unor reforme speciale în organizarea administrativ-teritorială, trecând astfel prin schimbări, ajustări și adaptări concrete la noile tendințe și condiții. Desigur, experiențele și practicile acestora ar putea defini într-o formă ori alta un model potrivit pentru Republica Moldova, ținând cont de particularitățile-i specifice.

Deși statele-membre ale Uniunii Europene se conduc de aceleași valori și principii de organizare și funcționare a administrației publice locale, au similitudini în ceea ce privește tradiția istorică, cultura, între ele există unele discrepanțe în ceea ce privește sistemul administrativ intern [1, p. 62]. Acest adevăr e confirmat, în opinia noastră, de practica socială atât *lato sensu*, cât și *stricto sensu* a statelor respective.

Unii autori consideră necesar a diferenția statele comunitare în patru tipuri de organizare a administrației publice locale. Unul din aceste tipuri, un exemplu potrivit pentru Republica Moldova, e sistemul nordic european (Suedia și Danemarca), în

care administrațiile publice locale au un grad relativ mare de independență, el fiind strâns legat de gestionarea și monitorizarea veniturilor parvenite din impozitele locale. Conform tradițiilor istorice, proprietarii din mediul rural al țărilor care fac parte din acest sistem au jucat întotdeauna un rol foarte important în evoluția socială.

Sistemul Napoleon e un alt tip de organizare a administrației publice locale, sistem care reflectă întru-câtva situația din Republica Moldova, și din care fac parte următoarele state – Franța, Italia. Acesta se caracterizează printr-un grad relativ înalt de control din partea autorităților centrale ale statului. Primarul aici este numit de către autoritățile centrale și este limitat în atribuții și competențe. Al treilea tip de organizare a administrației publice locale menționat de autori este sistemul britanic, caracteristic pentru Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Sistem în care unitățile fundamentale de administrare sunt destul de mari, dar care nu au o bază financiară independentă și astfel depind în mare parte de autoritățile centrale. Sistemul central-european, al patrulea tip de organizare, specific pentru Germania și Austria, e sistemul care are la bază organizarea federală, iar dimensiunea și puterea administrațiilor locale diferă, fiecare având o lege de organizare și funcționare a administrației publice locale în funcție de anumite caracteristici; totodată, conform tradițiilor istorice, administrațiile locale dețin o independență considerabilă [1, p. 63]. Luând în considerație sistemele de organizare analizate, considerăm că ultimele două consemnate nu reprezintă cel mai potrivit model pentru Republica Moldova, ținând cont de particularitățile-i specifice.

În cele din urmă e necesar a menționa că eficiența unui sistem administrativ în general și a administrației publice locale în particular, fezabilitatea și durabilitatea reformelor nu depinde strict de condițiile și cerințele impuse de Uniunea Europeană, ci de organizarea internă a fiecărui stat. Obligația este de a respecta anumite principii administrative și juridice comune, așa numiții patru piloni ai spațiului administrativ european: viabilitate și predictibilitate, deschidere și transparență, responsabilitate, eficiență și eficacitate [1, p. 70].

Pentru început e necesar de remarcat faptul, că majoritatea statelor care au dimensiuni similare cu cele ale Republicii Moldova au adoptat sisteme administrativ-teritoriale cu un singur nivel (de exemplu, Bulgaria). Cu toate acestea, în statele Uniunii Europene predomină sistemul cu două nivele, întâlnit și în țările mai mici, de exemplu, în Republica Cehă, Danemarca. Țărilor mai mari, le este caracteristic modelul administrativ-teritorial cu trei nivele (ne referim la cel federal sau regional), drept exemple fiind Franța, Germania, Italia, Polonia. În țările în care administrația publică locală e împuternicită să presteze un volum mare de servicii publice (de obicei, în țările mai mici, excepție fiind Finlanda), a fost constituit un sistem administrativ-teritorial cu un singur nivel. Totuși, majoritatea statelor Uniunii Europene au recunoscut necesitatea de a avea sisteme administrative cu două nivele [2, p. 8].

Un exemplu elocvent pentru Republica Moldova este România, întrucât aceste două state sunt legate nu doar prin condiții istorice, ci și prin tradiții, obiceiuri, limbă, cultură. România a ratificat calitatea de subiect al Cartei europene al autonomiei locale prin Decretul nr.131 din 1997 și Legea nr.199 din 1997.

Etapa de descentralizare din România nu se deosebește foarte mult de alte state din spațiul comunitar. Asemănări cu sistemul administrativ din Republica Moldova se înregistrează la nivelul structurilor administrative, din punct de vedere al atribuțiilor conferite prin lege și relațiilor de subordonare care se stabilesc între organele administrative. Astfel încât autoritățile administrației publice locale din România sunt primarii și consiliile locale, ca organe autonome ce nu se subordonează altor autorități sau entități fie din administrația publică centrală,

fie din cea locală. Acestea răspund numai în fața legii. Pentru punerea în aplicare a activităților date în competența sa, primarul beneficiază de un aparat de specialitate, pe care îl conduce. Aparatul de specialitate al primarului este structurat pe compartimente funcționale, în condițiile legii. Compartimentele funcționale ale acestuia sunt încadrate cu funcționari publici și personal contractual. De asemenea, primarul gestionează serviciile publice locale.

În România, structura competențelor administrației publice locale are asemănări cu cea a competențelor autorităților locale din Republica Moldova. Astfel, în conformitate cu art. 2 din Legea - cadru a descentralizării Nr. 195 din 22 mai 2006, adoptată de Parlamentul României, se fac distincție între trei tipuri de competențe ale administrației publice locale: **1)** competențe delegate, competențe atribuite prin lege autorităților administrației publice locale, împreună cu resursele financiare corespunzătoare, de către autoritățile publice centrale, pentru a le exercita în numele și în limitele stabilite de către acestea; **2)** competențe exclusive, sunt competențele atribuite prin lege autorităților administrației publice locale de realizarea cărora acestea sunt responsabile. Autoritățile administrației publice locale au dreptul de decizie și dispun de resursele și mijloacele necesare îndeplinirii competențelor, cu respectarea normelor, criteriilor și standardelor stabilite de lege; **3)** competențe partajate, sunt competențele exercitate de autoritățile administrației publice locale, împreună cu alte nivele ale administrației publice (județean sau central), cu o separare clară a finanțării și a puterii de decizie pentru fiecare responsabil în parte [3].

Conform practicii administrative, capacitatea efectivă a autorităților administrației publice locale există într-o măsură corespunzătoare doar la nivelul județelor, municipiilor și orașelor, lipsind cu desăvârșire sau fiind destul de slabă la nivelul comunelor. Astfel, la nivelul majorității comunelor, nu se poate vorbi de o capacitate a autorităților administrației publice locale de a face față presiunilor centralizatoare de orice fel - economice, politice, administrative, prin utilizarea autonomiei locale conferite prin lege. Aceeași situație este caracteristică și pentru Republica Moldova.

Treburile publice în comune sunt puse în sarcina primarilor și consiliilor locale, ca autorități alese ale administrației publice locale. Responsabilitățile atribuite prin lege acestora sunt identice cu cele ale autorităților locale din orașe și municipii. Rolul avut de primarii comunelor în viața colectivităților rurale este decisiv pentru bunăstarea acestora. Cele două autorități locale își exercită atribuțiile prin intermediul aparatului de specialitate al primarului, care reunește în medie 20 de angajați. Majoritatea comunelor furnizează serviciile publice locale direct prin intermediul aparatului de specialitate; numai o treime au înființat structuri specializate, instituții publice de interes local; de asemenea, numai o treime fac parte dintr-o asociație de dezvoltare inter-comunitară, din lipsă de fonduri și dotări.

În cadrul comunelor aparatul de specialitate al primăriei este structurat de regulă în 8 compartimente funcționale. Majoritatea primăriilor au de la unu până la 5 persoane, iar domeniile cele mai principale de activitate ale compartimentelor din aparatul de specialitate sunt: economic, cu atribuții financiar-fiscal-contabile, care include atât administrarea fiscală, cât și gestiunea fiscală și contabilitatea (acest compartiment frecvent răspunde și de achiziții publice); administrativ-secretariat-pază; registru agricol/cadastru imobiliar-edilitar; urbanism. Totodată, comunele mari organizează compartimente specifice pentru achiziții publice, resurse umane, audit, asistență socială, administrarea domeniului public, gospodărie comunală, stare civilă și autoritate tutelară, relații cu publicul. De regulă, atribuțiile din domeniile juridic, resurse umane, stare civilă și asistență socială sunt coordonate sau exercitate de secretarul comunei [4, p. 25-26].

Încă un exemplu convingător și potrivit sistemului administrativ din Republica Moldova, care poate fi și trebuie luat drept model este Suedia. Conform Ambasadorului Extraordinar și Plenipotențiar al Regatului Suediei în Republica Moldova S.Burgstaller, în Suedia, ca și în majoritatea statelor din spațiul comunitar European, există o lege care reglementează autoguvernarea locală la nivel local și regional, activitatea de organizare și funcționare a primăriilor și consiliilor județene, și care stabilește clar competențele ce revin fiecăreia, numită Legea suedeză cu privire la guvernarea locală din 1992.

De menționat că în Suedia autoritățile locale au o autonomie rigidă, iar responsabilitățile acestora se extind pe un spațiu destul de larg. În Suedia autonomia este percepută drept autoguvernare locală, și este foarte importantă în sensul în care reflectă nivelul de democrație care predomină în acest stat garantat de Constituție [5, p. 23].

Un alt motiv pentru care considerăm Suedia drept model potrivit pentru Republica Moldova sub aspectul sistemului de guvernare locală este faptul că și Suedia a ratificat Carta Europeană a Autonomiei Locale. În acest context ambele state se ghidează după aceleași principii de organizare și funcționare, respectiv Republica Moldova are toate posibilitățile de a moderniza sistemul administrativ local și a corespunde standardelor statelor din spațiul comunitar European.

Referitor la prestarea celor mai importante servicii publice, responsabile sunt primăriile și consiliile județene, acestora le sunt delimitate clar competențele și domeniile de activitate pentru fiecare, ele având totodată și dreptul de a colecta impozite [5, p. 24]. În ceea ce privește relația interes public-proces decizional în Suedia, aici principiul accesului public la documentele oficiale reprezintă fundamentul democrației. Iar, neasigurarea accesului general la procesul decizional în sectorul public, atrage după sine răspunderea autorităților publice de la nivel local și regional, fapt consfințit în legea supremă- Legea privind libertatea presei [5, p. 25].

Remarcăm, de asemenea, încă o similitudine între statele analizate și Republica Moldova, care ține de principiul transparenței și accesului la informații, consacrat în Constituție, în Legea nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informație, dar și în Legea nr. 239 din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional. Se constată, totuși, că în Republica Moldova drumul spre accesul la informație este unul anevoios, problema reticenței creând multiple impedimente în desfășurarea unui control public asupra guvernării din partea cetățenilor, pentru ca aceștia să se implice în procesul decizional.

Un alt model administrativ pe care îl considerăm potrivit de a prelua din el anumite practici este Italia, al cărui regim local este instituit uniform în toată țara. Până la crearea regiunilor ca unități administrativ-teritoriale, regimul administrației publice locale în Italia a fost asemănător cu cel francez. În secolul XX, însă reformele care au avut loc au urmărit drept obiectiv mărirea gradului de autonomie al colectivităților locale. În 1948 a fost adoptată Constituția Italiei, astfel încât la etapa actuală Republica Italiană este unitară și indivizibilă, iar structurile administrației publice locale se compun din regiuni, provincii și comune, asemănătoare cu sistemul francez [6, p. 73].

În momentul în care Italia și-a realizat unitatea națională, regimul administrativ local stabilit a fost unul puternic centralizator, în sens că atribuțiile și competențele autorităților locale alese sunt subordonate legilor naționale, ceea ce este caracteristic și pentru Republica Moldova. Astfel, autoritățile locale au obligația să respecte anumite principii administrative, iar obiectivele lor trebuie să nu contravină interesului general. Totodată, operațiunile pe care le înaintează nu trebuie să aducă prejudicii grave bugetului. Legile naționale de asemenea, precizează domeniile în care pot interveni autoritățile locale,

precum și tutela pe care o exercită autoritățile centrale [4, p. 27].

Polonia, de asemenea, este un stat unitar, prin acest fapt nu este compusă din unități teritoriale autonome. Chestiunile publice care sunt destinate asigurării necesităților comunității auto-administrative sunt efectuate de către unitatea administrației publice locale, ca atribuții proprii. Constituția Poloniei oferă pentru administrația publică locală posibilitatea de a se uni, de a încheia înțelegeri-în vederea cooperării, colaborării și derulării unor proiecte comune, desfășurării diferitor activități în scopul satisfacerii necesităților populației, fapt care oferă o șansă și mai largă de apărare a intereselor sale. Comunitățile autoadministrative din Polonia sunt: comunele, județele și voievodatele de diferite nivele, independente unele de altele, între care nu există suprapunere, relații de ierarhie și subordonare. Această situație este similară cu sistemul administrativ local din Republica Moldova, iar art. 6 alin. (3) al Legii nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală demonstrează acest fapt stipulând clar: Între autoritățile centrale și cele locale, între autoritățile publice de nivelul întâi și de nivelul al doilea nu există raporturi de subordonare, cu excepția cazurilor prevăzute de lege. De asemenea, unităților administrativ-teritoriale ale administrației publice locale din Polonia, li se cuvine cota de participare în veniturile publice, conform competențelor publice realizate de administrația publică locală. Modificările în domeniul treburilor publice și competențelor administrației publice locale sunt înfăptuite concomitent cu schimbările în domeniul repartizării veniturilor publice. Sursele de venituri ale administrației publice locale sunt exprimate în legislația în vigoare [7, p. 10].

Grecia se caracterizează prin faptul că la nivel local, este descentralizat un spectru larg de servicii publice. Pe lângă serviciile publice locale obișnuite (salubritate, apă, transport, termificare), primăriile din Grecia coordonează rețelele de învățământ, cultură și sport. Tot în sarcina primăriilor intră programele de protecție a mediului, monumentelor și de organizarea evenimentelor cultural-sportive [4, p. 28].

În ceea ce privește Danemarca, aceasta este divizată din punct de vedere al împărțirii teritorial-administrative, în districte și municipalități. Municipalitățile din Danemarca pot să exercite competențe în oricare domeniu în care au considerat că are importanță pentru comunitatea locală, cu excepția cazului în care aceste responsabilități nu țin de competența statului și nu sunt reglementate de legislația în vigoare [4, p. 28]. Constatăm aici că asemănarea Greciei și Danemarcei cu Republica Moldova reiese din descentralizarea serviciilor publice și stricta realizare a responsabilităților reglementate de legislație.

Un exemplu care înregistrează asemănări cu Republica Moldova la nivelul relațiilor dintre sistemul administrativ și politică, poate fi Bulgaria. Capacitatea de elaborare a politicilor în acest stat, depinde nu doar de actorii politici, ci se extinde în mare măsură și asupra aranjamentelor instituționale care o facilitează. Practica bulgară arată, că fără un cadru organizatoric și legal adecvat, rezultatele politicii rămân a fi slabe.

Dinamica dezvoltării actuale stabilește noi provocări guvernamentale. Politica trebuie să fie mai coerentă și mai stabilă, în timp ce complexitatea problemelor politice crește. Globalizarea, integrarea europeană schimbă dramatic contextul administrativ și pun sarcini suplimentare guvernului. Pentru a răspunde acestor nevoi, au fost inițiate reforme pentru a dezvolta reguli și proceduri mai clare de elaborare a politicilor și pentru a asigura mecanisme de transparența și de participare a cetățenilor. Autorii fac aici referință la Palumbo și Maynard-Moody, 1991, conform cărora opinia tradițională plasează responsabilitatea elaborării de politici în fața conducerii politice, în timp ce funcția-cheie a administrației este traducerea deciziilor politice și punerea lor în

aplicare. În acest sens, după perioada de tranziție, Bulgaria oferă un exemplu bun pentru problemele legate de elaborarea eficientă a politicilor și evoluția interacțiunii politică-administrație, întrucât capacitatea politicii este crucială în cazul unei transformări economice și sociale atât de profunde [8, p. 1-12].

În ceea ce privește principiile și eficiența acestora în modernizarea administrației publice un exemplu bine-venit este Franța. La baza modernizării administrației publice franceze este recunoașterea faptului că, singurii responsabili pentru derularea serviciilor publice sunt prestatorii acestora, capabili totodată să-și definească obiectivele generale de acțiune. În consecință, unul din principiile care a stat la baza reformei serviciilor publice franceze a fost: trecerea de la deciziile unilaterale adoptate de către stat în exclusivitate, la un parteneriat bazat pe consultarea colectivităților locale, pentru cunoașterea intereselor comunitare. Alt principiu a fost: creșterea gradului de autonomie al serviciilor publice prin crearea unor centre de responsabilitate, în interiorul instituțiilor publice, adică a unor unități funcționale însărcinate cu gestiunea resurselor materiale, umane și financiare [6, p. 105-106].

Un alt model de sistem administrativ local cu un singur nivel îl regăsim în Cehia, introdus prin intermediul Legii din 1990 cu privire la autoritățile locale, conform căreia autoritățile locale trebuie să exercite atât sarcini de auto-administrare, cât și responsabilitățile transferate de la autoritățile publice centrale, sistem valabil și funcțional până în prezent. Referitor la competențe, toate autoritățile locale exercită un set unic de responsabilități proprii, care trebuie să fie finanțate din venituri proprii (de exemplu: întreținerea școlilor primare și grădinițelor, furnizarea gazului și energiei electrice, gestionarea deșeurilor, transportului public și întreținerea drumurilor locale, construirea locuințelor sociale, etc.). Cu privire la responsabilitățile transferate, în funcție de anumite criterii, cum ar fi dimensiunea populației și amplasarea central-periferică, toate municipalitățile sunt divizate în trei categorii [2, p. 21-22]. Totodată, menționăm că reforma din anul 2000 a sporit considerabil nivelul de descentralizare și a conferit mai multă autonomie, atât la nivel local, cât și la nivel regional, în acest stat, în măsura în care majoritatea funcțiilor ce anterior fuseseră desconcentrate au devenit în exclusivitate competențe care aparțin strict autorităților publice locale și regionale. De asemenea, descoperim că cooperarea intercomunală nu este un termen nou nici pentru Cehia, permisă legal încă în anul 1990, aceasta a reprezentat o prerogativă în consolidarea teritorială, în alinierea eforturilor acelor municipalități mai mici care nu dispuneau de capacități organizatorice și financiare suficiente pentru satisfacerea nevoilor și realizarea intereselor populației [2, p. 23].

Observăm, că în ultimii 60 de ani, majoritatea țărilor europene au redus numărul autorităților administrației publice locale prin amalgamarea autorităților învecinate în unități municipale mai mari. Scopul principal al acestor fuzionări a constat în sporirea eficienței economice în procesul de prestare a serviciilor publice. În același timp în mai multe țări au fost majorate și dimensiunile unităților administrative de nivel superior (regiuni), pentru a obține economii de scară mai mari și a le face mai competitive la nivel național și internațional [3, p. 8].

În urma celor menționate constatăm că autoritățile administrației publice locale din statele Uniunii Europene, pun un accent deosebit pe pârghii și competențe concrete în domeniul economic al colectivităților locale pe care le reprezintă. În acest context, autoritățile locale dețin un spectru important de responsabilități, și anume furnizarea unei game largi de activități și servicii publice. De asemenea, transpunerea în practică a legislației comunitare și naționale depinde în mare măsură de capacitatea administrativă și financiară a autorităților locale [4, p. 25].

Avantaje și limite ale sistemelor administrative analizate

Modelul suedez servește drept exemplu potrivit pentru Republica Moldova în ceea ce privește sistemul administrativ local, în sens că pot fi preluate anumite practici ale țării respective și real implementate în statul nostru. Un element caracteristic Suediei este auditul și sistemul de responsabilizare în administrația publică locală, respectiv auditorii sunt considerați drept instrument democratic local pentru protecția și dezvoltarea democrației locale și a intereselor cetățenilor. În comparație cu alte state, Suedia are un sistem unic de audit al primăriilor, consiliilor județene și regionale. Auditorii sunt aceeași politicieni care realizează nu doar auditul financiar tradițional dar și pe cel politic și managerial.

Un alt avantaj identificat în sistemul administrativ al acestui stat constă în faptul că auditorii sunt independenți de stat, deci nu există acel control sau acea supraveghere de la nivelul ierarhic superior, iar pe cât de largă este autonomia locală, pe atât de serios există răspunderea politică și auditul local [5, p. 26].

În privința sistemului administrativ grecesc putem scoate în relief că autoritățile locale sunt sprijinite financiar pentru diverse proiecte locale de diferite ministere, cum ar fi: Ministerul Culturii, Ministerul de Interne, Ministerul Mediului, Sistematizării și Lucrărilor Publice, fapt care încurajează și consolidează funcționalitatea administrației publice locale. Referitor la veniturile de la bugetul statului, acestea sunt alocate anual în sumă fixă pentru fiecare primărie. Totodată, autoritățile publice pot acumula resurse financiare din sponsorizări ale firmelor locale, prin desfășurarea unor activități economice locale și pot apela la împrumuturi de la bănci și organizații financiare. De asemenea, primăriile din Grecia pot obține finanțare și suport din partea Uniunii Europene pe baza unor cereri și programe, în vederea derulării unor proiecte de dezvoltare durabilă în domeniul reabilitării infrastructurii, ecologiei, informaticii și turismului [4, p. 28].

Caracteristica sistemului danez rezultă din faptul că serviciile și investițiile sunt incluse în buget, indiferent de sursa de finanțare. Astfel, pensiile sunt plătite de consiliul local, dar plățile sunt rambursate ulterior din bugetul de stat autorităților locale. Resursele financiare adiționale se compun din taxe, rambursări, subvenții, încasări directe de la beneficiarii serviciilor, și împrumuturi. În ceea ce privește serviciile publice locale, acestea revin în cea mai mare parte în responsabilitatea consiliilor locale. Altele, cum ar fi rețeaua sanitară, învățământul liceal, infrastructura districtului, mediul înconjurător, revin autorităților districtuale. De asemenea un avantaj îl reprezintă faptul că o mai mare parte a serviciilor publice sunt gratuite pentru beneficiari. În unele cazuri, beneficiarii plătesc o parte din cheltuieli (pentru grădinițe părinții plătesc 30% din cheltuieli). Alte servicii sunt plătite integral de către beneficiar, cum ar fi: colectarea gunoiului, alimentarea cu apă de consum curent, etc. [4, p. 28]. De menționat că municipalitățile din Danemarca pot să exercite competențe în diferite domenii în care consideră că sunt importante pentru comunitatea locală, cu excepția situației în care aceste responsabilități nu țin de competența statului și nu sunt reglementate de legislația în vigoare.

Modelul românesc este foarte asemănător cu cel al Republicii Moldova, în ceea ce privește structura competențelor autorităților administrației publice locale, dar practica administrativă confirmă că capacitatea efectivă a autorităților administrației publice locale există doar la nivelul județelor, municipiilor și orașelor, fiind destul de slabă la nivelul comunelor. În acest context, nu putem afirma că autoritățile locale au destulă autonomie locală conferită prin lege și pot face față presiunilor administrative, politice sau economice de la nivel central [4, p. 26].

Spre deosebire de alte state membre ale spațiului comunitar European, în Italia regimul local este instituit uniform în toată țara, iar legile naționale specifică domeniile în care pot interveni autoritățile administrației publice locale, precum și tutela pe care o exercită autoritățile centrale. În contextul în care atribuțiile și competențele autorităților locale sunt subordonate legilor naționale, se subînțelege deci că activitatea administrației publice este limitată și supravegheată de autoritățile centrale [4, p.27].

La capitolul fezabilitatea reformelor, Polonia este unul din statele care a demonstrat un succes enorm în domeniul reformelor și dezvoltării în diverse domenii. Acest lucru s-a datorat faptului că reformele în Polonia erau realizate imediat. De exemplu, Reforma economică a fost realizată la 90 de zile de la formarea Guvernului, iar Reforma administrației locale a fost implementată la 180 de zile. De-a lungul timpului, s-a constatat că descentralizarea reprezintă un proces important în modernizarea unui stat, la fel ca și acordarea de putere și resurse financiare, iar reforma de descentralizare este cea mai importantă reformă a unui stat, celelalte reprezintă elemente secundare care o completează.

Un alt aspect important identificat drept avantaj în acest stat este celeritatea rezolvării problemelor cu care se confruntă comunitatea locală. Astfel, dacă apare o problemă aceasta se rezolvă în cel mai scurt timp, nu în următorul an. Totodată, conform modelului polonez, descentralizarea costă mai puțin decât guvernarea centrală, respectiv este mult mai rentabil și eficient de a admite greșeli mici la nivelul comunităților mici, decât lacune la nivelul întregii țări. O altă lecție pe care ne-o oferă modelul polonez este faptul că reforma este fezabilă, posibil de realizat; accentul se pune pe deciziile care necesită adoptate; conform acestui model, cetățenii sunt cei care trebuie să decidă, iar rezultatele vor fi evidente [9, p. 23]. Sistemul de finanțe publice din Polonia se bazează pe câteva principii stabilite în Constituția țării și în Carta Europeană a Autonomiei Locale. Acestea cuprind principiul de subsidiaritate și principiul adecvării, cea pe presupune că resursele financiare ale administrației publice locale trebuie să corespundă responsabilităților și competențelor atribuite prin lege. Astfel, conform Constituției Poloniei, art.167 alin. (1): Unitățile administrației locale vor beneficia de fonduri publice potrivit sarcinilor alocate pe care trebuie să le îndeplinească. Conform art.167 alin. (3): Sursele de venituri ale administrației locale vor fi stabilite prin statut. Deci, resursele financiare ale autorităților locale în acest stat sunt reglementate și stabilite în limitele statutului pe care îl au [10, p. 24].

Referitor la modelul polonez de administrare, se remarcă că unitățile teritoriale ale administrației publice locale au dreptul de a stabili impozite și taxe locale, în domeniile care sunt expuse în legislația în vigoare. Totodată, considerăm că existența Curții Constituționale a Poloniei care susține unele dispoziții din Constituție și Carta Europeană a Autonomiei Locale, reprezintă un avantaj, aceasta întărind rolul administrației publice locale față de puterea centrală, declarată în Constituție și, prin aceasta îi dă posibilități ample de apărare a intereselor proprii [7, p. 10].

De menționat, că în 2001 a fost adoptată Legea privind accesul la informațiile publice, conform căreia fiecare informație privind treburile publice este considerată de interes public și trebuie să fie accesibilă fiecărui cetățean. Însă acest drept este limitat de prevederile legii privind protecția informațiilor secrete (situație caracteristică și pentru Republica Moldova), care ar reprezenta o excepție de la regula transparenței [11, p. 28]. Totodată, dreptul de acces la informații cu caracter public include posibilitatea de a obține aceste informații fără întârzieri. Însă acest drept este limitat de legislația în domeniul informațiilor secrete și a altor informații ocrotite prin lege [11, p. 28-29].

Experiența Poloniei și României demonstrează că un pas important spre consolidarea participării comunității este adoptarea unui cadru normativ național elucidabil și desăvârșit. În Republica Moldova, autoritățile locale sunt slabe la capitolul gestionarea participării comunitare, în acest context exemplul României fiind foarte actual. De asemenea, se menționează că cadrul legal trebuie să fie unul flexibil, astfel încât să permită inovarea și adaptarea la necesitățile locale. Autonomia autorităților locale față de autoritățile centrale este un imperativ. În Republica Moldova, ar putea fi schimbată valoarea participării comunitare doar în situația în care autoritățile locale ar obține acele aptitudini și abilități necesare în elaborarea unor politici publice locale eficiente și funcționale. Totodată, experiența României recunoaște că responsabilitatea autorităților administrației publice locale de a elabora rapoarte anuale care reflectă transparența procesului decizional este una bine venită, reprezentând un instrument de autoevaluare a propriei activități [12, p. 31-32].

O altă situație o identificăm în sistemul administrativ francez. Fiind un stat cu o structură piramidală, sarcinile și atribuțiile nivelelor intermediare și locale ale administrației publice sunt stabilite de către guvernul central. Chiar dacă administrațiile intermediare și locale sunt înzestrate cu competențe largi, totuși reprezentantul guvernului are dreptul conferit prin lege să cenzureze aceste competențe. Intervenția statului în activitățile administrațieipublice locale se realizează prin intermediul instituției prefectului [13, p. 35]. Totodată, municipalitățile, departamentele și regiunile în acest stat au fost constituite astfel încât să se conformeze unui model uniform, fără a se ține cont de anumite caracteristici specifice și delimitări geografice sau economice [4, p. 27]. Drept caracteristică specifică a acestuia ține de faptul că unul dintre principiile care a stat la baza reformei serviciilor publice franceze a fost: trecerea de la deciziile unilaterale adoptate de către stat în exclusivitate (subînțelegem aici existența anumitor activități publice monopolizate de stat) la un parteneriat bazat pe consultarea colectivităților locale, pentru cunoașterea intereselor comunitare; altul a fost: creșterea gradului de autonomie al serviciilor publice prin crearea unor centre de responsabilitate, în interiorul instituțiilor publice, adică a unor unități funcționale însărcinate cu gestiunea resurselor materiale, umane și financiare [6, p. 105]. Acest fapt a constituit un avantaj evident în contextul în care s-a constatat că procedura de creare a centrelor de responsabilitate a mărit gradul de descentralizare și a mobilizat și motivat funcționarii publici din interiorul aparatului administrativ. Totodată, întregul proces al modernizării este orientat în direcția asigurării unor șanse egale de informare în privința instituțiilor publice și serviciilor furnizate de către acestea, atât pentru oamenii politici, cât și pentru cetățenii simpli [6, p. 106]. În cele din urmă deducem că reforma în sistemul administrativ francez, dar și în alte state democratice a avut drept rol sporirea gradului de încredere al populației în autoritățile administrației publice; reforma însemnând nu doar o simplă schimbare dar mai întâi de toate-modernizare, perfecționare, îmbunătățirea activității în serviciul public, ajustare la anumite standarde, preluarea unor practici și alinierea acestora cu nevoile, dorințele, necesitățile și așteptările cetățenilor.

Exemplul Bulgariei s-a distins de alte state din spațiul comunitar și, totodată, este similar cu sistemul administrativ din Republica Moldova prin instabilitatea politică și o conducere politică relativ slabă, care nu a putut produce politici solide. Totuși, după consolidarea instituțiilor democratice și reformelor administrative specifice, capacitatea politicii rămâne nesatisfăcătoare. Aici formularea politicii presupune pregătirea proiectelor de legi și a altor decizii guvernamentale cu sau fără statutul de acte normative. Teza valabilă pentru Bulgaria este: capacitatea conducerii politice de a dezvolta politici orientate static

nu ar putea fi exercitată fără sprijinul solid din partea sistemului administrativ.

La fel ca și Republica Moldova, Bulgaria a trecut printr-o serie de reforme. Însă, după 13 ani de reforme administrative, sistemul guvernamental bulgar nu a dobândit încă capacitatea necesară pentru elaborarea eficientă a politicilor. Formularea politicii s-a limitat la nivelul de conducere, iar consultările cu grupurile de interese sau cu societatea civilă au fost foarte limitate. De asemenea, relațiile dintre politică și administrație abia încep să capete o nouă formă. Accentul este pus pe faptul că interconectarea dintre politicieni și administrație în procesul politic este esențială [8, p. 1-12]. În condițiile în care sistemul administrativ în general, și administrația publică locală în special din Republica Moldova este extrem de politizată, influențată de factorii decizionali, constatăm că exemplul Bulgariei la capitolul transparență, funcționalitate, eficiență, bunăstare, interes public și modernizare este cel mai aproape de statul nostru.

Principalele aspecte aplicabile în sistemul administrativ din Republica Moldova

În funcție de unele particularități, constatăm că realizarea relației interes public-proces decizional diferă de la un stat la altul. În această ordine de idei, stabilim cu precădere că principiul descentralizării și autonomiei locale este acela care stă la bază fortificării administrațiilor publice locale din diferite țări ale spațiului comunitar european. Această caracteristică este specifică și pentru statul nostru, întru-cât și legislația Republicii Moldova stipulează aceste principii fundamentale de organizare și funcționare a administrației publice locale, inclusiv legea supremă - Constituția Republicii Moldova, Legea privind administrația publică locală, Legea privind descentralizarea administrativă, Legea privind organizarea administrativ-teritorială, și nu în ultimul rând Carta autonomiei locale la care Republica Moldova este parte; doar că implementarea și realizarea acestor prevederi diferă într-o formă sau alta de alte state.

Un alt aspect care poate fi preluat din sistemul administrativ al altor state și care demonstrează importanța administrației publice locale în întregul sistem administrativ, este faptul că nici un stat nu este singurul gestionar al serviciilor publice. O parte din serviciile publice sunt luate sub gestiunea colectivităților locale. Organizarea și funcționarea sistemului de administrație publică locală are la originea sa existența intereselor locale, care derivă din caracterul natural al comunităților locale ca entități anterioare apariției statului. Din aceasta și rezultă dreptul lor de a se administra ele însele [14, p. 74].

Conform cercetătorului A. Sîmboteanu putem evidenția două nivele ale intereselor locale în Republica Moldova, și anume: **a.** primar - care include interesele comunităților locale din sate, comune, orașe și din alte unități administrativ-teritoriale care există la nivelul inițial de delimitare a cadrului spațial al statului; și **b.** regional - care include interesele comunităților din unitățile administrativ-teritoriale intermediare, situate între nivelul primar și administrația centrală a statului. Același cercetător subliniază că ambele nivele își au particularitățile lor, sferele prioritare de activitate, au structuri ale puterii care trebuie să reflecte interesele locale. De asemenea, evidența și realizarea intereselor locale ocupă un loc important în politica internă a oricărui stat, iar interesele locale reprezintă în acest context, baza politico-socială a organizării și funcționării administrației publice locale [14, p. 75].

Constatăm, că clasificarea intereselor locale prezentată de cercetătorul A. Sîmboteanu reiese din prevederile legislației în vigoare care stipulează clar: administrația publică locală cuprinde totalitatea autorităților administrației publice locale (de nivelul întâi și nivelul al doilea), constituite în condițiile legii pentru promovarea intereselor generale ale lo-

cuitorilor unei unități administrative-teritoriale [15, art. 1].

Referitor la Carta europeană: exercițiul autonom al puterii locale, Republica Moldova a semnat Carta la 02 mai 1996, a ratificat-o în 1997, iar în 1998 aceasta a intrat în vigoare pentru țara noastră [16]. Acest document, prin conținutul său, compensează lipsa normelor comunitare pentru protecția drepturilor colectivităților locale, care sunt cele mai aproape de cetățeni și care oferă posibilitatea de a participa efectiv la adoptarea deciziilor referitoare la viața lor cotidiană [14, p. 142].

La nivel local, spațiul administrativ european își găsește expresie în primul rând, în implementarea prevederilor Cartei Europene: exercițiu autonom al puterii locale, care reprezintă un document - cadru al autonomiei locale pentru țările semnatare. Acest document servește drept sursă de referință în procesul de elaborare a legislațiilor naționale privind administrația publică locală și funcționarea sa în condițiile descentralizării și autonomiei locale. Implementarea în majoritatea statelor europene a prevederilor acestui document a și făcut posibilă omogenizarea sistemelor de administrație în baza principiului descentralizării și autonomiei locale.

O altă particularitate în analiza practicilor statelor din spațiul comunitar european, se înregistrează la nivelul consultării autorităților administrației publice locale și existenței dialogului permanent, colaborării dintre autoritățile centrale și locale.

În noile democrații din Europa Centrală și de Est, participarea autorităților locale și regionale în procesul legislativ este variată de la o țară la alta. Totodată, în majoritatea statelor din această zonă, autoritățile locale au fost recunoscute în mod formal la începutul anilor ’90 ai secolului trecut. Astfel, multe țări dispun de proceduri de consultare care sunt clar definite în cadrul legal, și aici putem menționa Polonia, România și Republica Cehă.

Deși cetățenii în Republica Moldova au încredere în primari mai mult decât în oricare autoritate publică, încrederea fiind exprimată prin 49 % și respectiv 51,6 % dintre respondenți care sunt mulțumiți sau foarte mulțumiți de activitatea primarului și efortul depus în vederea satisfacerii necesităților colectivităților locale [17, p. 36]. Nivelul înalt de încredere în primari este exprimat prin intermediul focus-grupurilor, care vin să releve că în viziunea cetățenilor, primarul este o autoritate indispensabilă capabilă să rezolve orice problemă cu care se confruntă aceştia, iar politicienii, funcționarii publici ale autorităților administrației publice centrale sunt priviți drept străini care stau departe de problemele, necesitățile, nevoile și interesele publice locale. Rolul primarului în viața unei unități administrative-teritoriale, în general, este apreciată înalt de acei cetățeni cu un statut socio-economic scăzut, fără prea multe cunoștințe sau studii în anumite domenii [17, p. 37].

În ceea ce privește procesul decizional local, conform datelor statistice efectuate de către IDIS “Viitorul”, 84,9 % dintre respondenți au menționat faptul că ei nu sunt informați despre activitatea consiliului raional, totodată, 79,7% nu au fost informați despre procesul de luare a deciziilor care a avut loc la nivelul satului sau orașului, iar 75,5% nu au fost informați despre deciziile luate de către primar. În aspect comparativ, Chișinău cu 80,8 % și UTAG cu 83,9 % au cei mai mulți respondenți care au raportat că nu sunt informați despre procesul de luare a deciziilor care au loc la nivelul localităților [17, p. 46].

În cele din urmă, constatăm că în Republica Moldova există o problemă majoră la capitolul informarea populației, or trebuie revizuite acele mecanisme și metode utilizate până la moment care nu produc eficiența și rezultatul așteptat, precum și posibilitățile de motivare și implicare a cetățenilor în procesul de luare a deciziilor la nivel local. În acest context, nu se identifică mari eforturi în vederea consolidării

unui dialog, și promovării importanței autorităților administrației publice locale într-un proces decizional [18, p. 7]. Deși, consultarea autorităților locale în Republica Moldova este o cerință obligatorie reglementată de legislația în vigoare, regăsim aceste prevederi atât în Legea privind administrația publică locală art.6 alin. (2), art.6 alin. (5), art.81 alin. (6); în Legea privind descentralizarea administrativă art.3, art.8 alin. (1) (2), art. 16 alin. (3); cât și în Legea cu privire la finanțele publice locale în art.3 alin. (5). În cele din urmă, constatăm că consultarea efectivă a autorităților locale reprezintă un element-cheie pentru buna guvernare la nivel național, contribuind la îmbunătățirea calității și eficacității procesului de luare a deciziilor [18, p. 10].

Asemănarea altor modele administrative cu cel al Republicii Moldova reiese din funcționarea sistemului de administrare, precum și din competențele similare atribuite prin lege autorităților administrației publice locale, care în țările cu tradiții democratice, sunt organizate pe nivele de administrare, abilitate fiecare cu competențe și responsabilități clare. Administrația comunelor, orașelor, municipiilor este responsabilă doar de serviciile ce țin de interesul colectivității respective (de exemplu: educație preșcolară și primară, educația profesională, asigurarea cu apă și canalizare, transport și drumuri locale, salubrizare, activități culturale și sportive, asistență socială, iluminare, protecția mediului, dezvoltarea economică a unității administrativ-teritoriale, etc.) [4, p. 25]. Acest lucru se reflectă și în Legea privind descentralizarea administrativă, potrivit căreia autonomia decizională este una dintre cele 4 tipuri de autonomii (autonomie locală, autonomie organizațională și autonomie financiară și bugetară) de care trebuie să dispună o unitate administrativ-teritorială, și care presupune dreptul autorităților publice locale de a adopta liber decizii, în condițiile legii, fără intervenții din partea altor autorități publice, în scopul realizării intereselor sale [19].

Deși legislația în vigoare - Constituția Republicii Moldova, Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006, Legea privind descentralizarea administrativă nr.435 – XVI din 28.12.2006, Hotărâri ale Guvernului, decizii ale consiliilor raionale și locale, dispoziții ale președinților de raioane și primarilor - atribuie o serie de competențe autorităților administrației publice locale, constatăm că acestea nu pot face față cerințelor atât din punct de vedere financiar, cât și organizațional și instituțional, or administrația publică locală din Republica Moldova nu este pregătită a face față unei game atât de largi de competențe care le sunt atribuite prin lege. Totuși, există exemple de localități care, în pofida circumstanțelor, au reușit realizarea unor parteneriate inter-comunitare, atragerea unor investiții, respectiv completarea deficitului din bugetul local, acoperirea cheltuielilor, desfășurarea unor procese decizionale corecte și realizarea interesului public.

În acest context, o problemă, pe care o considerăm, totodată, drept dezavantaj, ține de faptul, că unitățile administrativ-teritoriale ale Republicii Moldova nu au un buget aparte și resurse financiare proprii, acestea depind în mare măsură de bugetul de stat și autoritățile centrale, iar banii alocați nu acoperă cheltuielile în întregime. Astfel, interesele și necesitățile colectivităților locale sunt doar parțial satisfăcute. Acest fapt contravine Cartei Europene a Autonomiei Locale din 1985, dar și art.3 al Legii descentralizării administrative, în care se menționează despre necesitatea corespunderii resurselor și competențelor. Adică, corespunderii resurselor financiare și materiale alocate autorităților publice locale cu volumul și natura competențelor ce le sunt atribuite pentru aasigura îndeplinirea eficientă a acestora.

Este important a conștientiza, că anume resursele financiare, calitatea și profesionalismul funcționarilor publici care activează în structurile administrative locale, relațiile de cooperare și coordonare dintre autoritățile publice locale, cele intermediare și cen-

trale, corelarea dintre competențele legale atribuite prin lege și capacitățile funcționale ale autorităților administrative locale - reprezintă un atu în edificarea unui stat democratic.

Concluzii

În final, deducem existența unei varietăți de practici internaționale referitor la activitatea autorităților administrației publice locale și la realizarea relației interes public-proces decizional la acest nivel, similare sau mai puțin asemănătoare cu Republica Moldova. Varietate care o conștientizăm în funcție de structura organizatorică a autorităților respective, de competențele ce le revin, de prerogativele atribuite prin lege, dar și de raporturile cu autoritățile de la nivel intermediar și cel central. După cum pe drept menționează cercetătorul științific I. Creangă, eficiența guvernării depinde în foarte mare măsură de capacitatea liderilor politici de a democratiza procesul decizional prin administrația publică locală….Anume la nivel local apar și se formează componentele și rădăcinile democrației, iar aceasta determină locul organelor locale, care ocupă o parte considerabilă în întregul sistem administrative [20, p. 66]. Aceste componente și rădăcini alcătuiesc principiile și valorile fundamentale ale democrației, valabile și aplicabile pe întreg spațiul Uniunii Europene, administrația publică locală având în acest sens un rol important atât în desfășurarea unui proces decizional eficient, echilibrat și corect, cât și în promovarea intereselor colectivităților locale pe care le reprezintă.

Considerăm că în realizarea relației interes public-proces decizional și în preluarea unor practici internaționale trebuie să se țină cont de particularitățile statului Republica Moldova. Adică, de capacitățile administrative ale autorităților administrației publice locale, de posibilitățile reale de implementare a acestor practici.

Totodată, prin exemplele statelor cu un nivel de dezvoltare diferit putem observa cum este tratat principiul descentralizării și autonomiei locale, care sunt principalele probleme întâlnite în edificarea unei societăți democratice, precum și impactul schimbărilor din sistemul politic. Putem menționa că disproporția dintre competențele atribuite prin lege și resursele financiare alocate pentru îndeplinirea acestora, inclusiv politizarea excesivă a întregului sistem administrativ, de asemenea, reprezintă un factor problematic care tergiversează realizarea relației interes public-proces decizional și posibilitatea generării unui rezultat pozitiv în modernizarea administrației publice locale. Totodată, trebuie să ținem cont că Republica Moldova se află încă într-o perioadă anevoioasă de tranziție spre democrație, respectiv nu dispune de o capacitate administrativă completă, pe care și-o asumă prin semnarea actelor și tratatelor internaționale la care este parte în vederea realizării reformelor, acceptării noilor cerințe și standarde internaționale.

Bibliografie

1. HALASKOVA, M., HALASKOVA, R. Administrative territorial structures in EU countries and their specifics. VSB- Technical University of Ostrava, Published 2009, pp.62-71. https://pdfs.semanticscholar.org/0091/cbad080542ec81a8c2398d828f0d916b9cb2.pdf?_ga=2.124676554.1548873386.1595923580-1683599107.1595923580(vizitat 28.06.2020).

2. Studiu analitic privind structura administrativ-teritorială optimală pentru Republica Moldova. Programul Comun de Dezvoltare Locală Integrată. - Chișinău, 2010, 185 p.

3. Legea-Cadru a descentralizării Nr. 195 din 22 mai 2006 adoptată de Parlamentul României. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/72024(vizitat 20.06.2020).

4. CHIVRIGA, A., FURDUI, V. Organizarea și funcționarea APL în Republica Moldova: competențe, structura și resurse. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul". În: Politici publice, nr.6, 2009, 42 p.

5. BURGSTALLER, S. Unele aspecte ale autoguvernării locale în Suedia. Prelegere ținută la Academia de Administrare Publică pe 10 martie 2016. În: Administrarea publică: teorie și practică, nr.2, 2016, pp.23-30.

6. ONOFREI, M. Sisteme administrative europene. Suport de curs. - Iași, 2009/2010, 116 p.

7. Principiile dialogului social în administrația publică locală (experiența poloneză pentru Moldova). - Chișinău, IDIS Viitorul, Editura TISH, 2006, 32 p.

8. SHOYLEKOVA, M. Building capacity for policy making: experience from the Bulgarian administrative reforms. NISPAcee Annual Conference. - Vilnius, Lithuania, May, 2004, 13 p.

9. STANOWSKI, K. Descentralizarea: cinci lecții poloneze. p.23. În: Descentralizarea: calea spre modernizare a Republicii Moldova. Conferință internațională. Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 17-18 decembrie 2015. / coord.: Mihail Roșcovan, Sergiu Burcă, Maria Bâlici. - Chișinău: S.n., 2016 (Î.S.”Tipografia Centrală”), 158 p.

10. ROȘCOVAN, M., BÂLICI, M., MOISEI, C., SAUER, A., STESZEWSKI, M., SPRINDZUKS, M., PUKIS, M., VILKA, I. Descentralizare și autonomie locală. Modele Europene pentru Republica Moldova. - Chișinău, Editura Epigraf, 2012, 64 p.

11. MARCHLEWSKI, W., CHIRIAC, L., TOMCZAK, P. Modele de succes în guvernământul local din Polonia. - Chișinău, 2007, 152 p.

12. BALAN, V., BUZU, A., BREGA, O., COCÎRȚĂ, A., RUDICO, A., PINZARI, S., KRAIJDAN, A. Lecții europene. Experiența Poloniei și oportunități pentru Moldova (Culegere de analize de politici publice). Institutul de Politici Publice, Vol.II. - Chișinău, Editura ARC, 2007, 88p.

13. ȘAPTEFRAȚI, T. Structura și formele de activitate a administrației publice locale. Analiză comparată. În: ”Teoria și practica administrării publice”, conferință științifico-practică (2016; Chișinău).: Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională. - Chișinău: AAP, 2016, pp. 33-36.

14. SÎMBOTEANU, A. Teoria administrației publice. Suport de curs. - Chișinău, CEP USM, 2008. 221 p.

15. Legea nr.436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală. În: Monitorul Oficial Nr.32-35 art. 116. Publicat: 09.03.2007.

16. Carta Europeană a Autonomiei Locale din 15.10.1985, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1253-XIII din 16.07.1997// Tratate Internaționale, Vol.14, 1999.

17. MUNTEANU, I., CHIRIAC, L., BERBECA, V., VREMIȘ M., ZNACENI A. Starea democrației locale în Republica Moldova. Raport de evaluare. – Chișinău, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”, 2017. 68 p.

18. BESCHIERU, I. Mecanisme de consultare și dialog între Guvern și autoritățile publice locale. – Chișinău, IDIS „Viitorul”. În: Politici Publice, Nr.1, 2009, 39 p.

19. Legea nr.435 din 28.12.2006 privind descentralizarea administrativă. În: Monitorul Oficial Nr.29-31 art. 91. Publicat: 02.03.2007.

20. CREANGĂ, I. Curs de drept administrativ. Administrația publică locală. Vol.II. - Chișinău, Editura Epigraf, 2005, 352 p.

CZU 352:323.172
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).04

PRINCIPIILE DE BAZĂ ALE ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE ÎN CONTEXTUL SISTEMULUI ADMINISTRATIV DESCENTRALIZAT

Iurie ȚAP
Doctorand, Academia de Administrare Publică, Chisinau, Republica Moldova
e-mail: *iurietsap@yandex.ru*
htpps//orcid.org/0000-0001-7489-9010

Sistemul administrativ descentralizat presupune existența, de rând cu colectivitatea națională, a colectivităților teritoriale (locale şi regionale), care, reprezintă unul din principalele fundamente ale oricărui regim democratic. Organizarea și funcționarea eficientă a acestora este în dependență directă de fundamentarea teoretică corectă și transpunerea adecvată prin legile respective și cadrul normativ relevant a principiilor de bază privind administrația publică locală. Doctrinar, dar și conform practicilor administrative avansate, descentralizarea și autonomia locală sunt conceptele fundamentale care reglementează organizarea și funcționarea colectivităților descentralizate / administrației publice locale. În acest sens, pentru modernizarea administrației publice locale trebuie să fie asigurată transpunerea adecvată a principiilor descentralizării și autonomiei locale prin prisma identificării unității administrative de bază, aplicarea de reguli fundamentale ce garantează independența politică, administrativă și financiară a colectivităților locale.

Cuvinte-cheie: *descentralizare, colectivități teritoriale locale, autonomie locală, principii de bază ale administrației publice locale, autorități ale administrației publice locale.*

BASIC PRINCIPLES OF LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION IN THE CONTEXT OF THE DECENTRALIZED ADMINISTRATIVE SYSTEM

The decentralized administrative system presupposes the existence, along with the national community, of territorial communities (local and regional), which is one of the main foundations of any democratic regime. Their efficient organization and functioning is directly dependent on the correct theoretical substantiation and the adequate transposition through the fundamental laws and the relevant normative framework of the basic principles regarding the local public administration. Doctrinal, but also according to advanced administrative practices, decentralization and local autonomy are the fundamental concepts that regulate the organization and functioning of decentralized communities / local public administration. In this sense, for the modernization of the local administration, it is necessary to ensure the adequate transposition of the principles of decentralization and local autonomy through the prism of the identification in the matter of administrative independence, the application of some fundamental financings.

Keywords: *decentralization, local territorial communities, local autonomy, basic principles of local public administration, local public administration authorities.*

PRINCIPES DE BASE DE L'ADMINISTRATION PUBLIQUE LOCALE DANS LE CONTEXTE DU SYSTÈME ADMINISTRATIF DÉCENTRALISÉ

Le système administratif décentralisé implique l'existence, avec la collectivité nationale, de collectivités territoriales (locales et régionales), qui sont l'un des principaux fondements de tout régime démocratique. Leur organisation et leur

fonctionnement efficace dépendent directement de la base théorique correcte et de la transposition appropriée par les lois respectives et le cadre normatif pertinent des principes de base sur l'administration publique locale. Doctrinalement, mais aussi selon les pratiques administratives avancées, la décentralisation et l'autonomie locale sont les concepts fondamentaux qui régissent l'organisation et le fonctionnement des collectivités décentralisées / administration publique locale. À cet égard, pour la modernisation de l'administration publique locale, la bonne transposition des principes de décentralisation et d'autonomie locale doit être assurée par l'identification de l'unité administrative de base, l'application de règles fondamentales garantissant l'indépendance politique, administrative et financière des collectivités locales.
Mots-clés: *décentralisation, collectivités territoriales locales, autonomie locale, administration publique locale, les autorités de l'administrations publiques locales.*

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ МЕСТНОГО ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ДЕЦЕНТРАЛИЗОВАННОЙ АДМИНИСТРАТИВНОЙ СИСТЕМЫ

Децентрализованная административная система предполагает существование, наряду с национальным сообществом, территориальных сообществ (местных и региональных), что является одной из фундаментальных основ любого демократического режима. Их эффективная организация и функционирование напрямую зависят от правильного теоретического обоснования и адекватного преобразования соответствующими законами и нормативной базой основных принципов местного публичного управления. Доктринально, но также и в соответствии с передовой административной практикой, децентрализация и местная автономия являются фундаментальными концепциями, которые регулируют организацию и функционирование децентрализованных сообществ / местного публичного управления. В этом смысле, для модернизации местного публичного управления необходимо обеспечить надлежащее транспонирование принципов децентрализации и местной автономии посредством определения основной административной единицы, применения фундаментальных правил, гарантирующих политическую, административную и финансовую независимость местных органов власти.
Ключевые слова: *децентрализация, местные территориальные сообщества, местная автономия, основные принципы местного публичного управления, органы местного публичного управления.*

Introducere

Sistemul administrativ descentralizat presupune existența, de rând cu colectivitatea națională, a colectivităților teritoriale (locale și regionale) care reprezintă unul din principalele fundamente ale oricărui regim democratic. În această ordine de idei, apărarea și întărirea puterii locale reprezintă o contribuție importantă la edificarea unei Europe fondate pe principiile democrației și ale descentralizării puterii, iar aceasta presupune existenta de colectivități locale dotate cu organe decizionale constituite democratic și beneficiind de o largă autonomie în ceea ce privește competențele, modalitățile de a le exercita și mijloacele necesare pentru îndeplinirea misiunii lor [3, p. 2].

Pornind de la acest deziderat, Carta Europeană a Autonomiei Locale (Carta) definește conceptul de autonomie locală, principiu care „trebuie să fie recunoscut în legislația internă și pe cât posibil, în Constituție" [3, p. 1]. La etapa actuală noțiunea de autonomie locală este în prim-planul agendei instituționale a statelor de orientare democratică, aceasta fiind văzută drept soluția optimală în vederea modernizării statului întru depășirea crizelor și stagnării. În Germania, autonomia administrativă este unul dintre cele trei elemente care caracterizează colectivitățile locale. Acest drept este prevăzut în Constituția federală [15; 33, p. 22-23]. Principiul liberei administrări a colectivităților locale este expres

stipulat și în Constituția Franței [6; 32, p. 155]. Similar în cazul Poloniei, Constituția căreia definește comuna (*gmina*) drept entitate de bază și reglementează clar și coerent activitatea acesteia [8]. Autonomia locală este reglementată constituțional în mai multe state europene (România, Luxemburg, Spania, Danemarca, Portugalia), iar în alte cazuri acest principiu este realizat la nivel legal. În cazul Republicii Moldova, autonomia locală se bucură de reglementare constituțională, iar prin Legea 436/2006 acest principiu este dezvoltat: „autoritățile administrației publice locale beneficiază de autonomie decizională, organizațională, gestionară și financiară, au dreptul la inițiativă în tot ceea ce privește administrarea treburilor publice locale, exercitându-și, în condițiile legii, autoritatea în limitele teritoriului administrat" [7, p. 12].

Conform doctrinei germane, statutul comunelor este guvernat de principiul „autonomiei locale", formulat ca dreptul comunelor la autogestiune (Selbsverwaltung) și care poate fi tradus ca „autoadministrare", așa cum prevede Constituția federală. Garantarea constituțională a principiului liberei administrări are drept urmare asumarea de către comună a tuturor afacerilor locale sub propria răspundere a acestora (Allzustandgkeit). Această universalitate a câmpului de acțiune a municipalităților este însoțită de prerogative care ar putea echivala cu „dreptul regalian" al comunelor. Printre cele mai importante se regăsesc: puterea teritorială; puterea financiară; puterea generală privind planificarea de dezvoltare; puterea de planificare a amenajării teritoriului; puterea de reglementare; puterea de recrutare și gestionare a personalului [33, p. 26-27].

Doctrina franceză fundamentează principiul constituțional al descentralizării *„les collectivites territoriales s'administrent liberment par de conseils elus ... les principles fondamenteaux de leur competences et de leurs resources sont reserves au legislateur"* [36, p. 278; 30, p. 18; 32, p. 155]. Autorii francezi echivalează noțiunea descentralizării cu cea din dreptul german (Selbstverwaltung) și local / *self government* din cel anglo-saxon, ceea ce poate fi tradus ca putere de a se autoadministra. După A. Delcamp, descentralizarea urmărește transferul puterii întru o mai bună administrare, fiind, în acest sens, o reformă fundamental politică. Metodele utilizate pentru descentralizare pot fi tratate ca o recunoaștere a autonomiei locale preexistente [32, p. 149].

Doctrina spaniolă se bazează pe principiul autonomiei teritoriale, având drept obiectiv entitățile teritoriale (comunitățile autonome) și entitățile locale (*entes locales*). Autonomia locală este definită ca dreptul autorităților locale de a interveni în orice domeniu de interes public al sferei de competențe/ interese proprii [34, p. 119].

Doctrina română acorda principiului autonomiei locale un rol prioritar între celelalte principii pe care se bazează administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale [22, p. 445; 19, p. 43; 21, p. 88-97; 28, pp. 106-108]. E. Popa evidențiază trei componente structurale ale autonomiei locale - organizatoric, funcțional, gestionar [19, p. 52-99]. C.C.Manda definește, de rând cu autonomia organizatorică și funcțională, autonomia patrimonială și financiară [1, p. 116]. C.L.Popescu nu susține prevederile constituționale privind identificarea descentralizării și autonomiei locale ca două principii distincte, văzându-le ca noțiuni sinonime [21, p. 91]. Sub alt aspect, autorul evidențiază menirea autonomiei locale nu doar ca chestiune de eficiență, dar și prin dimensiunea ei politică și valoarea democratică [21, p. 103-104]. În aceeași ordine de idei, trebuie să menționăm păstrarea în textul revizuit al Constituției României a două principii distincte: cel al descentralizării și cel al autonomiei locale. Acesta abordare se regăsește și în literatura de specialitate din România editată după anul 2003 [1; 5; 16; 29].

În literatura de specialitate din Republica Moldova, autorii autohtoni susțin prevederile constituționale

privind principiile de baza ale administrației publice locale: descentralizarea serviciilor publice, autonomia locală, eligibilitatea autorităților publice locale, consultarea cetățenilor în probleme locale de interes deosebit. A.Sîmboteanu scoate în evidentă cele trei dimensiuni constituționale ale autonomiei locale - organizarea, funcționarea și gestionarea colectivităților locale [25, p. 20]. Un grup de autori în frunte cu V.Popa, definesc autonomia locală drept „un complex de atribuții specifice delegate organelor de administrare publică locală, necesare pentru administrarea unei părți substanțiale din treburile publice transmise sub responsabilitatea lor prin lege, și aflându-se sub controlul statului în ceea ce privește executarea acestor legi" [20, p. 11].

Carta definește acest concept ca „dreptul și capacitatea efective ale colectivităților locale de a rezolva și de a gira în cadrul legii, sub propria lor răspundere și în favoarea populațiilor, o parte importantă din treburile publice" [3, p. 2]. Pornind de la prevederile Cartei, ne propunem să analizăm conceptul autonomiei locale prin prisma noțiunilor de „drept și capacitate efective", în vederea surprinderii legale, dar și materializării adecvate ale conceptului. Dincolo de valoarea științifică, o atare analiză ar clarifica lucrurile privind esența conceptului de autonomie locală în vederea transpunerii adecvate a acestuia și întru realizarea unui sistem funcțional al administrației publice locale. Mai întâi de toate trebuie să clarificăm înțelesul noțiunilor de „drept" și „capacitate". Dicționarul explicativ al limbii române lămurește sensul noțiunii de „drept" ca „putere, prerogativă legal recunoscută unei persoane de a avea o anumită conduită", noțiunea de „capacitate" ca „posibilitatea de a lucra intra-un domeniu, de a realiza ceva", iar noțiunea de „efectiv" ca „real, adevărat". În acest context, sintagma de „ drept efectiv al colectivităților locale" poate fi definită ca totalitate a prerogativelor legal recunoscute acestora de a se autoadministra. Astfel, statuarea prin constituție / lege a personalității juridice, competențelor și puterii de decizie privind gestionarea treburilor publice de interes local, constituie dreptul efectiv al colectivităților descentralizate. În același timp, capacitatea efectivă a acestora poate fi determinată drept posibilitatea reală a colectivităților teritoriale privind gestionarea de sine stătător a propriilor nevoi. Altfel spus, este vorba despre asigurarea resurselor financiare și proprietății colectivităților teritoriale în conformitate cu competențele alocate. O atare abordare este conformă Raportului explicativ al Cartei europene a autonomiei locale, care menționează următoarele: „noțiunea de capacitate efectivă exprimă ideea că dreptul formal de a reglementa și administra anumite afaceri publice trebuie sa fie însoțit de mijloacele necesare pentru a-l practica în mod efectiv" [2, p. 6]. În acest context, propunem definirea/tratarea conceptului de „autonomie locală" în următoarea redacție: totalitatea prerogativelor legal recunoscute colectivităților descentralizate privind responsabilitatea pentru treburile / nevoile / interesele specifice locale, stabilite prin lege și garantarea / asigurarea posibilităților reale ale acestora de a se autoadministra. Distingem trei elemente de bază privind transpunerea conceptului de „autonomie locală": definirea expres a treburilor / nevoilor / intereselor specifice locale (în concordantă cu esența / motivarea descentralizării); reglementarea lor legală; asigurarea/garantarea posibilităților reale (competențe efective, resurse financiare, patrimoniu).

Pornind de la obligațiunile parților să aplice reguli fundamentale ce garantează independența politică, administrativă și financiară a colectivităților locale, conceptul de autonomie locală trebuie adecvat transpus în legislația națională, respectând principiile Cartei: fundamentarea conformă constituțională sau legală, respectarea reglementărilor privind natura și volumul împuternicirilor colectivităților locale, asigurarea autonomiei în determinarea structurilor administrative, posibilitatea recrutării unui personal

competent, definirea condițiilor de exercitare a unui mandat local efectiv, limitarea controlului administrativ și asigurarea cu resurse financiare suficiente în condiții care nu subminează autonomia lor fundamentală.

Un exemplu relevant privind transpunerea adecvată este experiența franceză, care pornind de la principiul constituțional „*de libre administration des collectivites territoriales*” statuează trei condiții privind transpunerea acestuia - „un conseil elu”, „un conseil dote d'atribution effective”, *„des collectivites territoriales dotees de moyens juridiques et financiers”* [30, p. 18-19]. Similară este și abordarea doctrinei germane. În acest sens, colectivitățile locale germane (comunele / *gemelnden*), pot fi caracterizate prin trei elemente de bază: autonomie administrativă, competențe depline și efective, exigenta de a dispune de autorități alese prin sufragiu universal și direct [33, p. 19]. Statutul comunelor germane este ghidat de principiul „autonomiei locale”, de dreptul comunelor de a se autogestiona (Selbsverwaltung), în conformitate cu prevederile Legii fundamentale. În cazul acestora avem un exemplu de îmbinare exemplară a responsabilităților și prerogativelor ce le revin: comunele germane sunt însărcinate cu toate afacerile locale, sub propria lor responsabilitate, ceea ce constituie un adevărat „drept regalian” al acestora [33, p. 26-27].

Analiza comparată ne permite sa constatăm similitudinea abordărilor privind esența conceptului de autonomie locală: autonomie administrativă, competențe efective, autorități alese/reprezentative. Altfel spus, principiile Cartei (conceptul autonomiei locale) au fost transpuse conform postulatelor doctrinare și rigorilor teoretico-științifice ale descentralizării.

În cazul Republicii Moldova, Constituția definește principiile de baza ale administrației publice locale - descentralizarea serviciilor publice, autonomia locală, eligibilitatea autorităților publice locale, consultarea populației în probleme locale de interes deosebit, dar și specifică: „Autonomia privește atât organizarea și funcționarea administrației publice locale, cât și gestiunea colectivităților pe care le reprezintă” [7, p. 35]. Desprindem trei elemente ale autonomiei locale care trebuie sa fie prezente în cazul regimului administrativ descentralizat - organizațional, funcțional, gestionar. Analiza stării de lucruri demonstrează discrepanțe majore privind reglementările constituționale și practica existentă. În acest sens vom constata lipsa reglementărilor clare și coerente privind autonomia organizațională. Definită prin Constituție și dezvoltată prin Legea nr.435 din 28.12.2006, Legea nr.436 din 28.12.2006, în realitate, autonomia organizațională este îngrădită. Un exemplu relevant este și libertatea limitată a autorităților administrației publice locale în ceea ce privește recrutarea și stabilirea condițiilor de remunerare a funcționarilor acestora, dar și existența discriminării privind condițiile de salarizare dintre funcționarii administrației centrale și celei locale, fapt remarcat în Recomandarea 322/2012 a Congresului Puterilor Locale și Regionale al Consiliului Europei (Strasbourg, Cea de-a 22-a Sesiune, 20-22 martie 2012) [40]. Starea de lucruri rămâne incertă chiar și în condițiile adoptării Legii nr.270 din 23.11.2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar. O consecință a limitărilor este nepotrivirea structurilor autorităților locale domeniilor de activitate ale acestora. Drept urmare, în majoritatea cazurilor autoritățile locale nu au capacitatea de a realiza sarcinile (competențele) prevăzute de cadrul normativ în vigoare [10, pp. 15, 50, 77].

În plan funcțional autonomia locală presupune consacrarea principiului plenitudinii de competență în tot ceea ce privește administrarea treburilor publice locale. Plenitudinea de competență a autorităților publice locale este determinată de fundamentarea competenței materiale pe criteriul satisfacerii intereselor generale ale cetățenilor. În acest sens,

competenţa alocată autorităţilor locale trebuie să fie corelată cu mijloacele procedurale şi materiale necesare realizării sarcinilor stabilite faţă de acestea. Dar, în realitate starea de lucruri arată altfel. Aplicarea principiului plenitudinii de competenţă a autorităţilor locale, în condiţiile noastre, nu poate fi realizată, or, legislaţia sectorială nu este armonizată dispoziţiilor constituţionale, Legii nr. 435 din 28.12.2006 privind descentralizarea administrativă şi a Legii nr.436 din 28.12.2006 privind administraţia publică locală. Raportul de evaluare „Starea democraţiei locale în Republica Moldova. 2017" vine să confirme acest fapt: „Deşi delimitarea competenţelor şi atribuţiilor între diferite niveluri ale administraţie publice este descrisă în detaliu în câteva acte legislative relevante, aceste funcţii sunt în conflict sau sunt neglijate din cauza deficitului de mijloace financiare sau a utilizării excesive a pârghiilor administrative pentru a diminua limitele competenţelor locale" [27, p. 12]. Sunt şi concluziile altor documente relevante [23; 26; 40]. Practica viciată privind aprobarea actelor normative care contravin obiectivelor descentralizării a devenit una obişnuită chiar şi în condiţiile implementării Strategiei Naţionale de Descentralizare, Strategiei privind reforma administraţiei publice pentru anii 2016-2020 [17; 23; 26; 27; 39].

În contextul elementului gestionar constatăm că dreptul autorităţilor locale, declarat prin lege, de a gestiona liber patrimoniul colectivităţilor pe care le reprezintă este îngrădit. Prevederile Planului de acţiuni pentru punerea în aplicare a SND (obiectiv specific III) privind finalizarea procesului de delimitare a proprietăţii de stat de cea a unităţilor administrativ-teritoriale, a bunurilor din domeniul public şi din domeniul privat (inclusiv ale întreprinderilor municipale) şi asigurarea mecanismelor de gestionare deplină, eficientă, efectivă şi responsabilă a patrimoniului, aşa şi n-au fost realizate. Lipsa delimitării bunurilor pe domenii, precum şi a evidenţei conforme generează incertitudine, confuzii şi contradicţii în administrarea patrimoniului statului şi al colectivităţilor locale. În consecinţă constatăm gestionarea defectuoasă a proprietăţii de către majoritatea autorităţilor publice locale [38].

Sunt lipsite de claritate şi transparenţă procedurile privind inventarierea, evaluarea, înregistrarea şi evidenţa patrimoniului. Rămân inaplicabile normele privind dreptul colectivităţilor locale de a solicita transmiterea în proprietate publică a acestora a bunurilor imobile care sunt utilizate în interes local. Drepturile şi interesele patrimoniale ale colectivităţilor locale sunt desconsiderate în procesul de valorificare a resurselor forestiere şi acvatice, subsolului.

Este şi concluzia Strategiei privind reforma administraţiei publice pentru anii 2016-2020: „Sunt înregistrate restanţe considerabile privind descentralizarea patrimonială. Avansarea cu modificările la sistemul finanţelor publice locale a scos în evidentă restanţe la capitolul delimitarea şi gestionarea patrimoniului la nivel local. Tergiversarea procesului de descentralizare patrimonială poate influenţa negativ responsabilitatea autorităţilor administraţiei publice locale de a genera venituri proprii şi a aplica un management eficient al proprietăţilor din gestiune. Lipsa delimitării clare şi înregistrării proprietăţii publice, nealocarea surselor financiare pentru executarea lucrărilor de evaluare a bunurilor imobile proprietate a autorităţilor publice locale, diminuează baza impozabilă a instituţiilor administraţiei publice locale" [10, p. 50].

Reieşind din cele analizate, putem face anumite constatări: principiul autonomiei locale, consacrat în Constituţie şi dezvoltat în legislaţie, poartă un caracter declarativ, nefiind materializat adecvat, fapt ce afectează sistemul administraţiei publice locale, amplificând disfuncţiile acestuia şi îngrădind accesul cetăţenilor la servicii de calitate.

În contextul examinării conceptului de „autonomie locală" semnalăm diferenţa abordărilor în cazul Republicii Moldova şi României în raport cu

tratarea acestuia de Carta și, respectiv, de doctrinele democrațiilor avansate. Astfel, atât Carta, cât și doctrinele franceză, germană, cu referire la conceptul de „autonomie locală" îl raportează la colectivitățile locale / comune [3, p. 3; 30, p. 17; 33, p. 26]. Este de menționat și faptul transpunerii adecvate a conceptului / principiului de „autonomie locală", fără a-l invoca expres în textele constituțiilor respective [6; 8; 15]. În acest sens, Constituția Republicii Moldova formulează principiile de bază ale administrației publice locale, definește autoritățile acesteia, statutul lor, fără, însă, a prevedea expres aplicarea principiului autonomiei locale colectivităților descentralizate (unităților administrativ-teritoriale) - satelor (comunelor), orașelor (municipiilor), altfel spus, statutul autonom al acestora nu este definitivat clar și coerent, așa cum o cere Carta, dar și în corespundere cu practicile administrative descrise. Este o abordare diferită de prevederile Cartei, dar opinăm și privind neconcordanța unei asemenea abordări principiului suveranității naționale, respectiv neglijarea principiului reprezentativității, or, „regimul reprezentativ este definit ca formă de exercitare indirectă a suveranității naționale de către popor prin intermediul reprezentanților săi aleși, iar în sens restrâns ca ansamblu de autorități publice, desemnate de popor, pentru a exercita suveranitatea (puterea politică) în numele lui" [20, p. 39]. Carta definește conceptul de autonomie locală ca „dreptul și capacitatea efective ale colectivităților locale", în acest sens, titulari/purtători ai acesteia fiind colectivitățile descentralizate. Relevăm aceasta abordare din perspectiva conceptuală a principiilor enunțate, dar și privind transpunerea lor adecvată întru preîntâmpinarea vicierii acestora, fapt ce ar putea afecta „drepturile omului în sensul cel mai larg" [2, p. 4]. Relevant este exemplul Franței, care după zece ani de la declanșarea descentralizării se confrunta cu *„l'atonie de la democratie de partipation"* și *„la risqué de cesarisme local"* [37, p. 117-118].

În cazul Republicii Moldova limitarea autonomiei și democrației locale are tangență nemijlocită cu reglementările inadecvate/confuze a acestui domeniu important. Astfel, Legea 435/2006 definește inadecvat conceptul de autonomie locală, Codul electoral reglementează confuz, dar și eronat conceptul referendumului local, Legea 436/2006 conține reglementări confuze și vagi privind mecanismul / modalitățile consultării populației, adunărilor cu cetățenii, ceea ce contravine prevederilor Cartei, dar și care conduc la afectarea autonomiei și democrației locale, neglijarea intereselor populației, inclusiv pot avea drept consecința încălcarea drepturilor omului [4; 12; 13; 14]. Este de menționat și faptul transpunerii adecvate a conceptului / principiului de „autonomie locală" în cazul Franței, Germaniei, Poloniei, fără a-l invoca expres în textele constituțiilor respective. Cazul Republicii Moldova este tocmai unul contrar: invocat expres în calitate de principiu de bază al administrației publice locale, acesta nu este transpus conform, autonomia locală fiind una declarată.

În contextul celor expuse, considerăm necesar privind transpunerea adecvată a conceptului de „autonomie locală" în Constituția Republicii Moldova și legislația relevantă în conformitate cu formularea expusă în Carta și practica generală. În parte, Constituția trebuie să stabilească entitatea de bază (satul / comuna, orașul / municipiul), respectiv statutul de autonomie/autoadministrare al colectivităților teritoriale locale și elementele cheie aferente – competențe efective și resurse financiare suficiente în corespundere cu responsabilitățile atribuite. Practicile descrise în lucrare (experiențele poloneză, franceză și germană) sunt un exemplu relevant în acest sens.

Constituția Republicii Moldova, de rând cu principiile descentralizării și autonomiei locale, definește drept principii de baza ale administrației publice locale eligibilitatea autorităților publice locale și con-

sultarea populației în problemele locale de interes deosebit. O atare abordare, de altfel, caracteristică și pentru România, vine de la specificul înțelegerii și tratării problemei sistemului administrativ descentralizat, or, conceptele care stau la baza organizării și funcționării acestuia sunt diferite, democrațiile europene, în spiritul Cartei, pornesc de la colectivitațile descentralizate, ca purtători ai autonomiei, în cazurile Republicii Moldova și României subiecții de bază sunt administrațiile publice locale, or, conform Legii 436/2006 noțiunea de „administrație publică locală" este definită ca „totalitatea autorităților publice locale", iar reglementările Legii 764/2001 sunt confuze. Este paradoxal, dar în condițiile similitudinii sistemelor administrative ale României și Republicii Moldova, ambele fiind bazate pe dreptul continental, prevederile constituționale sunt diferite după conținut. Unii autori români neaga rolul esențial al ultimilor două principii în organizarea și funcționarea administrației publice locale. La părerea acestora „principiul autonomiei locale presupune eligibilitatea autorităților administrației publice locale, ca mod de constituire a autorităților reprezentative și consultarea cetățenilor în probleme locale de interes deosebit" [19, pp. 16, 52]. În acest context, doctrina franceză, definind descentralizarea invoca condițiile necesare, una dintre acestea fiind alegerea autorităților locale de către colectivitate [36, p. 269]. Autorii scot în evidentă faptul, ca a treia condiție este una definitorie, or, descentralizarea se manifestă / apare doar în cazul, când autoritățile responsabile de gestionarea treburilor publice locale emană de la colectivitate. În acest sens, este formulată definiția descentralizării: *„ Le seuil de la decentralisation se trouve donc franchi lorsque la loi accorde, a des organes elus par une collectivite personnalisee, un pouvoir de decision sur tout ou partie des affaires locales"* [36, p. 269]. Acest principiu, după J. Rivero și J. Waline, face diferența dintre descentralizare și deconcentrare. În cadrul regimului deconcentrat, deciziile sunt luate în numele statului de către reprezentanții acesteia, iar în cel descentralizat deciziile sunt luate în numele și interesul colectivității locale de către o autoritate ce emană de la ea. De aceeași părere sunt și V. Popa, I. Munteanu, V. Mocanu, care afirmă că „principiul descentralizării presupune câteva condiții prealabile", una din ele fiind „desemnarea prin vot universal a autorității reprezentative, căreia colectivitatea locală îi va încredința administrarea treburilor sale publice" [20, p. 13]. Principiul eligibilității se regăsește și în textul Cartei: „Afirmând ca aceasta presupune existența de colectivități locale dotate cu organe decizionale constituite democratic … Acest drept este exercitat de consilii, sau adunări compuse din membrii aleși prin vot liber, secret, egal, direct și universal" [3, p. 2]. În aceeași ordine de idei, constatăm consacrarea constituțională a acestui principiu și în cazul Franței. C. Berthon remarcă: *„on peut en deduire que c'est la notion de libre administration des collectivites locales qui est retenue par la Constitution (notion assez proche de celle de decentralisation territoriale), qu'une des garanties fondamentales de cette autonomie reside dans l'election des conseils de ces collectivites"* [30, p. 17]. Este și opțiunea doctrinei germane, potrivit căreia exigența de a dispune de autorități alese prin sufragiu universal și direct este unul dintre cele trei elemente determinante ale colectivităților din Republica Federală Germană [33, p. 21]. Remarcăm importanța consacrării constituționale a acestui principiu din perspectiva principiului suveranității naționale și celui al reprezentativității, care rezultă din precedentul. Este și opinia exprimată de autorii autohtoni: „autoritățile reprezentative locale nu se limitează numai la administrarea publica a unor probleme de interes local, dar într-un sens mai larg, participă și la exercitarea suveranității naționale" [20, p. 37]. Un argument ar fi și faptul existenței în textele constituțiilor Republicii Moldova și României a unor reglementari în acest sens (art.112 și respectiv art.121) [7; 9]. Va-

loarea practică a unor asemenea reglementari ar putea servi ca garanție privind abordările de moment, voluntariste, care pot vicia, profana autonomia și democrația locală. Este și exemplul modificării Legii nr.457 din 14.11.2003 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind constituirea și funcționarea consiliilor locale și raionale (proiectul de lege nr.295 din 14.11.2019 pentru modificarea Legii nr.457 din 14.11.2003 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind constituirea si funcționarea consiliilor locale și raionale, aprobat în lectura a doua în data de 20.02.2020), care prevede posibilitatea alegerii în funcția de viceprimar a oricărei persoane, inclusiv din rândurile consilierilor. Relevante, în acest sens, sunt argumentele expuse în Rezoluția 420/2017 a Congresului Puterilor Locale și Regionale al Consiliului Europei privind schimbarea primarului general al municipiului Chișinău cu o persoana care nu avea statut de ales local [41, p. 73].

În condițiile argumentelor exprimate, putem afirma că principiul constituțional al eligibilității autorităților administrației publice locale are suport teoretico-legal, dar și este în concordanță cu abordările doctrinare ale democrațiilor avansate. Consfințirea/păstrarea acestuia în Legea supremă va obliga legiuitorul să țină cont de principiul dat în contextul procedurilor de reglementare a domeniului respectiv.

Conform Constituției Republicii Moldova, printre principiile de baza ale administrației publice locale se enumeră și cel al consultării cetățenilor în probleme locale de interes deosebit. Acest principiu își are originea în rădăcinile istorice ale apariției și funcționarii comunităților omenești, respectiv este enunțat în prevederile Cartei, obiectivul căreia constă în lichidarea vidului de norme europene comune pentru determinarea și protejarea drepturilor colectivităților locale, care sunt cele mai apropiate de cetățean acordându-i posibilitatea de a participa efectiv la adoptarea deciziilor ce țin de viața de fiecare zi [3, p. 3]. Preambulul Cartei prevede „dreptul cetățenilor de a participa la gestiunea treburilor obștești", dar și determină „că acest drept poate fi exercitat în modul cel mai direct la nivel local". În aceeași ordine de idei, Carta statuează: „Această dispoziție nu poartă prejudiciul recursului la adunări de cetățeni, la referendumuri sau la orice formă de participare directă a cetățenilor acolo unde este permisă de lege" [3, p. 2].

Din perspectiva sistemului administrativ descentralizat, unul dintre obiectivele acestuia, prevede nașterea, după caz, dezvoltarea democrației locale. În parte, este vorba despre implicarea cetățenilor în procesul decizional, stimularea interesului acestora privind treburile publice și posibilitatea de a le influenta. Totodată am constatat fundamentarea în practica administrativă a liniilor directoare ale descentralizării, potrivit cărora, descentralizarea este opera comună a statului și cetățenilor. Conform acesteia, reușita descentralizării este condiționată de implicarea populației în acest proces, în final, de suportul nemijlocit al acesteia [31, p. 22]. Doctrina franceză evidențiază faptul, că gestionarea afacerilor locale de către populație și aleșii săi constituie o scoală de formare civică, fiind o pregătire pentru exercitarea democrației la nivelul statului [36, p. 275]. Este și experiența reliefată în cazul reformei de descentralizare în Polonia [11, p. 147]. Un exemplu relevant este practica suedeză, descrisă de A.Sîmboteanu: „eficiența administrației publice suedeze în mare parte se datorează participării largi a cetățenilor în procesul de elaborare a deciziilor la nivel central, regional și îndeosebi municipal, unde, practic, nu se hotărăște nici o problemă fără studierea opiniei publice" [24, p. 103]. În contextul subiectului discuției, este relevantă experiența franceză: la zece ani de la inițierea reformei de descentralizare, s-a constatat impasul democrației locale, manifestat prin *„certaines formes de degenerescence de l'implication citoyenne"* și *„l'atonie de la democratie de partipation,*

celle du citoyen, est frappante". Un indicator major, în acest sens, fiind absenteismul la scrutinele locale [37, p. 117-118]. Întru depășirea situației, legislatorul s-a văzut nevoit să întreprindă anumite măsuri privind stimularea democrației cetățenești. Este vorba despre *,,Loi d'orientation no. 92-125 du 6 fevrier 1992 relative a l'administration territorial de la Republique",* care, prin Titlul 2 *,,De la democratie locale",* a prevăzut un șir de măsuri în vederea informării populației privind afacerile / treburile locale, dar și întru stimularea implicării acestora în viața locală [35, p. 1-3]. Eforturile pentru ameliorarea democrației locale au fost materializate şi printr-un șir de alte legi, dar nu au fost suficient de profunde pentru a depăși procesul involutiv de acumulare a anumitor contradicții, fapt care ar putea avea consecințe serioase [37, p. 118].

Este o lecție foarte importantă pentru noile democrații europene și Republica Moldova ar trebui să învețe din această experiență întru a depăși propriile provocări, or, problema absenteismului la scrutinele locale este una relevantă și pentru tara noastră. Raportul Starea democrației locale în Republica Moldova pentru anul 2017 relevă constatări îngrijorătoare. Astfel, prezența la vot în cadrul alegerilor locale este, de regulă, mai scăzută decât la cele parlamentare. Cea mai mare prezență la vot în alegeri locale a fost înregistrată în anul 1995 (60,02 la sută), iar cea mai mică - în anul 2015 (48,95 la sută), în descreștere comparativ cu anul 2011 (55 la sută) [27, p. 40]. Despre gravitatea problemei putem judeca și conform rezultatelor înregistrate în cadrul ultimilor alegeri generale locale din anul 2019, când prezența la vot uşor a depășit 41 la sută.

Constatările făcute ne permit să deducem cauzalitatea dintre deteriorarea democrației locale și practicile vicioase, urmare reglementărilor vagi și confuze, privind sistemul administrativ descentralizat, în parte cel ce ține de democrația locală. În pofida reglementării constituționale a principiului consultării populației în probleme locale de interes deosebit, transpunerea acestuia în legislația relevantă este una incoerentă și inadecvată. Astfel, Legea 436/2006 doar presupune această posibilitate, de altfel, limitând-o la maxim: ,,populația poate fi consultată prin referendum local, organizat în condițiile Codului electoral" [12]. Remarcăm diferența abordărilor, or, prevederea legii ,,poate fi consultată" depășește / contravine reglementării constituționale. Este de remarcat și neglijarea de către legiuitor a principiului însăși, pentru că acesta, în cazul dat, nu mai este obligatoriu și prioritar, dar și este nesocotit prin norme cu forță juridică inferioară [22, p. 444]. Constatăm și confuzia normei ce reglementează consultarea cetățenilor în probleme locale care preocupă o parte a populației din unitatea administrativ-teritorială [14; 22]. Un aspect important ține de caracterul referendumului local, care după Codul electoral este unul consultativ (art.175). Aceste prevederi nu transpun adecvat principiile prevăzute de Cartă, privind participarea directă a cetățenilor la exercitarea autonomiei locale [4]. Această părere este susținută și de V.Popa, I.Munteanu, V.Mocanu, care, cu referire la referendumul consultativ afirmă, că ,,corpul electoral din colectivitatea locală își exprimă doar atitudinea și nu voința față de problema abordată, decizia urmând s-o ia primarul sau consiliul local" [20, p. 18]. În același context, art.198 din Codul electoral ,,Adoptarea deciziei prin referendum local, anularea sau modificarea ei" prevede posibilitatea adoptării deciziilor prin referendum local, respectiv se vorbește despre mecanismul de anulare sau modificare a acesteia. Vom constata o situație confuză: pe de o parte referendumul local este definit unul consultativ, pe de altă parte se admite adoptarea deciziilor în urma desfășurării acestuia.

Starea de lucruri se complică și mai mult, pentru că, prevăzând adoptarea hotărârilor prin referendum local, legiuitorul admite posibilitatea anulării sau modificării acestora prin decizia consiliului local [4].

O atare abordare este una periculoasă, or, limitarea democrației locale afectează principiul suveranității naționale, dar și conduce la involuția democratei, la modul general. Experiența franceză, invocată anterior, este un argument care trebuie analizat cu maximă responsabilitate, mai ales, luând în calcul multiplele fenomene negative care persistă și la noi.

Principiul consultării cetățenilor în probleme locale de interes deosebit are temei teoretic. În acest sens, el pornește de la principiile generale ale științei administrației (administrația este în serviciul omului, administrația are misiunea de a satisface interesul general, cunoașterea cerințelor sociale actuale și prevederea cerințelor viitoare). Pentru a fi rațională și eficientă administrația trebuie să cunoască bine cerințele umane existente, dar și dinamică acestora. Altfel spus, ele urmează a fi studiate în permanență. În acest context, consultarea cetățenilor trebuie văzută ca un instrument de realizare a transparenței în procesul decizional. Autoritățile administrației publice locale trebuie dotate cu proceduri clare și coerente, care să le asigure „cunoașterea cerințelor sociale actuale și prevederea cerințelor viitoare" [18, p. 133].

În baza celor expuse, putem face un șir de generalizări. Consultarea cetățenilor este modul de funcționare a autorităților publice locale în vederea organizării raționale și eficiente a acestora în scopul îndeplinirii misiunii lor. Pornind de la concluzia făcută, vom susține ideea consultării cetățenilor în probleme locale de interes deosebit drept un principiu de bază al organizării și funcționării administrației publice locale, dar și constatăm transpunerea inadecvată a acestui principiu constituțional în cadrul legal existent, fapt ce conduce la limitarea autonomiei și democrației locale.

Pornind de la prevederile Cartei Europene privind dreptul cetățenilor de a participa gestiunea treburilor obștești și că acest drept poate fi exercitat în modul cel mai direct la nivel local se impune definitivarea cadrului legal privind mecanismele adecvate în vederea consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit. În această ordine de idei urmează să fie asigurată reglementarea coerentă a referendumului local ca formă specifică de participare a cetățenilor la gestionarea treburilor obștești. Este vorba despre corelarea Legii nr.435 din 28.12.2006, Legii nr. 436 din 06.11.2003, Codului Electoral la principiul constituțional privind consultarea cetățenilor în problemele locale de interes deosebit în spiritul și condițiile Cartei. Vom evidenția necesitatea dezvoltării mecanismului general al consultării populației în conformitate cu principiile științei administrației, în special privind principiul cunoașterii cerințelor sociale actuale și prevederea cerințelor viitoare. În acest sens, Legea nr. 436 din 28.12.2006, dar în special Legea nr. 436 din 06.11.2003 trebuie să stabilească proceduri clare și coerente.

Printre principiile de bază ale administrației publice locale, Constituția Republicii Moldova îl definește și pe cel al descentralizării serviciilor publice. În acest context se impun anumite precizări de ordin conceptual. Doctrinar, principiul descentralizării prin servicii *(decentralisations par services)* se aplică administrației publice centrale, acesta fiind văzut ca un procedeu juridic care permite o gestiune mai bună a unui serviciu public. În acest sens, anumite servicii, individualizate prin obiectul și structura lor sunt scoase în afara construcțiilor ierarhice, sunt dotate cu personalitate juridică, patrimoniu și organe împuternicite să le dirijeze activitatea, acestea beneficiind de autonomie în condițiile tutelei administrative. Serviciile respective sunt cunoscute ca stabilimente publice [36, p. 271].

Totodată, conceptul de „descentralizare" ca tendință a politicii administrative și procedeu juridic se aplică colectivităților teritoriale. Urmare aplicării acestui procedeu juridic în raport cu colectivitățile teritoriale, în baza recunoașterii existentei nevoilor specifice locale, statul descentralizează aceste

entități în condițiile autonomiei locale. Formarea colectivităților descentralizate (teritorial) prin stabilirea pentru acestea a regimului de autonomie administrativă (dotarea cu statut de persoană juridică, ceea ce implică resurse materiale și financiare), alocarea efectivă a competențelor, dar și dotarea acestora cu autorități care emană de la ele (prin alegere) constituie esența sistemului administrativ descentralizat. Or, aplicarea procedeului juridic al descentralizării în raport cu colectivitățile teritoriale conduce la descentralizarea (teritoriala) a acestora, în condițiile de autonomie administrativă. În acest sens, principiul aplicat este cel al descentralizării, în consecință, serviciile publice ce rezultă din treburile/nevoile/interesele specifice locale, sunt descentralizate din oficiu, prin descentralizarea colectivităților teritoriale locale.

Analiza realizată ne permite să constatăm, că definirea principiului „descentralizarea serviciilor publice", drept unul de bază al administrației publice locale nu are suport teoretic. În contextul dat, exprimăm opinia identificării principiului „descentralizării" drept unul de bază al administrației publice locale și, respectiv, optăm privind modificările de rigoare în textul Constituției Republicii Moldova. Este de menționat și faptul revizuirii Constituției României (2003), prin care principiul „descentralizării serviciilor publice" a fost înlocuit cu cel al „descentralizării" [9]. În aceiași ordine de idei, formarea colectivităților teritoriale prin descentralizarea lor implică caracterul descentralizat al statului, fapt care trebuie reflectat adecvat în Constituție, așa cum au procedat democrațiile avansate (Franța, Polonia) [6; 8].

Concluzii

Generalizând problema analizată, relevăm importanța fundamentării descentralizării teritoriale ca mod de organizare a sistemului administrativ descentralizat, dar și conceptualizării teoretice a principiului autonomiei locale ca mod de organizare a colectivităților teritoriale în condițiile sistemului administrativ descentralizat, transpunerea coerentă și adecvată a acestora în Constituție și în legislatia relevantă prin prisma identificării entității administrative de bază, aplicarea de reguli fundamentale ce garantează independența politică, administrativă și financiară a colectivităților locale.

În același context, trebuie să fie asigurată dezvoltarea conformă a principiului consultării cetățenilor în probleme locale de interes deosebit prin intermediul cadrului normativ în vederea fundamentării corespunzătoare și asigurării democrației locale în concordanță cu principiile Cartei.

Bibliografie

1. Buna guvernare la nivel local prin prisma optimizării proceselor administrative. - Chișinău: AAP, 2018. 164 p.

2. Carta europeană a autonomiei locale. Raport explicativ: nr.57 din 22.11.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.141, art.341.

3. Carta Europeană a Autonomiei Locale: din 15.10.1985. În: „Tratate internaționale", 1999, volumul 14, p.14.

4. Codul electoral: nr.1381 din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.81, 667

5. COMAN-KUND, F., COMAN-KUND, L. Drept administrativ: Sinteze teoretice și exerciții practice. - București: Universul Juridic, 2013. 333 p.

6. Constituția Republicii Franceze. În: JORF No.75 du 29 mars page 5568, texte No.1.

7. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.

8. Constituția Republicii Polonia din 02.04.1997. În: Dziennik Ustav din 06.04.1997, N0. 78, item 483.

9. Constituția României. În: Monitorul Oficial al României, 2003, nr.767.

10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020: nr.911 din 25.07.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.256-264.

11. KULESZA, M. Metode și tehnici de management al reformelor în tarile ECE: experiența poloneză. În: Controlul descentralizării și reformele administrației publice în Europa Centrală și de Est. - Chișinău: „Tehnica-Info", 2004. pp.179-202.

12. Lege privind administrația publică locală: nr.436 din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.32-35, 116.

13. Lege privind descentralizarea administrativă: nr.435 din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.29-31, 91.

14. Lege privind Statutul-cadru al satului (comunei), orașului (municipiului): nr.436 din 06.11.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.244-247, 972.

15. Legea de bază pentru Republica Federala a Germaniei din 23 mai 1949. În: Buletinul Federal de Drept, p.1, modificat ultima data prin articolul 1 din Legea din 15 noiembrie 2019: Buletinul Federal de Drept 1, p.1546.

16. MANDA, C.C. Teoria administrației publice. - București: Editura C.H. Beck, 2013. 231 p.

17. Note informative din partea Partenerilor de dezvoltare ai Republicii Moldova. - Chișinău: ianuarie, 2015, 81 p. Disponibil: www.undp.org.

18. OROVEANU, M.T. Tratat de știința administrației. - București: CERMA, 1996. 512 p.

19. POPA, E. Autonomia locală în România. - București: ALL BECK, 1999. 214 p.

20. POPA, V., MUNTEANU, I., MOCANU, V. De la centralism spre descentralizare. - Chișinău: Cartier, 1998. 220 p.

21. POPESCU, C.-L. Autonomia locală și integrarea europeană. - București: ALL BECK, 1999. 346 p.

22. PREDA, M. Autoritățile administrației publice. - București: Lumina Lex, 1999. 687 p.

23. Raport de monitorizare a implementării Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020. IDIS Viitorul / Promo-Lex / CALM. - Chișinău: 2017. 47 p.

24. SÎMBOTEANU, A. Sistemul de guvernare și administrația publică în Suedia. Principiile autoadministrării în contextul democrației locale. În: Administrația publică: prin reforme spre modernizare. - Chișinău: CEP USM, 2013. pp.94-104.

25. SÎMBOTEANU, A. Principiile autoadministrării în contextul democrației locale. În: Administrația publică: prin reforme spre modernizare. - Chișinău: CEP USM, 2013. pp.18-23.

26. Situația democrației locale și gradului de implementare a documentelor de politici în domeniul descentralizării din Republica Moldova. CALM / IDIS Viitorul / Promo-Lex. - Chișinău: 2018. 78 p.

27. Starea democrației locale în Republica Moldova. Raport de evaluare, 2017. IDIS Viitorul / International IDEA / SDC. - Chișinău: 2017. 68 p.

28. Studiu analitic privind structura administrativ-teritorială optimală pentru Republica Moldova. Expert Grup, Centru Analitic Independent. - Chișinău: 2010. 184 p.

29. VEDINAȘ, V. Drept administrativ. - București: Universul Juridic, 2012. 568 p.

30. BERTHON, C. Decentralisation et Conseil constitutionnel. În: Les collectivites locales en France. - Paris: La documentation Francaise, 1996. pp.17-20.

31. Decentralisation et formation pour l'administration locale. Cahiers Africains d'Administration Publique, 1997.

32. DELCAMP, A. L'experience de decentralisation. În : Les collectivites decentralisees de l'Union europeenne. Sous la direction d'Alain Delcamp. - Paris: La documentation Français, 1994. pp.149-169.

33. EISENBERG, E., WELZ, C. Collectivites locales et federalisme. În: Les collectivites decentralisees de l'Union europeenne. Sous la direction d'A.Delcamp. - Paris: La documentation Français, 1994. pp.19-58.

34. Les collectivites decentralisees de l'Union europeenne. Sous la direction d'A.Delcamp. - Paris: La Documentation Français, 1994. 369 p.

35. Loi d'orientation no 92-125 du 6 fevrier 1992 relative a l'administration teritoriale de la Republique. JORF no.33 du 8 fevrier 1992, p.2064.

36. RIVERO, J., WALINE, J. Droit administratif. - Paris: Dalloz, 1994. 482 p.

37. SADRAN, P. La democratie locale. În: Les collectivites locales en France. - Paris: La documentation Francaise, 1996. pp.115-118.

38. Public Administration and Local Governments Reforms in Easten Partnership Countries. Prepared by: Subgroup on Local Government and Public Administrati-

on reform of the Working Grup 1 of the CSF EAP, 2016. 49 p. Disponibil: alda-europe.eu.

39. Recommendation 179 (2005) on local democracy in Moldova. Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities. - Strasbourg: 2005. Disponibil: https://www.coe.int/congress.

40. Recommendation 322 (2012) Local and regional democracy in the Republic of Moldova. Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities. - Strasbourg: 2012. Disponibil: https://www.coe.int/congress.

41. Resolution 420 (2017) Local democracy in the Republic of Moldova. Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities. - Strasbourg: 2017. Disponibil: https://www.coe.int/congress.

CZU 339.7(498)
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).05

BANI EUROPENI ÎN SATUL ROMÂNESC. STUDIU DE CAZ

Silvia MAZĂRE
or. Roman, România
Doctorand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene ”Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *sylviamazare@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6743-5031

Banii proveniți din fondurile europene au deschis orizonturi noi pentru locuitorii satelor din România. Aceștia au început să privească cu alți ochi viitorul, au cunoscut tehnologii moderne și și-au ușurat munca. Drumurile comunale au fost asfaltate, casele au devenit mai frumoase, s-au îmbunătățit și condițiile de viață a sătenilor cu ajutorul utilităților moderne – canalizare, gaze naturale, aproape toate parcelele agricole sunt lucrate, s-a diminuat numărul asistaților sociali. Internetul și mijloacele mass-media au adus informații noi, multe dintre ele fiind utile și deschizătoare de idei. Numărul avantajelor accesării fondurilor europene depășește cu mult numărul dezavantajelor. Această realitate se simte din plin în satul românesc.

Cuvinte-cheie: *agricultură, sat, fonduri europene, Uniunea Europeană, sprijin, turism, educație*

EUROPEAN MONEY IN THE ROMANIAN VILLAGE. CASE STUDY

The money from European funds opened new horizons for the inhabitants of Romanian villages. They began to look at the future with other eyes, got acquainted with modern technologies and made their work easier. The communal roads were paved, the houses became more beautiful, the living conditions of the villagers improved with the help of modern utilities – sewerage, natural gas, almost all agricultural plots are worked, the number of social workers decreased. The internet and the media have brought new information, many of which are useful and open to ideas. The number of advantages of accessing European funds far exceeds the number of disadvantages, including in Romanian village.

Keywords: *agriculture, village, European funds, European Union, support, tourism, education.*

ARGENT EUROPÉEN DANS LE VILLAGE ROUMAIN. ÉTUDE DE CAS

L'argent des fonds européens a ouvert de nouveaux horizons aux habitants des villages roumains. Ils ont commencé à regarder l'avenir avec d'autres yeux, se sont familiarisés avec les technologies modernes et ont facilité leur travail. Les routes communales ont été pavées, les maisons sont devenues plus belles, les conditions de vie des villageois se sont améliorées avec l'aide des services publics modernes – égouts, gaz naturel, presque toutes les parcelles agricoles sont travaillées, le nombre de travailleurs sociaux a diminué. Internet et les médias ont apporté de nouvelles informations, dont beaucoup sont utiles et ouvertes aux idées. Le nombre d'avantages de l'accès aux fonds européens dépasse de loin le nombre d'inconvénients, 4 compris dans le village roumain.

Mots-clés: *agriculture, village, fonds européens, Union Européenne, soutien, tourisme, éducation.*

РУМЫНСКИЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЕВРОПЕЙСКИХ ФИНАНСОВЫХ СРЕДСТВ В СЕЛАХ

Финансовые средства, выделенные из европейских фондов, открыли новые горизонты для жителей румынских деревень, которые другими глазами стали смотреть в будущее, они узнали о современных технологиях, использование которых существенно облегчили их работу. Сельские дороги заасфальтированы, дома стали красивее, жилищные условия сельчан улучшились благодаря современной инфраструктуре – канализация, природный газ, почти все сельхозугодья обрабатываются, уменьшилось количество социальных работников. Интернет и СМИ доносят до сельчан новую интересную и полезную информацию. Очевидны преимущества доступа к европейским фондам, которые успешно осваиваются, в том числе в румынской деревне.

Ключевые слова: *сельское хозяйство, деревня, европейские фонды, Европейский союз, поддержка, туризм, образование.*

Introducere

Statele membre ale Uniunii Europene au nevoie de susținere financiară pentru a putea depăși problemele structurale cu care se confruntă, pentru a-şi dezvolta competitivitatea şi pentru a putea concura cu succes atât pe piața internă cât şi pe cea externă. Acest suport financiar oferit de Uniunea Europeană este foarte util mai ales datorită creşterii diferențelor între regiuni şi ţări, diferenţele fiind antrenate de extinderea realizată la nivelul acestora.

În afară de suportul financiar pe care Uniunea Europeană îl oferă țărilor membre prin intermediul fondurilor şi programelor de dezvoltare, fondurile europene îndeplinesc un rol important în deschidea ţării şi economiei pentru Piața Unică Europeană, acest obiectiv fiind de fapt rostul aderării statelor la Uniunea Europeană. Capacitatea de utilizare a resurselor, atât cele proprii cât şi cele comunitare, se poate verifica prin participarea la complexul de programe implementate de comunitatea europeană în fiecare din statele membre. Totodată fondurile şi programele Uniunii Europene dau soluţia necesară modernizării infrastucturii de transport şi de mediu, produce o apropiere de cultura occidentală cu rezultate benefice asupra pregătirii practice, a managementului proiectelor, antrenarea abilităţilor diferitelor categorii sociale, mai ales a tinerilor.

Principalele idei ale cercetării

Politica actuală de dezvoltare economică şi socială a Uniunii Europene se realizează cu ajutorul ***Fondurilor Structurale*** şi ***Fondului de Coeziune***. Principiul care stă la baza unei implementări cu succes a acestei politici este parteneriatul şi cooperarea dintre toţi actorii implicați: administrațiile naționale, regionale şi locale, societatea civilă, mediul de afaceri, unități de cercetare şi dezvoltare.

Instrumentele structurale ale Uniunii Europene au rolul de a stimula creşterea economică a statelor membre ale Uniunii şi de a duce la reducerea diferenţelor dintre zone. Ele nu acționează singure, fiind necesare contribuţii din partea țărilor membre. Ele sunt cofinanțate în principal din resursele publice ale statului membru, însă în multe domenii este necesară şi contribuția financiară privată, aceasta fiind încurajată de cele mai multe ori.

Politica de Coeziune a Uniunii Europene are drept scop reducerea discrepanțelor de dezvoltare dintre regiuni, susținerea unei dezvoltări echilibrate a întregului teritoriu al UE şi încurajarea egalității de şanse.

Fondurile Structurale şi de Coeziune (FSC) sunt instrumente financiare pe care Uniunea Europeană le utilizează pentru înlăturarea diferenţelor economice şi sociale dintre zone, pentru a realiza coeziunea economică şi socială.[1]

[1] Munteanu, Radu – Fondurile structurale europene, 2018

Regulile generale privind Fondurile Structurale şi de Coeziune sunt stabilite prin Regulamentul Consiliului Uniunii Europene nr. 1083 din 11 iulie 2006, iar Cadrul Strategic Naţional de Referinţă (CSNR) este documentul strategic pentru programarea acestora în România. Acest document este elaborat de fiecare stat membru al UE, conform noului *acquis* comunitar privind Politica de Coeziune. Scopul principal al CSNR este de a consolida obiectivul strategic al politicilor economice, de coeziune socială şi regională ale României, precum şi de a forma legăturile potrivite şi corecte cu politicile Comisiei Europene, mai ales cu Strategia de la Lisabona, care stă la baza elaborării politicilor de dezvoltare economică, de coeziune şi de creare a noi locuri de muncă.

Dat fiind faptul că toate instrumentele financiare se utilizează conform unui sistem unic de reguli, ele poartă denumirea de **fonduri structurale**.

Fondurile Structurale şi de Coeziune ajută la îndeplinirea a trei obiective:

- ***convergenţă* -** adică susținerea zonelor ramase în urmă din punct de vedere al dezvoltării economice;
- ***competitivitate regională şi ocupare*** **-** susținerea zonelor, altele decât cele rămase în urmă ca dezvoltare, pentru îndeplinirea obiectivelor Strategiei de la Lisabona;
- ***cooperare teritorială europeană* –** sprijin pentru o dezvoltare echilibrată a întregului teritoriu al Uniunii, prin încurajarea cooperării şi a schimbului de bune practici între toate regiunile UE.

România este eligibilă pentru două obiective: Convergenţă şi Cooperare teritorială europeană. În calitatea sa de stat-membru al Uniunii Europene, România a beneficiat în perioada 2007-2013 de susținere financiară în cadrul obiectivelor de Convergenţă şi Cooperare teritorială europeană ale Politicii de Coeziune Economică şi Socială a Uniunii şi în cadrul Politicii Agricole Comune şi a Politicii de Pescuit Comune. Asistența financiară a fost de aproximativ **30 de miliarde de euro** pe perioada 2007-2013.

Politicile Uniunii Europene sunt susţinute printr-o serie de fonduri şi programe. Politica de coeziune este pusă în aplicare prin fondurile structurale (Fondul European de Dezvoltare Regională şi Fondul Social European) şi Fondul de Coeziune. Politica Agricolă Comună este finanţată prin Fondul Agricol European pentru Dezvoltare Rurală, iar Politica Comună de Pescuit prin Fondul European pentru Pescuit.[2]

Fondul European de Dezvoltare Regională este reglementat prin Regulamentul nr. 1080/2006 al Consiliului Uniunii Europene şi al Parlamentului European şi este un Fond structural ce are drept obiectiv consolidarea coeziunii economice şi sociale în Uniunea Europeană prin diminuarea dezechilibrelor regionale. În acest scop, FEDR finanţează:

- ajutoare directe pentru investițiile în întreprinderi (în special, IMM-uri) în vederea creării de locuri de muncă de durată;
- infrastructuri legate, în special, de cercetare şi inovare, telecomunicații, mediu, energie şi transporturi;
- instrumente financiare (fond de capital de risc, fond de dezvoltare regională) destinate să sprijine dezvoltarea regională şi locală şi să susțină cooperarea între oraşe şi regiuni;
- măsuri de asistență tehnică.

Întreruperea susținerii financiare furnizate prin intermediul Fondului de Coeziune se produce prin hotărârea Consiliului (decizie cu majoritate calificată) în cazul în care o țară membră care înregistrează un deficit public excesiv nu a finalizat situația sau acțiunile întreprinse se dovedesc a fi necorespunzătoare.

[2] Oprea Dumitru, Meşniţă Gabriela – Fonduri Europene pentru România, în perioada 2007-2013 – Editura Sedcom Libris, Iași, 2008.

Banii europeni trebuie sa ajungă în satul românesc și trebuie folosiți corect. Asta este dorința conducerii din România dar și a conducerii Uniunii europene. Pentru a funcționa în modul cuvenit, întregul mecanism trebuie coordonat și verificat cu răspundere. Există în România două Agenții de plăți care atrag și coordonează aceste fonduri, Agenția de Plăți și Intervenții în Agricultură – APIA și Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale – AFIR. Aceste două structuri și-au început activitatea încă din perioada de preaderare a României la Uniunea Europeană și s-au format și consolidat foarte bine astfel încât fondurile europene să fie acordate corect și eficient. Se fac verificări de documente și controale în teren. Fondurile comunitare se acordă fermierilor care utilizează terenurile agricole, deci nu proprietarilor, fermierilor tineri și deținătorilor de exploatații zootehnice. În ultimii ani se pune accentul pe bunele condiții de mediu și protejarea zonelor de interes ecologic.

Turismul rural românesc este una dintre ofertele care prin lansarea „satului turistic" românesc pe piaţa naţională, dar mai ales pe cea mondială, ar putea genera produse turistice de calitate, cu specific naţional şi local, diversificate, ajutând astfel la personalizarea produsului turistic românesc. În acelaşi timp, suntem conştienţi că prin complexitatea sa, turismul va duce la modificări în plan teritorial, ajutând la ridicarea economico-socială a unor regiuni rămase în urmă sau lipsite de resurse.

Pentru turism, calitatea produsului este extrem de importantă, cunoscut fiind faptul că introducerea în circuitul turistic a unor structuri care prestează servicii de proastă calitate poate compromite pe termen lung un produs sau o destinaţie. Din literatura de specialitate şi din practică reiese că un produs turistic odată compromis, refacerea acestuia necesită eforturi şi cheltuieli foarte mari pe durata a mai mulţi ani.

Dorind o clasificare conceptuală a satului românesc vom prezenta pentru început definiția clasică a noţiunii de produs. Aceasta ar reuni atribuţii şi caracteristici tangibile şi fizice într-o formă identificabilă.

Viziunea modernă prezintă produsul din perspectiva speranțelor pe care consumatorul / utilizatorul le are şi cărora produsul le poate răspunde în grade diferite, reieşind de aici importanţa raportării produsului la universul consumatorului şi nu la cel al producătorului.

În urma celor prezentate până acum vom afla că lumea produselor turistice este mult mai întinsă şi cu un grad de diversitate greu de definit.

Continuând şi sporind analiza, vom afla cu uşurinţă că destinaţia turistică – satul, ferma, pensiunea, sau camera din casa țărănească – nu este unicul produs turistic, sau unicul element al acestuia, cunoscut fiind faptul că, de regulă, o destinație cuprinde mai multe tipuri de produse turistice diferite.

Satul românesc, inclus în circuitul turistic, poate fi, în acelaşi timp, parte a mai multor tipuri de produse turistice. El poate fi, astfel, destinaţia excursiilor la ţară; gazda unui seminar de 7 zile pentru 60 de participanţi; popas de noapte pentru un circuit la mănăstirile din Moldova, Oltenia de sub munte; atelierul deprinderii unor meșteșuguri populare sau al realizării unor noi performanţe (ceramică, olărit, cioplit, lemn, împletit nuiele, fibre diverse); scena inițierii în arta dansului sau cântecului popular.

După cum se observă cu uşurinţă, satul turistic are – şi poate oferi – o multitudine de produse turistice care folosesc în acelaşi timp, sau alternativ, aceeaşi bază tehnico-materială şi aceleaşi atracţii turistice (folclor, peisaje, plajă, munte, resurse balneologice, monumente istorice, parcuri dendrologice).

Produsul turistic rural românesc, la fel ca produsele turistice rurale existente pe piaţa turistică mondială, cuprinde elemente de bază (de exemplu,

cazarea, alimentaţia publică şi transportul) şi elemente auxiliare (balneoterapie, agrement, activități sportive). Cu toții trebuie să recunoaștem că serviciile de bază îndeplinesc nevoi zilnice care cu mici excepții – ţinând de specificul regional, naţional, tradiţional – nu motivează întru totul necesarul de deplasare sau părăsire a reşedinţei de către turist.

Turiștii aleg o destinație turistică ținând cont de următorii factori:

- factorii naturali: aşezarea geografică, relieful, peisajul, vegetaţia, fauna şi clima;
- factorii generali ai existenţei şi activităţii umane din trecut și prezent: limba, mentalitatea, ospitalitatea, obiceiurile, folclorul, cultura (religia, arta, ştiinţa), politica, economia;
- elementul uman – atitudinea locuitorilor din zonă faţă de turişti, a prestatorilor de servicii, a administraţiei şi a reprezentanţilor pazei şi ordinii publice;
- infrastructura generală: transporturi turistice, mijloace de cazare, de alimentaţie, activităţi sportive, distracţiile .

În urma celor prezentate anterior concluzionăm că produsele turistice rurale româneşti ce vor fi aduse la masa pieţei mondiale trebuie alese şi prezentate cu foarte mare atenţie pentru a transmite şi promova imaginea reală a dimensiunii universului satului românesc cu tot ce are el valoros şi peren.

Analizând cu atenţie produsul turistic rural românesc vom afla că el răspunde pe două căi nevoilor turiştilor:

a) are soluţii la multiplele probleme ale consumatorilor (nevoia de relaxare, izolarea de viaţa zgomotoasă, documentare, satisfacere a unor *hobby*-uri);

b) rezolvă anumite stări de disonanță cognitivă, completând informaţia (din presă, TV, radio, şcoală) şi eliminând tensiunile dintre cunoştinţele mai vechi aparent contradictorii.

Disonanţa cognitivă a satului românesc este evidențiată atunci când cei care au primit informaţii diferite despre universul rural românesc prin intermediul presei, TV, cinematografului sau a unor meşteri ai dansului şi cântecului românesc, ajung să fie consumatori ai unor produse turistice rurale şi află că tot ceea ce nu-şi puteau explica sau imagina este adevărat şi real. Cu atât mai mult acei turişti care vin din ţări puternic industrializate sau din țări dare au păstrat doar parţial nemodificate condiţiile de viaţă din mediul rural, vor avea o senzație că pentru o anumită perioadă (cea a sejurului) au intrat într-o altă dimensiune temporală .

Am făcut până acum o imagine de ansamblu, ce s-a dorit efectuat la nivel macro, chiar dacă în anumite momente a cunoscut întrepătrunderi cu universul micro al spaţiului rural românesc.

În cadrul constatării făcute până acum am găsit o serie de puncte unde este util a acţiona pentru a îmbunătăți cadrul general sau a produselor în sine pentru realizarea produsului final, îndeplinirea nevoilor turiștilor.

Astăzi, durerosul adevăr este că pentru clienții străini România nu prezintă un foarte mare interes. Turistul străin plăteşte pentru marea parte a serviciilor turistice o rată comparabilă cu preţurile vestice, primind în schimb un produs de o calitate mai scăzută (comparativ cu standardele europene). Firesc, se ivește nedumerirea: de ce ar veni un turist străin în România, pentru acelaşi preţ cu care ar putea vizita Franţa, Germania sau Italia, primind în schimb un produs de o calitate mai bună.

Analizând produsul turistic din mediul rural în raport cu factorii determinanţi ai deciziei de cumpărare în condiţiile pieţei turistice şi concertând cu punctele tari, respectiv slabe aflăm că minimalizând slăbiciunile şi maximizând punctele forte vom crea o nişă pe piaţă profitabilă. Scopul este identificarea caracteristicilor care fac din România să fie diferită.

Dacă încercăm o diagnoză simplă a motivației în selectarea destinaţiei de vacanţă vom afla că un client alege:

- Franţa pentru plajă sau pentru a vizita Parisul;
- Germania pentru drumeție;
- Austria pentru schi;
- Grecia pentru istorie;
- Dubai pentru opulență;
- Anglia pentru conservatorism;
- Bulgaria pentru preţuri mai mici;
- Spania pentru insule;
- Turcia pentru diversitate.

România este o țară deosebit de frumoasă și valoroasă, trebuie promovată intens și are cu ce – Delta Dunării și canale de pescuit, Marea Neagră și plaje cu nisip fin, munți înalți și pârtii de schi, multitudine de mănăstiri cu însemnătate istorică, râuri și lacuri în locații fermecătoare, sate tradiționale și folclor impresionant, saline și peşteri fantastice.

Fondurile oferite de Uniunea Europeană trebuie accesate și utilizate mai ales în mediul rural pentru că acolo au fost mereu cele mai mari diferențe de trai și oamenii au avut acces greu la educație și informație.

Concluzii

România oferă o mare varietate turistică dar turistul nu poate să o parcurgă în totalitate – ca în cazul Belgiei, Olandei, Luxemburgului sau micului stat Monaco – într-o vacanţă. În mod clar aflăm că trebuie puse în evidenţă acele produse turistice speciale și deosebite care nu pot fi văzute şi obţinute în alte ţări. Turismul românesc trebuie să identifice un loc pe piaţă pe care să îl valorifice. Nişa de piaţă poate fi realizată din mulțimea de alternative, de una din următoarele variante:

- produsul în sine – satul românesc, festivaluri româneşti tradiţionale, sărbătorile la români (Paşti, Crăciun), târguri şi iarmaroace (Muntele Găina – târgul de fete, târgurile de ceramică), mâncarea românească – gastronomia populară, vinurile şi rachiurile, mănăstirile pictate, mitul lui Dracula, cetăţile țărănești, Delta Dunării.
- preţul – conceptul de preţ pentru valoare (existenţa unui just raport preţ / calitate) trebuie bine înţeles: este necesar să oferim o valoare excepțională;
- accesul convenabil – localizarea este un avantaj în orice afacere, iar în turism este unul major.

Odată cu identificarea nişei munca nu s-a finalizat; urmează aflarea pieţelor, a segmentelor de piaţă interesate şi susținerea lor. Nu este suficient să prezinţi un produs turistic, trebuie să dai motivul cumpărării şi mai ales să faci cunoscută oferta ta pe pieţele potenţiale.

Piaţa externă trebuie urmărită pentru prezentarea produsului turistic rural românesc și evaluată prin prisma concurenţei şi a obiceiurilor de consum generate. Interesul reciproc este dat tocmai de asemănările şi deosebirile existente între ruralul românesc şi ruralul european în general.

La finalul acestei mici analize, vreau sa închei cu conceptul de educație în mediul rural.

Sătenii români au fost mereu privați de informații și de investiții. Lipsa educației a dus la formarea de oameni nemotivați în muncă și viitor. Conducerea țării a greșit și persistă în această greșeală de a nu educa copiii de la sate. Acești săteni români au muncit și muncesc în continuare foarte mult, dar traiul multora este nefericit, murdar și fără multe speranțe, nu știu să trăiască frumos, nu știu să se bucure. De aici pleacă lipsa de identificare cu țara natală, de aici pleacă lipsa motivației de a crește satul românesc. Românii au plecat și pleacă foarte ușor în alte țări pentru a munci și nu se mai întorc niciodată. Țara și-a pierdut și pierde constant oameni buni și muncitori, oameni frumoși care se identifică cu alte state și alte tradiții.

Mediul rural ar trebui să fie o prioritate pentru conducerea României deoarece acesta este fundamentul unei nații, de aici ar trebui să se hrănească populația țării și tot aici ar trebui să își petreacă vacanțele. Banii europeni trebuie atrași cu seriozi-

tate și investiți în mediul rural, în educația și formarea sătenilor, în sprijinul acestora. Fondurile europene ar trebui urmărite până la implementare și verificate mai bine pentru a atinge scopul inițial sau poate ar trebui verificate și planurile inițiale ale proiectelor.

Chiar dacă s-au aprobat numeroase proiecte de investiții și s-au acordat mulți bani în spațiul rural românesc prin scheme de plată și subvenții, chiar dacă s-a îmbunătățit traiul sătenilor și au crescut veniturile acestora, România este totuși departe de nivelul multor țări europene. Mai este mult de lucru și sper că nu se va pierde satul românesc și identificarea românilor cu acesta.

Bibliografie

1. MUNTEANU, R. Fondurile structurale europene, 2018.
2. GILLBERT, G., RUSU, I.- E. Dreptul Uniunii Europene – Ediţia a-II-a, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2007.
3. OPREA, D., MEŞNIŢĂ, G. Fonduri Europene pentru România, în perioada 2007-2013 – Editura Sedcom Libris, Iaşi, 2008.
4. http://www.finantare.ro
5. http://www.mfinante.ro/fonduriUE
6. www.HouseofEurope.ro
7. www.StructuralFunds.ro
8. www.google.com

CZU 327(410+478)
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).06

SOFT POWER CONCEPT OF THE UNITED KINGDOM AND ITS REFLECTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Cristina EJOVA
Doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *doctorkb@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0003-3853-4262

Igor ZAHAROV
Master în științe politice, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *igorzaharov1996@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-8074-690X

This article explores the concept of soft power and its evolution in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland in the 21st century. The concept of soft power, has gained widespread popularity in recent decades among both researchers and politicians and civil servants. The emergence and rapid development of this concept is due to scientific research conducted by the representative of the neoliberal school of international relations Joseph Nye, an American foreign policy specialist and professor at the John F. Kennedy School of Government at Harvard University. Thus, soft power can be defined as the political activity of state and public institutions and organizations, in the long run, both in traditional and modern diplomacy, designed to protect and achieve national interests, by creating a positive image of the state on the international arena and the formation in other countries of friendly and influential communities. The United Kingdom is the country that ranks first in most surveys and a paper conducted by renowned research institutes and has extensive experience in using soft power resources to promote the image of the state.
Keywords: *soft power, public diplomacy, state image, national interest, United Kingdom, Republic of Moldova.*

CONCEPTUL DE SOFT POWER ÎN REGATUL UNIT AL MARII BRITANII ȘI REFLECȚIA ACESTUIA ÎN REPUBLICA MOLDOVA

În prezentul articol este supus analizei conceptul de soft power și evoluția acestuia în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord în secolul al XXI-lea. Conceptul de soft power sau putere blândă, capătă în ultimele decenii o popularitate largă atât în rândul cercetătorilor cât şi în cel al politicienilor şi funcţionarilor publici. Apariţia şi dezvoltarea rapidă al conceptului dat se datorează cercetărilor științifice, efectuate de reprezentantul şcolii neoliberale a relaţiilor internaţionale Joseph Nye, specialist american în domeniul politicii externe şi profesor la John F. Kennedy School of Government din cadrul Universităţii Harvard. Astfel, soft power poate fi definită ca activitate politică a instituțiilor și organizațiilor de stat și obștești, pe termen lung, atât în cadrul diplomației tradiționale, cât și al celei moderne, concepută pentru protecția și realizarea intereselor naționale, prin crearea unei imagini pozitive a statului pe arena internațională

şi formarea în alte ţări a unor comunităţi prietenoase şi influente. Marea Britanie este ţara care ocupă primele poziţii în majoritatea sondajelor şi lucrărilor efectuate de renumite institute de cercetare şi are o experienţă bogată în utilizarea resurselor soft power în promovarea imaginii statului.

Cuvinte-cheie: *soft power, diplomaţie publică, imaginea statului, interes naţional, Regatul Unit, Republica Moldova.*

LE CONCEPT DE SOFT POWER AU ROYAUME-UNI DE GRANDE-BRETAGNE ET SON REFLET EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Cet article traite du concept de soft power et de son évolution au Royaume-Uni de Grande-Bretagne et d'Irlande du Nord au XXIe siècle. Le concept de soft power, ou pouvoir doux, a acquis une grande popularité au cours des dernières décennies parmi les chercheurs, les politiciens et les fonctionnaires. L'émergence et le développement rapide du concept donné sont dus à la recherche scientifique, menée par le représentant de l'École néolibérale des relations internationales Joseph Nye, spécialiste américain dans le domaine de la politique étrangère et professeur à John F. Kennedy School of government à l'Université Harvard. Ainsi, le soft power peut être défini comme une activité politique à long terme des institutions et organisations étatiques et publiques, à la fois dans le cadre de la diplomatie traditionnelle et moderne, conçue pour la protection et la réalisation des intérêts nationaux, en créant une image positive de l'État sur la scène internationale et la formation dans d'autres pays La Grande-Bretagne est le pays qui occupe les premières positions dans la plupart des enquêtes et des travaux menés par des instituts de recherche célèbres et possède une riche expérience dans l'utilisation des ressources de soft power pour promouvoir l'image de l'État.

Mots-clés: *soft power, diplomatie publique, image de l'état, intérêt national, Royaume-Uni, République de Moldova.*

КОНЦЕПЦИЯ МЯГКОЙ СИЛЫ В СОЕДИНЕННОМ КОРОЛЕВСТВЕ ВЕЛИКОБРИТАНИИ И ЕЕ ОТРАЖЕНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

В данной статье исследуется концепция мягкой силы и ее эволюция в Соединенном Королевстве Великобритании и Северной Ирландии в 21 веке. Концепция soft power или мягкой силы в последние десятилетия приобрела широкую популярность как среди исследователей, так и среди политиков и государственных служащих. Возникновение и быстрое развитие данной концепции связано с научными исследованиями, проведенными представителем неолиберальной школы международных отношений Джозефом Най, американским специалистом по внешней политике и профессором Школы государственного управления Джона Ф. Кеннеди при Гарвардском университете. Таким образом, мягкую силу можно определить как политическую деятельность государственных и общественных институтов и организаций, в долгосрочной перспективе, как в традиционной, так и в современной дипломатии, направленную на защиту и достижение национальных интересов путем создания положительного имиджа государства на международной арене и формирование дружественных и влиятельных сообществ в других странах. Соединенное Королевство Великобритании занимает первые места в большинстве опросов и статей, проводимых известными исследовательскими институтами, и имеет богатый опыт использования ресурсов мягкой силы для продвижения имиджа государства.

Ключевые слова: *мягкая сила, публичная дипломатия, имидж государства, национальный интерес, Соединенное Королевство, Республика Молдова.*

Introduction

The concept of soft power was found to be in demand not only in the native country of the author of the term, J. Nye, but also in many other countries of the world. Great Britain is no exception for this list. Today, the term soft power is widely used by British politicians, used in official documents of the government, parliament, in the scientific and expert

community and in the media. For example, the National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review [8], published in 2015, put a lot of emphasis on soft power: the need to strengthen British influence with soft power mechanisms is designated as one of the most important priorities of the national security strategy. The concept of soft power comes as an alternative to military force and economic pressure. This concept is a relatively new one that appeared in international usage in 1990 and was introduced by Harvard University professor Joseph Nye. Through the soft power strategy, J. Nye refers to the ability of an actor to influence other states in order to achieve their own goals through collaboration in certain areas aimed at persuasion and forming the positive perception globally.

Main ideas of the research

Traditionally, it was Britain that ranks among the leaders in the use of soft power in relation to other countries. According to one of the most influential ratings done by an international PR agency called Portland, from the University of Southern California, The Soft Power 30, the UK is on the 1st place in their annual report for 2018 and 2nd in the report for 2019 [1].

This rating considers several indicators, of which, as a result, the total score is determined, and thus, the country's place in this list is assessed. The following indicators are evaluated and analysed: digital technologies, entrepreneurship, education, culture, international engagement, management (government) and elections. The soft power resource objectively forms the basis for the continued success of the UK. For a long time, all of the above indicators remain at a high level, and compared with previous years, the total UK score for 2018 has become much higher. At the same time, we can see that last year, the UK was placed second in the report, most probably the score being affected by Brexit situation.

The main institutions responsible for directing the soft power of British foreign policy are undoubtedly government agencies such as the Foreign and Commonwealth Office, the Department for International Development, the Department for Culture, Media and Sport. However, these structures are not the only ones when it comes to the implementation of the soft power policy [10].

A separate area on which the British government focuses is the direct promotion of English language by providing support to learners and teachers around the world, as well as through a large number of activities, one way or another related to the study of English. Great Britain actively uses the historical advantages associated with the prevalence and popularity of its national language in the world. In the following article we analysed how the UK's soft power and public diplomacy strategies have shaped in the past 10-15 years and how all these are reflected in Republic of Moldova

Republic of Moldova and the United Kingdom have a long history of bilateral relationship based on mutual friendship and good will of the both states. The diplomatic relations between the two states were concluded on January 17, 1992. The Ambassador of the Republic of Moldova to United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland is Ms. Angela Ponomoriov, while the British Ambassador to the Republic of Moldova is Mr Steven Mark Fisher (since September 2019) [1]. Unfortunately, there were not many official visits at high level. The main bilateral visits at the level of Heads of State took place in October 1996 - the working visit of President Mircea Snegur to the United Kingdom. In May 2014 took place the visit to Chisinau of Mr William Hague, Secretary of State for Foreign and Commonwealth Office of the UK [4]. The United Kingdom, together with its EU partners, recognised the independence of the Republic of Moldova on December 31, 1991. The British Embassy was opened in Chisinau in

2002, and is currently developing and maintaining relations between the United Kingdom and the Republic of Moldova. The United Kingdom is a permanent member of the UN Security Council and a member of the G7, NATO, WHO and many other organisations, which demonstrates the influence and great power of this country.

During the 28 years since the establishment of diplomatic relations between the Republic of Moldova and the United Kingdom, there was a remarkable cooperation between both states, a period in which concrete results were recorded in various fields. The assistance provided by the United Kingdom to our country in its efforts to strengthen democratic institutions and to develop an environment conducive to sustainable and equitable economic growth is indisputable and has been growing since the beginning of it.

So far, there are 16 bilateral agreements signed between the Republic of Moldova and the United Kingdom in various areas, such as: political, economic, security, etc. [3]. Speaking about the judicial background, we have to say that Brexit has influenced British cooperation with the Republic of Moldova. It is obvious that when all British government structures are primarily concerned with the issue of Brexit, it is more difficult to make yourself heard when trying to promote bilateral cooperation in various fields. At the same time, we can say with certainty that collaboration between our countries continues to deepen, and in order to ensure that this pace is maintained even after Britain left the European Union, Moldova is currently in talks with British colleagues to identify a suitable formula for the appropriate legal framework, which will underpin bilateral relations between the Republic of Moldova and the United Kingdom after the transition period between the UK and EU is over. The bilateral treaty that will be negotiated has a special importance, because it is going to replace the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union in the relations between our two countries. At the moment, the negotiation of the Political Partnership and Trade Agreement is taking place, which will transpose the provisions of the Moldova-EU Association Agreement. These provisions will be applied bilaterally and will include both the political and the economic and free trade components, increasing the clarity of legal regulations and facilitating their implementation [5].

The economic dimension is an important one in Moldovan-British relations, the United Kingdom being one of the country's main trading partners. The main economic agreement signed between the Republic of Moldova and the United Kingdom are: Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland on the promotion and mutual protection of investments, signed in London in 1996. According to statistics, the volume of trade between the Republic of Moldova and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland has had a general upward trend over the last 15 years (except for a few years, including last year, when bilateral trade was smaller compared to previous years). During the mentioned period, the United Kingdom was placed in the list of the most important trading partners of the Republic of Moldova, occupying in 2016-2017 the 5th position after the volume of exports from the Republic of Moldova, and in 2018, as - the 8th position [1]. Imports into the Republic of Moldova from the United Kingdom have also been significant. The Republic of Moldova imports cars and other vehicles, medicines, personal hygiene products, perfumery, cosmetics, etc. Land Rover and Jaguar cars are emblematic figures in the UK's soft power and public diplomacy.

According to the Report of the consulting organisation „British Enterprise" created at the request of the British Foreign and Commonwealth Office, the

most important and wanted investment opportunities for British companies in the Republic of Moldova are in the following sectors: energy, in particular energy efficiency and alternative energy sources; agribusiness (including irrigation systems and water resources); education and training; training in the areas of public administration, including justice, taxes and customs; information and communication technologies; infrastructure projects; light industry, especially the textile industry.

Another problem present in the Moldovan-British dialogue is the Transnistrian issue, which, beyond the security risks for the whole region, is an obstacle in the development of the country and in attracting British investors. In this regard, the officials from Foreign and Commonwealth Office promised assistance and expertise for the Republic of Moldova in the process of settling the dispute, taking into account the experience of Great Britain in this field. These promises have shaped into concrete actions by establishing a new fund – Conflict Security and Stability Fund (CSSF) which was created in 2015. The British Government created the CSSF on 1 April 2015, replacing the previous Conflict (Prevention) Pool [11]. It is a pool of money, over £1 billion pounds per year, for tackling conflict and instability overseas. It is part of the government's official development assistance. In Moldova, through this programme was funded more than 10 projects. Here we can mention some of them: Vzlyot Summer School for young generations from both banks of Nistru River; Domestic Violence Shelters in Tiraspol; Fire-engine donations for both Chisinau and Tiraspol; British Council activity on both banks of the Nistru; destruction of pesticides project etc.

The technical assistance of the UK in the Republic of Moldova has been provided since 1991, through the Department for International Development (DfID). In 2000, DfID opened a permanent office in the Republic of Moldova. Until 2004, most assistance projects were carried out in the agricultural, banking and social sectors. In accordance with the Regional Assistance Plan for 2004-2007, projects have been carried out in the following areas: (1) improving governance and the institutional framework for poverty reduction; (2) promoting sustainable economic development; (3) strengthening the UK's contribution to conflict prevention and resolution. Through the Global Fund for Conflict Prevention, created jointly with the British FCO, the Ministry of Defence and DfID, a 3-year project was developed, called the Peace Insurance Framework, aimed at reducing poverty through conflict resolution, media training and interpersonal projects. After 11 years of activity in Moldova, DfID adopted the decision to end its activity in Moldova in March 2011 due to the fact that according to the OECD assessment, Moldova was promoted to the category of middle-income countries [4].

As of April 18, 2016, the Republic of Moldova benefits from British assistance through the Good Governance Fund (GGF). The funds are redirected to reform the most sensitive sectors, including the fight against corruption, improving the business environment, reforming the judiciary, the financial-banking sector, energy, strengthening public administration, etc. In the period 2016-2017, projects funded by the British Government, for which over 5 million euros were allocated, included [12]:

Assistance for the new Shareholder Transparency Monitoring Department created at the National Bank of Moldova for establishing the internal activity procedures of the structure;

Strengthening the capacities of the State Fiscal Service of the Republic of Moldova;

Assistance for the development of the Regional Development Agency recently created in Gagauzia;

Providing analytical support for an optimal fiscal system;

Responsible management of public expenditures;

Deep and Comprehensive Free Trade Agreement public information campaign;

Consolidation of a democratic regional media, which involves organizing and conducting TV debates in the local media (implemented in partnership with IPRE – Institute for European Policies and Reforms).

Moldovan-British relations are also developing in the socio-cultural field. Thus, the relations between the Republic of Moldova and the United Kingdom are fortified through different educational and academic programmes, such as: Chevening Scholarship [14]; John Smit Trust Fellowship and International Leaders Programme. Chevening Programme is the most important academic British project in Moldova. Chevening is UK Government scholarships and fellowships that enable future leaders to study in the UK, whilst joining a global community of professionals who are creating positive change around the world. The programme is being implemented in Moldova since 1993, and this year the British Embassy is about to select the 100th Chevening scholar who will pursue his or her Master Degree at one of the finest universities in the world.

Chevening has a large and influential alumni community in Moldova. In 2019, one of the Moldovan Chevener Alumnus became the one of the youngest MP (member of Moldovan Parliament) and the first Roma national to succeed in Parliament. His name is Radu Marian MP.

In 2017, the John Smith Trust Fellowship Program was resumed in the Republic of Moldova. The total value of this programme rises at 980,000 thousand pounds. We have some notorious alumni of John Smith Trust Fellowship who held different governmental positions: Andrei Popov, Ambassador, former vice-minister of Foreign Affairs; Iulian Fruntașu, former Moldovan Ambassador to the UK; Vladislav Kulminski, former adviser to the PM in Sandu's cabinet etc.

British education is one of the most significant resources of the national soft power, which is recognized both at home and abroad. This resource has been accumulating over a long period of time: for example, Oxford and Cambridge universities were founded as early as the 13th century and even today are among the top ten universities in the world according to the Times - they occupy 2nd and respectively 4th places). In the first hundred of this rating, there are 16 British universities. It should be noted that while promoting British education abroad, not only history and traditions are emphasised, but also the modern advantages of British education, including achievements in the field of innovation, creative industries, high technologies etc.

According to the report of the House of Lords, in 2013 in the UK, at educational institutions of all levels, 435,000 students from abroad were enrolled. At the same time, according to estimates by the Department of Business, Innovation and Professional Training, from 2003 to 2013, British universities graduated about 2 million foreigners, the vast majority of whom returned home after completing their studies. According to the same department, over the next ten years (i.e. from 2013 to 2023), there will already be 3 million such graduates.

Graduates of British universities are seen by experts and the government as an important element of the country's soft power. For example, the Chevening scholarship program is aimed at supporting future leaders and those who will make decisions and influence in their countries around the world. The scholarship is designed to support their professional growth and help build long-term relationships with the UK [2].

Creativity is at the central of the UK's cultural diplomacy. The idea of creative industries played an important role in shaping contemporary political

discourse. The state's interest in promoting creative industries abroad was reflected in the activities of key soft power institutions. At the same time, as follows from most strategic documents on this topic, government structures have a supporting role. In accordance with the general trend in the late 1990s - early 2000s, British Council focused on contemporary areas of art and represented British design, contemporary British artists, cinema and animation, and so on. In addition to the British Council, the Department of Culture, the Media and Sports plays a significant role in soft power government policy and promoting culture abroad. However, experts point out that the distribution of powers between the ministry and the British Council is not clearly defined and recommend that the leadership of these departments take a more strategic approach to planning their work and identifying areas of responsibility. In general, the department is more focused on supporting the overseas activities of representatives of British creative industries [6].

Science and innovation are another area that plays an important role in the country's soft power policy. The role of science and innovation for soft power, as is the case with other priority areas for the implementation of such a policy, is multidimensional. The names of the author of the theory of evolution, Charles Darwin, one of the founders of classical physics, Isaac Newton, the founder of the idea of the electromagnetic field, Michael Faraday, discoverer of penicillin Alexander Fleming and many other great British people are known around the world and still influence ideas about Britain and increase the country's attractiveness for tourists, highly qualified specialists and scientists. British scientists have become Nobel Prize winners more than 100 times [13]. Speaking about the new industrial strategy of Great Britain in May 2018, the country's Prime Minister Theresa May mentioned many great scientists of the past. At the same time, much attention is paid to the modern scientific achievements of Great Britain. So, in the same speech, T. May mentions the discovery of graphene, British developments in areas such as gene therapy, magnetic resonance imaging, etc.

If to talk about activities aimed at promoting international development – they represent one of the most important tools to increase the soft power of the United Kingdom: it not only contributes to the formation of a positive image and increase the attractiveness of the country, but also allows the introduction of British (and in a broader sense, Western) values, norms and models behaviour in recipient countries. For example, some British authors, and now after the Brexit has finally happened, even on official level, the politicians argue about the possibilities of Great Britain to act and position itself as a kind of "force for good" in the world, in essence developing the idea of post-imperial messianism of England .

The House of Lords Committee on soft power and influence of Great Britain believes that the distribution of aid allows the UK to build ties with ordinary citizens and with the national governments that are assisted, as well as with foreign audiences in general, and contributes to creating a positive image of a generous and beneficial country with whom governments should build good relations. This is not only about increasing the influence in recipient countries of aid, but also about the perception of Britain in the world as a whole. The document notes that international development assistance programs help promote British values and culture abroad, but should also take into account the values and culture of other countries and, if possible, be combined with them. In addition, experts believe that cooperation with the United Kingdom in the framework of assistance programs allows developing trade relations and promoting the country's image as a reliable partner.

Today, after the UK is no longer the member of the European Union, as the British people decided so

in June 2016, the government is trying to formulate a new vision of the country's foreign policy under the guise of „Global Britain." The memorandum of the FCO on this issue refers to the country's leadership in solving global problems and the significance of achievements in the field of science and innovations for the country's soft power. Among the key tasks of the FCO is to ensure global influence. It is proposed to increase it with the help of soft power based on the attractiveness of science, culture and education. Positioning the UK as one of the world leaders in science and education, as well as promoting the English culture and language, are the tasks of the British Council [9].

In 2001, the government initiated the creation of the UK Science and Innovation Network. It works with the support of the FCO and the Department of Business, Innovation and Skills and currently unites about 90 employees in different countries [7]. One of the goals of the network is „to closely connect science with foreign policy priorities". Its employees usually work in embassies and consulates of the United Kingdom abroad. The network currently covers about 40 countries, including 16 in Europe. The network staff analyses the current situation in the host country in terms of scientific and innovative potential and opportunities for cooperation with the UK; participates in the coordination of joint projects and grant programs; supports the work of bilateral scientific commissions and other diplomatic initiatives; interacts with the representations of British organisations in these states.

In order to have a really up-to-dated work on the UK's soft power policy, we would like to present some information and statistic data on the UK's international response amid novel Coronavirus, Covid-19 pandemic, as per 8 April 2020. This is showing the science and innovation aspects of the UK's soft power, as described above. According to many scientists and SAGE group – The Scientific Advisory Group for Emergencies – which provides ministers and officials with evidence-based scientific advice in emergencies, the novel Coronavirus pandemic is the biggest public health emergency in a generation. It calls for decisive and coordinated actions, at home and abroad, guided by WHO (World Health Organisation) and based on science and evidence. The UK committed to donate up to 544 million pounds of UK aid funding to support global efforts to combat the outbreak of Covid-19. This includes a 71 million pounds announced for the research of vaccines and diagnostic tests.

A very important role in the UK's soft power influence in Republic of Moldova has the activity of the British charities. There are around 50 UK charities in Moldova who are working in different fields. For example, in Health and Medical Care, we have Tony Hawks Centre (children with severe disabilities), Hospice of Hope Moldova (terminally ill patients), MAD-Aid (children with severe disabilities). Children and De-institutionalisation: LUMOS Moldova and Copil Comunitate Familie/Hope and Homes for Children UK, who are also partners of central and local Government in implementing various reforms in these fields. Specific social issues are targeted by the following UK organisations: Help Age International, World Jewish Relief and The Salvation Army. Grass-roots groups that are carrying out activities at local level in remote villages, usually helping vulnerable children families, by organising summer camps, offering humanitarian aid, renovating facilities, such as Blythswood Care (mainly Nisporeni and Calarasi), Telecoms Eastern European Challenge (TEECH).

Another notable achievement of the UK soft power, here, in the Republic of Moldova was the participation of a team of cadets of the Military Academy of the Armed Forces „Alexandru cel Bun" in the International Military Patrol Exercise „Cambrian Patrol 2018", which traditionally took place in Octo-

ber in the country of Wales, bringing together participants from 35 countries. It is important to mention that the Moldovan military won the silver medal, which can be described as an impressive performance, given that they participated in this Exercise only for the second time. The presence of our military at the event was possible thanks to the good cooperation established between the Ministry of Defence of the Republic of Moldova and the Ministry of Defence of the United Kingdom, which has intensified considerably recently. An additional confirmation of this fact is the appointment, last year, of the first military attaché at the British Embassy in Chisinau [12].

We can conclude that the UK has a strong and friendly relationship with Moldova, based on mutual respect and good will of both countries. The UK is one of the main donors for media development in Moldova and for financial sector reform in the country. The UK's soft power has reached Moldova as well, especially due to its attractiveness for Moldovan workers. In this context, we have to say that we have a very large diaspora in the UK, placing this country on the second place with number of Moldovans after Italy and Russia, with an approximate number of 70000 Moldovans living and working in the UK [3]. The UK has not forgotten about Moldova during the Covid-19 pandemic. On 3 May 2020, the Moldovan Ministry of Defence received a batch of protective equipment from the British Embassy in Chisinau, and specifically from Defence Section. The donation, worth over 18 thousand pounds, the equivalent of about 388 thousand lei, contains 8,000 surgical masks, 10,000 cotton masks, 2,000 litters of disinfectant, 20 infrared thermometers, 1,000 of protective coveralls and 10,000 pairs of nitrile gloves. According to the British Defence Attaché, Squadron Commander Rob Hall, the equipment was provided at the request of the defence institution of the Republic of Moldova, as well as in the context of collaborative relations between the United Kingdom and the Republic of Moldova, both in the security and defence sector and other areas. Staying on the same path, we should also say that BBC Media Action, the charitable arm of the UK's public broadcaster, BBC, has produced a special Guide for Media with information and tips on how to work during Public Health Emergencies. The guide is available in Romanian and Russian languages and was distributed to media outlets and several state institutions, including the Audio-Visual Council.

Speaking of Covid-19 pandemic, the UK has also confirmed on 29 April that it will be the largest supporter of the international alliance to vaccinate children against deadly diseases, saving millions of lives. International Development Secretary Anne-Marie Trevelyan announced a funding pledge equivalent of £330 million a year over the next five years to Gavi, the Vaccine Alliance, which will help fund immunisation of 75 million children in the world's poorest countries [1]. Eventually, this fund will help Moldovan people to get the necessary vaccines as well.

Conclusions

Summarising, we can clearly state that there are many programmes in which the UK is investing here, in Moldova through different governmental funds such as Good Governance Fund, Conflict Stability and Security Fund; International Programme etc. An important role in the UK's influence in our country has to play British educational programmes such as Chevening and John Smith Trust Fellowship. All these contributed to a highly qualified civil servants in different domains, including the diplomatic service, media sector, banking and financial sector etc. Clearly, there is a big unexplored potential for the development of the relationship between our two countries, especially on the commercial and cultural sides. Now, that the UK has left the EU, the new

agreements are being negotiated by the both parts with hopes that our bilateral relationship will take a step forward.

Bibliography

1. Ambasada Marii Britanii la Chişinău menţine şi dezvoltă relaţiile dintre Marea Britanie şi Republica Moldova, https://www.gov.uk/world/organisations/british-embassy-chisinau.ro (accesat 01.05.2020)

2. BLONF, P., NOYES, J., Sin D. Britain's Global Future: Harnessing the soft power capital of UK institutions. London: Respublica, 2017. 40 p.

3. Cum va influența Brexit-ul viața moldovenilor din Regat. Explică Ambasadorul, https://www.moldova.org/cum-va-influenta-brexit-ul-viata-moldovenilor-din-regat-explica-ambasadorul/ (accesat 01.05.2020)

4. EJOV, A. Soft power în formarea imaginii statului pe arena Internațională. În: Materialele Conferinței științifice internaționale dedicate celei de-a 20-a aniversări a Facultăţii Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative. USM 2015. p. 508-516.

5. Foreign and Commonwealth Office. Single departmental plan: 2015 to 2020, https://www.gov.uk/government/publications/fco-single-departmental-plan-2015-to-2020/single-departmental-plan-2015-to-2020#2 (accesat 01.04.2020).

6. ILGEN, Th. Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations.Washington: Pitzer College, Routledge, 2006. 203 p.

7. MARTEMS, K. Culture and Foreign Policy – A Comparative Study of Britain, France and Germany. University of Bremen. Germany. 2005, 12 p.

8. NYE, J. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. New York: Basic Books, 1990. 336 p.

9. NYE ,J. Soft Power: The Means To Success In World Politics. New-York: Public Affairs, Political Science, 2005. 191 p.

10. PAMMENT, J. British Public Diplomacy and Soft Power Diplomatic Influence and the Digital Revolution. Lund University: Palgrave Macmillan, 2016. 243 p.

11. Persuasion and Power in the Modern World: House of Lords Paper 150 Session 2013-14. S.l., Stationery Office. 2014, p. 106.

12. Soft power and the UK's influence committee. Oral and written evidence. Vol. 2. House of Lords, London, 2014, p. 747-749.

13. The English effect. The Impact of English, what it's worth to the UK and why it matters to the world. London: British Council, 2017, p. 8

14. Topul celor mai bune universități din lume în 2020 la care ai putea să-ți faci studiile, https://diez.md/2020/01/27/topul-celor-mai-bune-universitati-din-lume-in-2020-unde-ai-putea-sa-iti-faci-studiile/ (accesat 01.04.2020).

CZU 342.72/.73(478)
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).07

ASIGURAREA SECURITĂȚII UMANE PRIN OPTIMIZAREA PROCESULUI DECIZIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Serghei SPRINCEAN
Doctor habilitat,
Secretar științific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *sprinceans@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-7411-9958

Tudorița-Sanda SOHOȚCHI
Doctorandă, Școala Doctorală în Științe Sociale, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *tudorita.sanda@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-1672-1083

Termenul de securitate umană a fost generat, în principal, de necesitatea redimensionării conceptului de securitate prin accentuarea rolului deosebit al individului uman în procesul de asigurare a securității. O altă cauză de bază în procesul de apariție și fundamentare a concepției securității umane a constat în necesitatea găsirii unor soluții viabile la criza globală contemporană și la criza domeniului de apărare și promovare a drepturilor omului, prin inițierea redimensionării elementului securitar ca unul fundamental în cadrul relațiilor dintre individ, societate și natură. Sub aspect aplicativ, securitatea umană contribuie la soluționarea unei probleme de importanță majoră în plan mondial: definirea perspectivelor sistemului internaţional şi al civilizației umane în ansamblu de a contracara efectele negative ale crizei globale corelată cu noile necesități în domeniul drepturilor omului. În Republicii Moldova problemele securitare, pe lângă alte roluri şi funcţii pe care le joacă în sfera politică, devin din ce în ce mai mult nişte modalităţi şi căi de influenţă asupra procesului de adoptare a deciziilor politice strategice.

Cuvinte-cheie: *securitate umană, drepturile omului, optimizare, proces decizional, securitate naţională, Republica Moldova.*

ENSURING HUMAN SECURITY BY OPTIMIZING THE DECISION-MAKING PROCESS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The term human security arose mainly from the need to change the concept of security by emphasizing the special role of a person in the process of ensuring it. Another main reason in the process of emerging and substantiating the concept of human security was the need to find viable solutions to the current global crisis and the crisis of protecting and promoting human rights, initiating a change in security as a fundamental element in the relationship between the individual, society and nature. From a practical point of view, human security contributes to solving a problem of major global importance: determining the prospects for the international system and human civilization as a whole to counter the negative consequences of the global crisis associated with new needs in the field of human rights. In the Republic of

Moldova, security issues, in addition to the other roles and functions they play in the political sphere, are becoming more and more acceptable ways and means of influencing the process of making strategic political decisions.

***Keywords**: human security, human rights, optimization, decision making process, national security, Republic of Moldova.*

ASSURER LA SÉCURITÉ HUMAINE EN OPTIMISANT LE PROCESSUS DE PRISE DE DÉCISION EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Le terme sécurité humaine découle principalement de la nécessité de changer le concept de sécurité en mettant l'accent sur le rôle particulier d'une personne dans le processus de sa garantie. Une autre raison principale dans le processus d'émergence et de justification du concept de sécurité humaine est la nécessité de trouver des solutions viables à la crise mondiale actuelle et à la crise de protection et de promotion des droits de l'homme, amorçant un changement de sécurité en tant qu'élément fondamental de la relation entre l'individu, la société et la nature. D'un point de vue pratique, la sécurité humaine contribue à résoudre un problème d'importance mondiale majeure: déterminer les perspectives du système international et de la civilisation humaine dans son ensemble pour contrer les conséquences négatives de la crise mondiale liées aux nouveaux besoins dans le domaine de l'homme. droits. En République de Moldova, les questions de sécurité, en plus des autres rôles et fonctions qu'elles jouent dans la sphère politique, deviennent des moyens de plus en plus acceptables pour influencer le processus de prise de décisions politiques stratégiques.

***Mots-clés**: sécurité humaine, droits de l'homme, optimisation, processus décisionnel, sécurité nationale, République de Moldova.*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕКА ПУТЕМ ОПТИМИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Термин безопасность человека возник в основном из-за необходимости изменить концепцию безопасности путем подчеркивания особой роли человека в процессе её обеспечения. Другой основной причиной в процессе появления и обоснования концепции безопасности человека была необходимость найти жизнеспособные решения современного глобального кризиса и кризиса защиты и продвижения прав человека, инициировав изменение безопасности как основополагающего элемента в отношениях между индивидуумом, обществом и природой. С практической точки зрения, безопасность человека способствует решению проблемы важнейшего глобального значения: определение перспектив международной системы и человеческой цивилизации в целом для противодействия негативным последствиям глобального кризиса, связанным с новыми потребностями в области прав человека. В Республике Молдова вопросы безопасности, в дополнение к другим ролям и функциям, которые они играют в политической сфере, становятся все более приемлемыми способами и средствами воздействия на процесс принятия стратегических политических решений.

***Ключевые слова**: безопасность человека, права человека, оптимизация, процесс принятия решений, национальная безопасность, Республика Молдова.*

Introducere

Fenomenele securității umane în contextul optimizării proceselor decizionale la nivel politic înregistrează în ultimele decenii o expansiune generală în foarte multe sfere sociale. Aceste noi domenii de cunoştinţe interdisciplinare a cuprins numeroase laturi și fațete ale activității omului, precum sfera politicii, a economiei, implicații practice în dirijarea socială etc., care tradiţional nu reacționau prea activ la intervenţiile, inovațiile și propunerile de raționalizare ale oamenilor de ştiinţă din domeniul teoretizării proceselor sociale, din cel al filosofiei şi

eticii. În acest context, devine extrem de importantă identificarea unor noi valențe metodologice și aspecte istorico-evolutive ale concepțiilor securității umane și deziziologiei.

Metodologia de cercetare

Securității umane i-au fost atribuite, fiind definite mai clar și mai delimitat decât în Raportul PNUD din 1994, șapte sectoare specifice: *securitatea economică, alimentară, a sănătății, de mediu, personală, comunitară și politică*. Identificarea acestor sectoare, fără îndoială, au fost inspirate din abordarea constructivistă a securității în sens extins, conținând cinci sectoare de bază, promovată de reprezentanții Școlii de la Copenhaga. În așa fel, fiecărei dintre cele șapte componente ale securității umane fiindu-le specifice anumite amenințări [1, p. 27]. Astfel, securității economice îi corespund șomajul, sărăcia persistentă; celei alimentare – foamea ca provocare securitară; securității sănătății – lipsa accesului la asistența medicală, malnutriția, pandemiile, alimentele cu efect nociv; securității de mediu – degradarea ecologică și poluarea, epuizarea resurselor naturale, dezastrele naturale; securității personale îi corespund asemenea provocări precum: violența fizică, terorismul, crima, violența domestică și munca copiilor; securității comunitare – tensiunile și conflictele interetnice, religioase și identitare, iar securității politice – amenințările ce se referă la abuzurile comise în domeniul drepturilor omului, represiunile politice. Este de remarcat în mod deosebit faptul, din perspectiva autorului, că aceste amenințări din categorii diferite sunt interconectate și interdependente, fiindu-le specific efectul domino ca mod de manifestare, în sensul că o provocare poate genera alta. Totodată, se remarcă faptul că toate amenințările aduse în discuție au ca specific capacitatea de a se extinde rapid în plan regional, constituind amenințări importante pentru securitatea internațională.

Analiza proceselor decizionale prin prisma problematicii securității umane

Printre elaborările cele mai relevante în acest context se numără şi lucrările lui Jonathan D. Moreno, care face referinţă la contribuţia teoriei securității umane, dezvoltată într-un cadru sociopolitic concret, la sprijinirea securităţii naţionale a statului prin evidențierea importanței asigurării securității cetățeanului în acest context, fenomen ce devine reciproc, aşa încât securitatea statului și individului, conform principiilor şi valorilor fundamentale, vine să fortifice şi să sprijine domeniul securității umane şi răspândirea acestui timp de mentalitate ce aduce cu sine doar beneficii sustenabile pe termen lung comunității umane, pe de o parte [2, p. 203]. Pe de altă parte, D. S. Greenberg consideră că domeniul securității umane, drept practică universală benefică, are doar de pierdut de pe urma contactului cu politicul, cu interesele de grup şi cu influenţa banilor, producându-se un proces de eroziune a valorilor umane şi a bunelor practici din cadrul instituţiilor ce le promovează [3, p. 283]. Cu toate acestea, potrivit lui G. J. Annas, elemente ale securității umane, la etapa actuală de dezvoltare a societăţii, trebuie să fie prezente, pe toate căile posibile, atât teoretic, cât şi prin acţiuni sociopolitice în procesul decizional şi în procesele de formare a culturii şi opiniei publice cu scopul concret de a promova respectarea drepturilor fundamentale ale omului ca un deziderat politic pe termen scurt [4, p. 28].

În plan local de exemplu, sub aspectul respectării drepturilor omului, în Republica Moldova se atestă o oarecare discriminare în funcție de gen, mai cu seamă în vederea accederii femeilor în funcții de coordonare, astfel, potrivit studiului *Profilul femeilor în procesul decizional (pe unele domenii profesionale)* „în funcțiile de conducere de nivel superior femeile constituie 37%, iar în cadrul celor cu statut special și celor de demnitate publică - 26,4% și 13,8%”. Potri-

vit studiului, nici repartizarea femeilor după sectoarele ocupaționale nu este uniformă: „femeile rămân a fi concentrate într-o proporție semnificativă în cadrul sectoarelor sociale (sănătate, protecție socială, educație, cultură), acestea fiind sub-reprezentate în cadrul domeniilor precum: diplomația (7,7%); administrarea vamală (28,2%); organele de drept (43%); ordinea și securitatea publică (17,1%), apărarea și securitatea națională (47,2% în cadrul funcțiilor publice și 20% în cadrul efectivului cu grade militare), știința și dezvoltarea (48%)" [5, p. 34].

În cazul deciziilor şi legislaţiei internaţionale, reprezentativitatea capătă o semnificaţie deosebită, reieșind din importanţa asigurării accesului nerestricționat al statelor mai puţin importante pe plan internațional la procesul decizional de formare a strategiilor şi adoptare a politicilor, mai cu seamă a celor de securitate, pentru promovarea mai eficientă a propriilor interese în concordanţă cu necesităţile şi interesele naționale [6, p. 479]. Acest lucru poate fi realizat în baza contracarării mai multor factori destabilizatori, cum ar fi limitarea profesionalismului evaluativ, imposibilitatea identificării corecte a propriilor interese şi prioritizarea lor ierarhică etc.

În contextul promovării asigurării securităţii umane, devine relevantă analiza unei serii de aspecte şi cazuri relativ recente din viaţa sociopolitică din Republica Moldova, legate tangenţial de problematica securitară [7, p. 189]. Astfel că, se fac remarcate ca amploare socială şi ca ecou politic şi eurointegraţionist, unele dintre problemele cu caracter securitar ce au avut o rezonanţă importantă în spaţiul politic al Republicii Moldova, printre care se numără şi adoptarea Legii non-discriminării, numită la finalul dezbaterilor şi confruntărilor publice - Legea cu privire la asigurarea egalităţii [8], la 25 mai 2012, intrată în vigoare din 01 ianuarie 2013. Aspectul care a devenit cel mai controversat şi mai disputat din legea în cauză, în confruntarea dintre guvernare şi unele grupuri provenind din societatea civilă, se referea la promovarea drepturilor minorităţilor sexuale şi a nediscriminării acestora, în perspectiva de a fi luaţi în considerare şi respectaţi ca cetăţeni egali, apăraţi prin această lege, de rând cu alte categorii defavorizate ale minorităţilor sociale, de gen sau etnice etc., în cadrul politicii de promovare a diversităţii vieţii sociale, politice şi comunitare [9].

Aprobarea Legii cu privire la asigurarea egalităţii în Parlamentul RM, constituia una dintre principalele condiţii pentru abolirea regimului de vize cu Uniunea Europeană, alături de reformarea Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice şi Corupției (CCCEC) care, din 01 octombrie 2012, a devenit Centrul Național Anticorupție (CNA) [10], termenul-limită pentru adoptarea lor fiind stabilit pentru sfârşitul lunii mai 2012 [11], iar rezonanţă socială a adoptării acestei legi se datorează, în mare parte, implicării Bisericii Ortodoxe în procesul decizional şi legislativ printr-un şir de manifestaţii şi intervenţii publice ale unor organizaţii de creştini ortodocşi mai mult sau mai puţin radicale și intolerante ca atitudine faţă alte opinii şi doctrine, propagând făţiş supremaţia dogmelor creştin ortodoxe şi a necesităţii discriminării cetăţenilor cu alte orientări sexuale, organizaţii conduse de reprezentanţi marcanţi ai clerului din cadrul Mitropoliei Chişinăului şi Întregii Moldove a Bisericii Ortodoxe ruse [12].

Analizând cazul dat, conchidem că exemplul Republicii Moldova este pe cât de relevant, pe atât şi de convingător în vederea susţinerii ipotezei conform căreia problemele securiatre, pe lângă alte roluri şi funcţii pe care le joacă în sfera politică, devin din ce în ce mai mult nişte modalităţi şi căi de influenţă asupra procesului de adoptare a deciziilor politice strategice, aflându-se pe cale de a se transforma din problematică sociopolitică periferică ca importanţă şi impact macro-social, în subiecte centrale ale dezbaterii sociopolitice contemporane, implicând mase largi ale societăţii, inclusiv prin intermediul atât al discursurilor, cât şi al acţiunilor şi poziţiilor politice

adoptate de către politicieni autohtoni binecunoscuți, dar şi specifice celor care fac parte din viitoarea generaţie de oameni politici şi factori de decizii din Republica Moldova, cei care vor configura agenda politică a societăţii viitorului imediat.

În perioada pregătirii Legii nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalităţii au fost date publicității un șir de sondaje de opinie referitor la situația toleranței societății față de homosexuali. În acest sens, unul dintre cele mai relevante pare a fi Barometrul Opiniei Publice care a corelat problemele intoleranței în societatea autohtonă cu gradul de percepție a securității personale de către cetățeni. Astfel că, potrivit Barometrului Opiniei Publice (BOP) pe luna noiembrie 2011, realizat de „CBS-AXA", referitor la întrebarea privind intoleranța față de homosexuali în societatea din Republica Moldova, peste 85% dintre moldoveni au confirmat că nu acceptă ca persoane din această categorie să locuiască în Republica Moldova, cu atât mai mult, să fie vecin, prieten sau rudă cu intervievatul [13, p. 66]. În același timp, la întrebarea: „credeţi că în Republica Moldova unui cetăţean de rând îi este asigurată securitatea personală?", peste 63% au răspuns negativ [13, p. 33]. Aceste rezultate denotă faptul că intoleranța față de homosexuali în societatea de factură tradiționalistă din Republica Moldova se produce în condițiile unei nesiguranțe cronice a majorității populației referitor la securitatea și integritatea personală, situație reflectată și la nivel politic de cele mai relevante forțe sociale. În preajma adoptării Legii cu privire la asigurarea egalității și Parlamentul European a condamnat public homofobia, inclusiv în Republica Moldova, ca o măsură de presiune asupra autorităților autohtone de a accepta întregul set de valori, responsabilități și principii fundamentale, specific civilizației vest-europene, în calea integrării europene a Republicii Moldova, și nu doar eventualele avantaje și beneficii pentru populație [14].

Pe 23 mai 2012, proiectul Legii cu privire la asigurarea egalităţii a fost propus la şedinţa Guvernului spre discutare şi aprobare în Parlament. Pe 25 mai această lege a fost votată în lectură finală de către parlamentari. Adoptarea acestui act juridic a generat tulburări sociale în masă şi mişcări populare, care în mare parte reprezentau opiniile şi poziţia de neacceptare a proiectului în cauză de către Biserica Ortodoxă, în special, în problema recunoaşterii de către stat a drepturilor minorităţilor sexuale de a nu fi discriminaţi în baza criteriului apartenenţei la minoritatea sexuală în cazul angajării în câmpul muncii. Totuşi, cele mai importante temeri declarate ale reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe, exprimate de protestatarii creştini organizaţi şi conduşi în cadrul manifestărilor şi protestelor publice în faţa clădirii Parlamentului Republicii Moldova de diverşi preoţi aparţinând canonic de Mitropolia Chişinăului şi Întregii Moldove din componenţa Bisericii Ortodoxe ruse, erau legate de eventuala perspectivă pentru reprezentanţii acestei minorităţi sociale, prin receptivitatea aparentă a autorităţilor, de a cere şi alte drepturi ca un următor pas în procesul de emancipare a societăţii din Republica Moldova în problema extinderii libertăţilor homosexualilor. În special, acea temere se referea la posibilitatea pentru homosexuali de a obţine recunoaşterea juridică şi dreptul formal de a constitui o familie, de a da naştere, prin metode medicale de reproducere, a adopta şi a creşte copii. În consecinţă, grupurile de creştini ortodocşi manifestau în scopul prevenirii extinderii acestor drepturi şi libertăţi pentru homosexuali, care ar veni în contradicţie cu valorile, normele şi tradițiile creştine de comportament, cu privire la organizarea unei familii, la relaţiile dintre bărbat şi femeie, precum şi la fundamentele morale de educaţie a tinerilor [15]. În esenţă, dezbaterile publice şi în cadrul mass-mediei cu privire la acest subiect se reduceau la confruntarea și comparația dintre diverse sisteme etico-morale care putea sta la baza unui anumit raţionament politic.

Cu toate că a fost adoptată o normă importantă, deşi criticată de opinia publică şi supusă unor interese de grup şi cartel, azi în Republica Moldova nu există o concepţie generală dominantă cu privire la acest subiect, precum și la promovarea drepturilor omului, atât în ceea ce priveşte normele legale, cât şi printre teoreticieni, practicieni sau cercetători. Sistemul actual al apărării drepturilor omului din Republica Moldova reprezintă un domeniu ce se dezvoltă haotic şi fără de un scop clar din partea guvernanţilor, fiind influenţat în permanenţă de un şir de factori, precum, obligaţiile externe asumate de către statul nostru, interese de cartel şi ale unor grupuri restrânse ca număr, dar cu acces la procesul decizional, în perspectiva exploatării acestui domeniu în folos personal. Astfel că pentru Republica Moldova cea mai stringentă problemă, la etapa actuală a dezvoltării domeniului dat în contextul asigurării securităţii umane, nu e discrepanţa dintre realitate şi modelul de abordare a problematicii drepturilor omului, promovat prin intermediul cadrului normativ, ca în cazul majorităţii statelor din estul Europei, ci problema necesităţii determinării şi punerii în aplicare a unui model optim și eficient de apărare practică și la nivel individual a drepturilor omului, în pofida influenței elementelor criminale şi a corupţiei care domină la ora actuală și acest domeniu în RM [16, p. 4].

Concluzii

Securitatea umană, în calitate de concepție teoretică, a fost elaborată în strânsă legătură cu evoluția teoriei societății riscului, în cadrul căreia un rol deosebit se acordă securizării persoanei umane [17, p. 89]. În acest sens, sunt bine cunoscute contribuțiile unor astfel de cercetători ca Fr. Fukuyama, care a atenționat omenirea de nenumărate ori privitor la pericolul pentru om a dezvoltării tehnologiilor, amplificând riscurile și amenințările de securitate [18, p. 104]; un alt cercetător important din a doua jumătate a sec. XX, precursor al concepției securității umane, a fost D. Bell care aborda această problemă prin prisma transformării societății umane contemporane în una post-industrială cu multiple pericole pentru individul uman [19, p. 318]. În cohorta precursorilor concepției securității umane se înscrie și sociologul U. Beck, considerând că securitatea persoanei umane poate fi asigurată într-o societate a riscului numai prin diminuarea efectelor violente nocive ale amenințărilor civilizaționale și tehnologice [20, p. 6]. A. Giddens s-a remarcat de asemenea ca un cercetător care a cercetat la sfârșitul sec. XX aspectele importante referitoare la securitatea omului și a comunității umane în contextul aprofundării riscurilor multiple în contextul crizelor moderne identitare și confesionale, dar și a relațiilor dintre societate și individ [21, p. 129].

Este de remarcat faptul că și oamenii de știință din Republica Moldova, preponderent din domeniul filosofiei sociale, spre exemplu acad. A.D. Ursul, și-au adus contribuția deosebită în calitate de precursori ai concepției securității umane în perioada sfârșitului „războiului rece" prin sublinierea caracterului sistemic al schimbărilor din proximitatea vieții umane, precum și privitor la conexiunea și interdependența pericolelor și riscurilor de mediu cu cele din sfera socială [22, p. 37]. Cu toate meritele remarcate, primele încercări de conceptualizare a sferei securității umane în contextul intensificării proceselor sociopolitice în epoca post-industrială, a riscurilor și amenințărilor complexe pentru individul uman, suferă de o oarecare superficialitate și utopie în perspectiva insuficienței elaborării setului de acțiuni pentru o sustenabilă și deplină aplicare practică a acestor concepții prin construcția și edificarea unor sisteme viabile de securizare a persoanei umane într-un mediu social, natural și economic extrem de instabil și ostil unei dezvoltări graduale și predictibile a omului.

Conchidem că, termenul de securitate umană a fost generat, în principal, de necesitatea redimensionării conceptului de securitate prin accentuarea rolului deosebit al individului uman în procesul de asigu-

rare a securității, o altă sursă de bază în procesul său de apariție și fundamentare a constat în necesitatea găsirii unor soluții viabile la criza globală contemporană și la criza domeniului de apărare și promovare a drepturilor omului, prin inițierea redimensionării elementului securitar ca unul fundamental în cadrul relațiilor dintre individ-societate-natură.

Sub aspect aplicativ, securitatea umană contribuie la soluționarea unei probleme de importanţă majoră în plan mondial: definirea perspectivelor sistemului internațional şi al civilizației umane în ansamblu de a contracara efectele negative ale crizei globale corelată cu noile necesități în domeniul drepturilor omului, abordată la nivelul însușirilor sale structurale propriu-zise, precum şi la cel al factorilor sociali şi politici interni, cu raporturile lor multidimensionale şi complexe pe care le posedă și le dezvoltă.

Referințe bibliografice

1. SPRINCEAN, S. Securitatea umană și bioetica. Monografie. Chișinău: F.E.P. ”Tipografia Centrală”. 2017, 304 p. (23,0 c.a.) ISBN 978-9975-53-589-2.

2. MORENO, J. D. Bioethics and the National Security State. In: The Journal of Law, Medicine & Ethics. Volume 32, issue 2, June 2004, p. 198-208. ISSN: 1748-720X.

3. GREENBERG, D. S. Science, Money, and Politics: Political Triumph and Ethical Erosion. Chicago: University of Chicago Press, 2001. 528 p. ISB: 978-0226306353.

4. ANNAS, G. J. The Legacy of the Nuremburg Doctors' Trial to American Bioethics and Human Rights. In: Journal of Life Sciences and Technologies, nr. 10 (1), 2009, p. 19-40. ISSN: 2301-3672.

5. TOARTĂ, V. Profilul femeilor în procesul decizional (pe unele domenii profesionale). BNS, PNUD, UN Women. Chişinău: Tipografia Centrală, 2016. 36 p. ISBN: 978-9975-53-653-0.

6. SPRINCEAN, S. Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate şi asigurare a parcursului european. / red. şt. Valeriu Cuşnir. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). 2019. Subcap. 5.2., p. 477-497. ISBN: 978-9975-3298-2-8.

7. SPRINCEAN, S. Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securității umane. În: Studii Naționale de Securitate. Revistă ştiinţifico-practică. Institutului Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei". Nr. 1(1), 2020, p. 185-200. (1,25 c.a.). ISSN: 2587-3822.

8. Legea Republicii Moldova nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalităţii. Monitorul Oficial Nr. 103. 29.05.2012.

9. Păreri împărțite după votarea Legii cu privire la asigurarea egalităţii. Cine nu este satisfăcut. Publika.md. 25.05.2012. https://www.publika.md/pareri-impartite-dupa-votarea-legii-cu-privire-la-asigurarea-egalitatii-cine-nu-este-satisfacut_863721.html (vizitat 14.11.2020).

10. De astăzi, CCCEC devine Centrul Național Anticorupție. Point.md. 01.10. 2012. https://point.md/ru/novosti/obschestvo/de-astazi-cccec-devine-centrul-natzional-anticoruptzie (vizitat 14.11.2020).

11. Legea privind egalitatea de şanse şi reformarea CCCEC, în vizorul Guvernului. Publika.md. 23.05.2012. https://www.publika.md/legea-privind-egalitatea-de-sanse-si-reformarea-cccec--in-vizorul-guvernului_858341.html?signed_request= (vizitat 14.11.2020).

12. Episcopul Marchel a sfinţit Palatul Republicii, unde deputaţii urmează să examineze Legea privind egalitatea de şanse. Publika.md. 24.05.2012. https://www.publika.md/-episcopul-marchel-a-sfintit-palatul-republicii-unde-deputatii-urmeaza-sa-examineze-legea-privind-egalitatea-de-sanse_860941.html (vizitat 14.11.2020).

13. Barometrul Opiniei Publice. Institutul de politici publice. Noiembrie 2011, p. 66. https://ipp.md/old/public/files/Barometru/2011/BOP_11.2011-nou.pdf (vizitat 14.11.2020).

14. Parlamentul European condamnă homofobia, inclusiv în Moldova. Publika.md. 25.05.2012. https://www.publika.md/parlamentul-european-condamna-homofobia-inclusiv-in-moldova-_862811.html (vizitat 14.11.2020).

15. A avut loc ședința Sinodului Bisericii Ortodoxe din Moldova. 20.06.2013. https://mitropolia.md/a-avut-loc-sinodul-bisericii-ortodoxe-din-moldova/ (vizitat 14.11.2020).

16. SPRINCEAN, S. Adopting the National Bioethical Strategy as a political and legal priority in Republic of Moldova. În: Етичні проблеми профілактичної медицини: впливдовкілля, харчування та умовпраці на здоров'я населення. Матеріали VI Міжнародного симпозіуму з біоетики. 11-12 жовтня 2012 р. Київ: Арктур-А, 2012, p. 3-5.

17. SPRINCEAN, S. Democratizarea și securitatea umană în condițiile agravării problemelor globale. În: Statul, securitatea şi drepturile omului în condiţiile societăţii informaţionale. Conferinţă ştiinţifico-practică internaţională. 12-13 decembrie 2019, Chişinău. Chişinău: Tipografia "Artpoligraf", 2020, p. 89-100. (0,7 c.a.). ISBN: 978-9975-3462-2-1.

18. FUKUYAMA, Fr. Viitorul nostru postuman: consecinţele revoluţiei biotehnologice. Bucureşti: Editura Humanitas. 2004. 304 p. ISBN: 973-50-0714-2.

19. BELL, D. The coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. 2nd ed. New York: Basic Books. 1976. 507 p. ISBN: 9780140551150.

20. БЕК, У. Общество риска. На пути к другому модерну / Пер. с нем. В. Седельника и Н. Федоровой; Москва: Прогресс-Традиция, 2000. 384 p. ISBN: 5-89826-059-6.

21. GIDDENS, A. Fate, Risk and Security. In: A. Giddens „Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age". Cambridge: Stanford University Press. 1991. 264 p. ISBN: 9780804719445.

22. УРСУЛ, А. Д. Ускорение, интенсификация, экология (Филос. методол. аспекты). / АН МССР, Отд-ние философии и права. Кишинев: Штиинца, 1988. 279 p.

CZU 321:1/14
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).08

КОНЦЕПЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОГЛАСИЯ ФРЭНСИСА БЭКОНА И ПОЛИТОЛОГИЯ ТОМАСА ГОББСА

Сергей ЦАРЕГОРОДЦЕВ
Докторант, Факультет политологии, Московский государственный университет им. М.В.Ломоносова, Москва, Российская Федерация
e-mail: *sergtsar@phoibos.ru*
https//orcid.org/0000-0001-8283-1403
Алексей ЗОТКИН
Кандидат исторических наук, Факультет политологии, Московский государстенный университет им. М.В.Ломоносова, Москва, Российская Федерация
e-mail: *al-zo@yandex.ru*
https//orcid.org/0000-0002-6619-0607

В данной статье проанализированы, с точки зрения политологии, труды двух известных английских мыслителей эпохи Возрождения - Френсиса Бэкона (1561-1626) и Томаса Гоббса (1588-1679). Проведенный сравнительный текстологический анализ наглядно показывает, что политические идеи Ф. Бэкона оказали существенное влияние на творчество известных ученых новоевропейского периода, в том числе на выдающегося английского мыслителя Томаса Гоббса. Помимо текстологических совпадений, влияние Ф. Бэкона на творчество Т. Гоббса хорошо прослеживается и в методологии – в общности их подходов, приемов, способов практического и теоретического освоения предмета исследования. Их творческие замыслы и результаты исследований лежат в одной научной плоскости, так как Т. Гоббс систематизировал антисхоластическое учение своего предшественника, воспринял и развил взгляды о человеке, его отношении к природе, обществу и власти. Помимо этого, Т. Гоббс воспринял идеи Ф. Бэкона о роли общественного согласия в обеспечении политической стабильности в стране и творчески применил их к обоснованию исторического значения согласия всех людей в обустройстве политической жизни, становлении государства.

Ключевые слова: *Ф. Бэкон, Т. Гоббс, политические идеи, методология, знания, могущество человека, движущие силы, общественное согласие.*

CONCEPTUL CONSIMȚĂMÂNTULUI PUBLIC A LUI FRANCIS BACON ȘI POLITOLOGIA LUI THOMAS HOBBES

Prezentul articol analizează, din punctul de vedere al științei politice, lucrările a doi renumiți gânditori englezi din perioada Renașterii - Francis Bacon (1561-1626) și Thomas Hobbes (1588-1679). Analiza textuală comparativă arată clar că ideile politice ale lui F. Bacon au avut un impact semnificativ asupra operei oamenilor de știință celebri din perioada europeană modernă, inclusiv a remarcabilului gânditor englez Thomas Hobbes. Pe lângă coincidențele textuale, influența lui F. Bacon asupra operei lui T. Hobbes este bine urmărită în metodologie - în generalitatea abordărilor, tehnicilor, metodelor de dezvoltare practică și teoretică a subiectului cercetării. Ideile lor creative și rezultatele cercetărilor se află în

același plan științific, deoarece T. Hobbes a sistematizat învățătura anti scolastică a predecesorului său, a perceput și a dezvoltat puncte de vedere despre om, relația sa cu natura, societatea și puterea. În plus, T. Hobbes a perceput ideile lui F. Bacon despre rolul armoniei sociale în asigurarea stabilității politice în țară și le-a aplicat creativ la fundamentarea semnificației istorice a consimțământului tuturor oamenilor în aranjarea vieții politice și formarea statului.

***Cuvinte-cheie**: F. Bacon, T. Hobbes, idei politice, metodologie, cunoaștere, putere umană, forțe motrice, armonie socială.*

THE CONCEPT OF PUBLIC CONSENT OF FRANCIS BACON AND THE POLITOLOGY OF THOMAS HOBBES

This article analyzes, from the point of view of political science, the works of two famous English thinkers of the Renaissance period - Francis Bacon (1561-1626) and Thomas Hobbes (1588-1679). Comparative textual analysis clearly shows that the political ideas of F. Bacon had a significant impact on the work of famous scientists of the modern European period, including the outstanding English thinker Thomas Hobbes. In addition to textual coincidences, the influence of F. Bacon on the work of T. Hobbes is well followed in methodology-in the generality of approaches, techniques, methods of practical and theoretical development of the subject of research. Their creative ideas and the results of research lie in the same scientific plan, since T. Hobbes systematized the anti-Scholastic teaching of his predecessor, perceived and developed views on man, his relationship with nature, society and power. In addition, T. Hobbes perceived the ideas of F. Bacon about the role of social harmony in ensuring political stability in the country and creatively applied them to the foundation of the historical significance of the consent of all people in the arrangement of political life and the formation of the state.

***Keywords:** F. Bacon, T. Hobbes, political ideas, knowledge, human power, driving forces, social harmony.*

LE CONCEPT DE CONSENTEMENT PUBLIC DE FRANCIS BACON ET LA POLITOLOGIE DE THOMAS HOBBES

Cet article analyse, du point de vue de la science politique, les travaux de deux célèbres penseurs anglais à partir de la période de la Renaissance - Francis Bacon (1561-1626) et Thomas Hobbes (1588-1679). L'analyse textuelle comparative montre clairement que les idées politiques de F. Bacon ont eu un impact significatif sur le travail de scientifiques célèbres de la période européenne moderne, y compris le penseur anglais exceptionnel Thomas Hobbes. En plus des coïncidences textuelles, l'influence de F. Bacon sur le travail de T. Hobbes est bien suivi en méthodologie - dans la généralité des approches, des techniques, des méthodes de développement pratique et théorique du sujet de recherche. Leurs idées créatives et les résultats de la recherche se situent dans le même plan scientifique, puisque T. Hobbes a systématisé l'enseignement anti-scolaire de son prédécesseur, perçu et développé des vues sur l'homme, sa relation avec la nature, la société et le pouvoir. En outre, T. Hobbes a perçu les idées de F. Bacon sur le rôle de l'harmonie sociale dans la stabilité politique du pays et les a appliqués de manière créative au fondement de la signification historique du consentement de tous dans l'arrangement de la vie politique et la formation de l'État.

***Mots-clés:** F. Bacon, T. Hobbes, idées politiques, connaissance, pouvoir humain, forces motrices, harmonie sociale.*

Введение

Идеи Ф. Бэкона, сложившиеся в условиях культурного и научного подъема в Европе в конце XVI - начале XVII веков, оказали значительное влияние на творчество известных ученых новоевропейского периода, в том числе на выдающегося английского мыслителя Томаса Гоббса (1588–1679).

Большинство исследователей жизни Т. Гоббса указывают на то, что он был лично знаком и в определенный период своей жизни довольно тесно общался с Фрэнсисом Бэконом. Детально это обстоятельство изучено, в частности, английским историком Н. Малколмом, который, отталкиваясь от факта издания в 1618 г. итальянского перевода эссе Ф. Бэкона «Опыты, или наставления нравственные и политические», подготовленного при участии Т. Гоббса, относит личное знакомство двух мыслителей к 1617-1618 гг.[1] Помимо этого, Малколм на основании записей в бухгалтерских книгах лорда Кавендиша установил факт посещения Т. Гоббсом лорд-канцлера Ф. Бэкона в мае 1619 и в мае 1620 гг.

Известно также, что Т. Гоббс помогал Ф. Бэкону с латинским переводом эссе «Об истинном величии королевств и республик»[2]. Учитывая, что обстоятельства смерти Ф. Бэкона (6 апреля 1626 г.) стали известны публике именно от Т. Гоббса, который, по всей видимости, в этот момент находился с ним рядом, можно говорить о том, что Ф. Бэкон и Т. Гоббс непосредственно общались не менее девяти лет. При этом Н. Малколм делает вывод, что в этот период Т. Гоббс выполнял для Ф. Бэкона «какую-то секретарскую работу» [1, с. 6].

[1] Т. Гоббс, выучивший итальянский язык во время своего пребывания в Венеции зимой 1614-1615 гг., помогал Ф.Бэкону редактировать итальянский перевод «Опытов или наставлений нравственных и политических», изданный в 1618 г. [1,с.6].

[2] Ф. Бэкон работал над этим эссе довольно долгое время. Уже второе издание 1612 г. его «Опытов или наставлений нравственных и политических» содержало эссе «Величие государств». В издании 1625 г. это эссе, расширенное и дополненное, фигурирует под названием «Об истинном величии королевств и республик». Однако до этого, эссе было переведено на латинский язык Т.Гоббсом и опубликовано в 1623 г. в составе бэконовского трактата «О достоинстве и приумножении наук» под названием «Пример общего трактата о расширении границ державы» [2, с.550].

Таким образом, Малколм подтверждает версию о том, что Т. Гоббс был секретарем Ф. Бэкона и при этом на четыре года расширяет хронологические рамки их общения, тогда как другие исследователи, как правило, ограничивают это общение рамками 1621-1626 гг. [3, с. 12; 4, с. 49; 5, с. 11; 6, с. 3].

Эти биографические детали играют важную роль, так как помогают точнее оценить степень непосредственного влияния Ф. Бэкона на творчество Т. Гоббса в виду того, что, оценки этого влияния у исследователей жизни и творчества Т. Гоббса разнятся между собой и нередко противоречат известным фактам.

Изложение основной темы

Так, одна группа исследователей проводит мысль о прямой преемственности идей Ф. Бэкона в творчестве Т. Гоббса. Первым эту тему затронул в 1833 г. Л. Фейербах: «Благодаря опыту, восхваляемому Бэконом, …стало целью и существенным объектом духа то, что мы вообще называем материальным. …Это опустошение духа обнаруживается, прежде всего, в форме системы эмпиризма и материализма Гоббса» [7, с. 132]. В свою очередь, критик Фейербаха - Ф.Энгельс в 1888 г. не сомневался, что «Гоббс систематизировал Бэкона» [8, с. 301]. Чуть раньше, в своей фундаментальной «Истории новой философии» К. Фишер утверждал, что: «Из обновления философии Бэконом, положившим начало эмпиризму, должно было родиться …направление, уже несшее в себе материализм: в такой оппозиции против Декарта стоит Гоббс, … (который - С.Ц., А.З.) вывел материализм» [9, с. 425, 444]. Спустя столетие схожее мнение, хотя и достаточно осторожно, в своей диссертации высказал отечественный ученый В.М. Кучкин: «Вполне вероятно, что Бэкон способствовал тому, чтобы Гоббс в последствии занимался разработкой опреде-

ленного круга философских проблем. Однако в своих исследованиях Гоббс пошел много дальше Бэкона, как в отношении метода, так и в отношении предмета исследования» [10, с. 21]. Эти, и подобные им оценки влияния, которое оказал Ф. Бэкон на творчество Т. Гоббса, подразумевают, что интересы Ф. Бэкона и Т. Гоббса находились в одной научной плоскости, что Ф. Бэкон задал определенное научное направление, а Т. Гоббс его развивал.

К сожалению, сторонники таких оценок не приводят конкретных аргументов и точных фактов, на которых базируются их суждения. Видимо, поэтому существует большая группа ученых, которая, напротив, отрицает какое-либо серьезное влияние Ф. Бэкона на творчество Т. Гоббса. Так, например, британский ученый У. Сорли категоричен: «Разумеется, он (Гоббс - С.Ц.) никогда не был учеником Бэкона; и ошибочно пытаться, как это иногда делалось, присоединять его философию к бэконовской» [4, с. 50].

Очень подробно эту тему обсуждает Л.А. Ческис - известный советский исследователь истории научной мысли XVII в., автор одной из первых книг о Т. Гоббсе, написанной с марксистских позиций: «Вопрос о его (Гоббса - С.Ц., А.З.) знакомстве с Бэконом, … заслуживает особого внимания. Некоторые философы (Фишер, например, а также отчасти Деборин) склонны рассматривать Гоббса, как ученика Бэкона и продолжателя его теории. Тот факт, что Гоббс знал Бэкона в тот период, когда последний уже закончил выработку основных положений своей системы, тогда как он сам еще не приступил к изложению своих философских взглядов, говорит, пожалуй, в пользу такого мнения. Беглое знакомство с философией Гоббса, … способно также нас склонить к тому мнению, что философия Гоббса является не чем иным, как дальнейшим развитием бэконовских положений. В действительности, однако, влияние Бэкона на Гоббса было совершенно незначительно. Во время своего знакомства с Бэконом Гоббс, должно быть, мало еще интересовался философскими вопросами, а потом, когда стал философом, он в выработке системы пошел совершенно самостоятельным путем. Его метод настолько отличается от метода Бэкона, что он не был даже в состоянии оценить заслуги последнего. Он поэтому ценит Бэкона, как знатока естественной истории, хвалит его книгу «О мудрости древних», но философом его не считает; и когда он в своем предисловии к основной … книге … («О теле») перечисляет имена основателей новой философии, имя Бэкона им не упоминается» [11, с. 11-12]. В этом же ключе писал британский ученый Т. Джессоп: «Бэкон и Гоббс находились в противоположных лагерях… Один был эмпириком, другой рационалистом» [12, с. 7]. Им вторит Н. Малколм: «Несмотря на все… личные контакты, трудно найти какие-либо доказательства сильного или прямого влияния Бэкона на содержание … философии Гоббса» [1, с. 6].

Противоречия между разными лагерями доходят до того, что одни (Л. Фейербах, К. Фишер, Л.А. Ческис, и др.) объявляют родоначальником современного материализма Т. Гоббса, [7, с. 132; 9, с. 444; 11, с. 1] а другие (К. Маркс, Ф. Энгельс, В.И. Ленин, и др.) - Ф. Бэкона [12, с. 142; 13, с. 30-31].

Нетрудно заметить, что весь этот разнобой мнений связан с людьми, занимающимися философией, которые в полном соответствии с предметом своей науки, исследуют сущее во всей полноте его смысла и содержания и поэтому, вполне обоснованно, обходят вниманием частные вопросы, а именно, политологическое содержание работ как Ф. Бэкона, так и Т. Гоббса. Между тем, первая же попытка рассмотреть творчество Т. Гоббса отвлеченно от философии, в аспекте

политики, дает убедительный и красноречивый пример непосредственного влияния Ф.Бэкона на творчество Т. Гоббса.

Так, например, двенадцатая глава первого сочинения Т. Гоббса «О гражданине» (1642) под названием «О внутренних причинах, разрушающих государство» во многом перекликается с тем, о чем Ф. Бэкон писал в своем эссе «О смутах и мятежах» (3-я ред. 1625). В частности, об этом свидетельствует то, что и как писал Т. Гоббс. В качестве примера, приведем следующий отрывок: «Другое опасное для государства душевное заболевание охватывает тех, кто, в изобилии располагая свободным временем, находится не у дел. К почестям и известности стремятся от природы все люди, но особенно те, кто вовсе не мучается заботами о хлебе насущном. …Поэтому, нет ничего удивительного, что они жадно ищут случая для государственного переворота. …К числу опасных настроений следует отнести и надежду на успех. …Для того, чтобы появилась такая надежда, необходимы четыре условия: многочисленность [сторонников], материальные средства, взаимное доверие и вожди. …Под средствами я понимаю оружие и снабжение, без которых многочисленность не имеет значения, равно как и оружие без взаимного доверия, а все это вместе - без объединения вокруг какого-нибудь вождя, которому они готовы повиноваться. …И, если эти четыре условия окажутся осуществимыми, тогда людям, недовольным настоящим и собственной меркой измеряющим правоту своих поступков, для начала мятежа и смуты в государстве (выделено автором - С.Ц.) будет недоставать только человека, который бы смог поднять и побудить к действию их самих» [14, с. 396-397]. Очевидно, что не только по содержанию, о и по форме изложения этот текст Т. Гоббса напоминает практические рекомендации по организации бунтов и мятежей, разработанные Ф. Бэконом. Как справедливо замечает современный политолог, здесь прослеживается тематическое единство и сходство подходов, которые можно объединить общим условным наименованием «политическая теория социального протеста» [15, с. 12; 16].

Далее, развивая тезис о влиянии Ф.Бэкона на творчество Т. Гоббса, нужно заметить, что кроме темы смут и мятежей в государстве, существуют еще, как минимум, два политических сюжета, поднятых Ф. Бэконом, которые в той или иной степени в своих сочинениях развивает Т. Гоббс. Так, в той же книге «О гражданине» Т. Гоббс раскрывает роль ложных учений, «внушающих народу абсурдные, враждебные миру и гражданскому обществу мысли», которые посредством системы образования участвуют в «формировании мятежных настроений среди граждан» [14, с. 398-399]. В этих строчках без труда обнаруживается влияние идей Ф. Бэкона, которые он излагал, говоря об «идолах театра» и «учении о воспитании души»[3]. Кроме того, в двенадцатой главе сочинения «Человеческая природа» (1650) Т. Гоббс непосредственно касается ключевой для Ф. Бэкона темы общественного согласия: «Если воля многих людей сходится в одном и том же действии, то мы называем такое совпадение их

[3] Здесь Т. Гоббс развивает мысли Ф. Бэкона, которые тот высказывает в «Новом Органоне» (1620). Конечно, Ф. Бэкон намного осторожнее Т. Гоббса, но, тем не менее, связь очевидна. В частности, он пишет: «Идолы театра … открыто передаются и воспринимаются из вымышленных теорий и из превратных законов доказательств. … Я предчувствую и предсказываю, что … возникнет большая опасность от философий этого рода» [17, с.26, 29]. Хотя Ф. Бэкон не употребляет прямо термин «система образования», из контекста понятно, что он говорит именно о ней. Также, в третьей главе седьмой книге работы «О достоинстве и приумножении наук» (1623), посвященной «учению о воспитании души», Ф. Бэкон пишет: «Теперь мы подошли к тому, …что воздействует на душу, волю и стремление, возбуждая их и направляя в любую (выделено - С.Ц., А.З.) сторону. …Требуется тщательное исследование той силы влияния, которой обладают …воспитание, …книги». [18, с.409]

воли согласием. Под этим словом мы должны понимать не одну волю многих людей (ибо каждый человек имеет свою особую волю), а много воль, направленных к достижению одной цели» [19, с. 568]. Анализ сочинения Т. Гоббса «Левиафан» (1651) также позволяет говорить о влиянии на него идей общественного согласия Ф. Бэкона, так как в этой работе в центре внимания находитсясоглашение между людьми в обустройстве государственного механизма.

Понятием «соглашение каждого с каждым», отражающим форму общественного согласия, Т. Гоббс оперирует при всяком изложении своих взглядов на зарождение и функционирование общественно-политических и государственных отношений. На это обстоятельство заставляет обратить внимание очень точное замечание современного исследователя об искажении исторического смысла терминов Т. Гоббса в переводах и публикациях. Например, гоббсовское «соглашение каждого с каждым» трактуется, главным образом, как акт договора, хотя, как абсолютно верно считает А.Ф. Филиппов, «центральный термин, которым он обозначает акт основания государства, у Гоббса совсем другой, не «contract (договор), а «covenant» (в русском переводе соглашение)» [20, с. 23].

Такое уточнение позволяет утверждать, что, по Т. Гоббсу, в основе политического объединения людей лежит именно соглашение, их согласие между собой, а при отсутствии в обществе гражданского состояния, люди живут в условиях взаимного недоверия, соперничества и вражды, «в состоянии войны всех против всех» [21, с. 134-136]. Преодоление распрей, обеспечение благоприятных, достойных общественных отношений Т. Гоббс связывает с достижением согласия большинства людей следовать миру, жить с учетом интересов других членов общества: «Страсти, делающие людей склонными к миру, суть страх смерти, желание вещей, необходимых для хорошей жизни, и надежда приобрести их своим трудолюбием. А разум подсказывает подходящие условия мира, на основе которых люди могут прийти к соглашению» [21, с. 136]. По Т. Гоббсу, «предписание, или общее правило, разума гласит, что всякий человек должен добиваться мира, если у него есть надежда достигнуть его; если же он не может его достигнуть, то он может использовать любые средства, дающие преимущество на войне». Отсюда вытекает «первый и основной естественный закон, гласящий, что следует искать мира и следовать ему» [21, с. 138].

Выводы Т. Гоббса еще раз убеждают о влиянии на него идей Ф. Бэкона о стимулирующей роли общественного согласия в решении принципиальных вопросов человеческой жизни. Например, как и Ф. Бэкон, считавший целесообразным издавать законы с общественного согласия[4], Т. Гоббс замечает, что законы «всегда предполагаются согласными с разумом и справедливостью» и «отсутствие согласия мешает изданию хороших законов» [21, с. 360]. По взглядам Т. Гоббса, в естественных желаниях людей и их согласии коренятся также моральные составляющие человеческих отношений - добро и зло и другие, многие из которых начинают регулироваться властными структурами, а некоторые возводятся даже в ранг законов. «Следовательно, - заключает автор «Левиафана», - все люди согласны в том, что мир есть добро, и в силу этого добром, т.е. моральными добродетелями являются также пути или средства к миру» [21, с. 171]. Отсюда, по его мнению, «благоденствие народа… обусловлено не формой правления, а послушанием и согласием подданных» [21, с. 369].

[4] Так, Ф.Бэкон, пишет: «Подать, взимаемая с согласия народа или без такового, может быть одинакова для кошельков, но неодинаково ее действие на дух народа». [22, с.417]

Кроме текстологических совпадений, влияние Ф.Бэкона на творчество Т. Гоббса довольно четко прослеживается и в методологии - в общности их подходов, приемов, способов практического и теоретического освоения предмета исследования. Так, например, в одной из частей «Основ философии», в сочинении «О теле» (1655), Т. Гоббс подчеркивает связь знания и практики: «***Цель, или назначение, философии заключается … в том, что благодаря ей мы можем использовать к нашей выгоде предвидимые нами действия и на основании наших знаний, по мере сил и способностей, планомерно вызывать эти действия для умножения жизненных благ. … Знание есть …путь к силе*** (выделено авторами - С.Ц., А.З.). Теоремы …служат только решению проблем. И всякое умозрение, в конечном счете, имеет целью какое-нибудь действие или практический успех» [23, с. 77]. Здесь мы видим, что рационально-инструментальный подход Т. Гоббса к действительности, по сути, полностью совпадает с подходом Ф. Бэкона и подразумевает, что если знание направлено на практический результат или действие, то оно является движущей силой - инструментом преобразования окружающего мира.

Наконец, следует обратить внимание на то, что сочинения Т. Гоббса в полной мере соответствуют требованиям матричной схемы, которую разрабатывал Ф. Бэкон. В соответствии со строем программной матрицы (двумерного массива) в них можно определить фундамент - мировоззренческое, философское основание и «посаженный» на этот фундамент элемент - теорию государства и права. На эту особенность творчества Т. Гоббса, в частности, обращает внимание Н. Малколм: «„Элементы права“[5] - это не просто роялистская пропаганда. Важность этого труда заключается в том, что он (Т. Гоббс - С.Ц., А.З.) выводит свои политические выводы из ряда философских посылок» [1, с. 29]. По мнению Н.Малколма, эта особенность присуща также сочинениям Т. Гоббса «О гражданине» и «Левиафан», которые «развивают некоторые детали, но основные черты „Элементов права“ остаются прежними» [1, с. 15, 16].

Таким образом, рассматривая творчество Т. Гоббса в политологическом ключе, можно уверенно говорить, что годы общения Т. Гоббса и Ф. Бэкона не прошли для него даром. Налицо примеры прямого влияния Ф. Бэкона на творчество Т. Гоббса. Однако назвать Т. Гоббса учеником Ф. Бэкона мешают противоречивые оценки, которые дают некоторые исследователи. Здесь мы наблюдаем интересную коллизию, тот случай, когда философы и политологи расходятся в своих оценках, по существу.

В этой связи уместен следующий пассаж Т. Гоббса: «Красноречие бывает двоякого рода: одно ясно и изящно раскрывает мысли и понятия, … возникая из созерцания самого мира и из точного и определенного понимания собственного значения употребляемых слов, второе же стремится возбудить такие душевные аффекты, как надежда, страх, гнев, сострадание, являясь результатом метафорического употребления слов, старающегося приспособиться к состоянию души слушателя. Первый вид красноречия строит свою речь на истинных принципах, второй - на расхожих мнениях, каковы бы они не были. Искусство первого - логика, второго - риторика. Цель первого - истина, второго - победа. Оба находят и свое применение: первое есть средство размышления, второе - убеждения. Ведь первый вид красноречия никогда не расстается с мудростью, второй же - почти никогда не встречается с ней. Ну а то, что такого рода могущественное красноречие, далекое от знания, то есть от мудрости, действительно со-

[5] Речь идет о работе «The Elements of Law, Natural and Politic» («Элементы права, естественные и политические»), которую Т.Гоббс написал в 1640 г.

ставляет характерную черту тех, кто подстрекает и возбуждает народ на восстание, легко понять из той самой задачи, которую они перед собой поставили. … Способность … превращать своих слушателей из глупцов в безумцев, представлять дурное - худшим, правильное - дурным, распалять надежду, преуменьшать опасности вопреки разуму дает им красноречие, но не то, которое представляет вещи такими, каковы они на самом деле, но то, другое, которое, волнуя умы, заставляет людей видеть все в том свете, в каком это представляется … воображению ораторов» [14, с. 398-399]. Очевидно, что здесь Т. Гоббс говорит о природе дискурсов, о том, что любые языково-речевые конструкции надо оценивать с точки зрения их зависимости от целей и задач, которые ставятся авторами при создании. Иначе возникает путаница, не учитывающая того, что, например, текст может быть написан не как отражение системы взглядов и оценок - мировоззрения мыслителя, а для решения какой-либо локальной задачи, для достижения какой-либо внешней, например, политической цели. Другими словами, в определенных случаях необходима предварительная экспертиза текста на предмет того, был ли свободен автор дискурса от тенденциозности, и являются ли предложенные им идеи непосредственным выражением и отражением его мыслей? Соответственно, если окажется, что работа (или факты в ней) специально подгонялись под заранее запланированный результат, приметы одинакового подхода к какой-то политической теме двух разных мыслителей необходимо искать не в содержании сочинений, а в методологии и системе задач и целей, которые раскрываются при анализе политической обстановки конкретного периода времени. Также необходимо учитывать ситуативную политическую позицию - принадлежность авторов текстов во время их создания, к тому или иному политическому лагерю.

Учитывая разноречивые оценки влияния Ф. Бэкона на творчество Т. Гоббса, можно предположить, что, прежде всего, как инструмент разрешения имеющихся в историографии противоречий такой подход может быть использован для анализа творчества самого Т.Гоббса, чтобы, как выразился Н. Малколм, «уви деть в Гоббсе не изолированного политического философа, а человека, по-разному связанного с культурной и интеллектуальной жизнью своего времени» [1, с. VII]. Действительно, вряд ли кто будет возражать против того, что именно политическая и моральная атмосфера Европы середины XVII в., формировала сознание Т. Гоббса и его окружения. «Реальность современной (Т. Гоббсу - С.Ц., А.З.) политики, - отмечает биограф Т. Гоббса Р. Так, - состояла в манипулировании, обмане и запугивании, … ничего искреннего, ничего прямого, и даже доброй воли среди друзей; постоянные обвинения в измене… массовое убийство хороших людей и мир более жестокий, чем война» [24, с. 6].

В политической биографии Т. Гоббса есть интересный эпизод, непосредственно связанный с событиями английской революции. В первой половине 1649 г. в Англии был казнен король и провозглашена республика. Изменив форму правления, английская революция достигла своего пика. Т. Гоббс отреагировал на эти события тем, что осенью 1649 г. начал работать над сочинением «Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского» (1651). Этот труд по своему содержанию принципиально отличается от всех его предыдущих работ. Т. Гоббс, до этого времени известный в Англии как роялист[6], как защитник королевских прерогатив

[6] С 1631 г. Т.Гоббс находился под патронажем графа-роялиста Ньюкасла, тесно общался с членами роялистских аристократических группировок под названием «Академия Уэлбека» и «Большой круг Тью», в 1646-1647 гг. преподавал математику принцу Чарльзу [1, с.10, 13; 11, с.15, 17, 23; 6, с.7].

против парламента, вдруг пишет, что «Верховная власть может принадлежать или одному человеку, или собранию большого числа людей» [21, с. 201]. По словам Н.Малколма: «Он (Т. Гоббс - С.Ц., А.З.) стремился указать, что его теория политической власти, …не была изначально пророялистской. … Его аргументы, как ясно дает понять «Левиафан», был о суверенитете как таковом, который мог осуществляться королем или собранием; сдвиг в обязанности подданного от одного обладателя суверенитета к другому произойдет, «когда средства его жизни находятся в гвардии и гарнизонах врага» - тогда разумно согласиться подчиниться неприятелю» [1, с. 20].

Очевидно, что таким образом Т. Гоббс отреагировал на изменение политической конъюнктуры. В пользу такого утверждения свидетельствует и то, что, с одной стороны, работы Т. Гоббса даже без его ведома начинают печататься в Англии[7], они востребованы читателями, а с другой, то, что он переходит с латыни на английский язык, «чтобы сделать свою теорию доступной для более широкой публики» [26, с. 81]. Когда Эдуард Хайд[8] в апреле 1651 г. спросил Т. Гоббса, зачем он хочет опубликовать «Левиафана», тот объяснил свое решение следующим образом: «По правде говоря, я хочу домой» [1, с. 19]. Спустя десять лет Т. Гоббс подчеркнул, что написал «Левиафан» от имени «тех многочисленных и верных слуг и подданных Его величества, которые были вынуждены объединиться ради своих земель. Тех, кто сделали все возможное, чтобы выполнить свой долг перед королем, сделали все, что могли, и, следовательно, были свободны искать спасения своей жизни и средств к существованию, где бы то ни было и без предательства» [1, с. 19-20]. Таким образом, публикацией «Левиафана» Т. Гоббс решал задачу своего возвращения из эмиграции в Англию и, кроме того, каким-то образом помогал своим покровителям, в частности, Чарльзу Кавендишу, его брату графу Ньюкаслу, а также графу Девонширскому[9] вступить в переговоры с парламентом для возврата своих поместий [1, с. 19-20]. В этой связи биографы Т. Гоббса приводят также информацию о том, что «в 1651 г. граф Девонширский «увеличил» свое состояние (выплатил правительству единовременную сумму в обмен на возвращение земли, которой он был лишен за поддержку короля) и таким образом смог снова выплачивать Гоббсу стипендию; с 1653 г. Гоббс в основном жил в Девоншир-Хаус, в Лондоне» [24, с. 31]. То есть, за своевременную идейную поддержку парламента Гоббс, помимо возможности возвращения на родину, хоть и опосредовано, но также получил определенную материальную компенсацию.

Другой эпизод связан с самым ранним из сохранившихся научных трудов Т. Гоббса - рукописным трактатом по оптике, т. н. «латинским оптическим манускриптом», который относится к 1640 г. [1, с. 11]. Позднее часть этой работы вошла в сочинение «О человеке» и составила его девятую главу. Р. Так пишет об истории создания этого манускрипта следующее: «Военная культура вышла за рамки гуманизма в своем интересе к науке и технике. …Великие новые армии того периода сражались современным оружием,

[7] В 1650 г. в Лондоне впервые были изданы типографским способом работы Т. Гоббса «Элементы права» (контрафактное, пиратское издание), «Человеческая природа», «О политическом теле». В 1651 г. там же был издан «Левиафан» и пиратским образом напечатан труд «О гражданине». До этого времени все сочинения Т. Гоббса политического содержания в Англии существовали только в рукописях [6, с. 8; 25, с. 617, 620, 621; 24, с. 27].

[8] Эдуард Хайд (1609-1674), граф Кларендон - советник Карла I и Карла II, лорд-канцлер Англии в 1658-1667 гг.

[9] Чарлз Кавендиш (1594-1654); Уильям Кавендиш, граф (позднее герцог) Ньюкасл (1592-1676); Уильям Кавендиш, 3-й граф Девонширский (1617-1684); - английские аристократы, патронировавшие Т. Гоббса.

особенно боевой артиллерией, и правильное понимание того, как работают новые технологии, было жизненно важно для эффективной военной службы. Граф Ньюкасл и его брат питали всепоглощающий интерес к военной технике. Граф особенно интересовался лошадьми, … но его также интересовали современные исследования оптики, особенно ее применения для создания эффективного телескопа, который стал бы чрезвычайно важной военной наградой для нации, первой его разработавшей. … Сэр Чарльз (Чарльз Кавендиш, младший брат графа Ньюкасла - С.Ц., А.З.) сам был компетентным математиком и интересовался как оптикой, так и баллистикой (развитие математической динамики и военной огневой мощи шли рука об руку). Но оба брата также были явно заинтересованы в некоторых фундаментальных теоретических вопросах, поднятых новыми технологиями, переписывались и помогали финансово философам и ученым, как в Англии, так и на континенте. Будучи временным слугой графа Ньюкасла, Гоббс в течение 1630-х гг. преследовал интересы хозяина в этих областях. …В течение 1634 г. он обсуждал проблемы оптики и физики с людьми, связанными с …Кавендишами, а когда позже в том же году он (отправился) … в свое большое турне, он также взял с собой рекомендательные письма от Кавендишей к различным математикам и философам» [24, с. 12-13].

Два этих примера наглядно показывают, что творчеству Т.Гоббса присуща характерная для большинства английских ученых и просветителей нацеленность на решение конкретных проблем, крайняя степень утилитарного, практического отношения к миру, ярко выраженный рационально-инструментальный подход при заданной системе целей. Оценивая этот сугубо прагматический подход Т. Гоббса к творчеству, вполне уместно задать вопрос, ответ на который, по-видимому, является ключом к пониманию степени влияния Ф. Бэкона на творчество Т. Гоббса, а именно - какую практическую цель преследовал Т. Гоббс, публикуя за рубежом свой ранний политический труд «О гражданине» (1642)[10]?

Судя по тому, где был напечатан основной тираж этого сочинения, интерес Т.Гоббса был каким-то образом связан с такой страной континентальной Европы, как Нидерланды. Первое издание работы состоялось в 1642 г. в Париже, у данного издания был небольшой тираж, и оно скорее решало задачи создания имиджа ученого [25, с. 617; 1, с. 16]. Вслед за парижским изданием, Т. Гоббс в 1647 г. выпустил работу «О гражданине» в Амстердаме сразу двумя изданиями (скорее всего, в Нидерландах, также как и Англии, существовало ограничение на размер тиража, и поэтому понадобилось два издания, чтобы это ограничение обойти)[11]. О количестве экземпляров выпущенных книг никто из исследователей не говорит, однако Р. Так подчеркивает, что издательство голландского печатника Эльзевира («the Dutchprinter Elzevir»), где вышла эта работа, было «mass-markethouse», т.е. рассчитано на широкий и многочисленный круг читателей[12] [24, с. 26].

[10] Работа Гоббса «О гражданине» была одной из трех частей сочинения «Основы философии». Две другие части были написаны примерно через полтора десятилетия и, по словам Р. Така, «были далеки от совершенства во многих отношениях и никогда не вызывали энтузиазма у последователей его (Гоббса - С.Ц., А.З.) ранних работ» [24, с.26].

[11] 14 марта 1647 г. скончался Статхаудер Голландии Фредерик Генрих Оранский. Смена власти в Нидерландах могла облегчить англичанам, как публикацию труда Т.Гоббса, так и обход ограничений по размеру тиража.

[12] Там же, в Амстердаме, в 1668 г. благодаря усилиям издательства «Блау» (the publishers Blaeu of Amsterdam), состоялось большое издание сочинений Гоббса на латыни. Данное издание считается латинским оригиналом сочинений Т.Гоббса, по которому, в частности в СССР, делалась сверка их академических переводов [25, с.612-613].

Выбор места этих изданий наводит на мысль о политическом интересе Т. Гоббса к Нидерландам. На такой интерес намекают и исследователи жизни и творчества Т. Гоббса. Например, Н. Малколм и Р. Так пишут о большой дружбе Т. Гоббса с Джоном Селденом, [1, с. 8; 24, с. 31][13] при этом Р. Так акцентирует внимание на том, что Д. Селден «писал в защиту анти-голландской политики Карла I» и связывает анти-голландскую политику Карла I с творческой мотивацией Т. Гоббса: «Гоббс говорил, что он развил свои политические идеи в то время, когда на его родине „появились предвестники войны между правителями и подданными“, и действительно, некоторые фундаментальные политические вопросы поднимались в Англии между 1637 и 1640 гг. В течение пятидесяти лет Англия в европейской политике была союзником Голландии в ее борьбе с Испанской Империей, …теперь Карл I, встревоженный развивающейся имперской гегемонией своего бывшего союзника, пытался переместить Англию в испанский лагерь. Его тревога была вполне обоснованной: голландцы создавали грозную империю, основанную на торговле и военной мощи. …С 1635 г. он (Карл I - С.Ц., А.З.) пытался собрать деньги на новый анти-голландский флот. …Против этого налога было выдвинуто значительное возражение и в 1637 г. было возбуждено знаменитое судебное „дело Хэмпдена“[14]. Корона утверждала, что суверен должен иметь право мобилизовать вооруженные силы для защиты королевства и что он должен быть единственным судьей того, существует ли угроза для королевства; оппозиция согласилась с первым утверждением, но отрицала второе, заявив, что общественное мнение, …представленное в парламенте, также может быть судьей того, существует ли угроза» [24, с. 23].

В любом случае, время написания и публикации сочинения Т. Гоббса «О гражданине» (1642) точно совпадает с периодом нарастающей конфронтации между двумя странами, которая, спустя некоторое время, вылилась в серию англо-голландских войн. Понятно также, что советник английских королей Карла I и Карла II граф Ньюкасл, как искренний роялист и верный подданный короля, мог и обязан был быть проводником королевской политики, в том числе направленной против Нидерландов. В свою очередь, острием копья графа Ньюкасла мог выступать его протеже - Т. Гоббс. В доказательство такой возможности можно привести слова самого Т. Гоббса: «принципы, содержащиеся в работе («Элементы права» - С.Ц., А.З.), - это те, с которыми я до сих пор знакомил Вашу светлость в частной беседе и которые по Вашему приказанию (выделено - С.Ц., А.З.) я здесь изложил в методе»[15].

С этими суждениями также хорошо коррелирует известный факт, что король Англии Карл II, после реставрации монархии возвратившийся в Лондон в 1660 г., назначил Т. Гоббсу «щедрую пенсию в размере более ста фунтов в год» [11, с. 24; 1, с. 24]. Учитывая, как англичане чтут законы, нужно понимать, что для принятия такого решения у короля должны были быть веские правовые основания. В случае с Т. Гоббсом, фактически единственным таким основанием могла стать добросовестная служба последнего на благо английского государства. Между тем, никаких официальных сведений о пребывании Т. Гоббса на государственной службе нет. Эквивалентом такой службы могла выступить публикация в Амстердаме текста о «политической теории социального протеста», которая «прописана» Гоббсом в двенадцатой главе со-

[13] Джон Селден (1584-1654), известный английский историк, юрист и политический деятель.

[14] Джон Хэмпден (1595-1643), член Короткого парламента 1640 г., в 1637 году отказался выплачивать налог в виде т.н. «корабельных денег».

[15] Посвящение Т. Гоббса графу Ньюкаслу [1, с. 15].

чинения «О гражданине» (1642). В условиях революции и гражданской войны в Нидерландах такая публикация могла быть оценена властями как попытка подлить масла в затухающий костер голландской революции, как определенный «патриотический» вклад в англо-голландское противостояние. Соответственно, факт издания сочинений Т. Гоббса в Нидерландах, мог стать правовым основанием для назначения ему государственной пенсии.

Как бы то ни было, обращение к текущей политической обстановке, в которой создавалась и печаталась работа Т. Гоббса «О гражданине», позволяет определить цели ее создания: подрыв мощи политического соперника Англии - Нидерландов и улучшение положения английского государства на европейской политической сцене. В свою очередь, понимание цели создания сочинения «О гражданине» дает возможность вплотную подойти к сути противоречий, которые возникают между различными лагерями исследователей творчества Ф. Бэкона и Т. Гоббса.

Здесь, прежде всего, можно вспомнить слова Н. Малколма о том, что самое ценное и важное в работах Т. Гоббса «заключается в том, что он выводит свои политические выводы из ряда философских посылок» [1, с. 29]. А именно то, что политическая теория в сочинении Т. Гоббса «О гражданине» (1642) жестко привязана к философскому основанию, которое определяется как материализм, что, в свою очередь, дает ряду исследователей (Л. Фейербах, К. Фишер, Л.А. Ческис, и др.) веские основания называть Т. Гоббса родоначальником современного материализма [7, с. 132; 9, с. 444; 11, с. 1-2]. В этой связи, можно также обратить внимание на то, как представители другого лагеря (К. Маркс, Ф. Энгельс, В.И. Ленин) определяют роль и место Ф. Бэкона в науке. Они не просто называют Ф. Бэкона родоначальником английского материализма, но добавляют прилагательное «настоящий»: «Настоящий родоначальник английского материализма и всей современной экспериментирующей науки - это Бэкон» [12, с. 142; 13, с. 30-31]. Использование в данном контексте прилагательного «настоящий», скорее всего, подразумевает, что существует кто-то, кого многие считают родоначальником материализма, но это не так, настоящий родоначальник - это Ф. Бэкон.

Наконец, последнюю точку в понимании сути этого противостояния ставит анализ произведений самого Ф. Бэкона. Если обратиться к его сочинениям, мы с удивлением обнаружим, что «родоначальник материализма» самым негативным образом оценивает основание материализма – эмпиризм. Так, например, Ф. Бэкон пишет: «Те, кто занимался науками, были или эмпириками, или догматиками. Эмпирики, подобно муравью, только собирают и довольствуются собранным. Рационалисты, подобно пауку, производят ткань из самих себя. Пчела же избирает средний способ: она извлекает материал из садовых и полевых цветов, но располагает и изменяет его по своему умению. Не отличается от этого и подлинное дело философии. Ибо она не основывается только или преимущественно на силах ума и не откладывает в сознание нетронутым материал, извлекаемый из естественной истории и из механических опытов, но изменяет его и перерабатывает в разуме. Итак, следует возложить добрую надежду на более тесный и нерушимый … союз этих способностей - опыта и рассудка» [17, с. 56]. Еще цитата: «Корень заблуждений ложной философии троякий: софистика, эмпирика и суеверие» [17, с. 28]. И еще: «Эмпирическая школа философии выводит еще более нелепые и невежественные суждения, чем школа софистов или рационалистов …пренебречь предосторожностью против такого рода философий не следует. Ибо я уже предчувствую

и предсказываю, что, если люди, побужденные нашими указаниями, …серьезно займутся опытом, …возможно, возникнет большая опасность от философий этого рода. Это зло мы должны предупредить уже теперь» [17, с. 29]. Конечно, термин «зло», которым Ф. Бэкон определяет эмпирию, а вместе с ней и материализм не имеет отношения к научным исследованиям и научному опыту. Для Ф. Бэкона на первом месте всегда стоит практическая, прикладная сторона дела, в его рассуждениях господствует рационально-инструментальный подход. В прикладном, политическом смысле для него злом является все, что разрушает общественное согласие, подрывает политическую стабильность [27, с. 180].

Дело в том, что опорным элементом концепции общественного согласия Ф. Бэкона является существование для большинства членов общества общей системы ценностей и приоритетов. Для материалистов же исходной посылкой является приоритет индивидуума, приоритет частного интереса, частного права. С этой точки зрения материализм для Ф. Бэкона является не просто злом, а абсолютным злом, так как своими посылками разделяет, разваливает общество на составляющие, и именно поэтому является философским основанием теории революционного действия, революционной борьбы, которая, в первую очередь, направлена на подрыв политической стабильности в обществе и разжигание социальных противоречий. То есть, в итоге получается, что работа Т. Гоббса «О гражданине» (1642) подрывала мощь Нидерландов, несла в себе разрушительный потенциал не только содержанием политической теории, но и самим своим философским основанием. Помимо этого, мнение о Ф. Бэконе - «родоначальнике материализма» таких научных авторитетов, как К. Маркс, Ф. Энгельс, В.И. Ленин, а также отражение этого мнения во всех ведущих энциклопедических словарях, по-видимому, означает, что первоначальный замысел использовать разрушительные идеи в качестве потенциального оружия, в качестве инструмента идеологической диверсии против соперников Англии на внешнеполитической арене принадлежит Ф. Бэкону. Понятно, что никто из посвященных в детали и обстоятельства дела не мог, и, наверное, не хотел приводить аргументы и факты в пользу этой точки зрения, что, в свою очередь, привело к непониманию и появлению иных, противоречащих реальному положению дел мнений.

Заключение

Таким образом, исследование творчества Т. Гоббса подтверждает тот факт, что Ф. Бэкон оказал существенное влияние на него по основным направлениям научной мысли. Это влияние определяется рядом конкретных обстоятельств.

Во-первых, Т. Гоббс принадлежит к научной школе, основателем которой явился Ф. Бэкон. Их творческие замыслы и результаты исследований лежат в одной научной плоскости. Т. Гоббс систематизировал антисхоластическое учение своего предшественника, воспринял и развил взгляды о человеке, его отношении к природе, обществу и власти.

Во-вторых, подобно Ф. Бэкону, главным назначением и целью науки, всей научно-творческой деятельности Т. Гоббс считал практическую направленность знаний, поворот науки к анализу и решению злободневных проблем человеческой жизни (обеспечения мира, безопасности и защиты от врагов, и т.д.), в конечном итоге, поворот к достижению могущества человека. Примечательно, что даже Л.А.Ческис, сомневающийся во влиянии Ф. Бэкона на творчество Т. Гоббса, сам же вынужден был признать, что «В определении цели и задачи философии Гоббс стал на точку зрения Бэкона и совершенно правильно отмечает

практический характер «философского знания» или науки» [26, с. 113].

В-третьих, Т. Гоббс воспринял идеи Ф. Бэкона о роли общественного согласия в обеспечении политической стабильности в стране и творчески применил их к обоснованию исторического значения согласия всех людей в обустройстве политической жизни, становлении государства. Он представил государственную власть как самозарождение общего согласия людей, их воли и практического разума. Он твердо заявлял: «Я исхожу из всеобщего согласия людей, как в прошлом, так и в настоящем» [21, с. 557].

В-четвертых, Т. Гоббс показал стимулирующую роль общего согласия людей в достижении практических целей, обеспечении государством благосостояния народа, справедливых общественных отношений, мира и политической стабильности. Согласие людей и вытекающие из него «соглашение каждого с каждым» составляют по Т. Гоббсу важнейшее условие и «здоровье государства». Отсутствие согласия между людьми ведет к болезням общества, к раздорам, распрям и даже к гражданским войнам.

В заключение, можно подчеркнуть лишь одно - конкретные результаты творческой деятельности Т. Гоббса убеждают, что научные открытия Ф. Бэкона не остались невостребованными и почти сразу же нашли свое применение на практике.

Библиография

1. MALCOLM, N. Aspects of Hobbes. - Oxford, England: Clarendon, 2002. - 656 p.

2. СУББОТИН, А.Л. Комментарии. // Бэкон Ф. Сочинения в двух томах. Изд. 2-е испр. и доп. Т. 2. Сост., общ. ред. и вступ. статья А.Л. Субботина. - Москва: «Мысль». 1978. - С. 540-558.

3. STEPHEN, L. Hobbes. - London: Macmillan & Co, 1904. - 260 p.

4. SORLEY, W.R. A History of English Philosophy. - New York: G.P. Putnam’s Sons, 1921. - 392 p.

5. МЕЕРОВСКИЙ, Б.В. Гоббс. - Москва: Мысль, 1975. - 208 с.

6. СОКОЛОВ, В.В. Бытие, познание, человек и общество в философской доктринеТомаса Гоббса. // Гоббс Т. Сочинения: в 2-хт. Т. 1. - Москва: Мысль, 1989. - С. 3-65.

7. ФЕЙЕРБАХ, Л. История философии в 3 т. Т. 1. - Москва: Мысль, 1967. - 544 с.

8. ЭНГЕЛЬС, Ф. Развитие социализма от утопии к науке. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., Т.22. - Москва: Государственное издательство политической литературы, 1961. - С. 294-320.

9. ФИШЕР, К. История новой философии. Декарт: Его жизнь, сочинения и учение. – Санкт-Петербург: МИФРИЛ, 1994. - 560 с.

10. КУЧКИН, В.М. Социологическая концепция Т. Гоббса и ее историческое значение: диссертация … кандидата философских наук. - Ленинград: ЛГУ, 1969. - 282 с.

11. ЧЕСКИС, Л.А. Томас Гоббс - родоначальник современного материализма: Его жизнь и учение. Изд. 2-е. - Москва: Либроком, 2013. - 144 с.

12. МАРКС, К. Святое семейство. // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч., 2-е изд., Т. 2. - Москва: Госполитиздат, 1955. - С. 3–230.

13. ЛЕНИН, В.И. Философские тетради. // Ленин В.И. Полн. собр. соч., изд. 5, т. 29. - Москва: Государственное издательство политической литературы, 1961. - С. 3-34.

14. ГОББС, Т. О гражданине. // Сочинения: в 2-х т. Т. 1. - Москва: Мысль, 1989. - С. 270-506.

15. ШУЛЬЦ, Э.Э. Технологии бунта: (технологии управления радикальными формами социального протеста в политическом контексте). - Москва: Подольская фабрика офсетной печати, 2014. - 512 с.

16. ШУЛЬЦ, Э.Э. Политическая теория социального протеста от Аристотеля до Гоббса. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskaya-teoriya-sotsialnogo-protesta-ot-aristotelya-do-gobbsa/viewer.

17. БЭКОН, Ф. Новый Органон. // Бэкон Ф. Соч. в 2-х т., Т.2. - Москва: Мысль, 1978. - С. 5-214.

18. БЭКОН, Ф. О достоинстве и приумножении наук: Кн. 7 // Бэкон Ф. Соч. в 2-х т., Т.1. - Москва: Мысль, 1977. - С.385-417.

19. ГОББС, Т. Человеческая природа // Гоббс Т. Сочинения: в 2-х т., Т.1. - Москва: Мысль, 1989. - 507-573.

20. ФИЛИППОВ, А.Ф. Устройство власти в «Левиафане» Томаса Гоббса. // Гоббс Т. Левиафан / Пер. с англ. А. Гутермана, вступ. ст. А.Филиппова. - Москва: РИПОЛ классик, 2017. - С.5-34.

21. ГОББС, Т. Левиафан. Пер. с англ. А. Гутермана. - Москва: РИПОЛ классик, 2018. - 622 с.

22. БЭКОН, Ф. Опыты, или наставления нравственные и политические: Об истинном величии королевств и республик. // Бэкон Ф. Соч. в 2-х т., Т.2. - Москва: Мысль, 1978. - С.415-421.

23. ГОББС, Т. О теле. // Гоббс Т. Сочинения: в 2-х т. Т. 1. - Москва: Мысль, 1989. - С. 66-218.

24. TUCK, R. Hobbes. - Oxford, New York: Oxford UP, 1989. - 144 p.

25. СОКОЛОВ, В.В. Примечания. // Гоббс Т. Сочинения: в 2-х т., Т. 1. - Москва: Мысль, 1989. - С.612-622.

26. ЧЕСКИС, Л.А. Томас Гоббс: Его жизнь и учение в связи с историей общественной жизни Англии конца XVI и первой половины XVII вв. - Москва: Московский рабочий, 1929. - 175 с.

27. ЦАРЕГОРОДЦЕВ, С.С. Социально-политический аспект творчества Фрэнсиса Бэкона: миф и реальность. // Социально-гуманитарные знания. - 2018. - № 3. - С.178-187.

CZU 329.12(47)
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).09

ПРИМИРЕНИЕ НАЧАЛА СВОБОДЫ С НАЧАЛОМ ВЛАСТИ И ЗАКОНА: «ХРАНИТЕЛЬНЫЙ ЛИБЕРАЛИЗМ» К. Д. КАВЕЛИНА И Б. Н. ЧИЧЕРИНА[1]

Александр ШИРИНЯНЦ
Доктор политических наук, профессор, Факультет политологии МГУ имени М.В. Ломоносова, Москва, Российская Федерация
e-mail: *jants@yandex.ru*
https//orcid.org/0000-0002-6949-2256

Статья посвящена генезису русского «хранительного либерализма». Показано, что русский либерализм XIX века, в классической его форме представленный трудами К. Д. Кавелина и Б. Н. Чичерина, сущность которого состоит «в примирении начала свободы с началом власти и закона». Его трудно сравнивать с классическим буржуазным либерализмом Запада. Либерализм Кавелина–Чичерина лучше определить как «национально ориентированный», «консервативный», «хранительный». Это означает, что Кавелин, Чичерин и их сторонники были противниками не только феодальных пережитков, но и капиталистических «язв». Они выступали за политические реформы без «потрясения всего общественного организма» и проводимых в существующем правовом поле. В этом их коренное отличие от либеральных идеологов современных «цветных революций».

***Ключевые слова**: русский либерализм, «хранительство», «хранительный либерализм», К. Д. Кавелин, Б. Н. Чичерин.*

RECONCILIEREA ELEMENTULUI LIBERTĂȚII CU ELEMENTUL PUTERII ȘI LEGII: „LIBERALISMUL PROTECTOR” A LUI K. D. KAVELIN ȘI B. N. CHICHERIN

Prezentul articol este dedicat genezei „liberalismului” rus. Se arată că liberalismul rus din secolul al XIX-lea, în forma sa clasică, este reprezentat de operele lui K. D. Kavelin și B. N. Chicherin. Esența lui constă „în reconcilierea elementului libertății cu elementul puterii și legii”. Este dificil de a-l compara cu liberalismul clasic burghez din Occident. Liberalismul Kavelin-Chicherin este mai bine definit ca „orientat la nivel național”, „conservator”, „protector”. Aceasta înseamnă că Kavelin, Chicherin și susținătorii lor au fost opozanți nu doar la dogmele feudale, ci și la „ulcerele” capitaliste. Ei susțineau reformele politice, însă fără a „zgudui întregul organism social”, reforme efectuate în aria legală existentă. Aceasta este diferența lor fundamentală față de ideologii liberali ai „revoluțiilor colorate” moderne.

***Cuvinte-cheie:** liberalism rus, „protecție”, „liberalism protector”, K. Kavelin, B. Chicherin.*

---

[1] Статья подготовлена при поддержке Российского Фонда фундаментальных исследований и Экспертного института социальных исследований, проект № 20-011-31349 «Либеральная традиция и ценности в современном мире: основные тенденции трансформации».

Acknowledgements. The article was prepared with the support of the Russian Foundation for Basic Research and the Expert Institute of Social Research, project No 20-011-31349 “Liberal tradition and values in the modern world: the main trends of transformation”.

RECONCILING THE ELEMENT OF FREEDOM WITH THE ELEMENT OF POWER AND LAW: "PROTECTIVE LIBERALISM" OF K. KAVELIN - B. CHICHERIN

The article is devoted to the genesis of the Russian "liberalism". It is shown that Russian liberalism of the 19th century, represented in its classical form by the works of Kavelin and Chicherin, whose essence consists "in reconciling the element of freedom with the element of power and law". Is difficult to compare it with the classical bourgeois liberalism of the West. Kavelin-Chicherin liberalism is better defined as "nationally oriented", "conservative", "protective". This means that Kavelin, Chicherin and their supporters were opponents not only of feudal vestiges, but also of capitalist "ulcers". They advocated political reforms without "shaking the whole society" and carried out in the existing legal area. This is their fundamental difference from the liberal ideologists of modern "color revolutions".

Keywords: *Russian liberalism, "protective", "protective liberalism", K. Kavelin, B. Chicherin.*

RÉCONCILIER L'ÉLÉMENT DE LIBERTÉ AVEC L'ÉLÉMENT DE POUVOIR ET DE LOI: "LIBÉRALISME PROTECTEUR" DE K. D. KAVELIN ET B. N. CHICHERIN

Cet article est consacré à la genèse du "libéralisme conservateur" russe. Il est montré que le libéralisme russe du XIXe siècle, dans sa forme classique, représenté par les œuvres de Kavelin et Chicherin, dont l'essence réside en "réconcilier l'élément de liberté avec l'élément de pouvoir et de loi", est difficile à comparer avec le libéralisme bourgeois classique de l'Occident. Le libéralisme Kavelin-Chicherin est mieux défini comme" à orientation nationale","conservateur", "protecteur". Cela signifie que Kavelin, Chicherin et leurs partisans étaient des opposants non seulement aux dogmes féodaux, mais aussi aux "ulcères" capitalistes. Ils ont préconisé des réformes politiques sans "ébranler l'ensemble du corps social", des réformes menées dans le domaine juridique existant. C'est leur différence fondamentale avec les idéologies libérales des "révolutions de couleur" modernes.

Mots-clés: *libéralisme russe, protection, "libéralisme protecteur", K. Kavelin, B. Chicherin.*

Введение

Сегодня, когда многие государства потрясают «цветные революции», проходящие под лозунгами «Свободы и Демократии», порожденные неумными действиями властей и инспирированные извне, представляется актуальным обращение к наследию русских мыслителей прошлого, обосновавших оригинальное видение свободы и реформ, необходимых для ее достижения.

Изложение основных идей

В России, начиная с середины XIX века, оформилось своеобразное течение социально-политической мысли, имеющее западноевропейские корни и национальную специфику. Специфика этого течения заключалась «в примирении начала свободы с началом власти и закона», в стремлении использовать творческий потенциал самодержавного режима для проведения либеральных реформ. Не случайно, русский либерализм – этот, по выражению А.И. Герцена – «экзотический цветок» на русской почве, [см. 1, с. 468] в лице лучших своих представителей приобрел консервативный оттенок, превратившись в «охранительный», [2, с.197, 199] а лучше сказать – в «хранительный», [3,4,5,6,7,8] национально ориентированный консервативный либерализм.

Это течение вышло из круга либерального западничества, социально-политическая программа которого сводилась к решению нескольких задач по достижению «Свободы», включая свободу слова, свободу от крепостного состояния, свободу общественного мнения, свободу книгопечатания, свободу преподавания, публичность всех правительственных действий, всего бюджета, го-

сударственных доходов и расходов, публичность и гласность судопроизводства. «Свобода» – это общее, что присуще всем русским либералам-западникам. Однако в понимании путей достижения этой свободы они разделились на радикальных и консервативных либералов.

Радикальные российские либералы – это своеобразные фанатики либеральных идей и принципов, воспринятых как абсолют из западной политической литературы. Отсюда и безусловная вера радикалов в действенность и логику политических учреждений, прежде всего, парламента западного типа, неприятие традиционной российской монархии и требования ускоренного введения конституции. Консервативный либерализм, напротив, выдвигал идеал «самодержавной республики», выступал за реформы «сверху», признавал самодержавие единственной силой в России, способной проводить реформы, утверждал о несвоевременности введения конституции, своеобразно трактовал принцип разделения властей – считал необходимым не столько строгое разделение различных ветвей власти, сколько «смешивание» правительственных чиновников с выборными представителями народа в различных государственных инстанциях и учреждениях; критиковал бюрократию, систему и способы государственного управления; проявлял известную антибуржуазность – считая ведущей силой преобразований – дворянство и интеллигенцию, способные просветить народ; не отрицал роль крестьянской общины в русской социально-экономической жизни; и т.д.

Заслуга концептуального обоснования такой программы принадлежит Константину Дмитриевичу Кавелину (1818–1885). Его русские предшественники – либералы-западники, наподобие Н. В. Станкевича представляли собой кружковых мыслителей, слабо воздействовавших на общественную идейно-политическую атмосферу. Главные теоретические интересы Кавелина лежали в области русской историографии. Понимание им русского исторического процесса оказало определенное влияние на разработку основных принципов либеральной политики, которые были изложены, в частности, в «Записке об освобождении крестьян в России» (1855). В одной из своих работ «Взгляд на юридический быт Древней России» (1847) он выражает несогласие с позицией другого «западника» – П. Я. Чаадаева относительно того, что «застывшие формы» древнерусского быта определили неспособность Руси к изменению в будущем. Отвергая взгляд на Россию как на «традиционное общество» (в современной терминологии), он выдвигает принципиальное положение о том, что «Наша история представляет постепенное *изменение* форм, а не *повторение* их» [9, с. 61]. Это положение и легло в основу либеральной политики, которую разделял Кавелин: постепенное изменение форм русской политической жизни, не идущее в ущерб ее государственным устоям.

Кавелин-ученый и политический публицист работал долгие годы. Из почти сорока лет творческой деятельности, четверть века он не занимал никакого официального служебного положения, однако благодаря своей эрудиции и высоким моральным качествам по праву получил от учеников звание «учителя правды…» [10, с.14]. Перу Кавелина принадлежит большое количество исследований в области права, истории, философии и психологии. Он является автором социально-политических трудов, в которых, особенно в пореформенное время, четко проявилось его неприятие крайностей и либерализма и консерватизма. В своем творчестве Кавелин предстает одним из основателей национальной формы либерализма – консервативного либерализма, соединяющего идею свободы личности с апологией сильной государственной власти.

К этой позиции присоединился ученик Кавелина – Борис Николаевич Чичерин (1828-1904), который также был сторонником политических реформ без «потрясения всего общественного организма».

На четвертый год после окончания Московского императорского университета в 1853 г. молодой Чичерин представил к защите магистерскую диссертацию «Областные учреждения России в XVII веке», однако смог защитить ее лишь в 1857 г. В ожидании защиты диссертации и получения искомой магистерской степени, в ситуации социально-политического кризиса, охватившего страну, в 1855 г. Чичерин написал две довольно резкие статьи, в которых рассуждал «о крепостном состоянии» и пытался определить «современные задачи русской жизни». На следующий год эти статьи с радостью принял диссидент А. И. Герцен для публикации в своих сборниках «Голоса из России», выходивших в Лондоне в Вольной русской типографии.

Первая статья, помещенная в «первом выпуске второй части» сборника 1856 г. была посвящена крестьянскому вопросу, вернее, крепостному праву и проблемам, связанным с его существованием и отменой. По Чичерину, проблемы, порожденные системой крепостного права, системой отвергающей юридические отношения между помещиками и крестьянами, двоякого рода. С одной стороны, крепостное право облекает частное лицо (помещика) властью над другими лицами (крестьянами) в ущерб принципу государственной власти: «Государство есть общество, как единое целое, как союз всех его членов. Если люди соединяются для того, чтобы жить вместе, им необходимо взаимно ограничить свободу своих действий, и воспрепятствовать отдельному лицу наносить вред другому. Для этого устанавливается власть, которая есть не что иное, как владычество целого над частями. Эта власть возлагается на правительство, главу общества, представителя его цельности, и никакое частное лицо не может быть ей облечено, ибо частное лицо есть член, а не целое. Поэтому общее правило, что в благоустроенном государстве вся власть должна находиться в руках правительства (абсолютного ли, конституционного, республиканского – это все равно), которое части ее уделяет своим органам, каков бы также ни был способ их назначение» [11, с.134-135]. С другой стороны, крепостное право, «положило свой отпечаток и на всю частную жизнь, и отразилось на самом характере народном», оно развращает и помещиков и крестьян: «помещик, находясь в таких условиях, стал вообще ленив, беспечен, расточителен, неспособен ни на какое серьезное дело, горд и тщеславен, раболепен к высшим и груб в отношении к низшим… крестьянин, который и под вековым гнетом не потерял еще хороших своих качеств, сделался также ленив и беспечен, как барин, скрытен, лукав и лишен всякого понятия о нравственном своем достоинстве» [11, с.157, 159-160]. Чуть позже в статье «О настоящем и будущем положении помещичьих крестьян» (1858 г.) Чичерин даст развернутую программу отмены крепостного права, главным средством достижения которого считал постепенный «выкуп помещичьих прав» [12, с. 469].

Вторая статья, размещенная в книжке четвертой «Голосов из России» за 1857 г., формулировала «современные задачи русской жизни» и намечала пути их решения. Герцену были близки рассуждения автора о системе всеохватывающей бюрократии и тотального контроля, сложившейся в России, и породившей тройное зло, разрушающее страну: «всеобщее господство» официальной лжи, «всеобщее развращение» чиновников, непрофессионализм, «всеобщую неспособность» правителей, и, в конечном счете, – «отчуждение правительства от народа» [13, с. 86, 88, 90, 95].

На этом близость заканчивалась. Лозунгом всякого образованного и здравомыслящего человека в России, по мнению Чичерина, «должна быть Свобода, т.е. либерализм». Однако, как верно подчеркивает Чичерин, «Свобода слово неопределенное. Она может быть и безграничная и ограниченная, и если безграничной свободы допустить нельзя, то в чем же должна состоять свобода ограниченная?» [13, с. 111, 112].

Отвечая на вопрос о том, «какие меры должно принять либеральное правительство, и чего должна желать либеральная партия в обществе?», Чичерин формулирует семь «современных» задач, которые нужно решить. Это – свобода совести, свобода от крепостного состояния, свобода общественного мнения, свобода книгопечатания, свобода преподавания, публичность всех правительственных действий, публичность и гласность судопроизводства [13, с. 112, 115, 119, 121, 124]. Эти задачи стали основополагающими для представителей русского «охранительного» консервативного либерализма, которые, в отличие от адептов радикального западного антицаристского либерализма герценовского типа не покушались на самодержавие: «Нам нужны не сословные права, не ограничение царской власти о котором никто в России и не думает. Нам нужна свобода! Мы хотим, чтобы все, что есть внутри нас могло свободно высказываться и развиваться, чтобы царь знал, что думает и что делает Россия, и мог править нами с ясным сознанием дела и с разумной любовью к своему народу» [13, с. 110-111].

Чичерин был прежде всего ученым-исследователем формирования отечественной правовой традиции и государства. Поэтому свои публицистические утверждения поверял историческими фактами, а осмысливая исторические факты и документы прошедшего времени, делал актуальные политические выводы. Так, в казалось бы сугубо научном исследовании «Духовные и договорные грамоты великих и удельных князей», опубликованном в 1857 г. в журнале «Русский вестник», издаваемом М. Н. Катковым, изучив большое число памятников древнего русского права, Чичерин дал развернутое определение «разумной свободы»: «Государство есть высшая форма общежития, высшее проявление народности в общественной сфере. В нем неопределенная *народность*, которая выражается преимущественно в единстве *языка*[2], собирается в единое тело, получает единое *отечество*, становится *народом*. В нем верховная власть служит представительницею высшей воли общественной, каков бы, впрочем, ни был образ правления – наследственная ли монархия, народное ли представительство, или то и другое вместе. Эта общественная воля подчиняет себе воли частные и устанавливает, таким образом, твердый порядок в обществе. Ограждая слабого от сильного, она дает возможность развиться разумной свободе; уничтожая все преимущества случайные, не имеющие для общества никакого веса, она производит уравнение между людьми; оценяя единственно заслуги, оказанные обществу, она возвышает внутреннее достоинство человека; заставляя всех подданных уделять часть своих средств для общественной пользы, она со-

[2] Мы не говорим, что народность выражается в единстве верований, ибо это противоречило бы всем существующим фактам. Принявши это, мы не могли бы говорить, например, о народности немецкой, ибо южные Немцы – католики, а северные – протестанты, и напротив должны бы считать одним народом южных Немцев, Чехов, Поляков, Венгров, Французов, Итальянцев, Ирландцев, которые все исповедуют одну религию – католицизм. Вообще народность является принадлежностью религий языческих, хотя некоторый из последних, как буддизм, имеют более общий характер. Христианство же, по самой своей сущности, есть религия общечеловеческая, возвещенная для всех времен и народов. Следственно, нельзя говорить о воззрении христианском, как о воззрении народном. – *Прим. Б. Н. Чичерина.*

действует осуществлению тех разнообразных человеческих целей, которые могут быть достигнуты только в общежитии, при взаимной помощи, и для которых существуют гражданские союзы. Человек перестает быть вольною птицей, которая несется туда и сюда, случайно останавливаясь там, где находит более пищи; он перестает смотреть на свою личность, как на единственную цель своих стремлений, противоположную и часто враждебную другим. Он примыкает к прочному порядку, становится звеном общей цепи, деятелем общего дела; вместе с тем он сознает, что при таком только общении, пожертвовав необузданною свободою, трудясь на пользу других, он может достигнуть и полного развития личных своих интересов» [14, с. 369–370].

Эта большая цитата многое проясняет в позиции Чичерина по отношению к верховной власти, государству, которое нужно «хранить» как гаранта «разумной свободы». В случае России таким гарантом выступает самодержавие. Не случайно, Чичерин в 1858 г. отправил Герцену открытое письмо, обвинив того в антироссийской деятельности и вынудив публично оправдываться [15].

Важной вехой в истории русской социально-политической мысли стал выход в свет сборника «Несколько современных вопросов». Помимо «Предисловия», «Письма к издателю «Колокола»» (о котором речь шла выше) и «Вступительной лекции по государственному праву, читанной в Московском университете 28 октября 1861 года», Чичерин включил в сборник статьи, первоначально напечатанные в газетах «Московские ведомости» и «Наше время» в 1861 и 1862 гг.: «Что нужно для русских университетов?», «Мера и границы», «Русское дворянство», «Что такое среднее сословие?», «Что такое охранительные начала?», «Различные виды либерализма», «Совет министров», «О судебной реформе», «О земских учреждениях». Большая часть этих статей, как считал сам Чичерин, выражала «особенное направление в русской политической литературе. До сих пор наши писатели полагали главную свою задачу в развитии либеральных начал, в заявлении либеральных требований. Это направление, вполне естественное и законное, дошло до крайних пределов. Упуская из виду другие существенные элементы общества, оно в своей односторонности, не только явилось непрактическим, но грозило привести общество к неразумным увлечениям. Мне казалось, что настояла потребность указать на забытые литературою элементы власти и закона, столь же необходимые обществу, как и самая свобода» [16, с. 6-7].

Именно здесь Чичерин формулирует основные положения хранительного консервативного либерализма, соединяющего принципы свободы и порядка: «либеральные меры и сильную власть» [2, с. 200]. Формулируя кредо хранительного либерализма – «примирение начала свободы с началами власти и закона», – подчеркивая взаимосвязь свободы и обязанностей человека, Чичерин обратился к теме отношений между обществом и государством, призвал действовать «понимая условия власти» (т. е. «не разрушать, а устраивать, не противодействовать, а скреплять» [2, с. 201]). Гражданскому порядку соответствует порядок политический, который и представляет государство. Оно является высшей формой человеческого общежития, надстраивающейся над другими союзами – семьей, гражданским обществом и церковью. По определению Чичерина, государство есть союз народа, связанного в одно юридическое целое, управляемое верховной властью для общего блага. Государство необходимо для того, чтобы привести враждующие силы к соглашению, укротить сильных и поддержать слабых, чтобы над частными интересами возвышался идеал общего блага. Оно призвано компенсировать исходное, естественное и социальное,

неравенство отдельных сословий, социальных групп и граждан в соответствии с принципом «перераспределительной правды», обеспечивая тем самым стабильность в обществе. Однако гарантировать справедливость по отношению ко всем сословиям, гражданским союзам и отдельным гражданам, а в случае опасной разбалансировки интересов общественного интереса может только сильное государство, обладающее авторитетом легитимности.

В последующие четыре десятилетия своей творческой деятельности Чичерин всесторонне исследовал исторические, философские, правовые и социально-политические основания принципа сильной власти, осуществляющей либеральные меры, подверг резкой критике радикалов всех мастей, стремившихся разрушить российское самодержавие.

Заключение

Таким образом, в России, начиная с середины XIX века, оформилось своеобразное течение социально-политической мысли, концептуальной основой которого были синтез или противоречивое сочетание целого комплекса идей, идущих от Гегеля, Шеллинга, Канта и др. Это течение, которое вполне можно отнести к европейской традиции, сразу же обнаружило свою национальную специфику. Специфика его заключалась в том, что русские интеллектуалы (сначала в одиночку, а затем небольшими группами), заимствуя западные либеральные идеи, пытались насадить их «сверху» в традиционную и малоподготовленную к их восприятию среду, стремились использовать творческий потенциал самодержавного режима. Главным их принципом стал принцип постепенного изменения форм русской политической жизни, не идущего в ущерб ее государственным устоям. Течение, – концептуализация которого заслуга Кавелина и его ученика Чичерина, – было названо «либерализмом охранительным», сущность которого «состоит в примирении начала свободы с началом власти и закона». Русский либерализм XIX века, в классической его форме представленный трудами Кавелина и Чичерина, трудно сравнивать с классическим буржуазным либерализмом Запада. Либерализм Кавелина–Чичерина лучше определить как «национально ориентированный», «консервативный», «хранительный». Это означает, что Кавелин, Чичерин и их сторонники были противниками не только феодальных пережитков, но и капиталистических «язв». Они выступали за политические реформы без «потрясения всего общественного организма» и проводимые в существующем правовом поле. В этом их коренное отличие от либеральных идеологов современных «цветных революций».

Библиография

1. ГЕРЦЕН, А.И. Русский народ и социализм. Письмо к И. Мишле // Русская социально-политическая мысль. 1850-1860 годы. Хрестоматия / Под ред. А.А. Ширинянца. М. С. 453 – 480.

2. ЧИЧЕРИН, Б. Н. Различные виды либерализма // Чичерин Б. Н. Несколько современных вопросов. М., 1862. С. 185-201.

3. ШИРИНЯНЦ, А.А. «Патриотический труд» Ю.Ф.Самарина // Тетради по консерватизму. 2019, №2. С.22-34.

4. ПЕРЕВЕЗЕНЦЕВ, С.В., ШИРИНЯНЦ, А.А. Страницы русского «хранительства»: литература и политика // Вестник Московского государственного областного университета (Электронный журнал). 2016. № 4. http://evestnik-mgou.ru/Articles/View/781

5. ШИРИНЯНЦ, А.А. «Консерватор»: слово и смыслы в русской социально-политической мысли XIX века // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. 2015. № 6. С.112-124.

6. ШИРИНЯНЦ, А.А. «Консервы» и «хранители» в истории социально-политической мысли России //

Консервативные традиции и либеральные ценности в постсоциалистической России: сб. науч. статей. Саратов, 2016. С. 10-12.

7. ШИРИНЯНЦ, А.А. Хранительство как основание консервативной политической культуры интеллигенции (опыт пореформенной России): концепция русской монархии // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. 2006. № 4. С. 69-87.

8. Хранители России. Антология / Под ред. С.В. Перевезенцева, А.А. Ширинянца. Т. 1-6. М., 2015-2018.

9. КАВЕЛИН, К. Д. Взгляд на юридический быт Древней России // Кавелин К. Д. Избранное / Сост., авт. вступ. ст., коммент. Р. А. Арсланов. М., 2010. С. 59- 114.

10. АРСЛАНОВ, Р. А. Константин Дмитриевич Кавелин // Кавелин К. Д. Избранное. М., 2010. С. 5-56.

11. ЧИЧЕРИН, Б. Н. О крепостном состоянии // Голоса из России: Сборники А. И. Герцена и Н. П. Огарева. Факсимильное издание в трех выпусках. Выпуск первый. Книжки I-III. 1856-1857. Часть вторая. М., 1974. С. 127–229.

12. [ЧИЧЕРИН, Б. Н.]. О настоящем и будущем положении помещичьих крестьян // Атеней. Ежемесячный журнал критики, современной истории и литературы. 1858 г. Часть 1. Январь и Февраль. С. 486-526.

13. ЧИЧЕРИН, Б. Н. Современные задачи русской жизни // Голоса из России: Сборники А. И. Герцена и Н. П. Огарева. Факсимильное издание в трех выпусках. Выпуск второй. Книжки IV-VI. М., 1976. С. 51–129.

14. [ЧИЧЕРИН, Б. Н.]. Духовные и договорные грамоты великих и удельных князей // Опыты по истории русского права. М., 1858. С. 232- 375.

15. [ЧИЧЕРИН, Б. Н.]. Обвинительный акт // The Bell. December. 1. №29. 1858. Колокол. Прибавочные листы к Полярной звезде. Лист 29. 1 декабря 1858. С. 237–239.

16. ЧИЧЕРИН, Б. Н. Предисловие // Чичерин Б. Н. Несколько современных вопросов. М., 1862. С. 5–8.

COMPARTIMENTUL

SOCIOLOGIE

CZU 32:316.6
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).10

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИССЛЕДОВАНИЮ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ

Лариса ТАЛМАЗАН
Докторант, Молдавский государственный университет, Докторская школа социальных наук,
Кишинэу, Республика Молдова
e-mail: *lorik2334@yandex.ru*
htpps//orcid.org/0000-0002-1890-736X

В данной статье приводятся примеры теоретических моделей поведения политической элиты в зависимости от конкретной политической ситуации и взаимоотношений с оппонентами. Анализ политической элиты базируется на трех основных подходах: структурном, функциональном и структурно-функциональном, что в достаточной мере позволяет изучить внутреннюю структуру политической элиты. Исследование внутренней структуры, в свою очередь, позволяет определить взаимосвязь структурных элементов целостной системы и выявить проблемы на ранней стадии. Исходя из этого, могут быть представлены два основных уровня исследования: микроуровень (взаимодействие с индивидами) и макроуровень (взаимодействие с государством). Важным фактором, воздействующим на определение той или иной модели поведения политической элиты, является среда. Под «внешней средой» понимаются как отдельные индивиды, так и социальные группы и институты, каждый из которых играет существенную роль в политическом процессе в целом. Акцентируется внимание на моделях действий политической элиты малых государств, в контексте коалиционного/враждебного типа взаимоотношений. Роль политической элиты малого государства на международной арене, ее стратегии и тактики, статусные позиции. Проанализирована значимость правильной организации коммуникативного процесса. Также в статье представлен опыт поведения политической элиты в Республике Молдова.

Ключевые слова: *политическая элита, модели поведения, коммуникация, стратегия, тактика.*

ABORDĂRI TEORETICE PRIVIND STUDIEREA MODELELOR DE COMPORTAMENT ALE ELITELOR POLITICE

Prezentul articol oferă exemple de modele teoretice ale comportamentului elitei politice, în funcție de situația politică specifică și de relațiile cu adversarii. Analiza elitei politice se bazează pe trei abordări principale: structurală, funcțională și structural-funcțională, care ne permite suficient să studiem structura internă a elitei politice. Studiul structurii interne, la rândul său, vă permite să determinați relația elementelor structurale ale unui sistem integral și să identificați problemele într-un stadiu incipient. Pe baza acestora, pot fi prezentate două niveluri principale de cercetare:

nivelul micro (interacțiunea cu indivizii) și nivelul macro (interacțiunea cu statul). Un factor important care influențează determinarea unui anumit model de comportament al elitei politice este mediul. „Mediul extern" se referă atât la indivizi individuali, cât și la grupuri și instituții sociale, fiecare dintre acestea jucând un rol semnificativ în procesul politic în ansamblu. Atenția se concentrează asupra modelelor de acțiuni ale elitei politice din statele mici, în contextul coaliției / tipului de relație ostilă. Rolul elitei politice a unui stat mic pe arena internațională, strategiile și tactica acestuia, pozițiile de statut. Este descrisă importanța organizării corecte a procesului de comunicare. Articolul prezintă și experiența comportamentului elitei politice în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *elită politică, modele de comportament, comunicare, strategie, tactică.*

THEORETICAL APPROACHES TO THE STUDY OF THE MODELS OF BEHAVIOR OF POLITICAL ELITES

This article gives examples of theoretical models of the behavior of the political elite, depending on the specific political situation and relations with opponents. The analysis of the political elite is based on three main approaches: structural, functional and structural-functional, which sufficiently allows us to study the internal structure of the political elite. The study of the internal structure, in turn, allows you to determine the relationship of the structural elements of an integral system and identify problems at an early stage. Based on them, two main levels of research can be presented: the micro level (interaction with individuals) and the macro level (interaction with the state). An important factor influencing the determination of a certain pattern of behavior of the political elite is the environment. "External environment" refers to both individual individuals and social groups and institutions, each of which plays a significant role in the political process as a whole. Attention is focused on the models of actions of the political elite in small states, in the context of the coalition / type of hostile relationship. The role of the political elite of a small state in the international arena, its strategies and tactics, status positions. The importance of the correct Organization of the communication process is described. The article also presents the experience of the behavior of the political elite in the Republic Of Moldova.

Keywords: *political elite, behavior models, communication, strategy, tactic.*

APPROCHES THÉORIQUES DE L'ÉTUDE DES MODÈLES DE COMPORTEMENT DES ÉLITES POLITIQUES

Cet article donne des exemples de modèles théoriques de comportement de l'élite politique, en fonction de la situation politique spécifique et des relations avec les opposants. L'analyse de l'élite politique est basée sur trois approches principales: structurelle, fonctionnelle et structurelle-fonctionnelle, qui suffisamment nous permet d'étudier la structure interne de l'élite politique. L'étude de la structure interne, à son tour, permet de déterminer la relation entre les éléments structurels d'un système intégral et identifier les problèmes à un stade précoce. Sur cette base, deux principaux niveaux de recherche peuvent être présentés: le niveau micro (interaction avec les individus) et le niveau macro (interaction avec l'État). Un facteur important dans la détermination d'un certain modèle de comportement de l'élite politique est l'environnement. "Environnement extérieur" désigne à la fois les individus et les groupes sociaux et les institutions, dont chacun joue un rôle important dans le processus politique dans son ensemble. L'attention est centrée sur les modèles d'actions de l'élite politique dans les petits états, dans le contexte de la coalition / type de relation conflictuelle. Le rôle de l'élite politique d'un petit État sur la scène internationale, ses stratégies et tactiques, ses positions de statut. L'importance de l'organisation correcte du processus de communication est décrite. L'article présente également l'expérience de comportement de l'élite politique dans la République de Moldova.

Mots-clés*: élite politique, modèles de comportement, communication, stratégie, tactique.*

Введение

Политическая сфера для научного исследования и обоснования является одной из самых актуальных и интересных на сегодняшний день, несмотря на то, что в силу происходящих постоянных изменений и усложнений политических процессов, необходимо разрабатывать современные подходы к объяснению новых политических феноменов, явлений, категорий и т.д.

Актуальной проблемой в современной политической науке является проблема политических элит в новых государственных образованиях (в результате сецессии, ирреденты, деволюции), появившихся на международной арене в XX веке. В этой связи, перед политологами стоит задача определить и научно объяснить модели поведения политической элиты в определенном государственном образовании.

При исследовании политической элиты в основном использовались структурный, функциональный и структурно-функциональные подходы, которые позволяли изучить внутреннюю структуру элитной группы, взаимосвязь ее внутренних структурных компонентов с реализацией функциональных и потенциальных возможностей. Наряду с данными подходами, для определения и описания моделей поведения современной политической элиты политологи используют структурные и субъективные аспекты. Субъектные характеристики помогают произвести анализ действий политической элиты, их причин, конкретные механизмы. В данном контексте под действием подразумевается процесс принятия политического решения, построение прогнозов и вместе с этим разработка стратегий и тактик во всей сфере политики. Таким образом, первые, по-прежнему, позволяют изучить элитное образование изнутри, а вторые – непосредственно действия.

Выбор того или иного подхода зависит от поставленной цели исследования, но несмотря на множество существующих алгоритмов поведения описанных теоретически, каждое новое исследование уникально по своей сути. Структурный подход в совокупности с социологическими методами исследования позволяют получить и объяснить результаты с общенаучной точки зрения. Прикладные исследования, направленные на изучение и объяснение конкретных действий в рамках определенной страны, требуют комплексного использования качественной и количественной методологии. Применительно к политическим элитам необходимо сочетать теоретический и прикладной характер исследования. Эмпирический подход требует использование прикладных методов анализа политических процессов, ну, а прикладные методы основываются на теоретико – методологической базе [9, с. 112].

Однако, необходимо заметить, что в теории элит структурный подход применяется широко, в силу того, что достаточно хорошо разработан. В то время как субъектный подход нуждается в дальнейшем научном исследовании и чаще всего выступает в качестве части прикладного анализа конкретного исследователя.

Исследование политической элиты не может не содержать анализ стратегических и тактических ее действий. И в этой связи, безусловно, применимы институциональный, социокультурный и цивилизационный подходы. Данная необходимость объясняется тем, что институты оказывают значительное влияние на политическую жизнь только при условии стабильной политической системы, в условиях же нестабильности, трансформации, кризисов влияние институтов ослабевает и происходит разработка новых направлений, впоследствии и принятие политического решения конкретными субъектами – политической элитой [6, с. 76].

Изложение основных идей

Таким образом, политическая элита может исследоваться по двум уровням: микроуровень (взаимодействие с индивидами) и макроуровень (взаимодействие с государством). Под политической элитой здесь следует понимать группу лиц, которая формально или неформально контролирует рычаги органов государственной власти определенного государства. В свою очередь, все осуществляемые ею действия предполагают взаимодействие с внешней средой. В категорию «внешней среды» входят, как отдельные индивиды, так социальные группы и институты, каждый из которых играет значительную роль в политическом процессе в целом.

Одним из элементов внешней среды выступает общественное мнение, которое состоит из различных установок, влияющих на определение интересов и формулирование целей субъектов. Несмотря на такое влияние, субъекты, с теоретической точки зрения, могут менять вектор общественного мнения в нужное направление, используя информационное и политическое воздействие. С практической точки зрения, общественное мнение считается независимым и не может соответствовать желанию определенного субъекта, так как на него оказывают влияние и другие процессы мирового масштаба.

В политической науке существует два типа взаимодействия политической элиты с внешней средой. Первый тип – это воздействие, когда происходит влияние на объект, который не имеет признаки субъекта и данное воздействие воспринимает без каких-либо ответных действий. Второй тип – это взаимодействие, но происходящее по схеме субъект – субъект, с целью построения прогнозов, техник и тактик собственных действий.

Точное описание взаимодействия субъектов дать невозможно, потому, как оно в основном зависит от преследования собственных интересов в силу имеющихся ресурсов. Соотношение интересов и ресурсного потенциала во взаимодействии между субъектами представлено в теории игр [1, с. 31]. Суть теории игр заключается в том, что существует некий набор ходов, которые используются для формального и неформального моделирования ситуаций взаимодействия:

- ситуация «чистого конфликта» (выигрывает один при полном проигрыше второго);
- игра «координации» (два выигрыша или два проигрыша в зависимости от компромиссных действий);

В числе недостатков данной теории можно назвать абсолютизацию подхода, не учет рисков, помехи различного характера. Исходя из этого, в контексте исследования политических элит теория игр применима только для построения базовых моделей ее поведения.

Процесс моделирования действий политических элит основывается на понятии «рациональность» [10, с. 449]. Рациональность – это соотношение поставленных целей и средств с имеющимися ресурсами. Но это не означает, что будут достигнуты желаемые результаты в короткие сроки, зачастую происходит наоборот, потому, как некоторые цели требуют большего времени для поступательных стратегических шагов. Таким образом, мы должны учитывать два возможных варианта развития событий:

- выбор долговременной линии поведения субъектом;
- выбор стратегии субъектом в результате анализа реальных действий оппонента и прогноза возможных [4, с. 37].

Противоположное понятию «рациональность» понятие «иррациональность» нельзя оставлять за «скобками», потому что при использовании такого метода как операционализация необходимо различать - что в действиях субъекта дей-

ствительно является рациональным / иррациональным, а что специально завуалированным. На вопрос: «Зачем специально иррационально действовать»? Можно однозначно ответить: «Чтобы запутать оппонента»! Данные действия первого и второго типа создают политические ситуации и определяют круг участников, а также и характер их взаимоотношений. Тактические ситуации, в результате последовательных действий обеих сторон, в истоке имеют некий очередной этап целостной стратегии. Совокупность тактических ходов определяет модели действий политических элит. Модели действий можно охарактеризовать при помощи двух параметров: характера взаимоотношений элит и уровня инициативности.

Характер взаимоотношений политических элит может быть коалиционным (кооперационным, убеждающим) или враждебным (конфронтационным, принуждающим). Говоря о коалиционном характере взаимоотношений, некоторые авторы отмечают, что (классическая) правящая коалиция, состоящая из двух или более политических образований, имеет больше преимуществ, чем союз с участием всех парламентских партий [2, с. 166].

Начиная с 1994 года Республика Молдова накопила большой опыт создания правящих коалиций. Однако период деятельности всех правящих коалиций, которые действовали с середины 90-х и по настоящее время, за единственным исключением, был непродолжительным - не более двух лет [2, с. 166]. Ограничив наше исследование хронологическими рамками 1991-2019 гг., следует отметить, что за четверть века в Молдове было создано 11 правящих коалиций: 1) Альянс Аграрно-демократической партии и парламентской фракции «Социалистическое единство» (1994-1996); 2) «Альянс за демократию и реформы» (1998-1999); 3) коалиция Христианско-Демократической Народной партии и Партии коммунистов Республики Молдова (1999-2001); 4) коалиция «Политическое партнерство для достижения целей европейской интеграции» (2005-2007); 5) Альянс за европейскую интеграцию (2009-2010); 6) Альянс за европейскую интеграцию - 2 (2011–2013); 7) Коалиция проевропейского правления (2013-2014); 8) Политический альянс «За европейскую Молдову» (первая половина 2015 года); 9) Альянс за европейскую интеграцию - 3 (2-я половина 2015 г.); 10) коалиция правящего большинства (2016-2019); [3, p.118] 11) коалиция Партия социалистов Республики Молдова – блок «ACUM» (июнь – ноябрь 2019).

Как показывает практика, для того чтобы политический альянс остается функциональным до тех пор, пока сохраняются общие интересы партнеров, взаимное уважение и сотрудничество для реализации общих целей. С изменением политической ситуации в зависимости от интересов, на основе которых они были созданы, альянсы могут адаптироваться к ней и продолжать свою деятельность, а могут и прекратить свое существование.

Уровень инициативности может быть низким (реагирование) и высоким (опережение). В совокупности параметры могут продемонстрировать поведение политической элиты в конкретной сложившейся политической ситуации, а так же уровень подготовленности к данной ситуации и конкретные, как тактические, так и стратегические действия. Указанные параметры (коалиционность и инициативность) имеют способность смещаться и тем самым менять модель поведения политической элиты. Исследуя конкретную политическую ситуацию и форму взаимоотношений субъектов в ней, можно выявить степень инициативности одной из сторон и модель поведения другой. В этой связи, можно говорить о тактике «действие на опережение». Действие на опережение может быть обычной реакцией

на степень инициативности субъекта. Так, реакция может сподвигнуть одного из субъектов совершить свои тактические действия первым, для того, чтобы создать новую ситуацию, соответствующую его стратегии.

Различные модели поведения могут различаться между собой в силу такого параметра, как время. Одни действия могут быть специально ускорены, другие – замедленны. Эти действия являются также особенностью, которые исследуются при помощи исторического, идеологического и культурного подходов.

Поведение элит (враждебное/коалиционное) в сочетании с характеристикой структуры общества (однородной/плюралистической), по мнению А.Лейпхарта, определяют тип политической системы: деполитизированная, сообщественная, центростремительная и центробежная.

Целесообразным будет представить здесь классификацию политической элиты, исходя из статусно-ролевых позиций:

- правящая;
- оппозиционная;
- латентно-оппозиционная (политическая элита, которая не разделяет позиции правящей, но открыто не выступает в качестве оппозиции чаще всего из-за слабой ресурсной базы);
- амбивалентные и поливалентные (не имеющие четкой позиции, разделяющие интересы, как правящей, так и оппозиционной группы);
- нейтральные функциональные (группы, которые не вступают в борьбу за властные полномочия, но могут контролировать определенный властный орган);
- локальные (могут менять статусные позиции);
- латентные (не альтернативные, бизнес-элиты).

Перечисленные статусно-ролевые позиции не определяются на постоянной основе, а зависят от различных факторов: выборов, наращивания ресурсной базы, процесса консолидации и деконсолидации политических элит.

Позиционный подход позволяет исследовать взаимоотношение политической элиты с массами. Параметрами исследования здесь выступают электоральное влияние и электоральная поддержка. Уровень перечисленных параметров зависит от таких факторов как наличие харизматичного лидера (харизма может быть врожденной и полученной в результате работы политтехнологов), ресурсов.

Процесс идентификации политической элиты помогает определиться с ее структурой, границами полномочий, связями.

Анализируя ресурсный потенциал политической элиты, можно его классифицировать на: политические ресурсы (властные); административные (действия, связанные с служебными полномочиями); финансово-экономические (позволяющие контролировать различного рода предприятия, финансировать политические мероприятия); информационные (контроль за информационным пространством).

Т. Шеллинг [13] считает, что для того, чтобы построить модель поведения политической элиты, необходимо определить наиболее часто используемые тактики во взаимоотношении субъектов. В этой связи автор выделяет следующие типовые тактики: принятие обязательства, инспирирование и делегирование.

Принятие обязательства в самом распространенном понимании означает уступить, то есть дать возможность оппоненту совершать шаги навстречу. В практической деятельности примерами такой тактики могут служить различного рода договоренности, усугубление существующей ситуации, призыв к общественному мнению. Обязательства могут использоваться и в коалиционной модели (переговорный процесс), и во

враждебной (в случае, когда обязательства – это ограничение оппонента в действиях). Во враждебной модели поведения обязательства нередко принимают форму санкций и демонстрируют оппоненту всю серьезность настроя в случае неприемлемого действия.

Коалиционная модель зачастую превращает обязательства в обещания. Обещание – это, своего рода, залог достижения соглашения, но не означающий его исполнение по завершению действия. Например, правящая элита может пообещать оппозиции некие прерогативы, но в итоге не предоставить их, либо предоставить не в полном объеме. Такая форма взаимоотношений определяется исключительно репутацией субъектов.

Инспирирование – это активные действия, к которым одна сторона побуждает другую. В контексте коалиционной модели инспирирование предполагает сотрудничество на взаимовыгодных условиях. Конфронтационная модель напротив усиливает угрозы, ограничение в действиях оппонента.

Делегирование по своему функциональному назначению схоже с процессом деволюции – передаче части полномочий. Полномочия передаются специальному представителю (агенту), который вовлечен во взаимодействие нескольких субъектов и который уполномочен представлять интересы определенной группы людей.

Делегирование в коалиционной модели дает право агенту участвовать и отстаивать нужную позицию в переговорном процессе, посредством умелого использования убеждающей коммуникации. В противоположной модели - усиливать собственные намерения, угрозы. Самым большим риском в делегировании может быть выбор не того агента, [7, с. 167] т.е. человек может маскироваться и в итоге быть заодно с оппонентом; не обладать навыками коммуникативной деятельности, в частности убеждающей коммуникации; не уметь отстаивать собственные позиции.

Коммуникация имеет большое значение, так как это, своего рода, сигналы, импульсы, при помощи которых налаживается обратная связь между оппонентами. Коммуникацию можно рассматривать так же как пример тактических ходов, потому что ее можно как структурировать, институционализировать, так и разрушить. Прекращение коммуникативного взаимодействия одной из сторон может означать начало процесса самоизоляции субъекта во избежание возможных уступок, которые не выгодны. Так же самоизоляция в коммуникативном пространстве может использоваться в целях выжидания действий оппонента, распознавания намерений. Приемы делового общения помогают субъектам посылать сигналы друг другу, при помощи которых можно оценить реакцию противоположной стороны и скоординировать свои действия вовремя, также построить прогноз относительно собственного поведения в данной политической ситуации и прогноз поведения оппонента.

Основным риском в коммуникативном процессе являются шумы, которые могут искажать первоисточник и тем самым усугубить ситуацию. В данном случае необходимо передать доказательные факты правдоподобности или наоборот оппоненту. Если коммуникация проявляет себя с неэффективной стороны, то оппонент может расценивать это как несерьезность и отношения между сторонами лишь усугубятся.

При нестабильности политической обстановки и необходимости достичь взаимовыгодных соглашений, коммуникация должна строиться от «первого лица», то есть без участия агентов, во избежание искажений. В противном случае, ситуация будет носить конфронтационный характер. Но нужно понимать, что данный вид коммуникации возможен при условии, что стороны

не имеют скрытый мотив, суть которого - разрушить ранее достигнутые соглашения. Предварительный анализ действия оппонента, может построить предположения о наличии данного мотива и в данном случае прибегнуть к помощи посредника для того, чтобы последний наблюдал за происходящим и вовремя смог среагировать (дать подсказку, взять паузу) [8, с. 100].

Умение грамотно вести деловую коммуникацию помогает формированию общественного мнения. Это происходит в момент открытого взаимодействия субъектов, например, в период предвыборной кампании, когда коммуникация может быть скрытой и открытой. Скрытая коммуникация – это, когда нет противодействий открытого характера на неприемлемые действия другой стороны. Открытая – это заявление, ультиматумы, протесты, черный PR, соглашения, обязательства и т.д. Остальные политические субъекты, которые не участвуют в определенном коммуникативном процессе, являются наблюдателями, способные сформировать собственное мнение и дать оценку поведению. Политические субъекты, с функцией наблюдателя, могут быть, как на национальном, так и международном уровнях.

Приведенные теоретические модели действий политической элиты позволяет говорить только о внешнем, общем взаимодействии. Так как для более детального, конкретного исследования необходимо учитывать некие специфические признаки: масштаб государства и его место в системе международных отношений; роль и статус определенной политической элиты в государстве [11, с. 63].

На сегодняшний день основной проблемой взаимодействия политических элит на международной арене является масштаб имеющихся ресурсов. Ресурсообеспеченность – это основной показатель, определяющий место государства в международной системе. И, как показывает исторический и современный опыт, крупные государства, мировые державы, определяют расстановку сил на политической арене, а мелким (малым) государствам остается лишь подстраивать свои стратегии под крупных акторов. Это не означает, что политические элиты малых государств не должны проводить свою собственную политику, а, наоборот, в своих политических стратегиях использовать крупные государства в своих интересах.

Политические элиты малых государств в современных политических реалиях вынуждены присоединяться к различного рода организациям (военным, торговым, культурным), которые имеют поддержку мировых держав для обеспечения национального благосостояния. Данное присоединение, в отличие от исторических, не имеет насильственного характера, а производится в целях получения части полномочий от крупных государств [12]. Так же малое государство может выступать в роли агента крупной державы, исполняя функциональные обязанности этой роли для того, чтобы постепенно наращивать свой ресурсный потенциал, заручиться поддержкой крупного актора, впоследствии используя все это в собственных интересах.

Взаимоотношения субъектов и агентов на мировом политическом поле представляют собой динамичные сети, которые могут характеризоваться как симметричные либо асимметричные. Необходимо отметить, что политическая элиты в процессе принятия политического решения не в силах учитывать все возможные импульсы внешней среды, которые могут оказать влияние, поэтому ее задача зачастую сводится к тому, чтобы своевременно найти решение по наиболее острым, насущным вопросам, придерживаясь при этом намеченного политического курса. При имеющихся ресурсах, политическая элита может

поэтапно реализовывать политические программы долгосрочной стратегической перспективы.

Выводы

В заключение можно отметить, что предложенные теоретические подходы позволяют строить модели поведения политической элиты в определённых политических ситуациях и в процессе взаимодействия с другими акторами. При помощи принципа рациональности и выявления типа взаимодействия элиты с окружающей средой можно спрогнозировать ее дальнейшие стратегические и тактические действия.

Библиография

1. O'NEIL B. Game Models of Peace and War: Some Recent Themes In: Diplomacy Games. Formal Models and International Negotiations. - Berlin: Springer, 2007. pp. 25-44.

2. VARZARI, P. Elitele politice. In: Republica Moldova pe calea modernizării: Studiu enciclopedic / Acad. de Ştiinţe a Moldovei, Inst. de Cercet. Juridice şi Politice, Bibl. Şt. Centrală "Andrei Lupan" (Inst.); consiliul coord.: Victor Moraru [et al.];. – Chişinău: Biblioteca Ştiinţifică Centrală "Andrei Lupan", 2015. 480 p.

3. VARZARI, P. Istoria politică a Republicii Moldova (Note de curs). - Chişinău: Pontos, 2019. 201 p.

4. ДАНИЛОВ, В. Лекции по теории игр: Конспект лекций. - Москва: Российская экономическая школа, 2002. 140 с.

5. ДУКА, А.В. К вопросу о милитократии: силовики в региональных элитах. В: Властные структуры и группы доминирования. Под ред. А.В. Дуки. - Санкт-Петербург: Интерсоцис, 2012, с.94-121.

6. COLOMER, J.M. Great empires, small Nations: The uncertain future of the sovereign state. - London; New York: Routledge, 2007. 114 p.

7. ПРИМАКОВ, Е.М. Вызовы и альтернативы многополярного мира: роль России. – Москва: Издательство ТПП РФ; Издательство «Российская газета», 2016. 320 с.

8. СМИРНОВ, В.А. Политические элиты Латвии, Литвы и Эстонии: факторы рекрутирования и структурная динамика. - Калининград: Изд-во Балтийского регионального ун-та И. Канта, 2016. 181 с.

9. ХРУСТАЛЕВ, М.А. Анализ международных ситуаций и политическая экспертиза. - Москва: Аспект Пресс, 2015. 208 с.

10. ЦЫГАНКОВ, П.А. Политическая динамика современного мира: теория и практика. - Москва: Изд-во Московского ун-та, 2014. 574 с.

11. ЧИРИКОВА, А.Е. Региональные элиты России. - Москва: Аспект Пресс, 2010. 271 с.

12. ЧУГРОВ, С.В. Понятие внешнеполитического менталитета и методология его изучения. В: Полис. Политические исследования. 2007. № 4. С. 46-65.

13. ШЕЛЛИНГ, Т. Стратегия конфликта. - Москва: ИРИСЭН, 2014. 366 с.

CZU 323.22/.28
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).11

НОВЫЙ ПОДХОД К ИЗУЧЕНИЮ ПОЛИТИЧЕСКОГО РИСКА: ПОНЯТИЕ И ОПРЕДЕЛЕНИЕ

Татьяна АЛЫМОВА
Докторант, магистр политических наук, Факультет международных отношений, политических и административных наук, Молдавский государственный университет,
Кишинэу, Республика Молдова
e-mail: *tanya.alymova.75@mail.ru*
https//orcid.org/0000-0003-3010-6001

Еще в античности мы находим упоминание о риске, начиная с греческой трагедии, которая повествует о риске как о явлении, которому сопутствует неопределенность при принятии решений. И лишь во времена Ренессанса, когда люди отбросили многие запреты и подвергли сомнению многовековые застывшие верования и взгляды начинается серьезное изучение проблем, связанных с риском. Данная статья посвящена теоретическому анализу политического риска. В материале проанализированы мнения зарубежных исследователей, в том числе российских. Даются определения политического риска, его влияния на инвестиционный климат, вероятность неблагоприятных последствий от политических решений, принимаемых в условиях неопределенности, дефицита ресурсов (времени, информации и т.д.), что приводит к ущербу для участников политических действий и вероятности возникновения нежелательных событий. В заключение автор пытается дать собственное определение политическому риску.

Ключевые слова: *политический риск, инвестиционный климат, политический процесс, политические действия, неблагоприятные последствия, политическое решение.*

O NOUĂ ABORDARE A NOȚIUNII DE RISC POLITIC: CONCEPT ȘI DEFINIȚIE

Noțiunea de risc apare încă în Antichitate, începând cu tragedia grecească, care relatează despre risc ca fiind un fenomen caracterizat de incertitudine în procesul de luare a deciziilor. Abia în perioada renascentistă a început studierea acestui concept într-un mod mai serios, după ce oamenii au renunțat la o multitudine de interdicții și au pus la îndoială convingerile și principiile de mult apuse, promovate secole la rând. În prezentul articol este abordată tema analizei teoretice a riscului politic, perspectivele oamenilor de știință din Rusia și din alte țări. Se definește noțiunea de risc politic prin prisma diferitor reprezentanți, influența riscului politic asupra climatului investițional, probabilitatea unor consecințe neplăcute în urma deciziilor politice luate în condiții de incertitudine, de deficit de resurse (de timp, informații etc.), care produc daune participanților la acțiunile politice și probabilitatea unor ulterioare evenimente neplăcute. În final, autorul concluzionează cele susmenționate și încearcă să dea o definiție proprie a conceptului de risc politic.

Cuvinte-cheie: *risc politic, climat investițional, proces politic, acțiuni politice, urmări neplăcute, soluții politice.*

A NEW APPROACH TO THE NOTION OF POLITICAL RISK: CONCEPT AND DEFINITION

Since the ancient times we found the references on risk, starting from the Greek tragedies that narrate about risk as a phenomenon which is accompanied by uncertainty in decision-making process. In the Renaissance era when people dropped many inhibitions and questioned old beliefs and points of view then a serious study of problem starts. This article

is about the theoretical analysis of political risk. Points of view of Russian and other foreign researches are included in this article. The article contains the definition of political risk by different representatives, of the political risk influence on investment climate, of likelihood of adverse consequences in political decisions that were made in the face of uncertainty, when recourses are scarce, (in time, information and other), which leads to prejudice for the members of political actions and leads to unwanted events. In the conclusion, the author tries to give its own definition of political risk.

Keywords: *political risk, investment climate, political process, political actions, adverse consequences, political decision.*

UNE NOUVELLE APPROCHE DE LA NOTION DE RISQUE POLITIQUE: CONCEPT ET DÉFINITION

Le concept de risque apparaît encore dans l'Antiquité, à commencer par la tragédie grecque, qui concerne le risque, comme un phénomène caractérisé par l'incertitude dans le processus de prise de décision. Ce n'est qu'à la Renaissance que l'étude de ce concept a commencé de manière plus sérieuse, après que les gens aient abandonné une multitude d'interdictions et remis en question les croyances et les principes de longue date promus des siècles de suite. Dans cet article, le sujet de l'analyse théorique du risque politique, les perspectives des scientifiques de Russie et d'autres pays est abordé. Il définit la notion de risque politique du point de vue des différents agents, l'influence du risque politique sur le climat d'investissement, la probabilité de conséquences désagréables à la suite des décisions politiques prises dans des conditions d'incertitude, de rareté des ressources (temps, informations, etc.), qui causent des dommages aux participants à la politique, et la probabilité d'événements ultérieurs peut être évitée. Enfin, l'auteur conclut ce qui précède et tente de donner sa propre définition du concept de risque politique.

Mots-clés: *risque politique, climat d'investissement, processus politique, actions politiques, conséquences désagréables, solutions politiques.*

Введение

Отметим, что уже в античности мы находим упоминание о риске. Греческая трагедия повествует о риске как о явлении, которому сопутствует неопределенность при принятии решений [1, с. 61]. Но, серьезное изучение проблем, связанных с риском, по мнению Н.Бернстайн, началось лишь во время Ренессанса, когда люди отбросили многие запреты и подвергли сомнению многовековые застывшие верования и взгляды [2, с. 42].

Одним из подходов к пояснению риска является реалистический подход. Американский экономист Ф.Найт в 1921 г. впервые дает различие между понятиями «неопределенность» и «риск». Он делает акцент на принципиальной измеряемости риска и толкует его как «измеримую неопределенность». Вероятность или степень наступления некоторого неблагоприятного события могут быть установлены количественно, в отличие от собственно неопределенности (или «неизмеримой неопределенности»), что подразумевает невозможность просчета, в частности в отношении будущих событий [3, с. 39].

Изложение основной темы

Современные исследователи определяют риск через категорию противоположного содержания – «опасность», или через идею потенциальной возможности нанесения вреда, ущерба, то есть опасности. Альгин в явлении «риск» выделяет «следующие основные элементы, взаимосвязь которых и составляет его сущность:

- возможность отклонения от предполагаемой цели, ради которой осуществлялась выбранная альтернатива;

- вероятность достижения желаемого результата;

- отсутствие уверенности в достижении поставленной цели;

- возможность наступления неблагоприятных последствий (материальный или физический ущерб, заболевание, смерть и т.д. при осуществлении тех или иных действий в условиях неопределенности для субъекта, идущего на риск;

- материальные, экологические, нравственно-идеологические и другие потери, связанные с осуществлением выбранной в условиях неопределенности альтернативы;

- ожидание опасности, неудачи в результате выбора альтернативы и ее реализации» [4, с. 20].

А. Вильдавски и М. Дуглас полагают, что риск необходимо рассматривать как продукт знания о будущем и согласия относительно допущения наиболее желаемых перспектив. Когда знание представляется определенным, а согласие полным, когда предполагается договоренность о целях и все альтернативные варианты (с вероятностью их осуществления) известны, может быть прописана программа для осуществления наилучшего решения [5, с. 4-6].

По предположению У. Бека, осознание риска должно рассматриваться как борьба частью противоречивых, частью наслаивающихся одна на другую претензий на рациональность. Нельзя подменять понимание вероятности пониманием рациональности, необходимо задаться вопросом, каким образом происходит, что на примере восприятия рисков «рациональность» обретает социальный характер, таким образом, становится спорной или вероятной, определимой и неопределимой, достигнутой или утраченной. По мнению У. Бека, «социально осознанный риск политически взрывоопасен; то, что до сих пор рассматривалось как неполитическое, становится политическим» [6, с. 24]. Таким образом, можно говорить, что наблюдается процесс политизации рисков. Другими словами, риски «политически рефлексивны», то есть они призывают к жизни новые политические силы (например, социальные движения) влияют на существующие социальные институты общества.

Таким образом, У. Бек делает вывод о трансформации проблемы риска в политическую плоскость. Ответственность же за те или иные последствия риска ложится на политика. На основании этого можно сделать вывод, что любой риск имеет политическую подоплеку, проявляющуюся в разных формах (латентно или открыто). Таким образом, можно утверждать, что одним из трендов современного поступательного социального развития вообще и политического процесса в частности является политизация риска.

Таким образом, развивая эту идею, можно говорить о том, что риск - это непрерывная, наслаивающаяся друг на друга, структурированная деятельность индивидуального или коллективного субъекта на разных уровнях социальной системы в ситуации недостатка знания и информации субъекта о среде его деятельности или возможно недостоверности и недостаточности знания, направленного на удовлетворение его необходимых потребностей.

В западной науке проблемы политического риска скорее связывают с экономической и технологической сферами деятельности. Если исходить из традиционной западной трактовки «политический риск» идентифицируется с понятием «политическая составляющая инвестиционных рисков». Если быть конкретным, политические риски связываются напрямую с деятельностью коммерческих структур. Однако, коммерческая компания не является единственным субъектом политического риска. Если предположить, что характер интересов субъекта определяет харак-

тер рисков, то, политический риск, может также быть инкриминирован политическим субъектам: политическим партиям, институтам, отдельным политикам.

В российской науке под политическим риском принято считать «вероятность неблагоприятных последствий политических решений, принимаемых в условиях неопределенности, дефицита ресурсов (времени, информации и т.д.), что ведет к ущербу для участников политических действий и вероятности осуществления нежелательных событий» [7, с. 139].

Энциклопедический политический словарь под редакцией российских ученых дает следующее определение политического риска. «От греческого risicos – утесы, скалы – неустранимый элемент политического решения любого уровня (начиная с революционных преобразований всего общества и заканчивая голосованием отдельного избирателя), заключающийся в выборе (не всегда просчитываемом) той или иной линии поведения, того или иного действия. Рисковое решение принимается в ситуации неопределенности и характеризуется особым типом взаимосвязи объективных обстоятельств и субъективной деятельностью по их образованию. Успех при осуществлении такого решения зависит не только от «угадывания», но и от умения и волевой решимости направить ход событий в результате активных действий в пользу избранной альтернативы» [8, с. 341].

Отталкиваясь от данного определения, вытекает следующее: политический риск – это неустранимый элемент любого политического процесса. Риск порождается из неопределенности политической среды и характеризуется особым типом взаимодействия объективной политической ситуации и деятельности субъекта в ней. Говоря о неопределенности в данном случае, понимается «отсутствие ясных четких, облеченных в формальные процедуры, легко понятных и общепринятых методов ведения дел» [9, с. 221].

Давать перечень всех определений политического риска, использующихся в науке на данный момент, достаточно широкий, поэтому представляется наиболее важным выделение «классических» трактовок политического риска, которые содержатся в работах наиболее авторитетных специалистов и исследователей в этой сфере.

Обращая внимание на обзор теорий политического риска, проведенного И. Подколозиной, [10, с. 52] можно отметить, что значение данного термина крайне широко, оно включает и прогнозирование политической стабильности в стране, и представляет часть всех неэкономических рисков, которые связаны с производственной деятельностью международных компаний.

Другой российский исследователь И. Тихомирова дает определение политическому риску как «вероятность наступления нежелательных последствий при принятии решений, вызванных влиянием политических и социальных факторов, на объекты международного бизнеса, и поиск возможных вариантов стабилизации внутриполитической обстановки в стране» [11, с. 2].

Ч.Кеннеди делает данное понятие более обширным и трактует политический риск «как стратегический, финансовый или личный убыток для фирмы ввиду нерыночных событий или факторов, которые влияют на макроэкономический и макро-политический климат» [12, с. 26-33]. Это, как он указывает, может иметь под собой множество причин и оказывать воздействие на торговый, фискальный, инвестиционный монетарный, трудовой, промышленный климат, который определяет уровень развития в стране, принимающей инвестиции, что неблагоприятно влияет на статус права собственности объектов инвестиций, его рентабельность, продолжительность жизни или жизнеспособность. Исходя из

данных предпосылок, политический риск может быть результатом распоряжения правительства / регулирующего органа исполнительной власти / органа судебной системы, данные институты изменяют или ограничивают привычные рыночные условия, вызывая макро-политические или макроэкономические последствия. Таким же образом они могут быть вызваны неблагоприятными политическими событиями, такими как государственный переворот, терроризм, восстание, гражданская война, санкции, массовые беспорядки, сепаратизм, или яростными политическими дебатами (спорами) – иными словами, силами, препятствующими ведению нормальных политических процессов.

В работе С. Кобрина, одного из ведущих специалистов в области политических рисков, «Управление оценкой политического риска» дается достаточно обширное определение политического риска – значимые для управления компанией непредвиденные обстоятельства, которые вызваны политическими событиями или процессами [13, с. 32]. С. Кобрин вводит ряд существенных уточнений в свое определение. Во-первых, цель участников политического процесса – получить власть для принятия решений. Во-вторых, проводится весьма четкая грань между политической нестабильностью и политическим риском – анализируя политический риск, нецелесообразно включать все события, происходящие в политической среде. Взаимоотношения между компанией и политической средой могут носить как косвенный, так и прямой характер, а последствия данных взаимоотношений могут быть как негативными, так и позитивными. Чаще всего, в данном случае государственная политика рассматривается как связующее звено между организацией и политической средой.

Как правило, политический риск, рассматривается через влияние властных факторов на проведение деловых операций. В этой связи, Ф. Вестона и Б. Сорджа дают собственное определение: «политический риск проистекает из действий органов власти государственной власти, которые препятствуют проведению деловых операций, изменяют условия соглашений или ведут к частичной или полной конфискации собственности иностранных компаний» [14, с. 60]. Такое же определение политических рисков использует Д. Джодис, определяя политический риск как «изменения в условиях проведения операций иностранными компаниями, возникающими в ходе политического процесса» [15, с. 5].

Другие исследователи, к примеру, Г.Райс и И.Махмауд предлагают принимать во внимание не только внутренние политические события, но также и международную политическую ситуацию. В таком контексте политический риск может быть представлен как внутригосударственные и международные, конфликтные и интеграционные процессы и события, которые могут вести к изменению государственной политики внутри страны или в зарубежных странах, что может выразиться в неблагоприятных условиях или возможностях для иностранной компании [16, с. 12].

Смит делает акцент на проблеме смены политических элит, от властных позиций которых может зависеть судьба иностранных инвестиций [17, с. 9].

Д. Эйтман и А. Стоунхилл [18, с. 52] определяют политический риск как конфликт между корпоративными целями и устремлениями органов государственной власти.

Другая группа авторов рассматривает политический риск через систему таких событий, как наложение ограничений на деятельность иностранных компаний. Р. Родригес и Е. Картер рассматривают в качестве основного риска в развивающихся странах экспроприацию и ва-

лютный риск, то есть, административное изменение обменного курса [19, с. 34]. Ван Агтмаел уделяет внимание политической нестабильности, национализации (как всеобщей, так и частичной), а также на неожиданном изменении внешнеполитического курса [20, с. 28]. Р. Хершбаргер и Д. Ноерагер в своей работе делают ударение на иные факторы риска: порча собственности компаний, экспроприация. Другой зарубежный представитель У. Цинк, определяя политический риск, проводит разграничения между стабильностью политической системы, изменения в которой влияют на все иностранные и национальные бизнес-структуры в стране, действиями национального правительства, нацеленными исключительно на иностранных инвесторов [21, с. 23-34].

Ч. Нэрт интерпретирует понятие политический риск через призму изучение феномена инвестиционного климата, он выдвигает предположение, что инвестиционный климат слагается из двух основных составляющих: бизнес среды (включающей административные и социально-экономические факторы) и политического климата, определяющего в терминах риска выборочной экспроприации и конкуренции со стороны национальных предприятий [22, с. 45].

Ф. Рут акцентирует внимание на следующем определение политического риска: «возможные политические события любого рода (такие как война, революция, военный переворот, экспроприация и т.п.) внутри страны или в стране размещения, которые ведут к потерям прибыли и / или активов транснациональной корпорации» [23, с. 355].

С. Робок замечает, что о политическом риске можно говорить, когда: в бизнес среде появляется непоследовательность; данная непоследовательность и является результатом политических перемен [24, с. 7].

По мнению С. Робока, политический риск предполагает изменения в политической среде, когда изменения серьезно могут повлиять на цели и прибыль конкретного предприятия.

Важно отметить, что С. Робок первым дал принятое и поныне деление политического риска на микро-риски и макро-риски. К макро-рискам в его понимании, относятся страновые риски и включают в себя все события, способные повлиять на иностранные инвестиции. К микро-подходу он относит степень политического риска, которая одинакова для всех участников рынка внутри страны. Микро-подход показывает, что компаниям важно уделять внимание не только радикальным изменениям в правительстве, но и более тонким преобразованиям в условиях ведения бизнеса.

Выводы

Представленный в обзоре массив определений политического риска дает достаточно четкое представление о предмете изучения и исследование специфике теории политических рисков. Используя данные исследователей, можно сформулировать следующее достаточно широкое определение политических рисков.

Политические риски - это события, в политическом процессе, исходящие прямо или косвенно со стороны институтов власти и влияющие на деятельность экономических структур. Как бы там ни было, в определение политического риска чаще всего закладывается институт власти, который прямо или косвенно может нанести ущерб как отдельно взятым личностям, так и государству в целом, начиная от применения силы и военной агрессии, а также развязывания войны.

Политический риск подразумевает угрозу для мирного сосуществования государств, угрозу ущемления легитимности власти, устоявшихся

гражданских норм права. Подобные угрозы могут исходить со стороны террористических группировок, а также агрессивно настроенных групп граждан.

Следовательно, политический риск расценивается как политическая нестабильность. На международном уровне, в основном, ассоциируется с холодной войной, дипломатической враждебностью, изоляцией, торговыми войнами и меркантилизмом, а на государственном уровне с низким уровнем легитимности власти, гражданским неповиновением, с ослаблением государственного управления и высоким уровнем государственной коррупции.

Библиография

1. ЭЖИЕВ, И. Теоретические подходы к исследования проблемы риска. // Власть. – 2010. – № 2. –
2. БЕРНСТАЙН, П. Против богов: Укрощение риска. – Москва: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2000.
3. ПОРФИРЬЕВ, Б.Н. Риск и безопасность: определение понятий. // Риск в социальном пространстве. / Под ред. А.В.Мозговой. – Москва: Изд-во ИС РАН, 2001.
4. АЛЬГИН, А.П. Риск и его роль в общественной жизни. – Москва: «Мысль», 1989.
5. DOUGLAS, M., WILDAVSKI, A. Risk and Culture. – Berkeley, 1982.
6. BECK, W. Risk Society toward a New Modernity. – London. 1992.
7. ГОРШКОВА, А.А. Политический риск и методы его оптимизации. // Актуальные проблемы политологии: Сборник научных работ студентов и аспирантов Российского университета дружбы народов. / Отв. ред.: д.ф.н., проф. В.Д.Зотов. – Москва: МАКС Пресс, 2001.
8. Политология. Энциклопедический словарь. Под ред. Ю.И.Аверьянова. – Москва: Publishers, 1993.
9. СМАКОТИНА, Н.Л. Основы социологии и нестабильности риска: философский, социологический и социально-психологический аспекты. – Москва: 2009.
10. ПОДКОЛОЗИНА, И.А. Проблемы дефиниции и оценки политического риска в зарубежных исследованиях. // Вестник МГУ. Политические науки, 1996, №5
11. ТИХОМИРОВА, И.В. Политический риск и управление социально-политическими процессами. Автореферат диссертации. - Москва, 1992.
12. KENNEDY, Ch.R. Political Risk Management: A Portfolio Planning Model. // Business Horizons, 1988, 31(6).
13. KOBRIN, S.J. Managing Political Risk Assessment. Strategic Response to Environment Chang. University of California Press. - London, 1982.
14. WESTON, V., SORGE, F., BART, W. International Management Finance. University of California Press. - London, 1972.
15. JODICE, D. An Overview of Political Risk Assessment. // Political Risk Assessment: An Annotated Bibliography. / Ed. D.Jodice. - Michigan, 1981.
16. RICE, G., MAHMOUD, E. A managerial procedure for political risk forecasting. // Management International Review, 1986. Vol. 26.
17. SMITH, C.N. Predicting the Political Environment of International Business. // Long Range Planning. 1971 (Sept.)
18. EITEMAN, D.K., STONEHILL, A.I. International Business Finance. - MA: Addicon-Wesley. 1979
19. RODRIGUEZ, R.M., CARTER, E. Eugene. International Financial Management. Englewood Cliffs. - NJ: Prentice-Hall. 1979
20. AGTMAEL, van, A. How Business Has Deal with Political Risk. // Financial Executive. 1976 (Jan.)
21. HERSHBARGER, R.A., NOERAGER, J.P. International Risk Management: Some Peculiar Constrains. // Risk Management. 1976. April.
22. NEHRT, Ch.L. The Political Environment for Foreign Investment. – New York, 1970
23. ROOT, F.R. Analyzing Political Risk in International Business. // Multinational Enterprise in Transition: Selected Readings and Essays (ed. A.Kapoor and P.Grub). - Detroit, Darwin Press, 1972.
24. ROBOCK, S.H. Political Risk: Identification and Assessment. // Columbia Jornal of World Business. 1971, July / August.

CZU 334:174
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).12

ETICHETA DE AFACERI: PRINCIPII DE BAZĂ ȘI ASPECTE SOCIOCULTURALE

Valentina STAN
Doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *stanvalentina@mail.ru*
htpps//orcid.org/0000-0003-1905-1628

Alina ȚURCANU
Master în științe politice, Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *alinaturcanu27@mail.ru*
htpps//orcid.org/0000-0002-4655-2228

Respectarea etichetei de serviciu implică sprijin și asistență reciprocă, politețe și angajament în afaceri. Deci, nu ar trebui să întârziați la întâlniri, să transferați o parte din sarcinile dvs. colegilor, să uitați de promisiunile făcute. Astfel, regulile etichetei de serviciu sunt elementare și simple. Acestea sunt cunoscute de toată lumea, iar respectarea lor contribuie la îmbunătățirea relațiilor în colectiv, la eficiența muncii și la succesul personal al fiecărui angajat. Eticheta modernă și eticheta de birou din instituțiile publice se orientează spre un model unic de comportament, ca formă și conținut, al persoanelor oficiale și angajaților lor. Prin urmare, o atitudine binevoitoare față de oameni ar trebui să fie concepută estetic, deoarece orice intenție de a acționa rafinat și nobil, din punct de vedere al formei de exteriorizare, poate fi urâtă și ridicolă sau chiar să-și piardă semnificația nobilă și morală.
***Cuvinte-cheie**: sociocultură, etnocultură, etichetă de serviciu / de afaceri, etno-național, masculinitate – feminitate.*

BUSINESS ETIQUETTE: BASIC PRINCIPLES AND SOCIOCULTURAL ASPECTS

Compliance with the service label implies mutual support and assistance, politeness and commitment to business. So, you should not be late for meetings, transfer some of your tasks to colleagues, forget about the promises made. Thus, the rules of service etiquette are elementary and simple. They are known to everyone, and their observance contributes to the improvement of relations in the collective, work efficiency and personal success of each employee. Modern Etiquette and office etiquette in public institutions are oriented towards a unique model of behavior, in form and content, of official persons and their employees. Therefore, a benevolent attitude to people should be aesthetically conceived, since any intention to act refined and Noble, in terms of the form of exteriorization, can be ugly and ridiculous, or even lose its noble and moral significance.
***Keywords:** socioculture, ethnoculture, service / business etiquette, ethno-national, masculinity-femininity.*

L'ÉTIQUETTE DES AFFAIRES: PRINCIPES DE BASE ET ASPECTS SOCIOCULTURELS

Le respect du label de service implique un soutien et une assistance mutuels, la politesse et l'engagement envers les entreprises. Donc, vous ne devriez pas être en retard pour les réunions, transférer certaines de vos tâches à des collègues, oublier les promesses faites. Ainsi, les règles de l'étiquette des affaires sont élémentaires et simples. Ils sont connus de tous, et leur respect contribue à l'amélioration des relations dans le collectif, l'efficacité du travail et le succès personnel de chaque employé. L'étiquette moderne et l'étiquette de bureau dans les institutions publiques sont orientées vers un modèle unique de comportement, comme forme et contenu, des personnes officielles et de leurs employés. Par conséquent, une attitude bienveillante envers les gens devrait être conçue esthétiquement, car toute intention d'agir raffinée et noble, en termes de forme d'extériorisation, peut être laide et ridicule, ou même perdre sa signification noble et morale.

Mots-clés: *socioculture, ethnoculture, business etiquette/des affaires, ethno-national, masculinité-féminité.*

БИЗНЕС-ЭТИКЕТ: ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ И СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ

Соблюдение служебного этикета предполагает взаимную поддержку и помощь, вежливость и приверженность делу. Так что, не стоит опаздывать на встречи, передавать часть своих задач коллегам, забывать о данных обещаниях. Таким образом, правила служебного этикета просты и понятны. Их знают все, а их соблюдение способствует улучшению коллективных отношений, повышению эффективности работы и личному успеху каждого сотрудника. Современный этикет и служебный этикет в государственных учреждениях ориентирован на уникальную по форме и содержанию модель поведения должностных лиц и их сотрудников. Следовательно, доброжелательное отношение к людям следует воспринимать эстетически, потому что любое намерение действовать изысканно и благородно, с точки зрения формы экстериоризации, может быть уродливым и нелепым или даже потерять свое благородное и моральное значение.

Ключевые слова: *социокультура, этнокультура, служебный/бизнес этикет, этнонациональный, мужественность – женственность.*

Introducere

Relațiile de serviciu, în general, se exteriorizează prin atitudinea față de muncă și relațiile între angajați, [2, p. 110] care înglobează aspectele socioculturale ale normelor de comportament.

Sub aspectele socioculturale ale etichetei de birou se subînțelege corectitudinea în relația cu cetățenii, respectul, toleranța față de obiceiurile și tradițiile poporului, cerința de a lua în considerare caracteristicile culturale, de instruire și de altă natură: etnice, sociale, confesionale.

În prezent eticheta, în primul rând, reprezintă un mijloc de comunicare, un mijloc de reglementare a relațiilor dintre oamenii care interacționează. În condiții de astăzi, comportamentul organizațional modelează noi situații de comunicare, creând noi cerințe de etichetă. Este imposibil să le reținem pe toate. Viața este mult mai complicată decât regulile și, uneori, apar situații, care sunt destul de dificil de prevăzut chiar și de codul bunelor maniere. Probabil că, în prezent, este important nu să înveți regulile, ci să înțelegi „spiritul”, esența și conținutul etichetei, adică să stăpânești principiile ei de bază. În continuare evidențiem mai multe principii ale etichetei de afaceri, care sunt extrem de importante pentru persoanele oficiale și angajații organizațiilor.

Primul este ***principiul umanismului***, omeniei, care este direct întruchipat în cerințele morale ale culturii comunicării interpersonale:

- Politețea;
- Tactul;
- Modestia;
- Punctualitatea.

Politețea reprezintă o formă de relații interpersonale, esența căreia este bunăvoința, aspirația de a dori bine altei persoane. Politețea se manifestă prin atitudine atentă, dorința de a oferi servicii unei alte persoane. Atitudinea amabilă față de oameni este esența fundamentului moral al etichetei de birou într-o organizație modernă.

Tactul. În limba latină, cuvântul *„tact"* semnifica atingere, simț. Acesta constituie simțul măsurii, ce determină o persoană aflată într-o situație anumită să fie delicată și să nu observe greșelile și neajunsurile altei persoane, să nu-i facă observații în prezența altor persoane, să nu adreseze întrebări, care să dezavantajeze interlocutorul.

Modestia - abilitate de a corela stima de sine cu opiniile oamenilor din jurul nostru, de a nu ne supraestima, de a nu accentua propria importanță, abținându-ne de a scoate în evidență capacitățile, ce ne avantajează. Adevărata modestie nu are nicio legătură cu rigiditatea sau existența unor complexe. Toate acestea reprezintă manifestări ale unui complex de timiditate, cea pare în lipsa abilităților de comunicare interpersonală. Persoana nu știe cum să înceapă o conversație, despre ce să vorbească, se teme să facă ceva greșit.

Acuratețea - abilitatea de a se ține de cuvânt, de a îndeplini promisiunile, de a fi punctual, de a nu întârzia.

Există diferite aspecte ale politeții:

Corectitudine, respect, curtoazie, gentilețe, delicatețe.

Corectitudinea – politețe oficială, distanțată; o abilitate specială de a se stăpâni în orice circumstanțe, conflicte.

Respectul, politețea, care accentuează stima față de o persoană, se manifestă în raport cu persoanele în etate, în special cu femeile în etate.

Amabilitatea - dorința de a fi plăcut și util (manifestată prin acordarea de mici servicii, atenție).

Delicatețea – politețe combinată cu o blândețe deosebită și înțelegere profundă a stării interioare și dispoziției altor oameni.

Al doilea principiu al etichetei de afaceri reprezintă ***oportunitatea acțiunilor***. Eticheta modern de afaceri prescrie că în comunicare totul trebuie să fie moderat și simplu. Dacă nu știm cum să ne comportăm într-o situație neobișnuită pentru noi, atunci ar trebui să ne ghidam de principiul oportunității și comodității. Deși e cazul să reținem că, comod trebuie să fie atât pentru noi, cât pentru oamenii care ne înconjoară.

Viața reală este un proces complex și multilateral și, prin urmare, apar situații care nu sunt reglementate de regulile și normele existente.

Eticheta modernă nu este dogmatică; ci oferă oportunitatea de a alege. Potrivit noilor condiții sociale de viață, normele de etichetă pot și trebuie să se modifice.

Al treilea principiu al etichetei de afaceri îl constituie farmecul sau ***atracția comportamentului estetic***.

Regulile de etichetă sunt determinate de cerințele esteticii. Esența lor poate fi exprimată prin sintagma: „indecent, pentru că este ceva urât".

Eticheta modernă și eticheta de birou din instituțiile publice se orientează spre un model unic de comportament, ca formă și conținut, al persoanelor oficiale și angajaților lor. Prin urmare, o atitudine binevoitoare față de oameni ar trebui să fie concepută estetic, deoarece orice intenție de a acționa rafinat și nobil, din punct de vedere al formei de exteriorizare, poate fi urâtă și ridicolă sau chiar să-și piardă semnificația nobilă și morală. Cel mai frecvent aceasta se manifestă prin maniere, gesturi, expresii faciale.

Principiul de bază al comportamentului etic la birou poate fi considerat manifestarea unui profund respect pentru interesele și sentimentele altor angajați, tuturor cetățenilor, care contactează într-o situație informală [8].

Activitatea de succes a organizației are la bază relațiile între angajați, ce se realizează: pe verticală (conducător și subaltern) și pe orizontală (relații între colegi). Ierarhia de serviciu este esențială în organizarea eficientă a activității unei organizații.

Există 3 stiluri de conducere: autocratic (autoritar), democratic și liberal [2, p. 111].

Stilul autocratic de conducere se caracterizează prin faptul că liderul unipersonal adoptă decizii și stabilește acțiunile subalternilor. Nu este încurajată inițiativa subalternilor. Acest stil de conducere generează o stare de stres și disconfort psihologic la angajați.

Stilul democratic de conducere se caracterizează prin descentralizarea autorității (puterii), deciziile nefiind unipersonale, ci rezultând din consultarea si participarea angajaților. Atitudinea respectuoasă față de angajat, crearea unor condiții confortabile de muncă, contribuie la crearea unui climat favorabil în colectiv.

Stilul liberal de conducere presupune intervenția minimală a conducătorului în activitatea angajaților, respectarea opiniile subalternilor. Acest stil este cel mai potrivit pentru colectivele mici de muncă [2, p. 112].

Indiferent de stilul de conducere utilizat, relația „conducător - subaltern” este întotdeauna strict subordonată și reglementată de normele legale, de etichetă și etice, care, în ansamblu, asigură îndeplinirea drepturilor și obligațiilor de serviciu.

Astfel, relațiile de muncă sunt strict ierarhizate și, prin urmare, problema subordonării reprezintă o trăsătură distinct etichetei de birou.

Eticheta de birou (de afaceri) constituie o «barieră» specifică, un sistem de protecție la nivelul normelor culturale, de etichetă, care elaborează reguli de comportament și comunicare pentru angajați la locul de muncă. Încălcarea acestor reguli are ca urmare dezaprobarea publică, condamnarea, pierderea autorității și încrederii, cu alte cuvinte se manifestă funcția de protecție a etichetei în procesul de adaptare a persoanei la locul de muncă. Prin urmare, eticheta de birou se caracterizează nu numai prin respectarea subordonării, ci și prin nivelul de dezvoltare a relațiilor interpersonale din organizație.

Eticheta de birou (de afaceri) reprezintă ordinea stabilită, forma, comportamentul, regulile de curtoazie și politețe existente în organizație și care asigură membrilor colectivului de muncă și conducerii acestuia, condiții pentru o comunicare reușită atât între ei, cât și cu partenerii de afaceri și societatea în vederea realizării obiectivelor organizației.

Potrivit normelor etichetei de afaceri, conducătorul de orice rang trebuie să fie întotdeauna politicos, corect și tacticos cu subalternii. Astfel, orice conducător, care pretinde să obțină influență și autoritate în rândul subalternilor, trebuie să corespundă cerințelor, înaintate unui conducător modern. Gama de cerințe este foarte largă - de la profesionalismul înalt și abilitatea de a pătrunde în esența procesul organizațional până la modelul personal de comportament și abilitatea de a lucra cu oamenii.

În condițiile când eticheta de birou (de afaceri) reglementează relațiile interumane nu numai pe verticală „conducător - subaltern”, ci și pe orizontală „relațiile dintre colegi”, contează mult atât personalitatea conducătorului, cât și nivelul de cultură și instruirea angajaților, inclusive abilitatea lor de a comunica cu bunăvoință. În acest context e cazul să menționăm că eticheta de afaceri diferă prin unele caracteristici de eticheta la evenimentele mondene.

Tabel. *Unele deosebiri dintre eticheta la evenimente mondene și eticheta de afaceri*

Eticheta la evenimente mondene	Eticheta de afaceri
Bărbatul deschide ușa și permite femeii să înainteze	Ușa este deschisă de cel care este mai aproape de ușă
Bărbatul intră primul în lift	Cel care este mai aproape de lift, intră primul
Bărbatul se ridică mereu pentru a saluta o femeie sau o persoană mai în vârstă	Bărbatul și femeia se ridică mereu de pe un scaun pentru a saluta un client sau un vizitator
Primul se salută bărbatul, iar femeia sau persoana mai în vârstă dau mâna	La serviciu nu există reguli stricte privind salutul, totul depinde de situație
Un obiect căzut va fi întotdeauna ridicat de un bărbat	Obiectul ce a căzut va fi ridicat de cel pentru care este mai ușor să o facă

Sursa: [2, p. 118]

Un element important în structura etichetei moderne de afaceri îl constituie particularitățile național-culturale (etnoeticheta). Componenta etnică al etichetei de afaceri devine o condiție esențială în derularea cu succes al afacerilor cu partenerii străini. În pofida extinderii contactelor directe în diferite zone, fiecare națiune, își păstrează caracteristicile naționale inerente. Aceasta ține de limbaj, tradiții, modele de comunicare etc. În opinia lui M. Rosenko, „Societatea postindustrială nu elimină nici grupurile etnice, nici națiunile, nici relațiile etno-naționale, ci le umple cu conținut nou, ridicându-le nivelul la o nouă treaptă și transferându-le în sfera de interacțiune socioculturală» [7]. Cultura contemporană există în forme naționale cu o multitudine de culturi distincte. Prin urmare, comunicarea cu alte popoare presupune necesitatea de a înțelege particularitățile lor culturale, capacitatea de a stabili relații de comunicare și de a face compromisuri rezonabile. Prin urmare, în comunicarea interculturală, pentru a înțelege comportamentul comunicativ al purtătorului unei culturi, este necesar să analizăm comportamentul lui din perspectiva culturii sale native și nu din viziunea propriei culturi.

Scopul principal și funcțiile procesului de comunicare sunt orientate spre unirea oamenilor pentru soluționarea obiectivelor strategice și tactice ale organizației. Purtătorii aceleiași culturi se înțeleg mai simplu, în comparație cu reprezentanții diferitor culturi. Comunicarea intercultural necesită interacțiune de coduri și concepte, care implică înțelegerea unei culturi străine.

Recunoașterea unei culturi străine, presupune, în primul rând, înțelegerea ei. Pentru început se stabilește o corespondență între comportamentul extern și valorile grupului sau comunității; de asemenea este important să se interpreteze viziunile de bază, care sunt un factor, ce influențează procesul de înțelegerea lumii înconjurătoare de către un anumit grup. La începutul anilor 1960, savanții americani F. Kluckhohn și F. Strodtbeck au identificat 5 dimensiuni culturale, care se regăsesc în orice cultură: [2, p.126]

1. Orientarea în raport cu mediul înconjurător.

2. Orientarea omului în raport cu realitatea (ce este și ce nu este real; modul în care este perceput spațiul – limitat sau infinit etc.).

3. Orientarea în raport cu relațiile dintre oameni (ce este considerata fi corect în relațiile dintre oameni, în procesul de distribuție a puterii; în dragoste; ce este mai important – valorile unui individ, ale grupului sau ale comunității în ansamblu).

4. Orientarea în raport cu natura umană (dacă omul este bun, rău sau neutru; este posibil sau imposibil perfecțiunea ființele umane).

5. Orientarea în raport cu activitatea (cum trebuie să fie o persoană: activă, pasivă; să opteze pentru autodezvoltare sau să mizeze pe soartă).

Operând cu aceste categorii, autorii au menționat că culturile occidentale sunt orientate spre o dominare activă a naturii și se bazează pe relațiile concurenței individuale. Conceptul de timp este liniar, monocronic și orientat spre viitor; spațiul și resursele naturale sunt considerate nelimitate, susținând că natura umană este neutră și capabilă să se perfecționeze; în perceperea adevărului, aceste culturi se bazează pe știință și pragmatism.

Culturile orientale sunt pasive în raport cu natura. Tind să trăiască în armonie cu natura și unul cu celălalt, iar grupul are o importanță mai mare pentru ei, decât individul; se concentrează asupra prezentului și trecutului, considerând timpul ca fiind policronic și ciclic, iar spațiul și resursele naturale sunt foarte limitate; consideră omul rău de la natură, dar corigibil.

O clasificare a culturilor naționale a fost realizată de G. Hofstede. În viziunea sa, gradul de stabilitate ale opiniilor și valorilor managerilor, diferă de la o țară la alta. Iar parametrii de bază ai culturii organizaționale sunt: distanța față de putere, evitarea incertitudinii, individualism vs. colectivism, masculinitate vs. feminitate [2, p. 127].

- Distanța față de putere reflectă gradul de concentrare a puterii sau distribuția acesteia pe diferite niveluri ale organizației. Reprezentanții culturilor cu o distanță mare față de putere consideră că puterea constituie cea mai importantă parte a vieții sociale, iar reprezentanții puterii percep subordonații ca oameni diferiți de ei. O cultură de acest tip pune accent pe puterea coercitivă, care se caracterizează printr-un stil de management mai dur, subordonaților le este frică să-și exprime dezacordul față de superiori și să piardă încrederea colegilor.

În culturile cu o distanță mică față de putere, este recunoscută puterea legitimă, iar competența este mai presus decât impunerea brutală și constrângerea. În aceste culturi, respectul pentru individ și egalitatea sunt considerate valori de bază.

- Evitarea incertitudinii reprezintă gradul de abatere de la normele și valorile stabilite. Reprezentanții culturilor cu un index ridicat de incertitudine tind spre o formalizare excesivă a regulilor și normelor de comportament. Demonstrează intoleranță față de persoanele cu idei sau comportamente diferite; sunt mai rezistenți la orice schimbare, au un nivel ridicat de anxietate, sunt sensibili la situații ambigue, își fac griji pentru viitor, sunt slab motivați în obținerea unor rezultate mai bune și au o dorință redusă de a-și asuma riscuri. Culturile cu un index scăzut de evitare a incertitudinii se caracterizează printr-un nivel mai scăzut de stres și denotă o înclinație mai mare în asumarea riscurilor.

- Individualism vs. Colectivism se referă la măsura în care o cultură încurajează independența şi libertatea individului fată de grupul căruia îi aparține. O cultură individualistă este una în care obiectivele individuale sunt mai importante decât obiectivele de grup. În cultura de tip colectivist obiectivele grupului domină obiectivele individuale.

- Masculinitate *vs*. Feminitate reprezintă gradul în care este încurajată asertivitatea și dominația asupra celorlalți, spre deosebire de grija și instruirea celorlalți. În culturile de tip masculin se accentuează diferențele dintre rolurile bărbatului și femeii, conștiinciozitatea, aprecierea, ambiția și independența, oamenii au o motivație puternică în realizarea scopurilor, percep sensul vieții în muncă, au tendința să identifice interesele organizației ca interese proprii, succesul și competiția sunt principalele surse de satisfacție la locul de muncă. În culturile de tip feminist, rolurile de gen nu sunt atât de importante, accentul fiind pus pe relația de dependența și pe ajutorul reciproc.

Fiecare tip de cultură are propriile avantaje și dezavantaje. Totodată, particularitățile național-culturale pot fi percepute ca formă de manifestare a valorilor și prezumțiilor de bază caracteristice fiecărei culturi luate în parte. Dialogul în spațiul inter-

cultural și, în special, în cadrul relațiilor de serviciu, este realizat atât în contextul elementelor distinctive ale culturilor, cât și a elementelor comune.

Astfel, viziunile moderne privind dialogul culturilor înglobează nu numai interacțiunea, ci și înțelegerea reciprocă în comunicarea interculturală.

În condițiile moderne, principala modalitate de menținere a relațiilor este parteneriatul. În aceste condiții devine evidentă actualitatea și relevanța etichetei de afaceri, care definitivează latura comprehensivă al parteneriatului. În contextul globalizării și creșterii importanței relațiilor de piață, eticheta de afaceri constituie un instrument important în comunicarea la nivel internațional. Colaborarea cu reprezentanții altei culturi, din altă țară promovează transformarea binomului „propriu-străin" în „propriu-diferit". În procesul comunicării interculturale, componenta etnică devine cheia depășirii situațiilor, ce țin de necesitatea înțelegerii reciproce. Particularitățile național-culturale (etnoeticheta) reflectă tradițiile și obiceiurile și, apar ca un component important al etichetei de afaceri, întrucât asigură respectarea intereselor reciproce.

Relațiile în colectivul de muncă pot evolua în mod diferit. Angajații întotdeauna diferă după nivelul de instruire, abilități, experiență de muncă. Dar o persoană educată nu-și va evidenția niciodată meritele, umilindu-i pe alții. Trebuie să ne bucurăm de succesul colegilor, deși, uneori, pentru mulți, este dificil.

În viziunile sale un funcționar public trebuie să fie cosmopolit, să respecte și să manifeste toleranță față de obiceiurile, tradițiile, credințele religioase diferitor naționalități, grupuri etnice, confesiuni religioase; să trateze cu respect limba de stat și alte limbi, să nu admită discriminarea pe bază de naționalitate, rasă, sex, statut social, vârstă, religie. Datoria morală al funcționarilor publici este de a asigura pacea interetnică și armonia interconfesională, respectul pentru onoarea și demnitatea oricărei persoane, grija pentru reputația profesională și imaginea sa morală.

Concluzii

Respectarea etichetei de afaceri implică sprijin și asistență reciprocă, politețe și angajament în activitatea profesională. Deci, nu trebuie să întârziați la ședințe, să transferați o parte din munca dvs. colegilor, să uitați de promisiunile făcute. Astfel, regulile etichetei de afaceri (de birou) sunt elementare și simple. Sunt cunoscute de toată lumea, iar respectarea lor contribuie la îmbunătățirea relațiilor în colectiv, la eficiența muncii și la succesul personal al fiecărui angajat.

Bibliografie

1. BRENAN, L. Eticheta în afaceri pentru sec. XXI. - Bucureşti: Curtea Veche, 2011.

2. МАМИНА, Р. Деловой этикет: сущность, структура, функции. Диссертация на соискание степени доктора философских наук. - Санкт-Петербург, 2005.

3. ДРУКЕР, П. Задачи менеджмента в XXI веке. - Москва: Вильямс, 2000.

4. ДЕ ДЖОРДЖ, Р. Деловая этика. - Санкт-Петербург: Прогресс, 2001.

5. ПОЧЕБУТ, Л., МЕЙЖИС, И. Социальная психология. - Санкт-Петербург: Питер, 2016.

6. НИКИТИНА, М., МЕРКУЛОВА, Н. Социокультурный компонент в межкультурной коммуникации. - Москва: Слово, 2002.

7. РОСЕНКО, С. https://doi.org/10.18611/2221-3279-2012-3-2(8)-142-147hr@training-partner.ru

COMPARTIMENTUL

MASS-MEDIA ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII

CZU 327.56:659.3
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).13

COMPONENTA MEDIATICĂ A CONFRUNTĂRILOR GEOPOLITICE: ZONA BAZINULUI MĂRII NEGRE

Mihai LESCU
Doctor în științe politice, conferențiar universitar, Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *lescumihai@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0001-9837-6687

Destrămarea Imperiului sovietic și dezvoltarea vertiginoasă a noilor tehnologii comunicaționale, au condus la reconfigurarea geopolitică a lumii, dar și au deschis calea fostelor republici sovietice spre democrație și colaborare cu țările europene. Pe măsura înaintării NATO și UE către hotarele Rusiei, aceasta depune eforturi atât militare, cât și propagandistico-ideologice, pentru a menține sub influența sa teritoriile de altă dată. Nu fără implicarea Rusiei în țările din „vecinătatea apropiată" – Ucraina, Republica Moldova și Georgia – au fost inspirate conflicte, scopul cărora este de a păstra controlul militar, politic, ideologic și economic asupra acestor regiuni. O luptă aprigă duce Rusia și pentru întărirea pozițiilor sale în regiunea Mării Negre, unde geografic se situează aceste trei state. În prezentul articol sunt evidențiate strategiile, tacticile și tehnicile aplicate de mass-media rusă în scopul atingerii obiectivelor geopolitice.

Cuvinte-cheie: *mass-media, interese geopolitice, strategii și tactici ideologice, tehnici mediatice, bazinul Mării Negre, „conflicte înghețate".*

MEDIA COMPONENT OF GEOPOLITICAL CLASHES: BLACK SEA BASIN AREA

The collapse of the Soviet Empire and the dizzying development of new communication technologies, led to the geopolitical reconfiguration of the world, but also opened the way for the former Soviet republics to democracy and collaboration with European countries. As NATO and the EU advance towards Russia's borders, it makes both military and ideological propaganda efforts to keep the territories of the past under its influence. Not without the competition of Russia in the countries of the "close neighborhood"- Ukraine, the Republic Of Moldova and Georgia were inspired conflicts, called to preserve military, political, ideological and economic control over these regions. A fierce battle is also waging by Russia for the strengthening of its positions in the Black Sea region, where geoprafically Ukraine, the Republic Of Moldova and Georgia are located. The article highlights the strategies, tactics and techniques applied by the Russian media in order to achieve geopolitical goals.

Keywords: *media, geopolitical interests, ideological strategies and tactics, media techniques, Black Sea basin, "frozen conflicts".*

COMPOSANTE MÉDIATIQUE DES AFFRONTEMENTS GÉOPOLITIQUES: ZONE DU BASSIN DE LA MER NOIRE

L'effondrement de l'Empire soviétique et le développement vertigineux des nouvelles technologies de communication ont conduit à la reconfiguration géopolitique du monde, mais ont également ouvert la voie aux anciennes républiques soviétiques vers la démocratie et la collaboration avec les pays européens. Alors que l'OTAN et l'UE avancent vers les frontières de la Russie, elle fait des efforts de propagande à la fois militaire et idéologique pour garder les territoires du passé sous son influence. Non sans la concurrence de la Russie dans les pays du "voisinage proche" – l'Ukraine, la République de Moldavie et la Géorgie – des conflits ont été inspirés, dont le but est de préserver le contrôle militaire, politique, idéologique et économique sur ces régions. Une lutte acharnée est également menée par la Russie pour le renforcement de ses positions dans la région de la mer Noire, où ces trois États sont géographiquement situés. Cet article met en évidence les stratégies, tactiques et techniques appliquées par les médias russes afin d'atteindre les objectifs géopolitiques.

Mots-clés: *médias, intérêts géopolitiques, stratégies et tactiques idéologiques, techniques médiatiques, bassin de la Mer Noire, "conflits gelés".*

МЕДИАКОМПОНЕНТ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ КОНФРОНТАЦИЙ: ЗОНА ЧЕРНОМОРСКОГО БАССЕЙНА

Распад советской империи и стремительное развитие новых коммуникационных технологий привели к геополитической реконфигурации мира, а также открыли путь бывшим советским республикам к демократии и сотрудничеству с европейскими странами. По мере продвижения НАТО и ЕС на Восток, Россия прилагает как военные, так и пропагандистско-идеологические усилия, чтобы сохранить свое влияние над бывшими территориями. Не без участия России, в странах «ближнего зарубежья», - Украине, Республике Молдова и Грузии, - поддерживаются конфликты, цель которых сохранить военный, политический, идеологический и экономический контроль над этими регионами. Ожесточенную борьбу ведет Россия и за укрепление своих позиций в Черноморском регионе, где географически расположены эти три независимых государства. В данной статье выделены стратегии, тактики и техники, применяемые российскими СМИ с целью достижения геополитических интересов.

Ключевые слова: *средства массовой информации, геополитические интересы, идеологические стратегии и тактики, методы СМИ, бассейн Черного моря, «замороженные конфликты».*

Introducere

Sfârșitul Războiului Rece a condus nu numai la reconfigurarea geopolitică a lumii. Sub influența tehnologiilor contemporane s-au produs schimbări substanțiale și în domeniul mass-mediei, ca instrument de bază (de informare/dezinformare și de propagandă/manipulare) în mâinile actorilor (geo)politici (state, organizații regionale și internaționale), privind promovarea intereselor lor strategice într-o parte sau alta a lumii.

După obținerea independenței, fostele republici sovietice au purces pe calea dezvoltării democrației și a relațiilor multilaterale de colaborare cu țările europene. În context, Rusia a mobilizat întreg arsenalul ideologico-propagandistic, din care fac parte și mass-media, pentru a încerca să-și păstreze influența geopolitică în țările din spațiul ex-sovietic. De vreme ce Uniunea Europeană și NATO ajungeau tot mai aproape de hotarele sale, iar vechile metode, inclusiv proiectul CSI (*Comunitatea Statelor Independente*), nu dădeau rezultatul scontat, Rusia a recurs la un nou scenariu – crearea *zonelor de conflict armat* la hotarele/în teritoriile unor state post-sovietice, fiind și aceasta o metodă de a tempera procesul extinderii UE și NATO.

Rusia, contrar promisiunilor Acordului de la Summit-ul de la Istambul din 1992, nu și-a retras nici pană astăzi trupele sale de „ocupație militară” [1] de pe teritoriul Republicii Moldova, susținând, în vara aceluiași an, separatismul în raioanele de est ale ţării (Transnistria), iar câțiva ani mai târziu, tot cu aceleași metode și scopuri a mai iscat un război la hotarul cu Georgia. Imediat după Jocurile Olimpice din 2014 de la Soci, Crimeea a fost ruptă de la Ucraina, iar încă peste câteva luni, tot prin încurajarea separatismului, în teritoriile de est ale Ucrainei a izbucnit un nou război, în urma căruia au fost create două republici-fantome: Donețk și Luhansk.

Pe parcursul desfăşurării conflictelor respective, niciunul din ele nesoluționate până în prezent, mass-media rusă, în confruntare cu mediile de informare locale din țările amintite, și-a perfecționat și diversificat strategiile și tacticile informațional-propagandistice, trecând de la acțiuni de *manipulare/dezinformare* la *război informațional,* urmat apoi de *războiul hibrid.*

În această ordine de idei, este necesar de a sublinia că în accepțiunea clasică, *manipularea* este o acțiune cu scopul de a determina un actor social (o persoană, o colectivitate) să gândească și să acționeze într-un mod compatibil cu interesele inițiatorului. Iar *dezinformarea* este tehnica ce presupune furnizarea de informații eronate unor terți, determinându-i să comită acte colective sau să difuzeze judecăți dorite de dezinformatori.

Războiul informațional este o formă specifică de desfăşurare a războiului, în care se urmărește înlocuirea realității și a faptelor prin construirea unei realități alternative și proiectarea ei către populația țintă, pentru a atinge obiective de natură militară, respectiv demobilizarea populației, infiltrarea sentimentului de dubiu în raport cu obiectivele de interes național. Războiul informațional mai este numit și *război mediatic* – acțiuni desfăşurate de mass-media în timp de criză sau de război, îndreptate împotriva informațiilor sau sistemelor informaționale ale adversarului.

Războiul hibrid sau *non-liniar* este, potrivit lui Mark Galeotti, un război postmodern, nedeclarat niciodată în mod oficial, dar purtat în permanenţă cu mijloace militare şi non-militare, de la operaţiuni sub acoperire la atacuri cibernetice şi chiar până la operaţiuni masive de lobby, considerate forme perverse de război al secolului XXI. [2] Noile strategii de ordin complex politic-militar-ideologic, calificate în literatura de specialitate drept „război hibrid”, au fost pregătite din timp de Federația Rusă, fiind aplicate în primăvara lui 2014, în timpul anexării Crimeii. Strategii NATO au fost luați prin surprindere de ocuparea Crimeii în doar câteva zile. A fost una din primele manifestări ale războiul hibrid, o invenție strategică prin care Rusia încearcă – şi până acum a reuşit – să-şi proiecteze puterea în afara propriilor graniţe şi să compenseze deficitul de înzestrare militară în comparaţie cu Occidentul [3].

Astăzi, în lupta pentru a reveni la rolul pe care l-a avut altădată pe continentul european și în lume, Federația Rusă în permanență aplică atât instrumentarul războiului informațional ca formă distinctă, cât și al războiului hibrid, din care acesta face parte. Noile forme de război sunt folosite de Rusia pentru a argumenta și îndreptăți întâi de toate acțiunile și comportamentul său în raport cu țările din *vecinătatea apropiată/imediată*. Astfel, Republica Moldova, Ucraina și Georgia, împreună cu mass-media lor, au nimerit într-un *Triunghi al Bermudelor* în bazinul Mării Negre, motivat de interesele geopolitice/geostrategice și geoeconomice pe care Rusia le are/urmărește în această regiune.

Triunghiul geopolitic al bazinului Mării Negre

În bazinul Mării Negre se concentrează și își găsesc expresie problemele importante ale regiunii. În accepțiunea Comisiei Europene, *regiunea Mării Negre* reprezintă o zonă distinctă, ce reunește 10

state: 6 state riverane – Bulgaria, România, Ucraina, Federația Rusă, Georgia și Turcia – și 4 state, cărora istoria, proximitatea și legăturile strânse cu bazinul Mării Negre – Armenia, Azerbaidjan, Republica Moldova și Grecia – le conferă statut de actori relevanţi în zonă. Astfel, definiția europeană a regiunii Mării Negre se suprapune în bună măsură peste conceptul de regiune extinsă a Mării Negre (Wider Black Sea Region), promovat, anterior, de NATO în relațiile sale cu aliații și partenerii din zonă [4, p. 9].

Dacă până în 1991 arhitectura geopolitică a bazinului Mării Negre era determinată de URSS, România, Bulgaria și Turcia, care stăpâneau zonele de litoral din jurul Mării Negre, acum la fosta geografie regională a statelor s-au mai adăugat Ucraina, Republica Moldova și Georgia. Pe această cale, vechiul cadru al „cooperării între statele aparținând blocului socialist" a fost înlocuit de „un sistem „înghețat" de securitate, ale cărui principale caracteristici au fost neîncrederea, disensiunile, lipsa cooperării, suspiciunea, competiția acerbă în diverse domenii, percepția statelor vecine ca potențiali inamici, cât şi cea a ambiţiei Rusiei de a-şi crea un statut de putere regională [5].

Începutul secolului XXI a conferit acestui teritoriu, în contextul noilor realităţi geopolitice şi geostrategice euroatlantice, caracteristicile unui spaţiu de proximitate al NATO şi UE. Aderarea României şi Bulgariei la Uniunea Europeană a fost un moment de referință în extinderea democraţiei vest-europene la graniţele bazinului Mării Negre, punctul de întâlnire a trei spații de securitate: european, euro-asiatic şi islamic. După aderarea Bulgariei şi României la Alianța Nord-Atlantică, „lungimea litoralului spaţiului euro-atlantic a crescut cu 14%" [6].

Extinderea NATO şi UE „până la graniţele Mării Negre" a determinat ieșirea Mării Negre din conul de umbră al periferiei Europei şi afirmarea unei noi realităţi geopolitice în regiune. Actualmente, bazinul extins al Mării Negre, după cum remarcă cercetătorii, deţine un loc fruntaş pe agenda de securitate naţională a Rusiei. Din aceste motive, regiunea Mării Negre este una dintre cele mai bogate în stări conflictuale şi singura care găzduieşte toate cele șase conflicte „înghețate" pe continentul european: Republica Moldova (Transnistria), vestul şi nordul Georgiei (Abhazia, Osetia de Sud), sud-estul Ucrainei (Crimeea, Donețk și Luhansk).

Amplasarea unor baze militare americane mai aproape de zonele de conflict și de frontierele Rusiei, care ar trebui să sporească rolul regiunii Mării Negre ca spaţiu de securitate şi siguranţă strategică, face şi mai aprigă înverşunarea luptei duse de Rusia pentru supremația influenței în țările din vecinătatea apropiată și restabilirea controlului său asupra spațiului ex-sovietic, din care fac parte și Ucraina, Republica Moldova și Georgia.

Confruntări informaționale în triunghiul geopolitic al Mării Negre

Regiunea Mării Negre, de-a lungul secolelor, a fost nu numai un spaţiu al cooperării şi comerțului, dar şi o zonă a confruntărilor militare şi politice. În prezent, Marea Neagră reprezintă un spaţiu de hotar între Uniunea Europeană şi NATO, pe de-o parte şi cel al *vecinătății apropiate*, instituit și menținut de Federația Rusă, pe de altă parte, din două considerente geopolitice majore: *zonă-tampon* și *spațiu vital* al „moştenirii" sovietice cu toate atributele ei clasice de influență politică, ideologică, economică, culturală și militară, caracterizat de existenţa unor conflicte „înghețate", prelungite prin propaganda, dezinformarea și manipularea masivă a opiniei publice naționale de către mass-media rusă în spațiul celor trei țări ce se înscriu în triunghiul confruntărilor geopolitice de „interese naționale" ale Federației Ruse.

În lupta pentru dominarea spațiului informațional al bazinului Mării Negre, Rusia utilizează o gamă largă de instrumente de *soft-power*, inclusiv pro-

paganda și influențarea prin mass-media, mai multe tehnici care includ axarea pe subiecte de ordin senzațional și nu pe fapte; reprezentarea binară alb-negru a Rusiei în termeni pozitivi și a Occidentului în termeni negativi; sarcasm; paralele și generalizări istorice fără fundament; citarea ostentativă a oficialilor și agențiilor de știri ruse. Mass-media de genul ***Sputnik*** pur și simplu diseminează narațiunea Kremlinului, în timp ce altele oferă un conținut mai adaptat publicului național și obiceiurilor acestuia de consum, cum ar fi cazul Georgiei, unde 18% din populație își ia știrile din surse rusești. În mod similar, Republica Moldova are un număr mare de canale în limba rusă, multe din care retransmise din Moscova. Ucraina este, de asemenea, ancorată pe orbita mass-mediei rusești, deoarece a moștenit legături extinse cu aceasta, chiar dacă a interzis retransmiterea în spațiul ei a posturilor TV rusești.

În opinia noastră, puncte cheie, comune pentru cele trei țări din triunghiul geopolitic al regiunii Mării Negre - Ucraina, Republica Moldova și Georgia, supuse tratamentului ideologico-propagandistic de mass-media rusă, sunt următoarele:

- hărțuirea informațională a mass-mediei naționale și a publicului prin lansarea de pseudoștiri, despre pericolele ce le aduc cu sine UE, NATO și SUA țărilor Comunității Statelor Independente (CSI), în mod special Rusiei, ca lider al acestei Comunități, care întâmpină dificultăți în intenția de a-și restabili influența și controlul de-a lungul granițelor și în vecinătatea apropiată;
- militarizarea informației mass-media în procesul reflectării evenimentelor/ incidentelor, care au loc în zonele de conflict înghețat: Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud, Donețk și Luhansk, dar și în Marea Neagră, odată cu expansiunea militară și consolidarea influenței ruse în regiune;
- lansarea de atacuri mediatice și propagandistice directe și tăioase în adresa UE și NATO cu scopul de a limita influențele occidentale și integrarea statelor din triunghiul geopolitic de la Marea Neagră în UE și în comunitatea euro-atlantică, folosind dislocarea geografică a Ucrainei, Moldovei și Georgiei ca zone-tampon pentru frontierele Rusiei;
- desfășurarea unor operațiuni de informații / manipulare-dezinformare (în dependență de scopul urmărit) în perioada campaniilor electorale pentru a promova sau menține în parlament sau în posturile-cheie partidele sau oamenii loiali /aserviți metropolei, gata oricând să promoveze politica ei în regiunea Mării Negre.
- utilizarea unei game largi de instrumente de soft-power, inclusiv propaganda și influențarea mass-mediei, pentru a submina unitatea teritorială a țărilor-țintă și a asigura securitatea informațională a regiunilor separatiste.

Sursele de informare rusești exploatează în Ucraina și în Republica Moldova sentimentele conservatoare ale anumitor segmente ale societății, în timp ce în Georgia canalele TV moscovite concep mesaje ce promovează politici benefice intereselor rusești.

În cazul celor trei state din triunghiul geopolitic respectiv, descurajarea sau autocenzura ce au rezultat din retorica mediatică a oficialilor ruși sunt, de asemenea, identificate drept riscuri de mai mulți cercetători. Ca urmare a propagandei ruse, politicienii din cele trei state adeseori se abțin să întreprindă măsuri de promovare a intereselor naționale, pentru a nu provoca Rusia.

Chiar dacă conflictele din cele trei țări au început la distanță de ani, acestea au avut la bază motive care le înrudesc: conflictul transnistrean a izbucnit în ziua când tânărul stat Republica Moldova a fost primită în ONU; războiul din Osetia de Sud a început în 2008, la doar câteva luni de la Summit-ul de la București, când a devenit clar că Georgia și Ucraina sunt pe cale să adere la Alianța Nord-Atlantică. Ocuparea Crimeii a urmat imediat după ce s-au incheiat Jocurile Olimpice de la Soci (Rusia), iar războiul în Donbass a început la scurt timp după ce președintele

ucrainean V. Ianukovici a fost alungat din țară de protestatari pentru refuzul de a semna Acordul de Asociere cu UE. Este de la sine înțeles că toate cele trei războaie au un singur arhitect, care este cointeresat în menținerea lor în stare „înghețată” pentru o perioadă cât mai îndelungată. Conflictele din zona extinsă a Mării Negre sunt conflicte „înghețate”, administrate azi de pseudo-puteri separatiste, mafioto-teroriste, având menirea să servească zone-tampon pentru Rusia în lupta cu extinderea UE și NATO către hotarele ei, dar si să zădărnicească realizarea planurilor acestor țări de a se integra în structurile democratice europene. Drept recompensă, Rusia asigură acestor enclave separatiste securitatea și suport economic, care, în linii mari, se ridică la 70-80 % din necesarul lor anual.

Desigur, diferențe privind intensitatea atacurilor informaționale a mass-mediei ruse în cele trei state sunt determinate de specificul național ce caracterizează popoarele respective, dar și de nivelul de dezvoltare a sistemului mediatic, în mod prioritar a mass-mediei naționale, dar și de măiestria profesională și abilitatea jurnaliștilor de a informa echidistant cetățenii despre esența faptelor și evenimentelor care au loc în contextul național și internațional. Nu trebuie uitat nici faptul că sistemele mass-media/informaționale din Ucraina, Republica Moldova și Georgia, ca și a celorlalte republici post-sovietice, au servit ani la rând drept subsisteme ale aparatului central ideologico-propagandistic sovietic.

Există suficiente temeiuri pentru a afirma că după destrămarea URSS, din punct de vedere al strategiei militare și informaționale, Rusia și-a ales ca țintă prioritară Republica Moldova. Aici era dislocată Armata a 14-a rusă, care acum deține prin puterea unei părți rămase din efectivul ei militar cele mai mari depozite de arme din Europa de la cel de al Doilea Război Mondial încoace. Pentru aceasta, cu ajutorul întregului său dispozitiv propagandistic și mediatic, Rusia a încercat crearea unei enclave separatiste în zona de est a râului Nistru, care ulterior a fost denumită *republică sovietică socialistă moldovenească nistreană (rssmn),* apoi *republica moldovenească nistreană (rmn - Transnistria).* Anume în aceste teritorii sunt dislocați militarii ruși și tot aici este depozitul de arme, pe care Rusia nu și le-a repatriat nici până azi, contrar mai multor promisiuni făcute și acordurilor semnate cu partea moldovenească.

În confruntările de apărare a „cauzei” rebelilor transnistreni față de organele constituționale de la Chișinău și pentru menținerea în regiunea de est a Republicii Moldova a „capului de pod” militar la Marea Neagră și gurile Dunării, dar și pe direcţia Balcanilor, Rusia a pus la bătaie nu numai arsenalul propagandistic, dar și efectivul său militar, care în 1992 a fost implicat în sângerosul conflict, cunoscut astăzi drept „războiul de pe Nistru” sau „războiul din Moldova” [7]. La acea vreme, analistul român S. Brucan remarca: „In ce privește Rusia, ea a fost o putere imperială înainte de epoca sovietică și a rămas așa și după ea, iar separatiștii nu s-ar fi lansat în aventura de acum, dacă n-ar fi avut consimțământul Kremlinului și al Armatei a 14-a aflate în Transnistria. De unde să aibă gardiștii rusofoni tancuri, care blindate și rachete din cele mai moderne, că sotniile de cazaci nu le puteau aduce pe cai?” [8, p. 299].

În ziua de 21 iulie 1992, M. Snegur şi B. Elţin au semnat la Moscova „Convenţia cu privire la principiile reglementării paşnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova”, [9] document ce a marcat încetarea oficială a războiului din Transnistria. Până în prezent analiștii politici se tot întreabă, desigur retoric: dacă Convenția a fost semnată de către președinții celor două state, comandanți supremi ai Forțelor armate, atunci cu cine s-a aflat, în 1992, în război Republica Moldova?! În acelaşi context şi în deplin consens cu linia oficială a Moscovei, comandantul de atunci al Armatei a 14-a ruse, A. Lebedi, a schiţat, în a treia zi după semnarea Convenţiei, trei căi posibile de autodeterminare a Trans-

nistriei: „a) dacă poporul Transnistriei doreşte unirea cu Rusia, să se urmeze exemplul regiunii Kaliningrad; b) lucrurile se vor limpezi, Ucraina se va uni din nou cu Rusia şi atunci Transnistria va intra în această nouă formaţiune statală şi c) crearea unui stat independent, având legături economice trainice cu Rusia şi Ucraina", ultima variantă constituind „calea cea mai reală" [10].

Experții au remarcat: „Caracterul preconceput al reportajelor și corespondenţelor publicate în presa străină în acea perioadă și semnate de cei ce n-au pătruns, voit sau involuntar, esența evenimentelor ce s-au produs pe plaiul moldav, au redus gradul de examinare analitică și de reflectare adecvată a situației din zonă" [11]. În aceste circumstanțe, Rusia a continuat să insiste pe arma informațională, aplicând diferite tehnici, care în mare parte i-au asigurat realizarea strategiei scontate în regiune. Printre ele pot fi evidențiate:

- *piciorul-în-ușă,* tehnică, folosită în reglementarea situației „explozive" din Republica Moldova, diametral opusă alteia: *trântitul-ușii-în-față*, dar care au același efect scontat - ca adversarul, prin mediatizarea situației, să obțină concesii mai mari. În acest context, se poate de interpretat că Rusia a propus, practic, nu fără contribuția mass-mediei, un adevărat târg Chișinăului: semnarea Tratatului asupra Uniunii, în schimbul luării deciziei de a dizolva formațiunile statale (neconstituționale - *n.n.*);

- tehnica *trântitul-ușii-în-față*, a fost aplicată de mass-media rusă în raport cu Republica Moldova și în raport cu râvnita „legiferare a formării unei uniuni a trei state, reunite în baza unei legături federative în teritoriul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM): „nistrean, găgăuz, basarabean" [12];

- tehnica *momelii adversarului,* care se bazează pe „ademenirea" oponentului, obţinerea deciziei (argumentului) din partea lui. În acest context Moscova a propus Chişinăului mult prea cunoscutul/discutatul *Plan Kozak* (tot de federalizare!) care, sub presiunea formaţiunilor politice de opoziţie şi a opiniei publice, a fost respins de autorităţile moldovenești;

- tehnica *aruncării mingii la joasă înălțime* a avut la bază un alt scenariu urzit la Moscova - aşa-numitul *Plan Belkovski,* care prevedea „alipirea" teritoriului Basarabiei la România, urmând ca regiunea transnistreană a Republicii Moldova să fie cedată Ucrainei. De reţinut că planul dat a fost discutat în cadrul mai multor întruniri ale politicienilor, ziariştilor, experţilor, care au avut loc la Bucureşti şi Odessa, fiind pe larg mediatizat și având interpretări atât „pro", cât şi „contra" în mai multe medii de informare din Rusia, România, Ucraina şi din Republica Moldova;

- tehnica *luării jăraticului cu mâinile altuia* a fost exploatată de mass-media rusă, de cea din zona separatistă, dar și din Ucraina în timpul propunerii părții moldoveneşti de către Rusia, în calitate de compromis, a *Planului Iușcenko,* o copie fidelă a *Planului Kozak* .

Concomitent cu aceasta, arhitecții republicii separatiste, prin mai multe „hotărâri" și „decrete", au interzis în teritoriu grafia latină, inițiind un „război împotriva limbii române", adresând dure învinuiri agenției *Moldpres*, companiei *Teleradio-Moldova,* cotidienelor *Sfatul Țării, Moldova Suverană*, cerând pedepsirea redactorilor „pentru conţinutul articolelor publicate" [13, p. 48].

În lupta cu mass-media din partea dreaptă a Nistrului s-a angajat masiv întâi de toate ziarul *Bastuiușcii Tiraspoli (Grevistul tiraspolean),* care era distribuit gratis, iar apoi și alte ziare protransnistrene – *Tiraspoliskaia pravda (Adevărul tiraspolean)* și *Zarea Pridnestrovia (Zorile Transnistriei)*, precum și artileria mediatică cu bătaie mare a Federației Ruse, atât cea scrisă, cât și cea audiovizuală, care aveau (și au) o largă circulație/audiență în rândurile populației de pe ambele maluri ale Nistrului" [14]. Un singur exemplu, în acest sens: ziarul moscovit *Rossiiska-*

ia gazeta (*Ziarul rusesc*), intervievându-l pe liderul transnistrean Smirnov, anunță, nici mai mult, nici mai puţin, despre începerea „procesului de unificare a Moldovei cu România" [15, p. 126].

Atât mass-media rusă, cât și cea a rebelilor din regiune, a difuzat în abundență, la vremea respectivă, falsuri mediatice și relatări părtinitoare din „vâltoarea evenimentelor", axate pe surse „demne de încredere", descoperind la malurile Nistrului „armament de producție românească" și „sicrie de zinc" ale ostașilor români, iar reporterii foto a agențiilor de presă expuneau în sălile din Kremlin fotografii truncate despre „crimele naționaliștilor moldoveni" în Transnistria. Pe parcurs, mass-media rusă și-a diversificat formele sale de influență propagandistică și de manipulare în Republica Moldova, dominând mulți ani la rând spațiul ei informațional.

Pentru a îngrădi cât mai mult posibil intențiile Republicii Moldova de integrare europeană și a o menține în sfera sa de influență, s-a recurs frecvent la:

- promovarea activă prin mass-media a imaginii Rusiei ca stat al păcii și democrației, folosind cu precădere propaganda și acțiuni de lobby;

- glorificarea măreției statului rus prin transmiterea la TV și publicarea în ziare a materialelor cu insinuări inventate și mincinoase, chemate să sublinieze invincibilitatea Rusiei, inclusiv și la Marea Neagră;

- publicarea în mass-media a unor stiri destinate stârnirii fricii, panicii și urii față de apropierea tot mai mult a frontierelor UE și NATO de Marea Neagră și de țările spațiului ex-sovietic;

- promovarea la televiziune și radio, publicarea în ziare și pe rețelele internet a pseudo-naraţiunilor cu un grad înalt de verosimilitate, construite artificial, pe pseudo-fapte, pentru a asigura optimismul social în rândurile separatiștilor;

- desfășurarea campaniilor mediatice de știrbire a credibilității UE, NATO, SUA, interpretate drept duşmani ai democraţiei, societăţii deschise și a drepturilor omului;

- abordări mediatice bazate pe frica față de NATO și SUA și îndemn la acțiuni colective de „apărare" a regiunii separatiste și a Republicii Moldova, pentru a diminua presiunile social-politice din zona de conflict;

- crearea cu ajutorul dezinformării și manipulării prin mass-media a opiniei publice a grupurilor de manevră și sprijin a politicii ruse în regiunea de conflict și în bazinul Mării Negre;

- construirea cu ajutorul mass-mediei a categoriei de persoane docile în regiunea din stânga Nistrului, gata oricând să îmbrățișeze orice chemare sau temă, fără a se gândi la consecințe.

Este evident că toate aceste acțiuni ale mediei au relevat cu destulă plauzibilitate adevăratul „partizanat politic, complicitate în camuflarea informației" [16, p. 11].

În acest contest se înscriu și datele unei investigații care indică faptul că mass-media din Republica Moldova în buletinele de știri face referință la agențiile de știri ruse în proporție de 41 procente (Ucraina - 33, iar Georgia - 19 procente).

În perioada la care ne referim, propaganda rusă a folosit abil televiziunile prin cablu din regiunea Transnistreană, dar și din orașele și centrele raionale ale Republicii Moldova, precum și energia „trolilor" pentru a controla și dirija dezbaterile în rețelele sociale pe teme politice și de interes public. Noile elemente tehnologice au condus la consolidarea și perfecționarea războiului informațional-propagandistic rusesc, care pusese stăpânire pe spațiul informațional moldo-ucrainean din regiunea Mării Negre. În scopul promovării „unității de veacuri a relațiilor moldo-ruse" erau folosite cu îndemânare diferite formațiuni social-politice ale cetățenilor moldoveni, aflați la muncă în Rusia. Acțiunile de protest ale acestora împotriva autorităților moldovenești „care nu sunt recunoscători eliberatorilor", erau și sunt pe larg comentate în mass-media rusă și cea din stânga Nistrului.

Astfel, prin acțiunile sale propagandistice și mediatice Rusia a reușit să scindeze poporul unei republici și, confiscându-i cu ajutorul propagandei sentimentul de patriotism, l-a transformat în „populație" pe care a aruncat-o pe de o parte şi de alta a baricadelor, acumulând ulterior pe această cale „experiență" privind falsificarea şi interpretarea tendențioasă a evenimentelor din Georgia și Ucraina, unde, pe parcurs, au luat amploare noi confruntări politico-mediatice și armate în regiunea Mării Negre.

De fapt, încă prin 1991, Rusia a început confruntările deschise de ordin informațional și amenințare armată cu cei doi vecini la Marea Neagră - Georgia și Ucraina, având de acum acumulate „deprinderi" de escaladare a astfel de acțiuni în Republica Moldova, unde își asigurase o rezervație a imperiului sovietic – Transnistria.

De remarcat, așa cum opinează mai mulți autori [17], că istoria confruntărilor informaționale dintre Rusia și Georgia poate fi împărțită în trei etape: prima, cuprinzând anii 1991-2005, în care abia au început să prindă contur confruntările mediatice dintre Rusia și Georgia, perioada declarării independenței Georgiei, a președinției lui Z.Gamsahurdia, E. Șevardnadze, a „revoluției trandafirilor" și a venirii la conducere a lui M. Saakașvili. Prima etapă mai este caracterizată de lupta ideologică-mediatică privind împărțirea de către Rusia a flotei maritime militare a URSS la Marea Neagră cu Ucraina și Georgia, ultima din cauza insistenței sale fiind supusă discreditării de media rusă: „Se prea poate ca Georgia, obținând propria flotă și intrând în vreun bloc militar, sau, în urma unei lovituri de ciocan pe nicovală, să rămână fără corăbiile ei, ce se vor scufunda imediat" [18]. Oricum, în această perioadă, încă nu există temeiuri de vorbit despre confruntări informaționale de proporții, deoarece și atitudinea față de domeniul informațiilor în cele două țări a fost diferită.

Etapa a doua, vizând anii 2005-2012, deja poate fi considerată drept una a confruntării informaționale, care trece în război informațional. Limita superioară a acestei perioade a fost marcată de trecerea la învinuiri reciproce între oficialii celor două state - public și prin mass-media - în legătură cu mai multe nereușite și probleme de ordin politic, militar și economic, unde la început întâietatea revine Georgiei, iar după război – Rusiei. Acțiunile militare ale Rusiei au fost o reacție la intențiile NATO de a invita în Alianță Ucraina și Georgia, făcută în primăvara aceluiași an la summit-ul de la București. Specialiștii consideră că războiul ruso-georgian este primul război pe continentul european din secolul XXI. Confruntarea armată dintre Rusia și Georgia a luat sfârșit în aceeași vară a lui 2008, însă războiul informațional a continuat. În a doua jumătate a anului 2008, confruntarea dobândește caracterul de un adevărat război informațional, care tot mai mult avansează spre o nouă formă – războiul hibrid. Această stare de tranziție către războiul hibrid s-a menținut până în 2012, când partidul condus de M. Saakașvili a pierdut alegerile parlamentare, iar președintele a început să-și piardă și el popularitatea.

Cea de-a treia etapă, care a demarat în 2012, demonstrează mai degrabă niște stări de confuzie. Încercând, în preajma Olimpiadei de la Soci, de a crea o „centură de bună vecinătate pe perimetrul granițelor rusești", [19, p. 10] mass-media rusă se agita la acea vreme, atenționând audiența „să nu uite că Abhazia este situată în apropiere de Soci – capitala Jocurilor Olimpice 2014", iar Osetia, de asemenea, „nu este departe". Astfel, „stabilizarea situației în regiune este scopul politicii Rusiei. Problema e doar în prețul pe care Rusia este gata să-l achite, iar ea trebuie să plătească" [20].

O înregimentare bruscă a mass-mediei ruse în acțiunile ce fac obiectul războiului hibrid este evidentă, după 2014 în Georgia și în Republica Moldova, când Federația Rusă ocupă Crimeea și dezlănțuie războiul armat în partea de est a Ucrainei.

Acțiunile propagandistico-mediatice și militare

ale Rusiei în regiunile separatiste din Georgia au fost activate după ce a fost „înghețat" conflictul transnistrean. Inițial, în anii 1992-1993, mass-media rusă a făcut uz de toate resursele aflate în arsenalul ei de influențare informațional-psihologică pentru a inflama dispozițiile separatiste în rândul locuitorilor din Abhazia, dar și din regiunea Țhinvali, care în Rusia este cunoscută drept Osetia de Sud. Susținute masiv de mass-media rusă, în special de audiovizual, enclavele rebele, prin înregimentarea mass-mediei locale, au organizat permanent acțiuni provocatoare și de nesupunere autorităților legale ale Georgiei, urmărind scopul ca aceste evenimente „de luptă pentru eliberare" să-și găsească ecou larg și în presa internațională. Acțiunile mediatice, în mod cert, au contribuit la rezultatul scontat: 20 de procente din teritoriul Georgiei a nimerit sub administrarea forțelor separatiste din Abhazia și Osetia de Sud.

Georgia și Ucraina sunt statele post-sovietice care au făcut dovada celei mai mari rezistențe la influența rusă, însă, oricum, „Kremlinul folosește o varietate de instrumente pentru a influența indirect mass-media din țările din regiunea Mării Negre". Această concluzie a fost exprimată la Kiev în cadrul mesei rotunde „ Diagnosticarea și combaterea influenței rusești și a capturii de către ea a mass-mediei din țările de la Mărea Neagră" [21].

Propaganda și dezinformarea pe cale mediatică a devenit arma preferată a Kremlinului în Caucaz, aici găsindu-și teren fertil de exploatare mai multe tehnici, cum ar fi:

- tehnica *arătatului cu degetul*, asemănătoare cu cea a personificării cazului (exemplu: „rădăcina răului în dezlănțuirea războiului a fost nimeni altul decât președintele georgian „pro-american" Mihail Saakașvili";

- tehnica *descoperirii dușmanului util*: NATO și SUA „i-au împins din spate pe georgieni" și i-au „aruncat în război";

- tehnica *conspirației*, care presupune cultivarea unor diverse afirmații subversive și „de trădare a intereselor comune" prin distrugerea publica, cu ajutorul mass-mediei a adversarului prin „informații" și „dovezi" compromițătoare, cu „descoperirea agenților serviciilor secrete străine" la frontiera ruso-georgiană, cu "dotarea armatei georgiene cu tehnică militară străină"; cu „descoperirea" unor „documente, înțelegeri și garanții" ale conducătorilor de vârf ai țării „de a deschide baze NATO" în Georgia;

- tehnica *constrângerii la pace* – o tehnică pur rusească, anunțată de fostul președinte rus D. Medvedev, excesiv mediatizată, pentru a motiva acțiunile armate;

- tehnica *mimării discuțiilor*: dezbaterea în contradictoriu în mass-media rusă și georgiană a unui număr mare de probleme și întrebări, dar fără a pune accentul pe cele principale/esențiale - război, separatism și teritorii ocupate;

- tehnica *militarizării informației*, care a luat naștere odată cu războiul informațional, ca parte componentă a războiului hibrid, când în știrile și reportajele din zonele de conflict sunt infiltrați abuziv termeni din domeniul militar pentru a sensibiliza, impresiona și produce frică în rândurile populației;

- tehnica *teatralizării evenimentelor dramatice*, cum, spre exemplu, la 8 și 9 august 2008, când războiul ruso-georgian era în desfășurare, jurnaliștii ruși difuzau la canalele televizate ruse materiale video cu primele persoane în stat, care în mod trufaș și amenințător declarau: „Noi nu vom tolera nepedepsirea celor care poartă vina pentru moartea compatrioților noștri" și că armata rusă a lansat o operațiune de constrângere/impunere la pace" (D. Medvedev);

- tehnica *dublelor standarde* de tratare a evenimentelor: ori de câte ori au loc conflicte similare (cu caracter separatist) pe teritoriul Federației Ruse, acestea sunt tratate, cu suportul activ al mass-mediei, ca niște „răzmerițe sau acțiuni teroriste".

În mod evident, în timpul acțiunilor militare din

Georgia, dar și după, formele, metodele și tehnicile de care face uz Rusia pentru a tulbura apele, dar și mințile oamenilor, prinși în acest joc, s-au diversificat și mai mult, incluzând:

- atacuri la importante surse mass-media, în special cele electronice ale Georgiei (Compania TV *Rustavi-2*, *Georgia online* sau postul de radio *Imedi*, care au participat activ la reflectarea multiaspectuală a evenimentelor de pe câmpul de luptă);
- acțiuni cu caracter informațional-psihologic privind amplificarea manifestărilor separatiste și de nespunere a populației din cele două enclave autorităților legitime ale puterii centrale și locale;
- răspândirea de materiale falsificate și apeluri mediatice „de disperare" către țările-membre ale CSI de „a cere socoteală Georgiei" pentru „criza umanitară din Osetia de Sud", care a făcut ca „mii de cetățeni ruși să-și părăsească locuințele";
- promovarea pe toate căile a ideii: cu cât izvoarele conflictelor iscă mai multe controverse, cu atât mai mult sporește succesul politic al Kremlinului;
- transmiterea gratuită prin satelit în regiunile separatiste a canalelor TV rusești pentru a avea o audiență mai mare în rândurile publicului;
- fondarea și finanțarea unor ziare și posturi audiovizuale locale pro-ruse în zonele separatiste;
- publicarea materialelor audiovizuale care urmăresc „cultivarea prestigiului și formarea imaginii Rusiei, prin promovarea intereselor ei și apărarea cetățenilor ruși, a rusofonilor – vorbitorilor de limba rusă și a compatrioților, adică locuitorii fostei Uniuni Sovietice. Aceste categorii nu există în viața reală, dar ele sunt instrumente ale sindromului post-imperial", după cum au accentuat analiștii politici I. Chifu și O. Nantoi [22].

Trecerea în revistă a tehnicilor de manipulare-dezinformare de mai sus convinge că multe din ele au fost aplicate și la etapa inițială a conflictelor, atât în Republica Moldova, cât și în Georgia. Astăzi aceste tehnici sunt doar adaptate la noile condiții și tehnologii. De acest fapt s-a convins la începutul anului 2020 și o echipă de jurnaliști din Republica Moldova și Georgia, care au investigat cum funcționează mașinăria propagandei rusești. Jurnaliștii s-au deplasat în regiunile separatiste, luând cunoștință în Abhazia și Osetia de Sud, de activitatea câtorva agenții de știri, ziare și mai multor canale audiovizuale (*Sputnik Abhazia, Apsni.ru, Auaaupa.Info, Informiruet Abhazia, GTRK „IR", Iujnaia Osetia, Respublica*), iar în Transnistria - *Agenția Olvia-pres, TV„PMR", Radio „PMR",Pridnestrovie, Dnestrovskaia pravda, Trudovoi Tiraspoli.* S-a constatat că în toate enclavele rebele propaganda și dezinformarea converg, iar mesajele distribuite au un mare grad de similaritate, urmărind să îndepărteze visul european. Republica Moldova, comparativ cu Georgia, se află într-o situație mai avantajoasă din punct de vedere geografic, deoarece nu are frontieră cu Rusia, de unde vin principalele pericole ale propagandei și provocărilor în bazinul Mării Negre. În partea de est, pe o distanță de circa 400 km, Republica Moldova se învecinează doar cu Ucraina.

Conflictul actual ruso-ucrainean are la bază mai multe probleme: refacerea sferei de influență a Rusiei în spaţiul CSI, blocarea extinderii NATO și UE spre frontierele sale, viitorul Flotei Mării Negre, cât şi al bazelor sale militare, menţinerea supremaţiei militare ruse în bazinul pontic. Aici Rusia desfăşoară un joc complex, dus pe mai multe planuri strategice şi tactice: geografic, etnic, religios, economic, militar și, nu în ultimul rând, informațional, aducând în prim-plan noul său concept de revenire la noțiunea de securitate individuală în detrimentul celei colective. Pe scurt, Moscova a încercat şi va încerca, în continuare, să reducă rolul şi importanţa actorilor regionali (Ucraina, Republica Moldova, Georgia) la cel de simpli jucători şi să restrângă, totodată, rolul actorilor externi" [23] pentru a-și atinge mai lesne scopurile politice și militare în regiunea Mării Negre.

Strategia de *război informațional,* urmată de cel

hibrid, a început să fie elaborată activ de Federația Rusă odată cu adoptarea Doctrinei securității informației în anul 2000, care punea accentul pe *sfera informațională în creștere*, prevedere ce vizează toate aspectele de comunicații și media. Această prevedere a cunoscut dezvoltare și în Doctrina militară rusă, care subliniază necesitatea desfășurării operațiunilor de informare atât „pe timp de pace, cât și de război". Noua Doctrină a securității informației, adoptată în 2016, constata că peste hotare mass-media rusă este „supusă flagrant discriminării" și sublinia „necesitatea de a prezenta o imagine pozitivă a Rusiei la nivel internațional". Kremlinul prioritizează o strategie cu mai multe fațete pentru informație: „ca mod de promovare a obiectivelor politice", sociale, culturale drept fundament de construcție a societății în baza „valorilor naționale/interne" („cea de a patra teorie politică", după A. Dughin, prin renunțarea la celelalte trei: democrația liberală, marxism-leninism și fascism) și edificarea identității unice „neo-eurasiatice", prin respingerea globalismului.

Războiul *neconvențional* (informațional/ hibrid) nu este ceva nou. În multe privințe, războiul informațional pe care Rusia îl poartă împotriva Ucrainei și a Vestului este o veche strategie adaptată tehnologiilor contemporane. Astfel, agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei care a început, atât în Crimeea, cât și în regiunile ei de Est, nu cu tancurile și instalațiile „Grad", ci cu un puternic atac propagandistic, asistat de mass-media, asupra minții oamenilor, a făcut uz de mai multe tehnici:

-*amestecul între adevăr și minciună,* Kremlinul exploatând retorica drepturilor omului, apărarea cetățenilor din afara hotarelor și a „vorbitorilor de limbă rusă", ca pretext pentru realizarea obiectivelor geopolitice în regiunea Mării Negre; favorizarea atât în Ucraina, cât și în Republica Moldova și Georgia a separatismului, pe care l-a sprijinit militar și economic. De fapt, are loc promovarea discordiei în rândurile „celor trei categorii de populație" din regiunile separatiste: *rușii etnici, vorbitorii de limbă rusă* și *populația pro-rusă*, care în temei și în Republica Moldova și în Georgia își spun pro-ruși, identificându-se nostalgic doar cu perioada sovietică;

-*inversarea faptelor,* prin invocarea precedentului (de compromis) Kosovo, ca motiv pentru anexarea Crimeii, act, care nu se înscrie în logica dreptului internațional: așa cum notează cercetătorii, cazurile de manifestare a separatismului în Europa de Est au mai multe elemente comune, dar, denotâ, totodată, multiple diferențe; „ținând cont de particularitățile cazului Kosovo, modelul respectiv nu poate prezenta un precedent pentru alte separatisme, inclusiv pentru cel manifestat de regimul de la Tiraspol" [24, p. 137]. Rusia, implicată în toate conflictele „înghețate", cere permanent de la mass-media să impună actorilor statali scenariul favorabil ei, și abia ulterior, după o rezolvare politică dezirabilă pentru ea, să se treacă la problemele de securitate; Moscova a indus un sentiment de vină UE și NATO pentru acțiunile din Ucraina, prin promovarea ideii că amestecul lor în politica ucraineană și îndemnul de aderare la NATO au provocat intervenția militară;

- *negarea faptelor adevărate,* exemplu - problema doborârii navei aeriene MH17, în iulie 2014, învinuind de acest act militarii ucraineni, cu toate că datele expertizei internaționale au indicat vinovăția separatiștilor din Donbass. Interesele geopolitice ale Ucrainei, Georgiei sau ale Republicii Moldova, provin din libera alegere pe care au făcut-o aceste țări, atacate acum propagandistic și militar de Rusia pentru a le deturna din drumul lor european;

- *prezentarea unor minciuni* în privința conflictelor din Ucraina, solicitând structurilor internaționale să fie identificată ca țară care poate reglementa conflictele, pe baza lansării argumentului că numai ea are capacitatea și interesul de a pune la dispoziție efectivul necesare pentru menținerea păcii.

- *schimbarea circumstanțelor* prin exercitarea presiunilor politice și economice (import-export) ca

pârghie pentru a pune la respect Ucraina și alți actori statali din regiune, care, chipurile, „sabotează aprovizionarea cu gaze a Europei” sau „exportă producție vinicolă, fructe și legume de proastă calitate, impunând autoritățile ruse să instituie embargou asupra importului lor”, chiar dacă aceleași produse au succes pe piața europeană;

- *evocarea trecutului istoric.* În Ucraina, dar și în Moldova, se mizează pe exploatarea sentimentelor conservatoare ale anumitor segmente ale societății, nostalgice pentru trecutul „glorios sovietic”, care „sunt datoare” să-și unească eforturile „pentru cauza comună”; pentru a da o turnură de bunăvoință și veridicitate acțiunilor lor distorsionate în raport cu realitatea; mass-media rusă pune miză pe sentimentele ucrainenilor, invocând relațiile de secole dintre cele două țări;

- *prezentarea parțială a unor fapte*: Rusia este într-o poziție favorabilă pentru proiecția puterii până în Odessa, marginea nordică a Deltei Dunării în apropierea graniței cu România și cu Transnistria, Republica Moldova, fără a menționa reacția comunității internaționale față de „ocuparea Crimeii”; înfățișează enclavele rebele drept victime ale așa-numitelor „uneltiri geopolitice” din partea Ucrainei și a UE, care urmăresc scopul de a „îngrădi dreptul oamenilor la autodeterminare”;

- *agresiunea informațională.* Discursul mass-mediei urmărește scopul de a amenința permanent Ucraina, în cazul că se va opune intereselor geopolitice ale Kremlinului în regiunea Mării Negre va pierde controlul asupra teritoriilor de pe țărmul estic al Mării Azov, între Crimeea și Mariupol;

- *folosirea surselor rusești fără autor.* Buletinele de știri, radio, TV și presa scrisă conțin foarte multe referințe la surse rusești și opinii pro-rusești, fără atribuire constantă de autor. Astfel de tehnici de transmitere a mesajelor care formează atitudinea, duc la o reprezentare binară: a Rusiei în culori pozitive, și a UE, NATO, SUA și a „țărilor-neprietene” – în termeni negativi;

- *folosirea știrilor false,* produse de „troli”, pentru a justifica discursul de ură și violența mediatică ca suport al agresiunii militare ruse în Ucraina și alte regiuni;

- *război informațional*: mass-media rusă, în special posturile TV, s-au transformat în mașină a propagandei regimului ca pe timpurile războiului ideologic; în lupta pentru recucerirea influenței informaționale în spațiul bazinului Mării Negre au fost antrenate toate subdiviziunile mediatice - VGTRK – holdingul statal mass-media rusesc (include canalele *Rossia-1, Rossia-2, Rossia-24* și altele), *Russia Today, TASS, Sputnik, Regnum*, pe care ministrul rus al Apărării le consideră „unul din noile tipuri de armament modern”;

- *titluri incendiare,* mediatizate sistematic: *Rusia cucerește Ucraina în 3-5 zile; România atacă Transnistria!*;

- *trunchierea știrilor* în scopul cultivării unor diverse teorii ale conspirației, menite să distrugă public actorii politici/adversarii; în știrile și reportajele de la „fața locului”, jurnaliștii ruși se orientează preponderent spre relatarea evenimentelor din formațiunile rebele, ce „luptă eroic” împotriva forțelor armate ucrainene, care vor cu orice preț „să înrobească republicile ce și-au obținut libertatea/independența”, în același timp „uitând” să menționeze că toate aceste unități, așa-numitele convențional/camuflat „miliții populare”, în niciun caz nu ar fi supraviețuit doar „datorită susținerii populației locale”;

- *falsificarea identității actorilor politici/persoanelor:* mass-media moscovită, în emisiunile TV și în ziare, îi prezintă pe toți vorbitori ucraineni de limbă rusă drept persoane cu identitate statală și politică rusească;

- *interpretarea arbitrară/unilaterală a evenimentelor.* În baza contestării identității reale a ucrainenilor, mass-media rusă, spre exemplu, în talk show-

urile „Timpul va arăta” și „Locul întâlnirii”, difuzate de *Pervîi kanal* și *NTV*, sistematic dezbat și interpretează evenimentele din Donețk și Luhansk ca pe „un conflict intern”; sunt evitate cu înverșunare relatările despre „forțele hibrid” rusești, dar și despre cele alcătuite din luptători în bază de contract, mercenari, foști gardieni de securitate ai oligarhilor, foști membri ai detașamentelor speciale de poliție din Ucraina de pe timpul lui V. Ianukovici;

- *ridiculizarea si discreditarea adversarului.* Trupele ucrainene sunt alcătuite preponderent din vorbitori de limbă rusă, majoritatea lor fiind din estul Ucrainei, dar mass-media rusă, pentru a impresiona publicul și a amplifica ura față de autoritățile legitime ale Ucrainei deseori îi eticheteazăpe toți cu cuvintele „ fasciști” și „banderoviști”, care „și-au trădat țara și neamul”.

Multitudinea tehnicilor de manipulare-dezinformare, enumerate mai sus, nicidecum nu înseamnă că mass-media rusă, înregimentată în activitatea propagandistică de război informațional/război hibrid, le utilizează separat. Aceste tehnici sunt aplicate în combinație, ținând cont de situație și caz. Dar ele toate sunt bine direcționate pentru a atinge scopul scontat. Aceste tehnici aplicate de Rusia în Ucraina, secundează strategiile tradiționale de îngrădire a înaintării UE și NATO spre hotarele ei, pentru ca apoi să poată asigura în aceste regiuni „pacea” după bunul ei plac. Așa a procedat Rusia în Moldova, apoi în Georgia, iar acum aplică același scenariu și în Ucraina.

Specializat pe problematica Rusiei, analistul britanic James Sherr, într-un interviu acordat *Europei Libere*, vorbind despre interesele Kremlinului, la rostul conflictelor „înghețate” și la propaganda și războiul informațional/hibrid, care are loc la diferite nivele, sublinia că aceste agresiuni informaționale „sunt îmbinate cu operațiuni militare pentru a atinge un mix de obiective strategice și tactice: „Pentru Rusia, Ucraina este o zonă de interese vitale, inclusiv și datorită faptului că și pentru ruși, la fel ca și pentru ucraineni, Ucraina este o chestiune de identitate. Din acest motiv, chiar dacă Ucraina va face totul corect, chiar dacă Occidentul își va intensifica susținerea, ucrainenii vor fi nevoiți totuși să suporte consecințe timp de încă o generație. Asta, chiar dacă va rezista stării de război hibrid cu Rusia” [25].

Actualmente, situația în ce privește rezistența țărilor din spațiul ex-sovietic față de agresiunea propagandistico-informațională a Rusiei s-a complicat și mai mult. Odată cu tehnologiile s-au schimbat atât metodologiile, cât și tehnicile de manipulare-dezinformare, aplicate de Rusia pentru dominarea spațiului informațional în bazinul Mării Negre. În ultimii ani Rusia și-a mărit constant potențialul de informare prin organizarea difuzării propriilor canale în alte țări. Moscova privește mass-media ca o armă modernă de tip nou și nu economisește bani pentru a o susține. De exemplu, în 2020, doar pentru susținerea unui singur canal precum *Russia Today*, difuzat în 100 de țări, au fost alocate 325 de milioane de euro. Această sumă este de cinci ori mai mare decât bugetul de apărare al Republicii Moldova. În general, Rusia a cheltuit 1,3 miliarde de euro în anul 2020 pentru a sprijini mass-media. Și aceasta este doar finanțarea din surse oficiale [26].

Concluzii și recomandări

Toate cele trei state - Ucraina, Republica Moldova și Georgia, care azi își văd viitorul în Uniunea Europeană, au avut un trecut zbuciumat comun, dar și un prezent similar:

- au obținut independența după destrămarea imperiului sovietic;
- au făcut/fac parte din CSI;
- au semnat Acorduri de Asociere cu UE;
- sunt membre ale Regiunii Extinse a Mării Negre;
- sunt membre ale Organizației Cooperării Economice a Mării Negre;

- sunt membre ale GUAM (Organizația pentru Democrație și Cooperare Economică);

- fac parte din Parteneriatul Estic, inițiat de UE;

- servesc ca și zone-tampon pentru Rusia în confruntarea acesteia cu UE și NATO.

Și conflictele separatist-teroriste la care ne-am referit au multe laturi comune:

- urmăresc interese politice, fiind inspirate/susținute și dirijate din exterior;

- au la bază doctrina apărării *compatrioților ruși* și a *vorbitorilor de limbă rusă* din aceste zone;

- atât în perioada activă, cât și în cea „înghețată" a conflictelor, regiunile rebele, autointitulate ulterior „republici", au primit ajutor umanitar și suport militar, iar acum sunt susținute economic din exterior;

- menținerea conflictelor în stare „înghețată" face ca cele trei state să se confrunte cu probleme serioase în procesul aderării la structurile europene și internaționale.

Luând în calcul interesele geopolitice care leagă cele trei state din regiunea bazinului Mării Negre și cele de integrare europeană, dar și multiplele asemănări dintre conflictele din teritoriile lor, unicele conflicte „înghețate " din Europa, numai că e oportun a sublinia că și strategiile și tehnicile propagandistice de manipulare-dezinformare a opiniei publice de care face uz Rusia pentru a tulbura apele, dar și mințile oamenilor prinși în acest triunghi al bermudelor, se aseamănă foarte multe între ele.

Astfel, în lupta pentru atingerea scopurilor geopolitice la Marea Neagră, Rusia folosește:

- presa scrisă (centrală) moscovită, dar și ziarele-clone ale publicațiilor periodice ruse cu renume, care au avut/au filiale în cele trei țări;

- presa scrisă pro-rusă, editată în aceste țări;

- posturile de radio (centrale) ale Rusiei și filialelor lor locale care, datorită posibilităților tehnice de azi, nu mai pot fi îngrădite;

- posturile TV moscovite, care au fost sau sunt transmise ori retransmise și azi în aceste țări (mai puțin în Ucraina);

- transmiterea și recepționarea prin satelit, ades gratuit, a posturilor TV rusești în teritoriile separatiste din cele trei țări;

- ziarele și canalele audiovizuale pro-ruse din zonele separatiste, finanțate din exterior.

Mass-media actuală, în certe condiții, poate deveni una din principalele arme ale separatismului şi terorismului, fiind folosită atât pentru a arăta vulnerabilitatea sistemului politic atacat, cât şi pentru a propaga teroarea şi frica în rândul cetăţenilor, făcându-i să nu aibă încredere în guvernanţi şi în securitatea pe care statul ar trebui să le-o asigure [27]. Tocmai de aceea, se impune necesitatea ca cele trei state din triunghiul bermudelor agresiunii informaționale să-și unească eforturile, creând un front comun în confruntarea cu expansiunea propagandei ruse, care în ultimii ani a evoluat de rând cu tehnologiile informaționale și cele militare, ajungând la o desăvârșită formă de agresiune - război hibrid ce „modifică conștiința cetățenilor și are impact agresiv asupra formării identității lor și a modului de adoptare a deciziilor politice" [28, p. 344]. Pentru aceasta, după noi, Ucraina, Republica Moldova și Georgia ar trebui să întreprindă următorii pași:

- pe termen lung, este necesară o reevaluare multiaspectuală a arhitecturii regionale a sistemului informațional rusesc angajat în sfera propagandistică, cu elaborarea strategiilor și tehnicilor de contracararea informațiilor false, precum și internaționalizarea evenimentelor din epicentrul conflictelor;

- problematica actuală a Regiunii extinse a Mării Negre urmează a fi prezentă în mod constant pe agenda media a celor trei state din perspectiva a cel puţin trei tipuri de chestiuni specifice în acest spaţiu: evoluţiile politico-militare din statele regiunii, intersectarea în zonă a intereselor marilor puteri şi ale celor regionale şi instabilitatea politică dublată de stagnarea economică a zonei [29].

- se impune reanimarea *Ukraine Today*, un post

de televiziune în limba engleză, lansată în 2014, care avea scopul să ofere o perspectivă ucraineană a războiului și a situației politice în zona de est, dar a fost sistată din lipsă de finanțe. O cooperare în această privință dintre cele trei state membre a Organizației pentru democrație si cooperare economica (GUAM), ar putea duce la transformarea acestei televiziuni în una regională în bazinul Mării Negre;

- de asemenea, cu suportul Organizației GUAM, resuscitată substanțial, ar putea fi puse în aplicare și alte proiecte europene de contracarare a propagandei ruse în regiunea Mării Negre;

- în elaborarea strategiilor de combatere a propagandei urmează să se țină seama de faptul că televiziunile rusești depășesc după conținut posturile naționale locale și mulți locuitori din Republica Moldova și Ucraina, se informează despre evenimentele internaționale de la televiziunile rusești;

- în dezbaterea conflictului transnistrean mass-media din Republica Moldova trebuie să se conducă de „Legea cu privire la statutul teritoriului de est al Republicii Moldova (Transnistria)" din 2005, care spune limpede că soluționarea conflictului trebuie să urmeze trei pași: *demilitarizarea* (retragerea trupelor), *decriminalizarea* (pedepsirea vinovaților) și *democratizarea* (discuții despre un eventual statut de autonomie etc.).

- în activitatea de contracarare a propagandei ruse din regiunile separatiste mass-media trebuie să țină seama că expresia „lumea rusească" nu are la bază etnia, ci cuprinde moștenirea sovietică și „vorbitorii de limbă rusă", având un caracter vădit expansionist și de instigare la noi conflicte;

- în lupta cu propaganda rusă mass-media trebuie să ia ţină cont de faptul că situația Republicii Moldova este specifică: toată agenda de politică externă în spațiul televizat este dominată de un stat străin;

- mass-media din cele trei state trebuie să fie convinse că sistemul *democrației gestionate* din Rusia va slăbi din agresivitate, dacă va fi asediat din toate părțile de democrații neadministrate.

Bibliografie

1. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova (nr. 14/02.05.2019), care atestă că regiunea transnistreană se află în regim de „ocupație militară" rusă.
2. O amenințare pentru pacea lumii: războiul non-liniar dus de Rusia pe teritoriul Ucrainei și Doctrina Gherasimov [Resursă electronică]: https://cersipamantromanesc.wordpress.com/tag/agresiunea-rusa-inucraina/(Accesat 26.04.2020).
3. CÂMPEANU, C. Propaganda, arma Rusiei în războiul hibrid împotriva Occidentului şi a României [Resursă electronică]:http://www.romanialibera.ro/ (Accesat 26.04. 2020).
4. CHIFU, I., NANTOI, O. Războiul informațional: tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse. București: Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale „Ion I.C. Brătianu" al Academiei Române, 2016.
5. VOCILĂ, A. Mediul de securitate în zona extinsă a Mării Negre[Resursă electronică]: https://andreivocila.com/2010/09/20/mediul-de-securitate-in-zona-extinsa-a-marii-negre/ (Accesat 11.05.2020)
6. LAUREAN, E., NICOLĂESCU, T-S. Surse de instabilitate în Bazinul Mării Negre. În: Surse de instabilitate la nivel global și regional. Implicații pentru România. București: Universitatea Națională de Apărare, 2004, pp. 62-73.
7. BÂRSAN, V. Masacrul inocenților. Războiul din Moldova 1992. București: Editura Fundației Culturale Române, 1993.
8. BRUCAN, S. Îndreptar-dicționar de politologie. București: Nemira, 1993.
9. Moldova Suverană, 23 iulie 1992.
10. Moldova Suverană, 25 iulie 1992
11. MORARU, V., VOICU, G. Reflectarea mediatică a contradicţiilor politico-sociale din Republica Moldova. În: Valori ale mass-media în epoca contemporană. Chişinău: CEP USM, 2003, pp. 71-72.
12. Днестровская правда, 23 ianuarie 1991.
13. BÂRSAN, V. Op. cit.
14. LESCU, M. Un caz de manipulare mediatică: Trasnistria. În: Forme ale manipulării opiniei publice. Cluj-Napoca: Tribuna, 2008 pp. 307-322.

15. BÂRSAN, V. Op. cit.
16. MORARU, V. (coord.). Societatea și comunicarea în tranziție. Chișinău: IMM / ULIM, 2008 (Starea Mass Media).
17. ДУНЯЕВА, М. Информационные войны в истории российско-грузинских отношений. În: „Белые пятна” российской и мировой истории,2014, Nr6, pp. 89-109; Олег Панфилов. Россия – Грузия: Информационная война. Тбилиси: Госуниверситет Ильи, 2011.
18. Российская Газета, 29 februarie 1992.
19. ПАНФИЛОВ, О. Op. cit.
20. МЕЛЬКОВ, С. Вооружённый конфликт в Южной Осетии: катализатор военного реформирования в России? În: Вооружённый конфликт в Южной Осетии и его последствия. Москва: Красная звезда, 2009, p. 93-104.
21. Russian influence in the mediasectores of the Black Sea countries. Sofia: Center for the Study of Democracy, 2018.
22. CHIFU, I., NANTOI, O. Război informaţional. Tipizarea modelului agresiunii. București: Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale „Ion I.C. Brătianu” al Academiei Române, 2016.
23. ANCUȚ, I., DĂNILĂ, L.-M. Evoluţii geopolitice şi geostrategice în Regiunea Extinsă a Mării Negre. În: Infosfera, 2009, Nr. 4, pp. 32-37.
24. MORARU, V. Provocarea Kosovo: separatismul ca generator al tensionării internaţionale. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Ştiinţe Politice, 2011, nr. 1 (155), pp. 134-140.
25. James Sherr pentru Europa Liberă: Dezbinarea din Republica Moldova este folosită în interes propriu de Rusia [Resursă electronică]: https://www.deschide.md/ro/stiri/social/38556/James-Sherr-pentru-Europa-Liber%C4%83-Dezbinarea-din-R-Moldova-este-folosit%C4%83-%C3%AEn-interes-propriu-de-Rusia.htm (Accesat 20.04.2020).
26. FILIPENCO, A. Astăzi România este aliatul nostru la Marea Neagră. [Resursă electronică]: http://www.lact.ro/2019/12/27/artem-filipenko-expert-ucrainean-astazi-romania-este-aliatul-nostru-la-marea-neagra/ (Accesat 26.04.2020).
27. ȘEVCENCO, I. Impactul mass-mediei în propagarea separatismului. În: Focarele separatiste şi impactul lor asupra terorismului contemporan. Materialele conferinței științifico-practice internaționale din 16 martie 2017.Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, 2017, pp. 292-296.
28. ДЕНИСЮК, С., КОРНІЄНКО, В. Терористичний сепаратизм в сучасній Україні: спроба теоретико–прикладного аналізу. În: Гілея: науковий вісник, 2015, Випуск 93, pp. 342-345.
29. BALOG, C.-I. Securitate şi echilibru în Regiunea Extinsă a Mării Negre. În: Infosfera, 2009, nr. 4, pp. 27-31.

CZU 316.77:659.3
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).14

REGIMUL DIALOGULUI SOCIAL ÎN ACTIVITATEA MASS-MEDIEI: REPERE CONCEPTUALE

Victor MORARU
Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent al
Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *vsm.academy2015@outlook.com*
https://orcid.org/0000-0002-0322-6086

Prezentul articol abordează problemele promovării dialogului în societate prin intermediul mass-mediei. Sunt dezvăluite caracteristicile principale și particularitățile dialogului social în contextul proceselor de democratizare a societății, analizate condițiile și efectele dezbaterii în media a problemelor esențiale ale vieții sociale. Sunt examinate premisele lansării dialogului social și problemele desfășurării discuțiilor în spațiul public. Este relevat rolul și potențialul mediei în stimularea și gestionarea dialogului social.

Cuvinte-cheie*: dialog social, mass media, problematică socială, participare politică, democrație deliberativă, politică simbolică.*

THE REGIME OF SOCIAL DIALOGUE IN THE ACTIVITY OF THE MEDIA: CONCEPTUAL REFERENCES

The article focuses on the issues of promoting social dialogue in society through the media. The main characteristics and particularities of the social dialogue in the context of the democratization processes of the society are revealed, the conditions and the effects of the debate in the media of the essential problems of the social life are discussed. The premises for launching the social dialogue and the issues of managing discussions in the public space are examined. The role and potential of the media in stimulating and managing social dialogue is highlighted.

Keywords*: social dialogue, mass media, social issues, political participation, deliberative democracy, symbolic politics.*

LE RÉGIME DE DIALOGUE SOCIAL DANS L'ACTIVITÉ DES MÉDIAS: UNE RÉFÉRENCE CONCEPTUELLE

L'article se concentre sur les enjeux de la promotion du dialogue social dans la société à travers les médias. Les principales caractéristiques et particularités du dialogue social sont révélées dans le cadre des processus de démocratisation de la société, les conditions et effets du débat dans les médias sur les problèmes essentiels de la vie sociale sont discutés. Les prémisses de lancement du dialogue social et les enjeux de la conduite des débats dans l'espace public sont examinés. Sont mis en évidence le rôle et le potentiel des médias dans la stimulation et la gestion du dialogue social.

Mots-clés*: dialogue social, médias, questions sociales, participation politique, démocratie délibérative, politique symbolique.*

РЕЖИМ СОЦИАЛЬНОГО ДИАЛОГА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СМИ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

В данной статье рассматриваются вопросы продвижения социального диалога в обществе посредством СМИ. Раскрываются основные характеристики и особенности социального диалога в контексте процессов демократизации общества, обсуждаются условия и последствия дебатов в СМИ по актуальным проблемам общественной жизни. Рассмотрены предпосылки инициирования социального диалога и вопросы проведения дискуссий в публичном пространстве. Подчеркивается роль и потенциал СМИ в стимулировании и управлении социальным диалогом.

***Ключевые слова**: социальный диалог, СМИ, социальные проблемы, политическое участие, делиберативная демократия, символическая политика.*

Introducere

Imperativul dialogului social a obținut o relevanță particulară în societatea contemporană. Este o situație firească, dacă este luat în calcul faptul că tocmai dialogul social determină înțelegerea reciprocă a oamenilor și crearea zonelor de acord în vederea orientării și sincronizării acțiunilor sociale ale diferitor indivizi și grupuri sociale. „Într-o societate în care valorile umaniste, multiculturalismul, specificitatea primează, integrarea ar trebui să se bazeze pe o cunoaștere dialogică” [1, p. 133], să se axeze și să valorizeze principiul dialogic al existenței umane, fapt care solicită, pe de o parte, existența unor circumstanțe sociale și anumite conjuncturi politice, iar, pe de altă parte, implicarea plenară în acest proces a instituțiilor care proiectează, mențin, orientează și facilitează realizarea dialogului social. Starea de spirit pe care o profilează, transformă acest dialog într-un factor care asigură democratizarea societății, în ansamblu. De remarcat, că s-ar putea, în acest caz, recurge și la formula pe cale de consacrare, mai puțin exploatată, dar judicioasă, „dialog societal”, prin asociere cu sintagma „comunicarea societală”, generată de înțelegerea societății ca un sistem integral.

În linii mari, dialogul social este perceput drept primă formă democratică de gestionare a societății contemporane, o activitate care generează noi relații în toate structurile unei societăți, pentru că solicită și catalizează implicarea cetățenilor, antrenarea sectoarelor public, comercial şi necomercial în soluționarea problemelor de ordin general, iar, în unele cazuri, și a celor de ordin particular. Totodată, acesta este considerat și o formă de dialog, pe orizontală, între reprezentanții sociumului, precum și o forma de dialog, pe verticală, între guvern sau administrație cu cetățeni, grupuri sociale, organizații neguvernamentale. Participarea în procesele dialogice pe problemele sociale stringente consolidează postura de parteneri sociali a celor antrenați în dialog, În lipsa acestui parteneriat, dialogul întreprins fie de administrație sau de guvern, fie de societatea civilă se limitează la informare și consultare, eficiența acestuia fiind una redusă [2].

Promovarea dialogului social ca o prioritate a activității mediatice

Interpretat dintr-o perspectivă mai amplă, ca o modalitate substanțială de interacțiune umană, dialogul social stă la baza interacțiunii diferitor forțe social-politice, reprezentând un sui generis proces de negocieri ce se stabilește între ele, incluzând raportarea reciprocă a pozițiilor, disponibilitatea și abilitatea de a înțelege interlocutorii, de a lua în considerare abordarea pe care o promovează, modul de a-și apăra interesele, acceptarea atitudinii critice și intervențiilor polemice în vederea obținerii deciziilor concertate.

Dialogul social, nu se suprapune și nu este echivalent cu dezbaterile sociale: „într-o dezbatere există învinși și învingători, se instalează raporturi de putere, poziția unuia dintre participanți poate fi într-atât de convingătoare, încât să producă schimbări, iar la nivelul procesului de integrare ar însemna schimbarea limbii, religiei, obiceiurilor cu ale actorilor sociali, ideologici, economici, culturali mai persuasivi. Înțelegerea celuilalt, și nu schimbarea, se relevă a fi principiul dialogic fundamental" [3, p. 130]. Schimbarea poate surveni în urma înțelegerii reciproce a scopurilor partenerilor de dialog, în urma identificării punctelor forte și a celor vulnerabile ale situației de problemă sau de conflict și în urma negocierii în vederea soluționării problemei sau depășirii dificultăților existente.

Interpretările actuale ale dialogului [4] îl califică drept schimb de opinii şi argumente între părţi având poziții şi convingeri diferite în legătură cu problemele cu care se confruntă societatea. Transpunerea acestora în centrul atenției publice se datorează mass-mediei, care asigură suportul informațional al democrației ca fundament al dezvoltării constructive a societății. În aceste condiții se dezvoltă autonomia comunicării, situație „unde o astfel de comunicare formează un dialog prin intermediul căruia se modelează politicile și activitățile" [5, p. 115].

În mod firesc, un astfel de dialog se configurează prin stabilirea unei agende mediatice, care ar viza proiectarea relațiilor între guvernanți și cei guvernați, pe de o parte, iar, pe de altă parte, acțiunile de mediere a interacțiunii între diverși actori sociali, comunități, grupuri și categorii sociale. Implicațiile mass-mediei în promovarea dialogului social devin în ultimul timp tot mai vizibile. În contextul şi sub influenţa libertăţii de exprimare şi a schimbului larg de opinii, „valorile democratice, apar, se conştientizează, se constituie, sunt manifestate şi realizate cu concursul nemijlocit al mijloacelor de comunicare de masă. Astfel, mass-media nu numai participă la integrarea societăţii în baza anumitor valori, dar şi generează, organizează şi stimulează aceste procese", [6, p. 61] „le identifică, le pune în circuitul informaţional, le ține în atenția sa și, respectiv, în atenția opiniei publice", [7, p. 5] „depistând căi de cooperare și negociere" [8, p. 130].

Prin însăși vocația sa, mass-media aduce o contribuție importantă la fortificarea spiritului participativ în societate. Corect înțeleasă, participarea semnifică, în viziunea unui clasic al științei politice, G. Sartori, „a lua parte personal într-un mod voit" la o acțiune. În explicația elementară a politologului, participare nu înseamnă doar „a fi parte din (simplul fapt de a fi implicat într-o împrejurare oarecare) şi cu atât mai puţin, o stare involuntară de „a fi făcut parte din". Participarea este o autopunere în mişcare, fiind astfel chiar opusul lui „a fi pus în mişcare" (prin voința altcuiva), adică opusul mobilizării [9, p. 15]. Tocmai într-un astfel de context, susține G. Sartori, și se îngemănează cunoscutele atribuţii ale participării, cum sunt autocontrolul, autoîmplinirea şi autoeducarea. Teoria generală a democraţiei nu a neglijat niciodată participarea, concepută ca o implicare personală, activă, calificând-o drept „esenţă a micro-democraţiilor". Dar legătura directă dintre micro- şi macro-democraţie este evidentă, prima constituind o premisă, un fundament al stării democratice [10, p. 120].

În fond, participarea trebuie considerată un element inerent al oricărei societăţi care pretinde să se definească drept democratică, de rând cu alte valori universal recunoscute. Desigur, această participare, la care ne referim (individuală sau realizată în cadrul unui grup), nu presupune incidenţă directă şi imediată asupra proceselor decizionale publice. În lipsa prerogativei de traducere directă în acte de ordin juridic, importanţa ei rezidă în influenţa care se produce asupra proceselor de luare a deciziilor, venind „de jos" şi asigurând o mai mare eficienţă acţiunii autorităţilor.

Într-o viziune mai extinsă a ariei conceptuale a fenomenului, implicarea civică secundează participarea politică: activitățile „de impact asupra societății civile sau care încearcă să modifice sistemele de comportament social" pot fi considerate drept exemple de participare politică [11, p. 16]. În opinia experților, „hotarele dintre angajamentul politic și civic nu sunt clare", [12, p. 52] iar „angajamentul civic include orice activitate, individuală sau colectivă, dedicată influențării vieții colective a politicii", respectiv, nu ar trebui să existe „o distincție accentuată dintre implicarea civică și implicarea politică", [13, p. 6] interdependența conceptelor fiind evidentă. Timpul pe care îl trăim solicită imperios ca spiritul participativ în societate să primeze. Asumarea conștientă a participării ar fi o contribuție reală la realizarea misiunii dificile de a stopa alunecarea continuă a societății într-un univers, s-ar putea spune, fantasmagoric, ar fi un suport pentru împlinirea aspirațiilor cetățenilor, ar face să fie repus în drepturi sistemul de valori, răsturnat în ultimul timp, impulsionând energia oamenilor, fortificată și renovată de impulsul participativ, susținând alinierea societății la standardele râvnite ale unei vieți civilizate. În contextul frământărilor actuale ale societății, acum este momentul pentru a fi precizată poziția civică, atitudinea față de evenimentele actuale. Modalitățile de participare cunosc, în ultimele decenii, o extindere considerabilă. Anume acest lucru determină relevanța participării politice pentru democrație și democratizare, și tocmai aici rolul mass-mediei este unul de-a dreptul esențial.

Bineînțeles, în contextul promovării pluralismului, recunoașterii multitudinii de poziții, percepții, opinii, idei, valori care stau la baza proceselor de formare a diferitor concepte ideologice și politice – ca și condiție *sine qua non.* Acest lucru deschide lumină verde pentru lansarea dezbaterilor, reflectarea confruntărilor dintre diverse puncte de vedere, urmărind apropierea viziunilor, atitudinilor şi, în cele din urmă, a acţiunilor întreprinse de actorii sociali.

În procesul de reflectare mediatică a realității trebuie să se țină cont de principiile democrației deliberative, un fenomen care devine tot mai vizibil în agenda politică a forurilor decizionale ale Uniunii Europene. Astfel, Raportul Comisiei către Parlamentul European din 15 decembrie 2020 evidențiază importanța „implicării cetățenilor în deliberările privind chestiunile complexe cu care se confruntă instituțiile europene sunt esențiale pentru legitimitatea democratică" și stipulează intensificarea dialogurilor cu cetățenii și încurajarea dezbaterilor publice, pentru ca publicul să înțeleagă mai bine impactul Uniunii Europene asupra vieții de zi cu zi a cetățenilor și pentru încurajarea schimbului de opinii cu aceștia" [14, pp. 9, 31].

A ajunge la agregarea intereselor și pozițiilor diverse ale cetățenilor se poate numai pe calea considerării echilibrate a aspectelor legate de activitate mediatică, ținând de: canalele mediatice, subiecte pentru mediatizare, unghiul de abordare a problemelor, sursele de informare, actorii sociali, pe de o parte, și operatorii sferei mediatice, pe de altă parte, viziunile liderilor de opinie, părerile argumentate ale experților ș. a. m. d. „Este nevoie ca fiecare să-și afirme propria viziune pentru ca perspectiva asupra unei situații să fie cât mai cuprinzătoare" [15, p. 104].

Asigurarea unui dialog liber în societate, a unui schimb continuu de idei şi valori „reprezintă una dintre misiunile şi preocupările de bază ale mijloacelor de comunicare în masă", [16, p. 167] precum şi unul dintre instrumentele, ce asigură circuitul informaţional într-o societate.

Schimbul de opinii şi de argumente între indivizi sociali sau grupuri aflate în dezacord asupra unor aspecte considerate esențiale comportă o mai adecvată identificare a oportunităților pentru depășirea situațiilor dificile. Asumarea unei perspective dialogice de către mass-media menține turațiile motorului social, oferă posibilitatea valorificării dialogului cetățenesc, găsirii căilor de compromis rezonabil și,

în definitiv, contribuie la optimizarea coexistenței sociale.

În contextul afirmării culturii dialogului este oportună referința la constituirea spațiului public, căci tocmai în spațiul public multistructurat și interactiv mijloacele de comunicare de masă „obțin statutul de instrument al dialogului și al dezbaterii publice între interesele sociale și politice, îndeplinindu-și misiunea de mediere simbolică, de informare și interpretare a realității" [17, p. 10].

Astfel, în acest areal se înscrie în mod firesc și abordarea mediei în calitate de mediator. Acest lucru nu este întâmplător, comunicarea mediatică adjudecându-și statutul de „miez" al procesului de mediere, efectuat de instituțiile mediatice, și ținând cont de faptul că funcţia principală a medierii este tocmai aceea de a construi și de a remodela relaţiile între părţi, acoperind formele şi mijloacele posibile de construire şi comunicare a unei probleme în cadrul unui discurs: selectarea, ajustarea şi segmentarea elementelor problemei, diseminarea acestora prin intermediul jurnalistului.

Din perspectiva avansării dialogului social, massmedia trebuie să demonstreze disponibilitatea și apoi insistența în promovarea acestui dialog, asumându-și hotărât o supra-sarcină – moderarea chibzuită a subiectelor pe care le lansează pentru dezbatere în spațiul public.

Rolul primordial al jurnalismului constă în contribuţia pe care o aduce la soluţionarea practică a conflictelor şi în rezolvarea diverselor probleme ale realității sociale, în modificarea unor situaţii concrete. Importanța acestor activităţi constă nu numai în faptul că ele demonstrează clar populaţiei forţa transformatoare a jurnalismului, ci şi în profilarea tendinţei spre creşterea randamentului practic al acţiunilor, capabile să constituie baza transformării întregului sistem social. Deloc întâmplător, astfel, dezvoltarea jurnalismului este tot mai mult asociată cu direcția, filosofia și practica „jurnalismului constructiv", [18] precum și cea a „jurnalismului pentru schimbare socială" [19]. Această direcție vizează, în diverse interpretări, sfera jurnalismului public [20] / jurnalismului civic [21] / jurnalismului cetățenesc [22] ș. a. (apropierea și similitudinea cărora este recunoscută, dar și contestată uneori). Oricare ar fi însă categorisirea sau etichetarea pe care i-o atribuie specialiștii, este evident că tocmai acest gen de jurnalism, axat pe ipoteza unei adevărate conlucrări și cooperări dintre instituția mediatică și audiența ei, obține valențe noi și promițătoare. Afirmarea respectivelor forme emergente de jurnalism, prin care media „contribuie la ameliorarea calității și utilității dezbaterilor publice, manifestând rolul său determinant în viața publică" [23, p. 231] legitimează ideea dialogului social, favorizată și secundată de media. Esența unor texte jurnalistice de atare natură rezidă în faptul că ele „trebuie să ajute și să provoace cetăţeanul ca el să-și facă concluziile necesare despre viaţa lui personală, dar și despre cea publică, despre locul şi rolul lui în comunitate, să contribuie la autodefinirea acestuia ca parte integrantă a societăţii" [24, p. 46].

Este evident, problematica abordată în cadrul jurnalismului care promovează dialogul social nu se reduce doar la problemele categoriilor vulnerabile ale populației, „dar vizează universul uman, în toată multitudinea manifestărilor acestuia" [25, p. 138]. În această ordine de idei, jurnalismul axat pe comunicare dialogică preia funcțiile unui moderator (dar și inițiator, organizator) care, prin structură şi formă sa, creează condiții propice pentru dezvoltarea dialogului social, lucrează pentru constituirea unui mediu favorabil pentru schimbul de opinii între diverși indivizi și grupuri sociale.

Procesul de construire și gestionare jurnalistică a dialogului social depinde, în anumită privință, de conștiința individuală a jurnalistului, de viziunile lui, de experiența sa profesională și socioculturală. Reprezentările sociale care-i sunt proprii se vor plia

pe reprezentările sociale ale protagoniștilor materialelor sale, generând un conglomerat complex de idei și asociații. Reprezentările sociale, în general, sunt produse ca rezultat al interacţiunii individului cu ceilalţi indivizi, cu societatea în ansamblu. În mod firesc, jurnaliștii manifestă tendința de a evalua lumea înconjurătoare în lumina reprezentărilor sociale. Reprezentarea socială, în definiția propusă de notoriul sociolog S. Moscovici, este un „sistem de valori, de noţiuni şi de practici relative la obiecte, aspecte sau dimensiuni ale mediului social care permit nu numai stabilirea cadrului de viaţă al indivizilor şi grupurilor, dar constituie în mod egal un instrument de orientare a percepţiei situaţiei şi de elaborare a răspunsurilor”, [26, p. 43] „o rețea” de idei, metafore și imagini, într-o măsură mai mare sau mai mica, legate între ele”, [27, p. 153] un cadru explicativ oportun. Explicațiile edificatoare ale sociologilor postulează că reprezentările sociale (pe care „indivizii și grupurile și le formează cu scopul de a acționa şi de a comunica”, [28, p. 13]), „exprimă o conectare a personalității la contextul social, un mod de a face accesibilă lumea exterioară, de a-i înțelege pe alții, un sistem de credințe (…), un filtru, un ecran între presiunea socialului și sistemul personalității” [29, p. 9]. Aceste postulate elucidează, de fapt, rolul reprezentărilor sociale ca factori constitutivi ai realității și ai raporturilor sociale, de o importanță de netăgăduit în perceperea şi analiza evenimentelor pentru jurnalism.

Dialogul social în societate se manifestă la cele mai diferite niveluri: cel al comunicării individuale, al interacțiunii dintre grupuri sociale ca o componentă inerentă a dezvoltării societății civile, dar și la nivel superior, având rolul de catalizator al stabilizării dinamice a societății, factor al echilibrului social în ansamblu. Firește, universalitatea dialogului ca bază a interacțiunii umane, determinând complexitatea lui plenară, prezintă suficiente dificultăți pentru mass-media. Implicarea mediei în realitatea socială în calitate de instrument pentru difuzarea informației, formarea opiniei publice, monitorizarea acțiunior sociale desfășurate în arena publică de instituțiile puterii, de actorii politici și sociali, dar și de cetățenii de rând comportă o doză sporită de responsabilitate în cadrul sprijinului cetățeanului în situații concrete, lansării unor teme și probleme noi spre dezbatere publică, creării oportunităților de expunere a unor idei inovatoare în situațiile comune, asigurării exercitării drepturilor umane inalienabile de manifestare a poziției civice.

În procesul căutării căilor de atingere a consensului social, identificării pozițiilor comune, promovării compromisurilor rezonabile în fața mass-mediei pot apare, inevitabil, anumite impedimente, ca riscul promovării unei poziții preconcepute, fără asigurarea prezentării diversității viziunilor, fără confruntarea opiniilor divergente. Un alt risc îl reprezintă refuzul acceptării caracterului neunivoc al interpretării realității sociale sau pericolul alunecării spre populism sau spre privilegierea doar a intereselor particulare.

La inițierea unei dezbateri de amploare prin intermediul mediei (ceea ce și presupune dialogul social), ar trebui indubitabil să se țină cont de faptul că dialogul social este posibil în cazul în care există anumite premise ale declanșării acestuia: pe de o parte, accepția procesului de căutare a unei soluții comune, aplicate unei probleme, unui conflict. Pe de altă parte, conştientizarea caracterului real al apariției unor abordări, marcate de inacceptabilitate reciprocă, în baza nepotrivirii intereselor esențiale. Tocmai de aceea, în câmpul dialogului social coexistă atât conceptele de „comunicare”, interacțiune”, „contact”, „discuție”, „con-vorbire”, „schimb de mesaje”, „consultări”, „negocieri”, dar, totodată, și „confruntare”, „polemică”, „divergență”, „contestare”, „atitudine critică”.

Existența și permanenta renovare a contradicțiilor în sfera socială este un lucru firesc, care nu poate

fi evitat. De aceea și obține primatul ideea de dialog social – o alternativă în raport cu modelele confruntaționale ale practicii social-politice și o modalitate de a contribui la optimizarea edificării și fortificării relațiilor sociale pe orizontală și pe verticală. Deschiderea mass-mediei pentru a fi un spațiu al acestui dialog constituie o șansă a armonizării, pe cât este posibil, a acestor relații.

Respectiv, societatea democratică trebuie să stimuleze, în spiritul conceptului „societății deschise" al lui Karl Popper, [30] orientarea spre desfășurarea de mijloacele de comunicare de masă a dialogului „deschis", urmând a asigura condițiile pentru menținerea acestuia, rezumate în:

- susținerea caracterului activ al dialogului social, axat pe antrenarea unui număr însemnat de actori, reprezentând interesele părților implicate, uniți în jurul problemei controversate;
- necesitatea echivalenței comunicaționale, a participării egale (simetrice) a subiecților dialogului social, fapt care influențează favorabil asupra stabilității sistemului social;
- asigurarea condițiilor pentru compatibilitatea reciprocă a participanților;
- respectarea principiului pluralismului opiniilor, recunoașterea dreptului fiecărui participant la dialog de a avea și de a expune propria viziune a problemei;
- predispunerea spre examinarea atentă a opiniilor expuse în cadrul dialogului, înclinarea spre flexibilitate în percepția argumentelor formulate de părți, considerare a nuanțelor problemei, valorizare echilibrată a pozițiilor manifestate;
- acordarea primordialității caracterului constructiv al dialogului social;
- obținerea finalității consensuale a discuției, fără afectarea intereselor participanților la dialogul social.

Dialogul social rezultativ lansat de mass-media solicită anumite exigențe, printre care:

- participarea activă a instituției mass-media în viața socială a societății prin lansarea, în timp oportun, pentru dezbateri în spațiul public / mediatic, a problemelor actuale ale dezvoltării societății;
- identificarea neîntârziată a existenței reale a problemelor sociale sensibile care în mod efectiv ar putea prezenta interes pentru potențialii participanți la dialog;
- definirea exactă și adecvată a problemei de interes social major și pronosticarea efectelor sociale pe care le-ar putea genera discuția și soluționarea acesteia;
- conceptualizarea unui itinerar clar care ar reflecta calea de la divergențe spre apropierea pozițiilor, compararea abordărilor și soluțiilor propuse spre găsirea unei soluții posibile;
- oferirea condițiilor pentru participare pentru toți cei interesați în discuția chestiunilor legate de subiectul discuției;
- invitarea și antrenarea în dialog a persoanelor cu competență în domeniu, experți, factori decizionali, reprezentanți ai societății civile;
- reflectarea în media a întregului spectru de viziuni ale participanților la dialog asupra problemei discutate;
- formularea clară a problematicii în discuție, evidențierea aspectelor controversate;
- considerarea echitabilă a intereselor participanților la dezbateri, găsirea uni echilibru al intereselor;
- acceptarea și respectarea egalității tuturor participanților la dialog;
- moderarea dialogului cu stimularea și cointeresarea participanților în găsirea eventualelor soluții ale problemei discutate.

Dialogul social se înscrie astfel în acțiunile de politică simbolică efectuată în spațiul public în care, în regimul deschis, promovat de mass-media, sunt discutate problemele importante de ordin social, se întreprind eforturi pentru consolidarea coezi-

unii sociale, [31] are loc formarea opiniei publice într-un mediu concurențial al diverselor interpretări ale realității sociale, mass-media, prin inițierea și promovarea dialogului social, constituind o resursă semnificativă a optimizării realității sociale.

Referințe bibliografice

1. TODOROV, T., BAKHTINE, M. Le principe dialogique. Paris: Seuil, 1981.

2. MITRUȚIU, M., NICOSEVICI, R. et al. Dialog civic și social prin lobby și advocacy. Timișoara: Eurobit, 2012.

3. CIUBOTĂRAȘU-PROCOP, L. Dialogul intercultural ca principiu axiologic al procesului de integrare. În: Victor Moraru (coord.). Europenizarea: fațetele procesului. Chișinău: IIEȘP al AȘM, 2013, pp. 129-134.

4. CLOKE, K. Politics, Dialogue and the Evolution of Democracy. Dallas: Good Media Press, 2018; Katarzina Jezierska, Leszek Koszanowicz (Eds.). Democracy in Dialogue, Dialogue in Democracy: The Politics of Dialogue in Theory and Practice. New York: Routledge, 2015; Patrick Dunleavy. New Worlds in Political Sciences. În: Dialogue and Innovation in Contemporary Political Science. Political studies. Special Issue, 2010, vol. 58, Issue 2, pp. 239-265; Robert E. Statham (Ed.). Public Philosophy and Political Science: Crisis and Reflection. Lanham: Lexington Books, 2002, etc.

5. GIDDENS, A. Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics. Cambridge: Polity Press, 1994.

6. MORARU, V., ȚURCANU, D. Deschiderea democratică şi evoluţia sectorului mediatic în Republica Moldova. În: Moldoscopie. Probleme de analiză politică, 2005, Nr. 1 (XVIII), pp. 61-68.

7. STEPANOV, G. Jurnalismul social: aspecte definitorii. Chișinău: CEP USM, 2015.

8. MORARU, V., TACU, M. Comunicarea politică în condițiile democratizării societății moldovenești: abordări paradigmatice. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2013, nr. 3, pp. 128-137.

9. SARTORI, G. Teoria democraţiei reinterpretată. Iaşi: Polirom, 1999.

10. MORARU, V. Timpul spiritului participativ. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextual extinderii procesului integrationist european. Partea II. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice, 2019, pp. 13-19.

11. NORRIS, P. Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

12. ZUKIN, C., KEETER, S., ANDOLINA, V., JENKINS, K., DELLICARPINI, Michael X. A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen. Oxford: Oxford University Press, 2006.

13. MACEDO, S., et al. Democracy at Risk: How Political Choices Undermine Citizen Participation and What We Can Do about It. Washington DC: Brookings Institution Press, 2005.

14. Raport al Comisiei către Parlamentul european, Consiliu, Comitetul economic și social european și Comitetul regiunilor / Raportul din 2020 privind cetățenia Uniunii. Bruxelles, 2020.

15. ȚUȚUI, V. Virtuţile şi limitele deliberării: o analiză critică a „turnurii deliberative" din teoria democraţiei. În: Argumentum / Caietele Seminarului de Logică discursivă, Teoria argumentării si Retorică, 2010, nr. 8, pp. 88-107.

16. MORARU, V. (coord.). Societatea şi comunicarea în tranziţie. Chişinău: IMM, 2008.

17. MORARU, V. Puterea, mass-media și constituirea spațiului public. În: Victor Moraru (coord.). Societatea şi comunicarea în tranziţie. Chişinău: IMM, 2008, pp. 6-18.

18. MAST, J., COESEMANS, R., TEMMERMAN, M. Constructive Journalism: Concepts, practices and discources. În: Journalism (Sage journals), 2019, Vol. 20, Nr. 4, pp. 492-503.

19. Journalism for Social Change [Resursă electronică]: https://www.edx.org/course/journalism-social-change-uc-berkeleyx-j4sc101x-0 (Accesat 10.10.2020).

20. CHARITY, A. Doing public journalism. New York: The Guilford Press, 1995; David Meritt. Public Journalism and Public Life: Why Telling the News is not enough. Hillsdale: Laurence Erlbaum Associates, 1995.

21. PERRY, D. The Roots of Civic Journalism: Darwin, Dewey, and Mead. Lanham: University Press of America, 2004.

22. MORARU, V., PINTILII, I. Jurnalismul cetăţenesc – reflecţie a inovaţiilor actuale în sfera mediatică. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2018, Nr. 2 (81), pp. 76-85.

23. WATINE, T. Le modèle du „Journalisme public”. În: Hermès, 2003, Nr. 1 (35), pp. 231-239.

24. STEPANOV, G. Reportajul social: aspecte definitorii. Chişinău: CEP USM, 2004.

25. MORARU, V., STEPANOV, G. Identitatea jurnalismului social din perspectiva problematicii abordate. În: Revista de Filosofie,Sociologie şi Ştiinţe Politice, 2015, Nr. 3, pp. 136-146.

26. MOSCOVICI, S. La psychanalyse, son image et son public. Deuxième édition. Paris: PUF, 1976.

27. MOSCOVICI, S. Social Representations. Explorations in Social Psychology. Cambridge: Polity Press, 2000.

28. MOSCOVICI, S. Psihologia socială sau maşina de fabricat zei. Iaşi: Polirom, 1997.

29. NECULAU, A. (coord.). Psihologia câmpului social: Reprezentările sociale. Ediţia a 2-a. Iaşi: Polirom, 1997.

30. POPPER, K. Societatea deschisă şi duşmanii ei / trad. de D. Stoianovici. Bucureşti : Humanitas, 2017.

31. Puterea politică şi coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene / col. red.: Victor Moraru et al. Chişinău: Institutul Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, 2010.

CZU 654.19:641.5
https://doi.org/10.52388/1812-2566.2020.4(91).15

PROGRAMUL CULINAR ÎN EMISIA TV: PARTICULARITĂȚI TIPOLOGICE

Ludmila RUSNAC
Doctor în științe filologice,
Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *rusnac.contacte@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-7034-3082

Cultura gastronomică pătrunde tot mai vădit în toate sferele vieții sociale, inclusiv în sfera mediatică. Îmbrăcând diferite forme – estetică, imagistică, stilistică, informativ-comunicativă, acest gen de content se situează printre cele mai cotate programe ce formează grila de emisie a posturilor de televiziune, în special comerciale. Show-urile culinare se numără printre cele mai populare programe televizuale la care are acces publicul autohton. Scopul prezentei cercetări este de a stabili particularitățile structural-discursive ale programelor culinare, precum și de a realiza o tipologie a acestor formate de televiziune. În acest sens, unei analize de conținut au fost supuse emisiunile gastronomice plasate în emisie la posturile de televiziune autohtone și retransmise care au în grilă cel puțin o emisiune gastronomică.
Cuvinte-cheie*: content, televiziune, programe culinare, post privat de televiziune, rating.*

THE GASTRONOMIC SHOW IN THE TV PROGRAM GRID: TYPOLOGICAL FEATURES

Gastronomic culture is becoming more and more evident in the media sphere. Taking different forms – aesthetic, imagistic, stylistic, informative-communicative, this kind of content is situated among the most rated programs that form the broadcasting of television stations, especially commercial ones. Culinary shows are among the most popular television programs to which the local public has access. The purpose of this research is to establish the structural-discursive particularities of culinary programs, as well as to realize a typology of these television formats. The gastronomic shows placed on the broadcast on the local and retransmitted television stations that have at least one gastronomic show on the grid were subjected to a content analysis.
Keywords: *content, television, gastronomic programs, commercial station, rating.*

LE SHOW CULINAIRE DANS LA GRILLE DES PROGRAMMES TV: CARACTERISTIQUES TYPOLOGIQUES

La culture gastronomique devient de plus en plus évidente dans toutes les sphères de la vie sociale, i comprys la sphère médiatique. Prenant différentes forms – esthétique, imagistique, stylistique, informative-communicative, ce type de contenu fait partie des programmes les plus notés qui forment la grille de diffusion des chaînes de télévision, notamment commerciales. Les émissions culinaires sont parmi les programmes de télévision les plus populaires auxquels le public local a accès. Le but de la présente recherche est d' établir les particularités structurelles-discursives des programmes culinaires, ainsi que de réaliser une typologie de ces formats de télévision. Les émissions gastronomiques diffusées sur les chaînes de télévision locales et retransmises ayant au moins une émission gastronomique sur la grille ont fait l'object d'une analyse de contenu.
Mots-clés*: contenu, télévision, programmes culinaires, chaîne de télévision privée, classement.*

КУЛИНАРНАЯ ПРОГРАММА В СЕТКЕ ТЕЛЕВЕЩАНИЯ: ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Гастрономическая культура проникает все глубже во все сферы общественной жизни, в том числе в медиа-пространство. Принимая различные формы - эстетическую, образную, стилистическую, информационно-коммуникативную, данный вид медиа-продукта входит в число наиболее рейтинговых программ, формирующих сетку вещания телевизионных каналов, особенно коммерческих. Кулинарные шоу - одни из самых популярных телевизионных программ, к которым имеет доступ местная аудитория. Цель данного исследования заключается в установлении структурно-дискурсивных особенностей кулинарных программ, а также реализации типологии этих телевизионных форматов. В связи с этим, контент-анализу были подвергнуты кулинарные программы, транслируемые на местных и ретранслируемых телевизионных каналах, у которых есть хотя бы одна гастрономическая программа в сети.

Ключевые слова: *контент, телевидение, кулинарные программы, частный телеканал, рейтинг.*

Introducere

Datorită esenței și particularităților globalizării, cultura gastronomică pătrunde tot mai vădit în toate sferele vieții sociale, inclusiv în sfera mediatică. Astfel, aceasta a ajuns să ocupe o parte esențială a spațiului mediatic. Paradoxal, dar activitatea de selecție și preparare a alimentelor, aspectul estetic și consumul alimentar într-o societate informațională, dotată cu cele mai noi tehnologii, prefigurează caracteristici și aspecte totalmente noi. Profilarea spectacolului culinar ca parte integrată a divertismentului a fost condiționată de diferite contexte: istoric, cultural, social, economic, în diferite perioade de dezvoltare a societății și a sistemului mediatic în ansamblu. Îmbrăcând diferite forme: estetică, imagistică, stilistică, informativ-comunicativă, precum și diferite transformări discursive, acest gen de content se situează printre cele mai cotate programe ce formează grila de emisie a posturilor de televiziune, în special comerciale. În această ordine de idei, se cere remarcat faptul că show-urile culinare se numără printre cele mai populare programe televizuale la care are acces publicul autohton. Fiind încadrate în formate suficient de accesibile pentru toate categoriile de auditoriu, aceste conținuturi înregistrează o rată de audiență ridicată și stabilă. Funcția esențială pe care o îndeplinește acest gen de programe este de a-i învăța pe oameni să pregătească bucate acasă, dar după rețete inedite, ca în restaurantele din diferite colțuri ale lumii. Deci, fenomenul globalizării se face tot mai resimțit și în sfera divertismentului de televiziune, a cărei particularități le nuanțează și le amplifică. Cu toate acestea, show-urile culinare, reeşind și din specificul genului, mai realizează și alte funcții la fel de importante: de a relaxa și a distra telespectatorul. Prin urmare, vizionarea acestor programe îl ajută pe cel din fața ecranului să se degajeze psihologic, să se antreneze într-un joc distractiv, dinamic și energic, or, telespectatorii optează pentru aceste formate primordial pentru atmosfera de spectacol dezinvolt, jucat de către toți participanții, inclusiv prezentator. Cu toate ca aceste produse de televiziune sunt foarte cotate, statistica demonstrează că un procent neînsemnat de oameni vor pregăti o rețetă preluată dintr-o emisiune TV [1, p.421].

Emisiunile despre arta culinară s-au profilat în spațiul televizual la începutul anilor 40 ai secolului trecut în SUA, având la început o structură simplă, care se rezuma la prezentarea rețetelor și a sfaturilor culinare. De-a lungul deceniilor următoare formatele au suferit un șir de modificări, scenariile au devenit mai complexe și mai sofisticate, preluând elemente caracteristice altor genuri, de exemplu elemente de reality-show (”Адская кухня”, ”Masterchef”),

jurnal de călătorie (”Поедем, поедим!”), elemente de competiție (”Cine-i bucătarul?”, ”Arena bucătarilor”) și dezbatere (”Я не буду это есть!”). În această ordine de idei, se cere a fi menționat faptul că a suferit schimbări însăși conceptul și caracteristicile structurale ale formatului gastronomic, or, telespectatorii nu mai caută modalități simple de pregătire a rețetelor complicate, ci mai degrabă spectacol și elemente de senzațional ce însoțesc procesul de preparare a alimentelor.

Partea de fond a cercetării

Scopul prezentei cercetări este de a stabili particularitățile structural-discursive ale programelor culinare, precum și de a realiza o tipologie a acestor formate de televiziune. În acest sens, unei analize de conținut au fost supuse emisiunile gastronomice plasate în emisie la posturile de televiziune autohtone și retransmise care au în grilă cel puțin o emisiune gastronomică. Acestea sunt următoarele: PRO TV Chișinău, Jurnal TV, Accent TV, TVC 21, REN TV Moldova, RTR Moldova, NTV Moldova, TNT Exclusiv TV, RTV Internațional, CTC Mega. Pentru a pune în discuție sorgintea formatelor culinare este necesar să definim însăși conceptul de ”program culinar” și să identificăm componentele de bază ale acestuia. Astfel, prin ”program culinar” se are în vedere o emisiune pe teme gastronomice în care este prezentat procesul culinar, integral sau parțial, intercalat cu elemente adiacente esențiale care și determină formatul emisiunii. În investigația inițiată am pornit de la ipoteza că există mai multe tipuri de format pentru show-urile cu tematică culinară, în dependență de care este schițat și scenariul-șablon al programului. Prin ”format” avem în vedere unicitatea produsului televizual, particularitățile structurale care îl delimitează de alte tipuri de programe [2]. În context, cercetătoarea de origine rusă I.Kemarskaia face trimitere la ”versiunea originală înregistrată a filmului sau programului, care este tirajat în bază de licență în alte țări, cu o adaptare ulterioară” [3, p. 67].

Fiecare program cu content culinar este elaborat după un anumit scenariu bine definit. Scenariul reprezintă ”carcasa” emisiunii, în baza căreia se construiesc toate edițiile ulterioare ale programului. Astfel spus, scenariul este un șablon, un schelet recognoscibil în toate edițiile unei emisiuni. În context televizual, prin ”dramaturgie” subânțelegem principiile și modalitățile de structurare a materialului, astfel încât să fie alimentată implicarea emoțională a telespectatorilor, încât aceștia să nu migreze la un alt post. Într-o structură clasică, dramaturgia subiectului întrunește următoarele elemente compoziționale: intriga, desfășurarea, momentul culminant și deznodământul. Dintre acestea, elementul de intrigă este cel esențial. De exemplu, în scenariile pentru travel-show-urile culinare sau emisiunile culinare-competiție prezentatorul se confruntă cu diferite situații neordinare, dileme (de exemplu, să guste sau nu din bucatele exotice preparate din reptile sau insecte sau să servească băuturi cu miros specific, sau care au în componența lor sânge proaspăt de animale, etc), toate acestea fiind adevărate încercări pentru prezentatorii acestor prezentator. Elemente de intrigă se întrevăd, de asemenea și în cazurile în care se gătește contra cronometru, când prezentatorul sau invitații-concurenți sunt obligați să pregătească mai multe feluri de bucate după rețete foarte complicate într-un timp restrâns.

Referitor la problema tipologizării programelor de gastronomie, aceasta a pătruns mai vădit în spectrul de interes al cercetătorilor în ultimele două decenii. Dat fiind faptul că emisiunea culinară are o structură variabilă, încercările praxiologice ale cercetătorilor în a realiza o tipologie a acestui content de divertisment s-au soldat cu profilarea mai multor modele de tipologizare. Bunăoară, cercetătorii americani H.Strange și C.Ketchum s-au ocupat de investigarea și descrierea parametrilor care delimi-

tează tipurile de programe de acest fel și au propus un model de tipologie pentru acest gen de contente de divertisment.

Astfel, H.Strange delimitează în 1998 patru tipuri de programe culinare:

1. Cookey-Educative (culinar-instructive), axate pe etalarea procesului de pregătire a bucatelor, prezentat pas cu pas și însoțit de comentariile prezentatorului-bucătar;

2. Personality (emisiuni culinare de autor), în care pilonul central al scenariului este prezentatorul și nu procesul culinar;

3. Tourism-Educative (emisiuni de treveling culinar), cu încadrarea elementelor de călătorie în zona geografică în care a fost inventată rețeta și au au fost pregătite pentru prima dată bucatele după respectiva rețetă;

4. Raw-Educative (emisiuni de intruire culinară de la zero), fiind prezentat întreg procesul – de la alegerea și procurarea produselor și până la rezultatul final [4, p. 307].

În decursul deceniilor ulterioare, sfera divertismentului a suferit schimbări esențiale, prin instalarea unei etape în care s-a produs o efervescență de formate și chiar și formate hibridizate, adaptate atât cerințelor estetice și conținutale ale telespectatorilor, cât și pieței de desfacere mediatică. Apariția, fără precedent, pe piața media a unui număr considerabil de posturi TV și declanșarea unei lupte acerbe pentru atenția publicului, profilează problema ratingului. Astfel, canalele de televiziune sunt puse în situația să-și modifice conceptul și grila de emisie, să opteze pentru alte scenarii, cu elemente novative și spectaculare. Soldată din noile realități, o încercare de tipologizare a programelor culinare, mult mai cuprinzătoare în accepțiunea noastră, realizează cercetătorul C. Ketcham, care la fel, delimitează patru categorii de programe de acest gen și anume:

1. Programe culinare tradiționale (în care se vizualizează rețeta);

2. Programe culinare în care bucatele sunt pregătite sub ghidajul unui expert în domeniu;

3. Travel culinar;

4. Programe culinare moderne (din care fac parte toate formatele novative care îmbină instruirea cu divertismentul [5, p. 222].

În accepțiunea noastră, spectrul de manifestare al acestui gen de conținuturi televizuale este mult mai larg, iar caracteristicile pe care le comportă acest gen de contente ne ajută să venim cu o abordare diferită, mai extinsă, asupra conceptului ”emisiune culinară”. În acest context, se cere a fi menționat faptul că telespectatorul din Republica Moldova nu se poate bucura de de foarte mult produs televizual autohton, acestea fiind formate simple, ușor de realizat și care nu necesită cheltuieli de producere foarte mari. În schimb, formatele costisitoare, respectiv, de o calitate mai înaltă, care și-au dovedit viabilitatea și eficiența pe piața televizuală sunt cele importate și retransmise în spațiul audiovizual autohton de către televiziuni axate primordial pe retransmisia programelor străine, în special din Federația Rusă. Analiza comparativă a studiilor de specialitate, dar și vizionarea nemijlocită a mai multor tipuri de emisiuni culinare, plasate în grila de emisie a posturilor de televiziune autohtone, dar și a canalelor TV retransmise pe teritoriul Republicii Moldova, ne permit să identificăm un șir de particularități ale programelor gastronomice:

- Prezentarea detaliată, pas cu pas, a rețetelor și a întregului proces de pregătire a bucatelor;
- Accesul la rețete tradiționale specifice zonei, dar și prepararea după rețete preluate din alte spații geografice: bucătărie franceză, chineză, vietnameză, poloneză, ucraineană, rusească, thailandeză și multe altele;
- Bucatele sunt preparate de însuși gazda emisiunii, care este om de televiziune;
- Prezentatorul programului culinar poate fi o vedetă (de obicei interpret sau actor);

- Prezentatorul emisiunii poate fi un bucătar sau un bucătar-şef care se preocupă concomitent atât de discursul său, cât şi de familiarizarea telespectatorilor cu procesul culinar;

- Prezența unei vedete în calitate de invitat în studio, care, împreună cu gazda emisiunii prepară bucate, în baza uneia sau a câtorva rețete;

- Prezența în studio a oamenilor simpli în calitate de invitați, iar produsul final este apreciat de către un expert (de obicei un bucătar-şef);

- Prezența elementului competițional;

- Prezența elementelor de traveling (vizitarea diferitor puncte de pe glob şi degustarea bucatelor pe care publicul autohton nu le consumă de obicei);

- Prezența elementelor de intrigă (invitații sunt puşi în situația să facă față diferitor provocări);

- Prezența elementelor de interviu (invitatul îl ajută pe prezentator să gătească şi relatează concomitent diferite istorioare hazlii din viața privată şi activitatea profesională);

- Prezența elementelor de spectacol, cu răsturnări de situație şi un deznodământ neaşteptat;

Trasarea acestor caracteristici, raportate la diferite formate, ne ajută să propunem în cele ce urmează un model propriu de tipologie a programelor culinare care, în opinia noastră acoperă efectiv întreaga zonă de manifestare a acestor conținuturi de televiziune:

1. Emisiunea gastronomică de popularizare;
2. Emisiunea gastronomică - interviu;
3. Emisiunea gastronomică de autor;
4. Emisiunea gastronomică - traveling;
5. Emisiunea gastronomică - competiție culinară;
6. Emisiunea gastronomică - hibrid.

Tipuri de emisiuni gastronomice difuzate de posturi de televiziune autohtone şi retransmise în perioada 14.10.2018-11.04.2020

Tipuri de emisiuni culinare	Titluri ale programelor	Posturi TV
Emisiunea gastronomică de popularizare	”Самая полезная программа” ”Жизнь за еду” ”Еда живая и мертвая”	REN TV Moldova NTV Moldova NTV Moldova
Emisiunea gastronomică-interviu	”Gusturile se discută” ”Большой завтрак” ”Азбука вкуса” ”Rețete şi rețele”	PRO TV Chişinău TNT RTR Moldova Jurnal TV
Emisiunea gastronomică de autor	”Rețeta lui Traian” ”Fantezia gustului” ”Savoare la maximum” ”Про100 кухня” ”Едим дома”	Jurnal TV TVC 21 Jurnal TV CTC Mega NTV Moldova
Emisiunea gastronomică-traveling	”Бойкая кухня” ”Поедем, поедим” ”Еда, я люблю тебя”	Jurnal TV NTV Moldova Accent TV
Emisiunea gastronomică - competiție culinară	”Cine-i bucătarul?” ”Arena bucătarilor” ”Время обедать” ”Кондитер”	CANAL 3 PRO TV Chişinău RTV International Accent TV

Emisiunea gastronomică-hibrid	”Адская кухня” ”Masterchef” ”Званый ужин” ”Я не буду это есть!” ”На ножах”	Accent TV PRO TV Chișinău REN TV Moldova Jurnal TV Accent TV

Sursa: elaborat de autor

Emisiunea gastronomică de popularizare (”Жизнь за еду” (NTV), ”Еда живая и мертвая” (NTV) ș.a. comportă un caracter popular-științific, deoarece operează în exclusivitate cu fapte, date statistice, expuneri ale specialiștilor (medici terapeuți, laboranți, nutriționiști, etc), rezultate de laborator, etc. O particularitate de bază a acestui produs televizual este prezența minimală în cadru a prezentatorului, care ”dirijează” de după cadru tot ce vede telespectatorul. Informația este prezentată în ”zig-zag”, or, telespectatorul este ținut în suspans pe tot parcursul emisiunii, deoarece prezentatorul manipulează cu fapte despre caracterul nociv și calitățile benefice ale produsului. Elementul de intrigă este prezent chiar de la deschiderea emisiunii, prin lansarea unei întrebări sau a unei presupuneri, iar în corpul emisiunii sunt etalate argumente pro și contra pe marginea subiectului abordat. De obicei, structura scenaristică a acestor programe profilează investigații jurnalistice privind calitățile celor mai variate produse alimentare, de la procesul tehnologic de prelucrare a materiei prime, până la produsul final procurat din magazin. Telespectatorii primesc informații despre componența produsului-vedetă a ediției, procese tehnologice și compuși chimici ce dăunează sănătății, iar toate raționamentele rezultate din investigație sunt exemplificate prin interviuri cu specialiști, date statistice, experimente realizate în studio și exepriența proprie a consumatorilor de rând.

Emisiunea gastronomică – interviu (”Rețete și rețele” (Jurnal TV), ”Большой завтрак” (TNT), ”Gusturile se discută” (PRO TV) ș.a. Pilonul central în structura scenaristică a acestui format este invitatul în studio, uzual oameni de artă: interpreți, actori, producători, regizori, etc. Gazda emisiunii este prezentatorul care participă activ la prepararea bucatelor, ajutându-și invitatul în bucătărie. Concomitent, vedeta este antrenată într-o discuție dezinvoltă pe diferite subiecte cum ar fi: bucatele preferate ale invitatului, cine gătește mai des în familie, cum și-a început cariera, ce momente nostime din activitatea profesională își amintește, etc. Reieșind din faptul că toată atenția este focusată asupra invitatului, însuși procesul de preparare ocupă un loc secundar în structura acestui format. Emisiunea culinara-interviu plasează în prim-plan persoana invitatului în platou, care prepară un anumit fel de mâncare fiind ajutat de către prezentator și în paralel răspunde la întrebările acestuia despre reușitele în plan profesional, viața personală, proiecte, hobby-uri, etc. Ținem să menționăm faptul că linia de subiect se concentrează primordial pe discuția dintre prezentator și invitat și mai puțin pe procesul culinar. De exemplu, în emisiunea ”Rețete și rețele” invitații nu sunt antrenați deloc în procesul culinar, doar participă la discuție și oferă răspunsuri la întrebările gazdei emisiunii.

Emisiunea gastronomică de autor ”Едим дома” (NTV), ”Fantezia gustului” (TVC 21) ”Savoare la maximum” (Jurnal TV), (”Про100 кухня” (СТС), ș.a. În acest tip de emisiune atenția esențială este focusată pe prezentator, toate activitățile de preparare acesta le realizează de sine stătător, fiind prezent în cadru pe toată durata programului și oferind sfaturi și explicații pe marginea procesului de preparare. Personalitatea carismatică, erudiția, simțul umorului

și abilitățile culinare sunt componentele de bază care suscită și mențin interesul telespectatorului pentru ceea ce derulează la ecran. Durata acestor programe variază între 25-35 minute, timp în care prezentatorul reușește să prepare bucate în baza a 1-3 rețete și să povestească ”întâmplări culinare” din experiența proprie.

Emisiunea gastronomică – traveling (”Поедем, поедим” (NTV), ”Еда, я люблю тебя!” (Accent TV), ”Бойкая кухня” (Jurnal TV) ș.a. Elementele persistente în structura scenaristică sunt călătoriile culinare înfăptuite de către prezentator/prezentatori în diferite orașe ale țării sau ale lumii (fiecare ediție – o altă localitate), degustarea și pregătirea bucatelor specifice regiunii vizitate. Totodată, sunt descrise tradițiile culinare specifice zonei, este prezentată istoria localității și sunt redate impresiile prezentatorului despre experiența curentă. Acest gen de produs televizual ”joacă” pe curiozitatea telespectatorilor, cărora le este interesant să afle informații nu doar despre mâncărurile inedite, dar și despre mentalitatea și stilul de viață al băștinașilor. Istoria localității și a rețetelor este expusă într-o manieră incitantă, iar senzațiile prezentatorului sunt descrise cu mult umor, fantezie și fler jurnalistic. Ne referim, în calitate de exemplu, la formatul inedit al emisiunii ”Еда, я люблю тебя!”, difuzată de postul de televiziune NTV Moldova, în care cei trei prezentatori vizitează diferite orașe ale lumii și stabilesc, prin tragere la sorți, cine dintre ei va merge să mănânce într-un restaurant scump, cine va procura mâncare pe stradă și cine va merge în ospeție într-o familie băștinașă, pentru a pregăti împreună bucate tradiționale. Un format asemănător (produs autohton) îl are emisiunea ”Бойкая кухня” (Jurnal TV), în care prezentatorul este un bucătar-șef care realizează în fiecare ediție câte o escapadă în diferite sate și orașe din Republica Moldova, pentru a se familiariza cu tradițiile culinare ale localităților moldovenești.

Emisiunea gastronomică – competiție culinară. Cel mai solicitat format pentru emisiunea culinară îl reprezintă totuși competițiile culinare (”Masterchef” (PRO TV Chișinău), ”Cine-i bucătarul?” (Canal 3), ”Arena bucătarilor” (Accent TV), ”Кулинарный поединок” (NTV Moldova), ”Званый ужин” (REN TV Moldova), etc. Esența scenariului pentru această categorie de programe o formează elementul de competiție între doi sau mai mulți participanți, care își etalează abilitățile culinare în lupta pentru un premiu. Printre caracteristicile acestor produse televizuale se numără întorsăturile spectaculare de scenariu, prin provocarea invitaților prin diferite modalități, pentru ca telespectatorii să poată urmări cum vor face față situațiilor neașteptate și momentelor tensionante. Durata unui asemenea program variază între 1 h-1,30 h și sunt plasate pe post fie în emisia de seară în zile de lucru, fie în emisia de dimineață sau emisia de zi în zile de week-end.

Emisiunea gatronomică – hibrid (”Я не буду это есть!” (Jurnal TV), ”Masterchef” (PRO TV Chișinău), ”Званый ужин” (REN TV Moldova), ”Адская кухня” (REN TV Moldova) conține elemente ce aparțin diferitor genuri: elemente de reality-show, joc televizat, spectacol, elementul competițional, etc. Acest gen de programe antrenează costuri de producție foarte mari, deoarece sunt necesare studiouri încăpătoare, mulți invitați, multe utilaje, etc. Însă structura hibridizată a produsului de televiziune asigură și antrenează o vizibilitate mai bună și atragerea unei audiențe mai mari anume datorită faptului că exploatează la maximum emoțiile (empatie, dezacord, dezamăgire, frustrare, etc) și senzațiile atât ale participanților, cât și ale telespectatorilor. Totodată, imaginile spectaculare din studio, momentele de suspans, situațiile de conflict, întorsăturile de situație, concurența acerbă și discursul verbal plasat în contextul de exaltare emoțională, satisfac cerința primordială de a impresiona.

Concluzii

Goana după senzație în care sunt antrenate posturile de televiziune comerciale antrenează schimbări de esență și la nivelul acestui segment al divertismentului care este emisiunea gastronomică. Producătorii inventează formate care să vândă, sa atragă, să intrigheze, de aceea sunt utilizate tehnici pentru a crea proiecte televizuale cu o încărcătură emoțională puternică. Așa s-au profilat, rând pe rând, în grila de program competițiile culinare, emisiunile culinare de treveling și reality-show-urile culinare care înregistrează audiențe uriașe. Procesul de gătit se transformă în spectacol, or, caracterul comercial pe baza căruia există instituțiile mediatice impulsionează industria de televiziune să se afle într-o căutare continuă de formate inedite care să le ajute să se mențină pe piață.

Referințe bibliografice

1. ШЕСТАКОВА, Э. О природе и структуре медиатекста кулинарного шоу // Стилистика: речь и текст. Минск:»Адукацыя і выхаванне», 2017. 421 с.
2. КЕМАРСКАЯ, И.Н. Формат как способ позиционирования программы // Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика. 2010 № 10, pp. 65-70.
3. TV Program format // Wikipedia, the free encyclopedia [Accesat 23.08.2019]. Disponibil: http://en.wikipedia.org/wiki/TV_Program_format
4. STRANGE, N.. Perform, Educate, Entertain: Ingredients of the Cookery Programme Genre. In C. Geraghty, & D. Lusted, The Television Studies Book. London: Arnold, 1998, pp 301-312.
5. KETCHUM, C. The Essence of Cooking Shows: How the Food Network Constructs Consumer Fantasies. //Journal of Communication Inquiry, vol. 29 (3), 2005, pp. 217-234.

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 24 (2020), nr. 4 (91)

Bun de tipar 29.01.2021. Formatul 60x80 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 16,6.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009